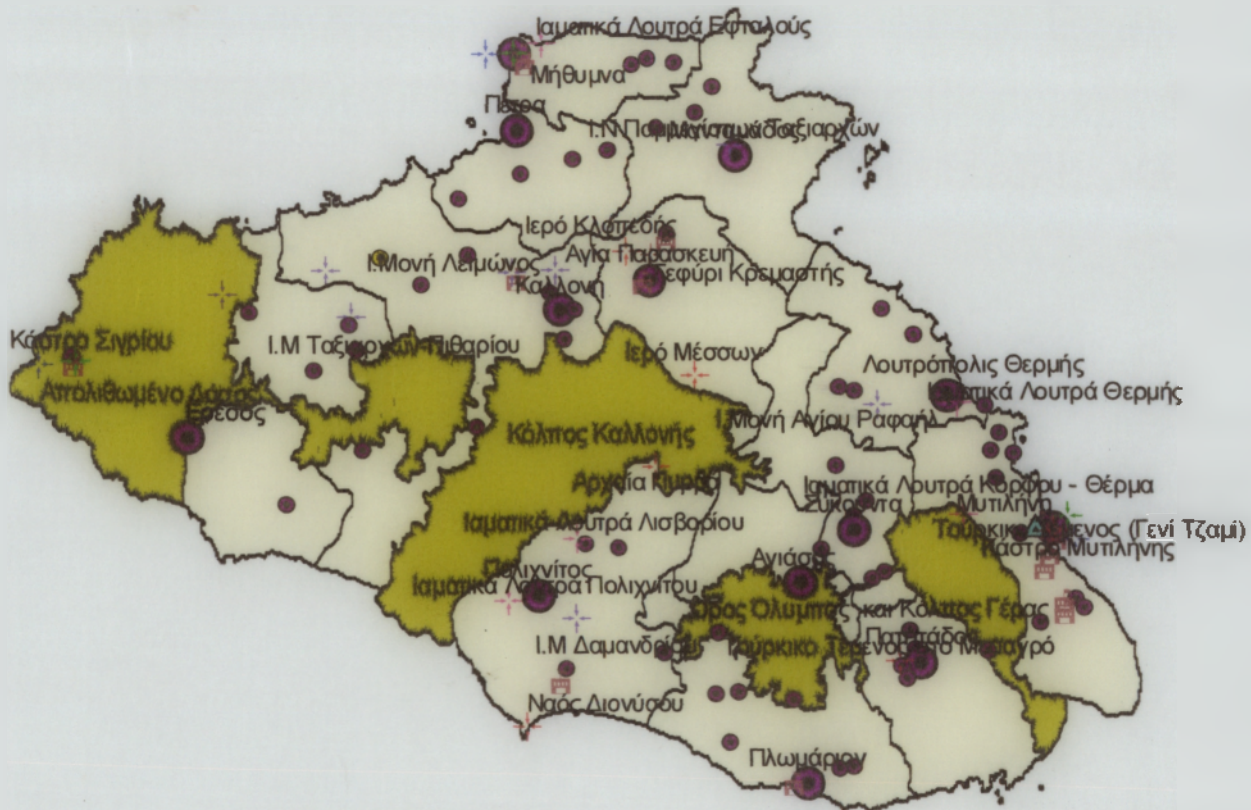

ΣΧΟΛΗ : ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ : ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΛΕΣΒΟ.
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ
Γ.Σ.Π.**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ : ΛΙΟΛΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ : ΒΟΥΤΥΝΙΩΤΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	VI
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1-3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
1.1 Πολιτισμός.....	4-6
1.2 Προσδιορισμός βασικών εννοιών του πολιτισμού	6-8
1.3 Μέσα πολιτιστικής πολιτικής	8-9
1.4 Τομείς πολιτισμού	9-10
1.5 Πολιτιστική πολιτική	10-11
1.6 Πολιτιστική πολιτική και περιφερειακή ανάπτυξη	11
1.7 Ο πολιτισμός στην Ελλάδα.....	11-12
1.8 Η πολιτιστική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης	12-13
1.9 Στοιχεία κρατικής και κοινοτικής πολιτιστικής πολιτικής.....	14
1.10 Χρηματοδοτήσεις για τον πολιτισμό	14
1.11 Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ) 2000 – 2006	14-15
1.12 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πολιτισμός 2000 – 2006	15-19
1.13 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας.....	19-20
1.14 Πρόγραμμα Πολιτισμός 2007 – 2013.....	20-22
1.15 Πολιτιστικά Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	22-24
1.16 Παγκόσμιοι Οργανισμοί και πολιτιστική κληρονομιά	24-28
1.17 Πολιτιστική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	28-30
1.18 Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως φορέας άσκησης πολιτιστικής πολιτικής	30-31
1.19 Γιατί οι Ο.Τ.Α πρέπει να διαχειρίζονται τους αρχαιολογικούς χώρους.....	31

1.20 Περιβάλλον και προστατευόμενες περιοχές Natura	31
1.20.1 Τι είναι το Natura;	31-32
1.20.2 Θεσμικό πλαίσιο προστασίας και διαχείρισης	32-34
1.21 Αρμοδιότητες των ΟΤΑ ως προς το περιβάλλον.....	34-35
1.22 Τουρισμός.....	35-36
1.23 Είδη τουρισμού	36-39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΝΗΣΟΣ ΛΕΣΒΟΣ

2.1 Γενικά χαρακτηριστικά της Λέσβου.....	40-41
2.2 Η μορφολογία του εδάφους.....	41
2.3 Κλίμα	42
2.4 Μέσα Πρόσβασης	42
2.5 Πληθυσμιακά δεδομένα.....	43
2.6 Η ιστορία της Λέσβου.....	44-46
2.7 Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία.....	46
2.7.1 Κάστρα	46-50
2.7.2 Θρησκευτικά μνημεία.....	50-59
2.7.3 Λοιπά θρησκευτικά μνημεία.....	59
2.8 Λοιποί αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία.....	59-70
2.9 Μουσεία	70-78
2.10 Λαογραφία	78
2.10.1 Λαϊκές τέχνες.....	78-80
2.10.2 Ήθη και έθιμα	80-81
2.10.3 Τοπική μουσική – Χοροί	81
2.10.4 Τοπικές εκδηλώσεις.....	81-82
2.11 Παραδοσιακοί οικισμοί	82-84
2.12 Επισκόπηση της αρχιτεκτονικής στη Λέσβο	84-86

2.13 Φυσικό περιβάλλον	86-87
2.14 Προστατευόμενες περιοχές Natura.....	88-91
2.15 Ποτάμια της Λέσβου	91-92
2.16 Τα μονοπάτια του ροδόπερου.....	92-93
2.17 Μονοπάτια στο δήμο Ευεργέτουλα.....	93
2.18 Παραλίες της Λέσβου	93-94
2.19 Σπήλαια της Λέσβου	94-95
2.20 Ιαματικά λουτρά.....	95-97
2.21 Η τουριστική ανάπτυξη της Λέσβου με την αξιοποίηση πολιτιστικών και φυσικών πόρων	98-100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ (ΓΣΠ – GIS).

3.1 Τι είναι τα GIS;	101-102
3.2 Θεωρήσεις για τα GIS	102-104
3.3 Εφαρμογές GIS.....	104-105
3.4 Άλλα Προγράμματα Χωρικού Σχεδιασμού	105-106
3.5 Δορυφορικός ανιχνευτής στίγματος (GPS) και Συστήματα αυτόματης πλοήγησης.....	106
3.6 Είδη γεωγραφικών δεδομένων	107-108
3.7 Γ.Σ.Π και πολυμέσα (σύγχρονες τάσεις).....	108-109
3.8 Γ.Σ.Π και Internet	110
3.9 Τηλεπισκόπηση και δορυφορικά συστήματα	110-111
3.10 Λογισμικό των Γ.Σ.Π	111
3.10.1 ArcView3.2	111
3.10.2 ArcGis Desktop	112
3.11 Πλεονεκτήματα των GIS.....	113

3.12 Ο ρόλος των GIS στην αρχαιολογική έρευνα και διαχείριση πολιτισμικών μνημείων.....	113-116
3.13 Ψηφιακός αρχαιολογικός χάρτης. Η περίπτωση του Νομού Λασιθίου	116-118
3.14 Άλλες εφαρμογές πληροφορικής στη διαχείριση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς	118-121

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΛΟΓΙΣΜΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΛΕΣΒΟΥ

4.1 Στόχος – Σκοπός.....	122
4.2 Μεθοδολογία	122-124
4.3 Όρια Νήσου	125
4.4 Δήμοι.....	125-126
4.5 Οικισμοί.....	126
4.6 Οδικό δίκτυο.....	127
4.7 Ποτάμια – Χείμαρροι	127
4.8 Βάση Δεδομένων	128-129
4.9 Κωδικοποίηση Στοιχείων.....	129-130
4.10 Γραφικά.....	130
4.11 Θεματικοί Χάρτες.....	131
4.12 Είδος Μνημείου	131-141
4.13 Η Σύνδεση Hot – Link.....	142
4.14 Στατιστική Ανάλυση.....	142-144
4.15 Ιαματικά Λουτρά	144
4.16 Προστατευόμενες περιοχές Natura στη Λέσβο	144-145
4.17 Χρήσεις γής.....	145-146

4.18 Πολιτιστικές διαδρομές.....	146-147
4.19 Δημιουργία χαρτοσύνθεσης.....	147-150

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	151-158
-------------------------------	---------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	159
---------------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία με θέμα: **«Καταγραφή και διαχείριση των Πολιτισμικών μνημείων και του Περιβάλλοντος στη Ν. Λέσβο. Δημιουργία λογισμικής εφαρμογής με τη χρήση Γ.Σ.Π.»**, έχει σαν στόχο να αποτυπώσει τα πολιτισμικά μνημεία και το φυσικό περιβάλλον της νήσου Λέσβου, με τη χρήση GIS και συγκεκριμένα μέσω του Arc View 3.2.

Επιδίωξη μας είναι η ανάδειξη μνημείων προς τα έξω με απώτερο σκοπό την προσέλκυση του τουρισμού με ποικίλους τρόπους, είτε μέσω κάποιου οδηγού, είτε με τη χρήση ενός CD.

Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία ελέγχονται πρωτίστως από το Υπουργείο Πολιτισμού, μέσω των εφορειών αρχαιοτήτων. Δευτερεύοντες φορείς άσκησης πολιτικής είναι οι φορείς της Τ.Α.. Ενώ το περιβάλλον ελέγχεται από το ΥΠΕΧΩΔΕ και την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Άρα αυτή η εφαρμογή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους αυτούς στην άσκηση της πολιτικής τους.

Η παρούσα εργασία είναι χωρισμένη στα εξής μέρη: *πρώτον* γίνεται μια αναφορά στις βασικές έννοιες του πολιτισμού, στην πολιτιστική πολιτική και την συμβολή της στην περιφερειακή ανάπτυξη. Εξετάζονται τα χρηματοδοτικά προγράμματα για τον πολιτισμό από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέλος ένα άλλο θέμα που πραγματεύεται αφορά το περιβάλλον και συγκεκριμένα το δίκτυο natura και το νομοθετικό πλαίσιο που το διέπει.

Εν συνεχεία, στο *δεύτερο* κεφάλαιο υπάρχει μια λεπτομερής παρουσίαση της νήσου Λέσβου, των μνημείων του πολιτισμού της, των φυσικών της μνημείων, των μουσείων καθώς και των υπόλοιπων τομέων του πολιτισμού και του φυσικού περιβάλλοντος.

Στο *τρίτο* κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη αναφορά στα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών και στις εφαρμογές τους στον πολιτισμό καθώς και στην δυνατότητά τους να ενσωματώνουν και άλλες τεχνολογίες.

Ολοκληρώνοντας την εργασία στο *τέταρτο κεφάλαιο* γίνεται σκόπιμα μια περιήγηση στη δημιουργία της εφαρμογής * εξηγείται ποιος είναι ο σκοπός-στόχος αυτής, πως έγινε η συλλογή των στοιχείων, ποια επίπεδα πληροφορίας χρησιμοποιήθηκαν και με ποιο τρόπο δημιουργήθηκε η βάση δεδομένων. Τέλος υπάρχουν συμπεράσματα για την πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζεται στο νησί και δίνονται προτάσεις για την ανάπτυξη των τομέων του τουρισμού, που μπορούν να δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη της περιοχής. Επίσης δίνονται προτάσεις για μελλοντική επέκταση και βελτίωση της εφαρμογής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία με θέμα: **«Καταγραφή και διαχείριση των Πολιτισμικών μνημείων και του Περιβάλλοντος στη Ν. Λέσβο. Δημιουργία λογισμικής εφαρμογής με τη χρήση Γ.Σ.Π.»**, έχει σαν στόχο να αποτυπώσει τα πολιτισμικά μνημεία και το φυσικό περιβάλλον της νήσου Λέσβου, με τη χρήση GIS και συγκεκριμένα μέσω του Arc View 3.2.

Αναλυτικότερα η επικεντρώνεται σε δυο συνιστώσες: Η **πρώτη** αφορά τον πολιτισμό και συγκεκριμένα τα μνημεία που βρίσκονται στο Νησί. Εξετάζονται περίπου 74 μνημεία, χωρίς να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε αυτά στην πόλη της Μυτιλήνης. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η Μυτιλήνη είναι πλουτισμένη από πληθώρα διατηρητέων κτιρίων και θα μπορούσε από μόνη της να αποτελέσει θέμα εκπόνησης άλλης πτυχιακής εργασίας. Η **δεύτερη** συνιστώσα αφορά το φυσικό περιβάλλον της Λέσβου και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις προστατευόμενες περιοχές, δηλαδή αυτές που υπάγονται στο πρόγραμμα natura.

Αντικειμενικός στόχος είναι αρχικά η δημιουργία μιας βάσης δεδομένων η οποία θα περιλαμβάνει αναλυτικά στοιχεία για το κάθε μνημείο, ή σημείο ενδιαφέροντος. Επιπλέον το λογισμικό GIS δίνει την δυνατότητα να περιληφθούν και άλλα στοιχεία για τα σημεία ενδιαφέροντος, όπως η ιστορία του ή τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του, τα οποία αποθηκεύονται σε μορφή κειμένου και τα οποία συνδέονται με τη διαδικασία Hot Link, με τα σημεία στους χάρτες. Η ίδια διαδικασία ακολουθείται και για τη σύνδεση φωτογραφιών (αρχεία tif) με σημεία στους χάρτες. Δηλαδή το λογισμικό GIS δίνει τη δυνατότητα πολλαπλής πληροφόρησης για καθένα από αυτά, με σύντομο και παραστατικό τρόπο.

Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία ελέγχονται πρωτίστως από το Υπουργείο Πολιτισμού, μέσω των εφορειών αρχαιοτήτων. Δευτερεύοντες φορείς άσκησης πολιτικής είναι οι φορείς της Τ.Α.. Το περιβάλλον ελέγχεται από το ΥΠΕΧΩΔΕ και την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Άρα αυτή η εφαρμογή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους αυτούς στην άσκηση της πολιτικής τους.

Επιδίωξη και σκοπός είναι να χρησιμοποιηθεί αυτή η πτυχιακή εργασία σαν εργαλείο στην προσπάθεια προστασίας των μνημείων και του περιβάλλοντος. Πολλά από τα μνημεία έχουν αφεθεί στην εγκατάλειψη και τη φθορά του χρόνου, εξαιτίας της έλλειψης χρηματοδότησης, παρά τις αξιόλογες προσπάθειες των Εφορειών Αρχαιοτήτων. Θα μπορούσε να αποτελέσει ένα χρήσιμο βοηθό στην αναζήτηση και έρευνα που πρέπει να κάνει κάθε αρμόδιος υπάλληλος, ώστε να επιτελέσει σωστά

την εργασία του. Τέτοια μπορεί να είναι η έκδοση αδειοδοτήσεων ιδιωτικών ή δημόσιων έργων, οι πιθανόν απαγορευτικοί όροι δόμησης στους αρχαιολογικούς χώρους ή στις περιοχές *natura*, όπου έχουν θεσμοθετηθεί ζώνες προστασίας, ή στην σύνταξη μελετών, κ.ά.

Η πολιτιστική κληρονομιά και το περιβάλλον πρέπει να προστατευθούν, να διατηρηθούν και να αναδειχθούν προς όφελος των πολιτών, να προσελκύσουν επισκέπτες, ώστε να συμβάλουν και στην ανάπτυξη του τουρισμού και κατ' επέκταση να συνδράμουν στην ανάπτυξη της περιοχής.

Βέβαια, ένα τέτοιο σχέδιο αναβάθμισης χρειάζεται και πολλά άλλα όπως, οδική υποδομή συνοδευόμενη και την ανάλογη σηματοδότηση, έκδοση οδηγιών, δημιουργία σταθμών αναψυχής κ. ά.

Για την υλοποίηση της αποτύπωσης χρησιμοποιήθηκαν τα αρχεία του Υπουργείου Πολιτισμού, και ειδικότερα τα ΦΕΚ κήρυξης των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων, Επίσης χρησιμοποιήθηκαν κυρίως στοιχεία από το δικτυακό τόπο του Υπουργείου Πολιτισμού. Ένα πρόβλημα είναι ότι δεν κατέστη δυνατόν να βρεθούν όλα τα ΦΕΚ των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων, προκειμένου να καταγραφούν τα επιμέρους στοιχεία τους.

Το κύριο μέρος της εργασίας αποτελείται από πέντε κεφάλαια:

Στο **πρώτο κεφάλαιο** γίνεται αναφορά στις βασικές έννοιες του πολιτισμού, στην πολιτιστική πολιτική και την συμβολή της στην περιφερειακή ανάπτυξη τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης εξετάζονται τα χρηματοδοτικά προγράμματα για τον πολιτισμό από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέλος πραγματεύεται θέματα για το περιβάλλον και συγκεκριμένα το δίκτυο *natura* και το νομοθετικό πλαίσιο που το διέπει.

Ακολούθως, στο **δεύτερο κεφάλαιο** υπάρχει μια λεπτομερής παρουσίαση της νήσου Λέσβου, των μνημείων του πολιτισμού της, των φυσικών της μνημείων, των μουσείων καθώς και των υπόλοιπων τομέων του πολιτισμού και του φυσικού περιβάλλοντος.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** ακολουθεί μια σύντομη αναφορά στα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών και στις εφαρμογές τους στον πολιτισμό καθώς και την δυνατότητά τους να ενσωματώνουν και άλλες τεχνολογίες.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** περιλαμβάνεται η εφαρμογή. Εξετάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την ανάπτυξή της, παρουσιάζονται διάφοροι θεματικοί χάρτες και χαρτοσυνθέσεις.

Ενώ **στον επίλογο**, υπάρχουν συμπεράσματα για την πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζεται στο Νησί και δίνονται προτάσεις για την ανάπτυξη των τομέων του τουρισμού, που μπορούν να δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη της περιοχής. Επίσης δίνονται προτάσεις για μελλοντική επέκταση και βελτίωση της εφαρμογής.

Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτρια μου Αναστασία Βουτυνιώτη για την πολύτιμη βοήθεια της, τους γονείς μου για την υποστήριξη τους, τόσο κατά την φάση υλοποίησης της πτυχιακής μου εργασίας, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

1.1 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ο Πολιτισμός¹ υπό την ευρεία έννοια, αποτελεί αφενός το θεμέλιο πάνω στο οποίο τα άτομα και οι κοινωνίες οικοδομούν την ταυτότητα τους και αφετέρου ένα αυτοτελές αγαθό το οποίο συμβάλει στην πολιτιστική ανάπτυξη ενός τόπου.

Τα τελευταία χρόνια δεδομένου ότι τα πράγματα αλλάζουν με ένα πολύ ταχύ ρυθμό είναι δυνατό να αλλαχθούν – παρερμηνευθούν αρκετά στοιχεία μέσα στην κοινωνία με αποτέλεσμα ο όρος πολιτισμός να μην ταυτίζεται πλέον με αυτό το οποίο εξελίσσεται μέσα στις κοινωνίες. Αυτό έχει σαν επακόλουθο να μας δημιουργείται η τάση να χρησιμοποιούμε τον όρο πολιτιστικό, για να δηλώσουμε πράγματα και γεγονότα τα οποία αισθανόμαστε σε μια σύγχρονη προσέγγιση. Σε τελική ανάλυση αυτό που ονομάζουμε **πολιτιστικό** δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια συλλογική προσπάθεια ασυνείδητη ή συνειδητή που μας καθορίζει τι είναι δυνατό σε μια κοινωνία και τι δεν είναι.

Εντούτοις, η λέξη πολιτισμός αν και χρησιμοποιείται ευρέως δεν έχει σαφές και ξεκάθαρο περιεχόμενο. Γενικά χρησιμοποιώντας τον όρο «πολιτισμός» εννοούμε το σύνολο των υλικών και πνευματικών αξιών που δημιουργήθηκαν από την δράση του ανθρώπου διαχρονικά. Επίσης ο πολιτισμός διαχωρίζεται σε δυο επιμέρους υποσύνολα: α) τον «υλικό πολιτισμό» που περιλαμβάνει την επιστήμη τεχνολογία κ.λ.π, και β) τον «πνευματικό πολιτισμό» που περιλαμβάνει την τέχνη, θρησκεία, παιδεία, φιλοσοφία κ.λ.π.

Το βασικό πολιτιστικό σύνολο επίσης διαχωρίζεται και με έναν άλλο τρόπο, των γεωγραφικών, των εθνικών ή φυλετικών ενοτήτων, γεγονός το οποίο σχετίζεται άμεσα με τον εθνοκεντρικό χαρακτήρα του πολιτισμού. Παραδείγματα τέτοιων συνόλων είναι ο ασιατικός, ο ευρωπαϊκός και ο αμερικανικός πολιτισμός οι οποίοι

¹ Ευγενία Μπιτσάνη, «Πολιτισμική Διαχείριση & Περιφερειακή Ανάπτυξη Πολιτιστικής πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος», Εκδόσεις ΔΙΟΝΙΚΟΣ, Αθήνα 2004, σελ. 29

διαχωρίζονται και σε επιμέρους, μικρότερα σύνολα, όπως για παράδειγμα ο ευρωπαϊκός πολιτισμός περιλαμβάνει τον ελληνικό κ.λ.π.

Τέλος ένας άλλος διαχωρισμός, ο οποίος λαμβάνεται και σοβαρά υπόψη καθώς στηρίζεται στον παράγοντα της διαχρονίας, περιλαμβάνει σύνολα όπως παλαιολιθικός πολιτισμός, νεολιθικός πολιτισμός, αρχαίος πολιτισμός, μεσαιωνικός πολιτισμός κ.λ.π.

Σήμερα, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης των αγορών και των οικονομιών και της Κοινωνίας της Πληροφορίας, βασική προϋπόθεση για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των χωρών είναι η διατήρηση και η ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας τους. Παράλληλα, το πολιτιστικό προϊόν είναι πολλαπλά αξιοποιήσιμο, αφ' ενός ως εργαλείο οικονομικής συνοχής και μείωσης του κοινωνικού αποκλεισμού, και αφ' ετέρου ως δημιουργός προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης.

Ο Πολιτισμός αποτελεί ένα συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας. Είναι ο τομέας που την αναδεικνύει και την καθιερώνει ως σημαντικό διεθνή παράγοντα. Επιπλέον, μέσα από πρωτοβουλίες στον Τομέα του Πολιτισμού και την προώθηση πολιτιστικών δικτύων, με τις Παρευξείνιες, Βαλκανικές και Μεσογειακές χώρες, η Ελλάδα θα μπορούσε να παίξει καθοριστικό ρόλο στο πολιτιστικό γίνεσθαι της ευρύτερης περιοχής.

Ο ελληνικός πολιτισμός και ειδικότερα η Πολιτιστική Κληρονομιά, αποτελεί βασικό παράγοντα προσέλκυσης του τουριστικού ενδιαφέροντος. Ο πλούτος των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των αρχαιολογικών διαδρομών είναι αυτοτελές έρεισμα για την ανάπτυξη υψηλής ποιότητας και δωδεκάμηνης διάρκειας πολιτιστικού και συνεδριακού τουρισμού, τόσο στα μεγάλα αστικά κέντρα, όσο και στην περιφέρεια. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 1998 εκδόθηκαν 8,8 εκατομμύρια εισιτήρια στα 91 Μουσεία και στους 70 οργανωμένους και επισκέψιμους Αρχαιολογικούς Χώρους, για τους οποίους διατηρεί συστηματικά στοιχεία το ΤΑΠΑ.

Παράλληλα με τον τομέα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, σημαντική ανάπτυξη γνωρίζει τα τελευταία χρόνια, και ο τομέας του Σύγχρονου Πολιτισμού. Οι δραστηριότητες σε τομείς του σύγχρονου πολιτισμού, όπως είναι εκθέσεις εικαστικών τεχνών, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις, κλπ, προσελκύουν το ενδιαφέρον του κοινού, ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, που διαθέτουν πολιτιστικές υποδομές.

Οι ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας, ιδιαίτερα στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, η βελτίωση του βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου των πολιτών, καθώς και η πρόσφατη αντίληψη για την οικονομία του ελεύθερου χρόνου, σε συνδυασμό με τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για πολιτιστικές δραστηριότητες,

αγαθά και υπηρεσίες, δημιουργούν ενδιαφέρουσες προοπτικές για την ανάπτυξη και διάθεση του «πολιτιστικού προϊόντος».

Η συμμετοχή και η δυναμική του πολιτισμού ως παράγοντα που συμβάλλει στην προώθηση της ανάπτυξης, ιδίως στην Ελλάδα, η οποία διαθέτει πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα, αλλά και η συμβολή του πολιτισμού στην βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και της απασχόλησης, έχουν πλέον ευρέως αναγνωρισθεί. Ο τομέας έχει ανοδική πορεία, με ρυθμό σημαντικά ανώτερο από το μέσο όρο σε όλα τα επιμέρους παρακολουθούμενα σχετικά μεγέθη, όπως είναι η απασχόληση των καλλιτεχνών, η ιδιωτική κατανάλωση για αναψυχή – διασκέδαση - μόρφωση κλπ. Επιπλέον, η ανάπτυξη του τομέα του πολιτισμού συμβάλλει στη βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων, τόσο σε εξειδικευμένες αγορές όσο και στο ευρύτερο κοινό.

Η συμβολή του πολιτιστικού προϊόντος στην δημιουργία ζήτησης, προστιθέμενης αξίας και εισοδημάτων μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντική. Εξ άλλου, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, στα οποία περιλαμβάνονται η εθνική διαφοροποίηση, ο ζωντανός τοπικός χαρακτήρας και η ένταση στους ανθρώπινους πόρους, το πολιτιστικό προϊόν μπορεί να αποτελέσει σοβαρό παράγοντα δημιουργικής αφομοίωσης των πιέσεων της διεθνοποίησης.

1.2 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Σε αυτή την ενότητα κρίνεται σκόπιμο να διατυπώσουμε κάποιες βασικές έννοιες που σχετίζονται με τον πολιτισμό και οι οποίες αναφέρονται συχνά στην παρούσα εργασία.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Νόμου 3028 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» ορίζονται τα εξής:

- **Πολιτιστικά αγαθά** νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου
- **Μνημεία** νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες που ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάσει των εξής διακρίσεων:
 - Ως **αρχαία μνημεία** ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαϊκούς, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά

- Ως **νεώτερα μνημεία** νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.
 - Ως **ακίνητα μνημεία** νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα των λιμνών ή ποταμών καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα των λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους
 - Ως **κινητά μνημεία** νοούνται τα μνημεία που δεν θεωρούνται ακίνητα.
- Ως **αρχαιολογικοί χώροι** νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτελούν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιότετους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα.
 - Ως **ιστορικοί τόποι** νοούνται είτε εκτάσεις στη ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν το χώρο εξαιρετών ιστορικών ή μυθικών γεγονότων ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.
 - Ως **άυλα πολιτιστικά αγαθά** νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

- **Πολιτισμικό τοπίο** είναι μια απτή τρισδιάστατη πραγματικότητα που γίνεται από κοινού αποδεκτή.
- **Αρχαιολογία** είναι η επιστημονική μελέτη των υλικών υπολειμμάτων των προηγούμενων πολιτισμών.
- **Αρχαιολογικά τοπία** νοούνται τα τοπία που παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον.
- **Ιστορικά κέντρα** νοούνται τα αρχαιολογικά τοπία που βρίσκονται μέσα σε μια σύγχρονη αστική δομή.
- **Αστικοί και υπαίθριοι χώροι**, νοούνται οι ελεύθεροι συλλογικοί και ανοικτοί χώροι επικοινωνίας και κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας μέσα στον ιστό της πόλης.
- **Η Πολιτισμική κληρονομιά** σχετίζεται με το συνολικό δομημένο περιβάλλον και πρέπει να εξετασθεί μέσα στο οικολογικό πλαίσιο του κόσμου.
- **Πολιτιστικοί πόροι** νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά συμπεριλαμβανομένων των πολιτιστικών τοπίων.
- **Πολιτιστικές αξίες** είναι εκείνες που αφορούν την βιολογική ακεραιότητα ενός ατόμου ή κάποιων κοινωνικών θεσμών που είναι παγκοσμίως αποδεκτοί.
- **Πολιτιστική δραστηριότητα** ονομάζουμε την οργανωμένη επικοινωνία των καταναλωτών – χρηστών με τα πολιτιστικά αγαθά για την χρησιμοποίηση και αξιοποίηση τους.
- **Πολιτιστική Δημοκρατία** είναι το σύστημα στο οποίο οι πολιτιστικές πρωτοβουλίες δεν εκπορεύονται από τις κεντρικές εξουσίες αλλά αποκεντρωμένες δραστηριότητες. Η ύπαρξη πολιτιστικής δημοκρατίας αποτελεί προϋπόθεση για την πολιτιστική δραστηριότητα και για την χάραξη πολιτιστικής πολιτικής.
- **Πολιτιστική ανάπτυξη** είναι η διαδικασία ποιοτικής αναβάθμισης της ζωής των κατοίκων μιας περιοχής, η οποία στηρίζεται τόσο στη συμμετοχή των ίδιων, όσο και στο υπάρχον πολιτιστικό φαινόμενο της περιοχής.

1.3 ΜΕΣΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τα μέσα πολιτιστικής πολιτικής εκτός των άλλων αποτελούν και τους πολιτιστικούς πόρους μιας περιοχής ή μιας χώρας και είναι:

➤ **Η αξιοποίηση των πολιτιστικών προτύπων.**

Πολιτιστικό πρότυπο είναι το σύνολο των απόψεων και θέσεων του πληθυσμού της περιφέρειας στην αξιολόγηση των πολιτιστικών αξιών.

➤ **Η αξιοποίηση του πολιτιστικού χρόνου.**

Πολιτιστικός χρόνος είναι η επέκταση δικαιωμάτων εκπαιδευτικής και πολιτιστικής άδειας, προωθώντας τη μέγιστη ελαστικότητα ωρών εργασίας και ημερησίου εργάσιμου χρόνου, με την οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων στον ελεύθερο χρόνο των εργαζομένων.

➤ **Η πολιτιστική υποδομή.**

Η πολιτιστική υποδομή περιέχεται στην οικονομική και κοινωνική υποδομή και περιλαμβάνει βιβλιοθήκες, μουσεία, πινακοθήκες, θέατρα, καλλιτεχνικές σχολές, πολιτιστικά κέντρα κλπ.

➤ **Η αξιοποίηση των μέσων επικοινωνίας.**

Τα μέσα επικοινωνίας αποτελούν ένα σημαντικό μέσο για την πολιτιστική ανάπτυξη, διότι επιτυγχάνουν άμεση επαφή με το κοινωνικό σύνολο. Στην ουσία ενημερώνουν και ευαισθητοποιούν τους πολίτες.

➤ **Η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού περιβάλλοντος.**

Οι κυριότεροι σκοποί οι οποίοι τίθενται σε ένα περιφερειακό αναπτυξιακό πρόγραμμα είναι η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και η ανάδειξη και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ σκοποί της πολιτιστικής πολιτικής είναι η καταγραφή, συντήρηση και έκθεση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Προκειμένου λοιπόν να μπορέσει να επιτευχθεί η ανάπτυξη ενός τόπου καθίσταται αναγκαίος ο συνδυασμός περιφερειακής και πολιτιστικής πολιτικής. Επίσης ο συνδυασμός αυτός είναι εξίσου αναγκαίος και για την προστασία του περιβάλλοντος.

1.4 ΤΟΜΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Οι κύριοι τομείς πολιτισμού, για τους οποίους έχει αρμοδιότητα το ΥΠ.ΠΟ. αφού αποτελεί τον κεντρικό φορέα μέσω του οποίου εφαρμόζεται η κρατική πολιτιστική πολιτική είναι:

➤ Αρχαιολογικοί χώροι – Μουσεία

- Το θέατρο ο κινηματογράφος
- Η μουσική
- Ο χορός
- Οι εικαστικές τέχνες
- Τα γράμματα
- Ο λαϊκός πολιτισμός
- Τα πολιτιστικά σωματεία
- Τα πνευματικά κέντρα
- Τα φεστιβάλ
- Τα συνέδρια
- Οι βιβλιοθήκες

1.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η πολιτιστική πολιτική είναι ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτευχθεί η γνώση, η ενίσχυση και η διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο.

Οι κυριότεροι σκοποί της πολιτιστικής πολιτικής για την συντήρηση, προώθηση και διάδοση πολιτιστικών αγαθών είναι:

- Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας.
- Η ενίσχυση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας.
- Η συμμετοχή του λαού στην απόλαυση, αλλά και στην δημιουργία των πολιτιστικών αγαθών.
- Η προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας με ξένες χώρες, όπως και η βελτίωση της πολιτιστικής εικόνας στο εξωτερικό.

Προκειμένου οι παραπάνω σκοποί να επιτευχθούν, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η δημιουργία μηχανισμών από την πολιτεία, που θα προωθήσουν την πολιτιστική αναβάθμιση των πολιτών. Κατά συνέπεια η πολιτική αυτή θα πρέπει να στηρίζεται σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και όχι μόνο στις κρατικές υπηρεσίες.

Ο κύριος φορέας άσκησης αυτής της πολιτικής στην Ελλάδα είναι το Υπουργείο Πολιτισμού, το οποίο ιδρύθηκε το 1971 και καθορίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα δραστηριοποιούνται η Τοπική Αυτοδιοίκηση καθώς και άλλοι φορείς.

1.6 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όπως προαναφέραμε η πολιτιστική και περιφερειακή πολιτική έχουν άμεση σχέση μεταξύ τους και ο συνδυασμός αυτών μπορεί να επιφέρει την ανάπτυξη ενός τόπου. Στην Ελλάδα παρατηρείται το φαινόμενο του πληθυσμιακού συγκεντρωτισμού στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως Αθήνα και Θεσσαλονίκη με αποτέλεσμα τη συσσώρευση όλων των υπηρεσιών, εργοστασίων και επιχειρήσεων γύρω από αυτές, δημιουργώντας ένα μεγάλο περιφερειακό πρόβλημα που αφορά την περιθωριοποίηση και απομόνωση των ακριτικών και νησιωτικών περιοχών.

Προκειμένου λοιπόν να λυθεί αυτό το μεγάλο περιφερειακό πρόβλημα είναι απαραίτητη η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από την κεντρική διοίκηση στη τοπική αυτοδιοίκηση καθώς εκείνη είναι πιο κοντά στους πολίτες και είναι φυσικό να γνωρίζει καλύτερα τις ανάγκες αυτών καθώς και της περιοχής λαμβάνοντας μέτρα και δράσεις για την εξυπηρέτησή τους.

Στην Ελλάδα η πρώτη προσπάθεια πολιτιστικής αποκέντρωσης ορίζεται με το πενταετές πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης (1983-1987), στο οποίο προτείνονται μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος της πολιτιστικής ανάπτυξης στην περιφέρεια.

1.7 Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα η οποία διαθέτει πλούσια πολιτισμική κληρονομιά. Αυτή η κληρονομιά της αποτελεί και ένα μοναδικό εργαλείο για την ανάπτυξη της. Ωστόσο πέραν της αξιοποίησης των οφελών αυτού του μοναδικού πολιτισμικού πλούτου που διαθέτει, η χώρα έρχεται αντιμέτωπη με πολλά προβλήματα προκειμένου να τον προστατεύσει, ιδιαίτερα μετά την ένταξη της στην Ε.Ε, που με το άνοιγμα των συνόρων και την ελεύθερη διακίνηση των πολιτών υπάρχει κίνδυνος αλλοίωσης της πολιτισμικής της ταυτότητας.

Έτσι, η ανάδειξη και προβολή του Εθνικού πολιτιστικού πλούτου συμβάλλει στην ενδυνάμωση των εθνικών επιλογών και συγκρατεί την προ των πυλών, απειλούμενη αλλοίωση της πολιτιστικής ταυτότητας.

Από μια συνοπτική ανασκόπηση παρατηρείται πως η Χώρα μας, παρά την υποχρέωση στο λαμπρό πολιτιστικό της παρελθόν δεν κατόρθωσε κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου να διαθέσει επαρκείς πόρους για την ανάδειξη του πολιτισμού της, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό της κρατικής δαπάνης διατίθενται για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Κατά καιρούς ο τομέας του πολιτισμού χρηματοδοτείτο μέσω προγραμμάτων, ωστόσο μετέπειτα ήταν φανερό πως οι πόροι δεν επαρκούσαν για να επιτευχθεί το επιθυμητό ποσοστό ανάπτυξης.

Πέραν των ανωτέρω καθίσταται αναγκαίο να κατανοηθεί ότι η πολιτιστική δαπάνη στη Ελλάδα αποτελεί βασική επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό με πολλαπλά άμεσα ή έμμεσα κοινωνικά, οικονομικά και εθνικά οφέλη. Κατ' επέκταση η πολιτιστική κληρονομιά καθώς και η παραγωγή πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών χρειάζονται ιδιαίτερη μέριμνα από την πολιτεία, μέσω της λήψης κατάλληλων θεσμικών, νομοθετικών, οργανωτικών και οικονομικών μέτρων. Μόνο έτσι είναι δυνατό να στηριχθεί ανάλογα και η ολοένα και περισσότερο δραστηριοποιημένη ιδιωτική πρωτοβουλία στα πλαίσια μιας διαδημοκρατικής και σύγχρονης συνολικής πολιτιστικής άποψης.

1.8 Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (Ε.Ε).

Η ιδρυτική Συνθήκη της Ε. Ε στην Ρώμη δεν περιείχε ρητή πρόβλεψη για κοινοτική παρέμβαση στον τομέα του πολιτισμού. Ωστόσο, δεν απουσίαζε ο προβληματισμός για τα πολιτισμικά ζητήματα, δεδομένου ότι ο πολιτισμός έχει πολιτικό και οικονομικό χαρακτήρα. Ο πολιτικός χαρακτήρας του πολιτισμού απορρέει από το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι πολίτες πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι ανήκουν στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Οι οικονομικός χαρακτήρας του πολιτισμού απορρέει από το γεγονός ότι υφίσταται πολιτισμική βιομηχανία (εκδόσεις, τηλεόραση, κινηματογράφος, τουρισμός), η οποία καλύπτει σημαντικό μέρος των διεθνών συναλλαγών, κυρίως, με τα μέσα διάδοσης (τηλεόραση, δορυφόροι).

Για πρώτη φορά το 1969 συζητήθηκαν στην Ε. Ο. Κ θέματα σχετικά με τον πολιτισμό.

Το 1977 η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ανέλαβε να υλοποιήσει τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι οποίες είχαν παρθεί το 1974 και 1976,

μέσα από μια σειρά μέτρων που αφορούσαν :²

- ο Την ελεύθερη κυκλοφορία πολιτιστικών αγαθών.
- ο Την ελεύθερη κυκλοφορία καλλιτεχνών.
- ο Την εναρμόνιση της φορολογίας.
- ο Την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας.
- ο Τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.
- ο Τη συνεργασία μεταξύ των πολιτιστικών φορέων και ινστιτούτων.³

Σημαντικό σταθμό στον τομέα του Πολιτισμού αποτελεί η Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπου στο άρθρο 128 αναφέρεται στον πολιτισμό και περιγράφει τις δράσεις που πρέπει να ακολουθήσει η Κοινότητα για να συμβάλλει στη διάδοση του πολιτισμού και να οδηγηθεί στη συνεργασία με τρίτες χώρες.

Επίσης κρίνεται αναγκαίο να αναφέρουμε τον Ευρωπαϊκό Αστικό Χάρτη (1980 – 1982), ένα από τα θέματα του οποίου είναι η « Πόλη και Πολιτισμός». Σύμφωνα με αυτόν η πολιτιστική πολιτική μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη.

Οι αρχές του Χάρτη για το θέμα «Πόλη και Πολιτισμός» είναι:

- ο Όλοι οι πολίτες έχουν δικαίωμα στην πολιτιστική ζωή.
- ο Η πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεων συμβάλλει στην κοινωνικοοικονομική τους εξέλιξη.
- ο Οι πολιτιστικές ανταλλαγές είναι δυνατόν να δημιουργήσουν δεσμούς μεταξύ ατόμων διαφορετικών εθνοτήτων.
- ο Η πολιτιστική δράση και δημοκρατία προωθούν τη συνεργασία μεταξύ τοπικής εξουσίας καθώς και του συλλογικού και ιδιωτικού τομέα.
- ο Ο πολιτιστικός πλουραλισμός χρειάζεται τον πειραματισμό και ανανέωση.

Η σωστή προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να είναι ευεργετική για την Κοινότητα. Έτσι παρά την έλλειψη διατάξεων, η Κοινότητα δεν αδράνησε και αποφασίστηκαν διάφορα προγράμματα, όπως είναι το Media (21-12-1990), Καλειδοσκόπιο κ.λ.π. τα οποία θα αναπτύξουμε σε επόμενη ενότητα.

² Ευγενία Μπιτσάνη, «Η πολιτιστική Πολιτική της Ε.Ε», στο: Πολιτισμική Διαχείριση & Περιφερειακή Ανάπτυξη, σελ.255 – 276.

³ Άννα Χαρίτου(1992), «Η Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Ανάπτυξη», στο: Τοπική Αυτοδιοίκηση – Ανάπτυξη, τευχ.2, σελ.50.

1.9 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η Ε. Ε. μέσα από τις πολιτικές της δημιουργεί διάφορα προγράμματα μέσω των οποίων παρέχονται πόροι στα κράτη μέλη της προκειμένου να επιτευχθεί η οικονομική και κοινωνική συνοχή που αποτελεί έναν από τους κυριότερους στόχους της, αλλά και η ισόρροπη ανάπτυξη των μελών της. Επίσης έχουν συσταθεί και προγράμματα για τον τομέα του πολιτισμού τα οποία θα αναπτύξουμε στην επόμενη ενότητα.

Έτσι με στόχο την προσφορά ποιοτικών και σύγχρονων υπηρεσιών στον Ευρωπαϊό πολίτη, ο ελληνικός πολιτισμός επιζητεί τη μερίδα που του αναλογεί από το σύνολο των πόρων που θα διατεθούν από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

1.10 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ.

Οι χρηματοδοτήσεις είναι το πιο κρίσιμο στοιχείο της πολιτικής για την ανάπτυξη του τομέα, διότι μεγάλο μέρος των πολιτιστικών δραστηριοτήτων δεν μπορεί να στηριχτεί στην αγορά των χρηστών και επομένως σε χρηματοδοτήσεις από επιχειρηματίες και τράπεζες.

Ένα μεγάλο μέρος των χρηματοδοτήσεων προέρχεται από το κράτος από κονδύλια τα οποία προέρχονται από την Ε.Ε. και τα προγράμματα τα οποία υλοποιεί προκειμένου να ενισχύει τα κράτη μέλη. Ανάλογες επιχορηγήσεις διεκδικούνται και από τους Ο.Τ.Α.

1.11 Γ΄ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ (ΚΠΣ) 2000-2006.

Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000-2006 (Γ΄ ΚΠΣ) απετέλεσε το μεγαλύτερο αναπτυξιακό πρόγραμμα της χώρας. Ήταν ένα φιλόδοξο πρόγραμμα που ανταποκρινόταν στις ανάγκες και μελλοντικές συνθήκες ανταγωνισμού που θα αντιμετωπίσει η Ελλάδα στο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον και της επέτρεπε να ολοκληρώσει όλα εκείνα τα έργα και τις παρεμβάσεις που ήταν καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξή της.

Το Γ΄ Κ.Π.Σ. είναι το προϊόν της συμφωνίας στην οποία κατέληξαν η Ελληνική Κυβέρνηση και οι Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις κοινοτικές διαρθρωτικές παρεμβάσεις στην Ελλάδα το χρονικό διάστημα 2000-2006. Καταρτίστηκε με βάση το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης που υποβλήθηκε από την Ελλάδα στην Ε.Ε.

Για την επίτευξη των στόχων του ΚΠΣ 2000-2006 καταρτίστηκαν και υλοποιούνται 25 Επιχειρησιακά Προγράμματα εκ των οποίων

- τα 11 είναι Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα και αφορούν εθνικές τομεακές πολιτικές
- τα 13 είναι Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ), ένα για κάθε μία από τις 13 διοικητικές περιφέρειες της χώρας και στα οποία έχει κατανεμηθεί το 1/3 περίπου των διαθέσιμων πιστώσεων για την περίοδο 2000-2006
- και 1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Τεχνική βοήθεια» που στόχο έχει να ενδυναμώσει, να στηρίξει και να βελτιώσει το σύστημα διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.

1.12 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2000 – 2006

Βασικές προτεραιότητες στον Τομέα του Πολιτισμού για την Προγραμματική Περίοδο 2000 – 2006, όπως αυτές αναφέρονται και στο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, είναι οι ακόλουθες:

1. Προστασία και Ανάδειξη Πολιτιστικής Κληρονομιάς
2. Ανάπτυξη Σύγχρονου Ελληνικού Πολιτισμού
3. Ανάπτυξη του Τομέα του Πολιτισμού στην Κοινωνία της Πληροφορίας
4. Ενίσχυση και Εξειδίκευση του Ανθρώπινου Δυναμικού

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι:

- Η Προτεραιότητα 3, **«Ανάπτυξη του Τομέα του Πολιτισμού στην Κοινωνία της Πληροφορίας»**, εξειδικεύεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας», όπου προβλέπονται ενέργειες ενίσχυσης του Τομέα του Πολιτισμού στην ΚτΠ, με Κοινοτική συμμετοχή (ΕΤΠΑ) της τάξης των 80 εκατ. ευρώ.
- Η Προτεραιότητα 4, **«Ενίσχυση και Εξειδίκευση του Ανθρώπινου Δυναμικού»**, εξειδικεύεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» όπου προβλέπονται ενέργειες ενίσχυσης του

ανθρώπινου δυναμικού στον Τομέα του Πολιτισμού, με Κοινοτική συμμετοχή (ΕΚΤ) της τάξης των 53 εκατ. ευρώ.

- Η Προτεραιότητα 1 «**Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς**».

Περιλαμβάνει ενέργειες και δράσεις που στοχεύουν στην αναβάθμιση της Υποδομής Μουσείων και στη Βελτίωση των Προσφερόμενων από αυτά Υπηρεσιών, καθώς και στην Προστασία και στην Ανάδειξη Μνημείων, Συνόλων και Αρχαιολογικών Χώρων.

Για το σκοπό αυτό είναι απαραίτητο να εμπεδωθεί η σύγχρονη αντίληψη, τόσο στον τομέα των Μουσείων και της μουσειακής πολιτικής, όσο και στον τομέα των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων μέσα από:

- την **ενίσχυση των υποδομών,**
- την **ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων.**

Σε ό,τι αφορά στις επιπτώσεις της Προτεραιότητας αυτής στον τομέα του **Τουρισμού**, αναμένεται ποιοτική βελτίωση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος, προκειμένου αυτό να καταστεί περισσότερο ελκυστικό, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά ιδιαίτερες ομάδες - στόχους επισκεπτών με ειδικά ενδιαφέροντα και υψηλή μέση τουριστική δαπάνη. Άρα, με την αναβάθμιση της υφιστάμενης και τη δημιουργία νέων υποδομών, καθώς και με τη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών, αναμένεται να επιτευχθεί αύξηση της επισκεψιμότητας των Μουσείων και Αρχαιολογικών Χώρων, συμβάλλοντας στην επίτευξη των παρακάτω στόχων της τουριστικής πολιτικής:

- Αύξηση του αριθμού των επισκεπτών και του μέσου αριθμού διανυκτερεύσεων, με την τόνωση της τουριστικής αγοράς ειδικών ενδιαφερόντων, όπως: πολιτιστικός τουρισμός, εκπαιδευτικά προγράμματα, κλπ.
- Αύξηση του αριθμού των τουριστών υψηλότερης εισοδηματικής τάξης.
- Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου - άμβλυνση της εποχικότητας της τουριστικής κίνησης στη χώρα.

Σε ό,τι αφορά την **Απασχόληση**, η προτεραιότητα θα συμβάλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τόσο κατά τη φάση της κατασκευής των έργων υποδομής, όσο και κατά τη φάση λειτουργίας τους και παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών. Επίσης θα ενισχύσει την απασχόληση σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις παραγωγής και διάθεσης αντιγράφων και άλλων ειδών και σε επιχειρήσεις πληροφορικής και συναφών κλάδων που θα δραστηριοποιηθούν στην ανάπτυξη και διάθεση του πολιτιστικού προϊόντος και στην παροχή υπηρεσιών ηλεκτρονικής πληροφόρησης. Παράλληλα, σε ό,τι αφορά την **ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής**

θα προωθηθεί η πολιτική των **ίσων ευκαιριών** για την πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες, με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επιμορφωτικών - ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, που θα υποστηρίζονται από έντυπα και από εφαρμογές πληροφορικής.

Ακόμη θα ενισχυθεί η **διεπιστημονική συνεργασία** αρχαιολόγων και μηχανικών, σε συνεργασία με συντηρητές και άλλες ειδικότητες, με ταυτόχρονη ενίσχυση της **Καινοτομίας** στην αρχαιολογική έρευνα, στην αναστήλωση και ιδιαίτερα στην ανάπτυξη τεχνολογικών εφαρμογών διεπιστημονικής υποστήριξης του αρχαιολογικού έργου.

Τέλος, σημειώνεται ότι η διατήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς είναι στενά συνδεδεμένη με την **Προστασία του Φυσικού και Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος**, δεδομένου ότι οι σχετικές ενέργειες συντελούν στη διατήρηση εκτεταμένων ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων και στη διαμόρφωση φυσικών και πολιτιστικών τοπίων ιδιαίτερης αισθητικής και διδακτικής αξίας.

Μέτρο 1.1: Αναβάθμιση Υφιστάμενης και Δημιουργία Νέας Υποδομής Μουσείων - Βελτίωση Προσφερομένων Υπηρεσιών

Οι δράσεις του Μέτρου αυτού αναφέρονται στην αναβάθμιση της κτιριακής και τεχνολογικής υποδομής των ήδη υφιστάμενων Μουσείων, αλλά και στη δημιουργία νέων. Παράλληλα, στο πλαίσιο μιας σύγχρονης αντίληψης για τη λειτουργία των Μουσείων, θα αναβαθμιστούν οι προσφερόμενες υπηρεσίες για την ανάδειξη της εκπαιδευτικής τους διάστασης, την ένταξή τους στην καθημερινή πολιτιστική ζωή του τόπου, τη βελτίωση της επικοινωνιακής τους πολιτικής και την προώθηση δικτύων διεθνούς συνεργασίας και ανταλλαγών, την προώθηση δικτύου παραγωγής και διακίνησης πιστοποιημένων αντιγράφων και πωλητών ειδών υψηλής ποιότητας, κλπ.

Επίσης, το Μέτρο περιλαμβάνει έργα και ενέργειες που αφορούν στη δημιουργία του **νέου Μουσείου της Ακροπόλεως των Αθηνών** που θα είναι αφιερωμένο στο σημαντικότερο μνημειακό σύνολο της κλασικής περιόδου. Στόχος είναι να παρουσιαστεί κατά τρόπο επιστημονικά άρτιο, εκπαιδευτικό και κατανοητό για το πλατύ κοινό η αρχαιολογική, ιστορική, συμβολική και αισθητική αξία των μνημείων της Ακρόπολης της Αθήνας, ανάμεσα στα οποία σημαίνουσα θέση κατέχει ο Παρθενώνας.

Μέτρο 1.2: Προστασία και Ανάδειξη Μνημείων, Συνόλων και Αρχαιολογικών Χώρων

Περιλαμβάνει έργα και ενέργειες που αφορούν στην επιστημονικά αξιόπιστη και τεκμηριωμένη **προστασία, προβολή και ανάδειξη** μνημείων, Συνόλων και Αρχαιολογικών Χώρων, καθώς και στην ορθολογική **αξιοποίησή** τους με την ένταξη νέων, συμβατών χρήσεων σε αυτά.

Η Προτεραιότητα 2: «**Ανάπτυξη Σύγχρονου Πολιτισμού**»

Η ανάπτυξη του Τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού στην Ελλάδα, παρουσιάζει σήμερα σχετική καθυστέρηση σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος της προτεραιότητας αυτής είναι η μείωση αυτής της απόστασης, με την τόνωση της προσφοράς και ζήτησης πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών. Ειδικότερα, ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με:

- Την ενίσχυση των υποδομών Σύγχρονου Πολιτισμού.
- Την ανάπτυξη και προώθηση μεγάλων επικοινωνιακών γεγονότων Σύγχρονου Πολιτισμού.

Βασική επιδίωξη, και για τις δύο αυτές κατευθύνσεις, αποτελούν αφ' ενός η συμπλήρωση υφιστάμενων ή / και δημιουργία νέων υποδομών Σύγχρονου Πολιτισμού σε όλη την επικράτεια της Χώρας, και αφ' ετέρου η ανάπτυξη σταθερών και μόνιμων δικτύων διασυνδεδεμένων μεταξύ τους, καθώς και με αντίστοιχα διεθνή πολιτιστικά δίκτυα για την προώθηση καλών πρακτικών και την ανταλλαγή εμπειρίας σε όλους τους τομείς του Σύγχρονου Πολιτισμού.

Μέτρο 2.1: Ενίσχυση Υποδομών και Μεγάλων Επικοινωνιακών Γεγονότων Σύγχρονου Πολιτισμού

Περιλαμβάνει έργα και ενέργειες που αποσκοπούν στην τόνωση της προσφοράς και ζήτησης πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών μέσα από την ενίσχυση υποδομών και μεγάλων επικοινωνιακών γεγονότων στον Τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού. Έμφαση θα δοθεί στην ανάπτυξη πολιτιστικών κέντρων που θα καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα πολιτιστικών χρήσεων, αλλά και εξειδικευμένων πολιτιστικών υποδομών, σε συνάρτηση με την τοπική παράδοση και το πολιτιστικό δυναμικό της περιοχής, και σε συνδυασμό με τη συνολική λειτουργία των πολιτιστικών δικτύων της χώρας. Σχετικά με τις **νέες υποδομές Σύγχρονου Πολιτισμού**, που θα δημιουργηθούν, περιλαμβάνονται έργα - ενέργειες για την κατασκευή και τον εξοπλισμό των κτιριακών και άλλων εγκαταστάσεων, προκειμένου αυτές οι νέες υποδομές να είναι λειτουργικές και να εξασφαλιστεί ο σύνθετος πολιτιστικός, εκπαιδευτικός και κοινωνικός τους ρόλος, σύμφωνα με τις νέες

αντιλήψεις και προκλήσεις του 21ου αιώνα Όσον αφορά τις **υφιστάμενες υποδομές**, το Μέτρο περιλαμβάνει έργα - ενέργειες που έχουν ως αντικείμενο τη βελτίωση των λειτουργιών τους. Επί πλέον περιλαμβάνονται έργα / ενέργειες για την ενίσχυση της ζήτησης των υποδομών και της διάχυσης της ωφέλειας εκ της λειτουργίας τους στην κοινωνία.

Επίσης το Μέτρο περιλαμβάνει δράσεις που προάγουν τη στενή σχέση της Παιδείας με τον Πολιτισμό και που βρίσκονται σε στενή συνάφεια τόσο με τον Άξονα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όσο και με τον Άξονα της Ανάπτυξης του Σύγχρονου Πολιτισμού.

Προτεραιότητα 3: «**Τεχνική Βοήθεια – Περιγραφή και Στόχοι**»

Η Προτεραιότητα αυτή αποσκοπεί στην αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία των δομών και υπηρεσιών που έχουν ως αποστολή το σχεδιασμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και χρηματοοικονομική διαχείριση, τον έλεγχο και αξιολόγηση, καθώς και την προβολή και διάδοση των αποτελεσμάτων των δράσεων του Προγράμματος και του τομέα του Πολιτισμού γενικότερα.

1.13 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ της ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ (ΚτΠ).

Στο κατώφλι του 21ου αιώνα, η Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ) δημιουργεί νέα δεδομένα και νέες ευκαιρίες για ανάπτυξη, ευημερία και ποιότητα ζωής. Η ανάπτυξη της βασίζεται στη ραγδαία εξέλιξη των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Οι τεχνολογίες αυτές αποτελούν ουσιαστικό εργαλείο για ανοιχτή και αποτελεσματική διακυβέρνηση και για την παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών στον πολίτη.

Παράλληλα, δημιουργούν μία νέα οικονομία βασισμένη στη γνώση και αναβαθμίζουν το ρόλο του ανθρώπινου δυναμικού. Για την προώθηση της ΚτΠ στην Ελλάδα με τρόπο συνεκτικό και ολοκληρωμένο, έχει ενταχθεί ένα ξεχωριστό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την ΚτΠ στο πλαίσιο του Γ ΚΠΣ. Το Ε.Π. "ΚτΠ" έχει καινοτόμο και οριζόντιο χαρακτήρα, διαπερνώντας διαφορετικές κυβερνητικές υπηρεσίες. Αποτελεί σύνολο ολοκληρωμένων και συμπληρωματικών παρεμβάσεων σε διάφορους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής έτσι ώστε να μπορέσουν να λειτουργήσουν καταλυτικά για την ανάπτυξη της ΚτΠ στην Ελλάδα.

Στόχος του είναι να εφαρμοστούν τα σημαντικότερα σημεία της Λευκής Βίβλου της ελληνικής κυβέρνησης με τίτλο "Η Ελλάδα στην Κοινωνία της Πληροφορίας: Στρατηγική και Δράσεις" του 1999, όπως αυτή επικαιροποιείται

λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις και δράσεις των τελευταίων χρόνων και, παράλληλα, να επιτευχθούν οι στόχοι που τέθηκαν στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας eEurope και του Σχεδίου Δράσης e_Europe 2002 που εγκρίθηκε στο Συμβούλιο Κορυφής του Φέιρε, τον Ιούνιο του 2000 και να επιτευχθούν οι νέοι στόχοι της πρωτοβουλίας eEurope, δηλαδή του Σχεδίου Δράσης e_Europe 2005.

Αξονες Προτεραιότητας

- **Παιδεία και πολιτισμός:** Εξοπλισμός, δικτύωση, κατάρτιση εκπαιδευτικών και ψηφιακό περιεχόμενο για τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος για τον 21ο αιώνα, χρήση νέων τεχνολογιών για τεκμηρίωση και προβολή του ελληνικού πολιτισμού.
- **Εξυπηρέτηση του πολίτη και βελτίωση της ποιότητας ζωής:** Χρήση ΤΠΕ για καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη σε κρίσιμους τομείς της δημόσιας διοίκησης, βελτίωση της ποιότητας ζωής με την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην υγεία και την πρόνοια, στο περιβάλλον και στις μεταφορές, καθώς και η ανάπτυξη εφαρμογών και υποδομών του κτηματολογίου.
- **Ανάπτυξη και απασχόληση στην ψηφιακή οικονομία:** Δημιουργία συνθηκών για τη μετάβαση στη «νέα οικονομία», με την προώθηση του ηλεκτρονικού επιχειρείν, της έρευνας και της διασύνδεσής της με την παραγωγή, της κατάρτισης στις νέες τεχνολογίες, της απασχόλησης και της τηλε-εργασίας, την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) από τις ΜΜΕ.
- **Επικοινωνίες:** Στήριξη της διαδικασίας απελευθέρωσης της αγοράς, δράσεις ανάπτυξης της τηλεπικοινωνιακής υποδομής σε απομακρυσμένες περιοχές για παροχή προηγμένων υπηρεσιών σε χαμηλό κόστος και σημείων πρόσβασης για τους πολίτες.

1.14 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2007-2013

Ένα από τα σημαντικότερα προγράμματα της ΕΕ, το πρόγραμμα «Πολιτισμός», έχει πλέον καθιερωθεί. Με τη σημερινή του μορφή πρόκειται να διαρκέσει από το 2007 έως το 2013, με συνολικό προϋπολογισμό ύψους 400 εκατομμυρίων ευρώ περίπου. Καλύπτει όλες τις μη οπτικοακουστικές πολιτιστικές δραστηριότητες.

Συγκεκριμένα, οι στόχοι του τρέχοντος προγράμματος «Πολιτισμός» είναι οι εξής:

- Προώθηση της ευαισθητοποίησης και της διατήρησης πολιτιστικών στοιχείων που έχουν σημασία για την Ευρώπη
- Προώθηση της διακρατικής κινητικότητας των εργαζομένων στον τομέα του πολιτισμού
- Ενθάρρυνση της διακρατικής κυκλοφορίας των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών έργων και προϊόντων
- Ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου.

Για την υλοποίηση των προαναφερόμενων στόχων, η Επιτροπή προτείνει τρία επίπεδα παρέμβασης, καθένα από τα οποία ανταποκρίνεται σε ξεχωριστές ανάγκες:

1. Στήριξη πολιτιστικών ενεργειών. Η απόφαση αυτή καθορίζει τρία είδη πολιτιστικών ενεργειών οι οποίες μπορούν να λάβουν κοινοτική υποστήριξη:

- **σχέδια πολυετούς συνεργασίας.** Τα σχέδια αυτά βασίζονται στη συνεργασία τουλάχιστον έξι πολιτιστικών φορέων από έξι διαφορετικές χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, επιδιώκοντας έναν κοινό στόχο. Τα σχέδια συνεργασίας διαρκούν από τρία έως πέντε έτη και βασίζονται σε συμφωνία συνεργασίας. Στόχος της κοινοτικής στήριξης είναι να βοηθήσει τις συνεργασίες αυτές στο ξεκίνημά τους ή στο στάδιο της γεωγραφικής επέκτασής τους προκειμένου να τεθούν σε βιώσιμες βάσεις.

- **ενέργειες συνεργασίας.** Πρόκειται για ενέργειες πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ ευρωπαϊκών φορέων, των οποίων η ανώτατη διάρκεια είναι δύο έτη. Προτεραιότητα δίνεται στη δημιουργικότητα και στην καινοτομία.

- **ειδικές ενέργειες.** Παρέχεται επίσης βοήθεια σε ειδικές ενέργειες συμβολικού χαρακτήρα και σημαντικής εμβέλειας. Για να χαρακτηριστούν έτσι οι ενέργειες αυτές πρέπει να έχουν σημαντική απήχηση στους λαούς της Ευρώπης και να συμβάλλουν στην ευαισθητοποίησή τους όσον αφορά την πολιτιστική ποικιλομορφία και στην ενίσχυση της αίσθησής τους ότι ανήκουν στην ίδια κοινότητα. Στις πρωτοβουλίες αυτές ανήκουν, για παράδειγμα, οι «Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης».

2. Στήριξη σε οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό τομέα.

Η στήριξη αυτή αφορά τους οργανισμούς οι οποίοι διαθέτουν δυναμική ακτινοβολία στο επίπεδο όλης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή καλύπτουν τουλάχιστον επτά ευρωπαϊκές χώρες. Οι οργανισμοί λαμβάνουν στήριξη όταν παρέχουν εκπροσώπηση σε κοινοτικό επίπεδο, διαδίδοντας πληροφορίες που επιτρέπουν τη διευκόλυνση της πολιτιστικής διευρωπαϊκής συνεργασίας ή συμμετέχουν σε σχέδια πολιτιστικής συνεργασίας ενεργώντας ως πρεσβευτές του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

3. Στήριξη εργασιών ανάλυσης καθώς και της συλλογής και διάδοσης πληροφοριών και αύξησης στο μέγιστο της επίδρασης των σχεδίων στον τομέα της πολιτιστικής συνεργασίας και της ανάπτυξης της πολιτικής.

Σκοπός του σκέλους αυτού είναι η αύξηση του όγκου και της ποιότητας των πληροφοριών και των αριθμητικών στοιχείων σχετικά με την πολιτιστική συνεργασία και την ανάπτυξη της πολιτικής στον τομέα του πολιτισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο καθώς και η ενθάρρυνση της διάδοσής τους, και μέσω του Διαδικτύου. Σκοπός του είναι επίσης η διάδοση των πρακτικών πληροφοριών ώστε το πρόγραμμα να έχει ακριβείς στόχους σε τοπικό επίπεδο. Για το σκοπό αυτό, δημιουργήθηκαν «πολιτιστικά σημεία επαφής». Ο ρόλος τους είναι να προωθούν το πρόγραμμα, να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού επαγγελματικών και πολιτιστικών φορέων στις δράσεις του και να εξασφαλίζουν πραγματική σύνδεση με τα διάφορα όργανα που στηρίζουν τον πολιτιστικό τομέα στα κράτη μέλη.

1.15 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

➤ «MEDIA»

Τα προγράμματα Media, έχουν σκοπό να καταστήσουν ανταγωνιστικότερο και δυναμικότερο τον ευρωπαϊκό οπτικοακουστικό κλάδο και εφαρμόζονται από το 1990. Έχουν μεγαλύτερους προϋπολογισμούς από τα προγράμματα Πολιτισμός. Το Media 2007 καλύπτει την περίοδο 2007 - 2013 με συνολικό προϋπολογισμό 755 εκατομμύρια ευρώ.

➤ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΕΣ

Το πρόγραμμα Πολιτιστικές πρωτεύουσες αποσκοπεί στην προβολή της εξαιρετικής πολυμορφίας του ευρωπαϊκού πολιτισμού, με ταυτόχρονη υπενθύμιση

της κοινής πηγής από την οποία πηγάζει μεγάλο μέρος αυτού. Κάθε χρόνο, μία ή δύο πόλεις επιλέγονται ως πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης και με τον τρόπο αυτό λαμβάνουν χρηματοδοτική στήριξη από το πρόγραμμα Πολιτισμός. Με την ενίσχυση αυτή χρηματοδοτούνται εκθέσεις και εκδηλώσεις που προβάλλουν την πολιτιστική κληρονομιά της πόλης και της περιφέρειάς της, καθώς και ένα ευρύ φάσμα παραστάσεων, συναυλιών και άλλων θεαμάτων, όπου συναντώνται συντελεστές και καλλιτέχνες από ολόκληρη την ΕΕ. Η πείρα δείχνει ότι το πρόγραμμα είχε μακροπρόθεσμα θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη του πολιτισμού και του τουρισμού των πόλεων που επιλέγονται. Το πρόγραμμα επρόκειτο αρχικά να λήξει το 2004, αλλά η επιτυχία του ήταν τέτοια, που ανανεώθηκε για άλλα 15 χρόνια. Οι δύο πόλεις που έχουν επιλεγεί για το 2008 είναι το Λίβερπουλ της Αγγλίας και το Στάβανγκερ της Νορβηγίας.

➤ **ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ**

Στοχεύει στην ενίσχυση της πρόσβασης του κοινού στη γνώση και στη διάδοση του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, καθώς και της καλλιτεχνικής και της πολιτισμικής συνεργασίας μεταξύ επαγγελματιών.

➤ **ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΑΡΙΑΔΝΗ»**

Ενισχύει την πρόσβαση των πολιτών στα σημαντικότερα λογοτεχνικά ή επιστημονικά έργα, που δημοσιεύονται στο έδαφος της Ένωσης.

➤ **«RAPHAEL»**

Πρόκειται για ένα πενταετές πρόγραμμα δράσης στον τομέα της πολιτισμικής κληρονομιάς, το οποίο ξεκίνησε την 1-1-1996 και έληξε στις 31-12-2000 και στόχευε στους εξής τομείς:

- Ανάπτυξη και προώθηση της πολιτισμικής κληρονομιάς διαμέσου της ανάπτυξης καλύτερων πρακτικών συνεργασίας, συντήρησης και διατήρησης.
- Ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας για την ανταλλαγή εμπειριών.
- Βελτίωση της πρόσβασης του κοινού στην πολιτισμική κληρονομιά και ανταλλαγή πληροφοριών.

- Ενίσχυση της κινητικότητας των επαγγελματιών, εκπαίδευση τους στον τομέα της πολιτισμικής κληρονομιάς καθώς και ανάπτυξη δράσεων πολιτιστικής συνεργασίας με τρίτες χώρες.

➤ **ΑΔΕΛΦΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΠΟΛΕΩΝ**

Για την υλοποίηση προγραμμάτων αδελφοποίησης πόλεων, υπάρχει ένα μικρό κονδύλι. Βασικός στόχος είναι να βοηθηθούν τοπικές κοινωνίες ώστε να δραστηριοποιηθούν στο πλαίσιο της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Προτεραιότητα δίνεται σε δράσεις που συνδέουν μεταξύ τους μικρές πόλεις, απομακρυσμένων περιφερειών. Η οικονομική ενίσχυση καλύπτει τα έξοδα ταξιδιών, οργάνωσης και διαβίωσης των συμμετεχόντων.

1.16 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

➤ **UNESCO**

Η UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) είναι ένας κλάδος του ΟΗΕ. Ιδρύθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1945. Από το όνομά της φαίνεται ότι η κυριότερη ενασχόλησή της έχει να κάνει με την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό. Οι στόχοι της όμως ξεφεύγουν από την δημιουργία σχολείων σε υποβαθμισμένες περιοχές ή αναπτυσσόμενες χώρες. Εκπαίδευση, Κοινωνικές και Φυσικές Επιστήμες, Πολιτισμός και Επικοινωνία είναι τα μέσα για έναν ακόμα πιο φιλόδοξο στόχο: την ειρήνη στις ψυχές των ανθρώπων.

Εν συντομία η UNESCO προωθεί την διεθνή συνεργασία μεταξύ των 190 κρατών-μελών και των 6 συνδεδεμένων μελών (Στοιχεία Οκτωβρίου 2003) στους τομείς της εκπαίδευσης, της επιστήμης, του πολιτισμού και της επικοινωνίας.

➤ **ICOMOS**

Το **ICOMOS** (*International Council on Monuments and Sites*) είναι ένας διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός που έχει ως σκοπό την προστασία και ανάδειξη ιστορικών μνημείων και περιοχών. Ιδρύθηκε το 1965 ως αποτέλεσμα της διάσκεψης της Βενετίας και του Χάρτη⁴ για την Προστασία και Αποκατάσταση Μνημείων και

⁴ Χάρτης ή Χάρτα: διευκρινίζουμε ότι δεν πρόκειται για χάρτη με την χαρτογραφική έννοια του όρου. Στην ουσία είναι ένα σύνολο κανόνων και δεσμεύσεων με σκοπό την καθιέρωση κάποιων αρχών. Ως

Περιοχών που υιοθετήθηκε από την διάσκεψη το 1964. Σήμερα το ICOMOS έχει Εθνικές Επιτροπές σε περισσότερες από 107 χώρες συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

Το ICOMOS αποτελεί τον κύριο σύμβουλο της UNESCO σε θέματα που αφορούν την Προστασία και την Αποκατάσταση Μνημείων και Περιοχών. Μαζί με το IUCN (*World Conservation Union*) έχει ρόλο διεθνούς συμβούλου της **Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς** (*World Heritage Committee*) και την UNESCO για την ένταξη νέων περιοχών στον **Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς** (*World Heritage List*) υπό τις κατευθυντήριες γραμμές που ορίζονται στην **Συνθήκη Παγκόσμιας Κληρονομιάς** (*World Heritage Convention*).

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOMOS⁴ δηλώνει έντονα την παρουσία του, συμβάλλοντας στη διάσωση και την προστασία πολιτιστικών αγαθών, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στον διεθνή χώρο.

➤ CIPA

Η CIPA (*International Committee for Architectural Photogrammetry*) είναι μία από τις διεθνείς επιτροπές του ICOMOS και ιδρύθηκε με την συνεργασία του ISPRS.

Ο βασικός ρόλος της είναι η βελτιστοποίηση όλων των μεθόδων αποτύπωσης Πολιτιστικών Μνημείων και Περιοχών. Ειδικότερα ασχολείται με τα αποτελέσματα του συνδυασμού των διαφορετικών μεθόδων με ιδιαίτερη έμφαση σε όλες τις μεθόδους που χρησιμοποιούν την Φωτογραμμετρία ως βασική μέθοδο αποτύπωσης και τεκμηρίωσης των Πολιτιστικών Πόρων. Ταυτόχρονα αντιμετωπίζει την Φωτογραμμετρική μεθοδολογία τεκμηρίωσης ως σημαντικό στοιχείο στην συντήρηση και αποκατάσταση Πολιτιστικών Μνημείων και Περιοχών και ως ουσιαστική μέθοδο υποστήριξης επιστημών όπως η αρχαιολογία και η αρχιτεκτονική που ασχολούνται με την Πολιτιστική Κληρονομιά.

Το ISPRS και το ICOMOS δημιούργησαν την CIPA επειδή υπήρχε η ισχυρή πεποίθηση ότι ένα μνημείο μπορεί να μελετηθεί και να προστατευθεί καλύτερα εφόσον μετρηθεί και τεκμηριωθεί πλήρως με ακρίβεια και μάλιστα πολλές φορές στην πορεία του χρόνου. Αυτή η διαχρονική παρακολούθηση (monitoring) περιλαμβάνει και άλλες πτυχές της υφής ενός Μνημείου ή Περιοχής όπως ο σεβασμός και η μελέτη του περιβάλλοντός του ή η σωστή διαχείριση των πληροφοριών μέσω ενός ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης πληροφοριών. Έναν τέτοιο ρόλο μπορεί για παράδειγμα να παίξει ένα σύστημα G.I.S.

παραδείγματα μπορούμε να αναφέρουμε την Magna Charta ή τον Χάρτη των Ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Για να πετύχει τους στόχους της η CIPA:

- Δημιουργεί δεσμούς και γέφυρες επιστημονικής επικοινωνίας ειδικών από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα (αρχιτέκτονες, ιστορικούς, αρχαιολόγους, συντηρητές έργων τέχνης, ειδικούς στην φωτογραμμετρία και την τηλεπισκόπηση, στα συστήματα G.I.S., C.A.D. και γραφικών μέσω υπολογιστή και άλλες ειδικότητες).
- Οργανώνει και υποστηρίζει την ανταλλαγή ιδεών, γνώσης, εμπειριών και των αποτελεσμάτων της έρευνας και τεχνολογίας στον τομέα.
- Καθιερώνει επαφές μεταξύ αντίστοιχων ιδρυμάτων και εταιριών που ειδικεύονται σε φωτογραμμετρικές εργασίες ή στην κατασκευή αντίστοιχων συστημάτων και εξοπλισμού.
- Οργανώνει συμπόσια, συνέδρια, διασκέψεις, εργαστήρια, συνόδους και εξειδικευμένες σειρές μαθημάτων
- Συντονίζει εφαρμοσμένες ερευνητικές δραστηριότητες
- Αναλαμβάνει τον ρόλο επιστημονικού και τεχνικού εμπειρογνώμονα για συγκεκριμένα προγράμματα
- Οργανώνει το δίκτυο των Εθνικών και Διεθνών Επιτροπών
- Υποβάλλει μία ετήσια έκθεση δραστηριοτήτων στον Γενικό Γραμματέα του ICOMOS και στο Συμβούλιο του ISPRS η οποία δημοσιεύεται και στο Internet.
- Δημοσιεύει επίσης στο Internet την δομή της, το καταστατικό της και τις Οδηγίες της.

Η CIPA για να καταφέρει να φέρει σε πέρας το έργο της έχει δημιουργήσει **Ομάδες Εργασίας (Work Groups)** και **Ομάδες Στόχων (Task Groups)**. Με αυτόν τον τρόπο εξειδικεύει την έρευνα και κατευθύνει τους επιστήμονες στους αντίστοιχους κλάδους.

➤ **ISPRS**

Το **ISPRS (International Society for Photogrammetry and Remote Sensing)** είναι μία μη – κυβερνητική οργάνωση με αντικείμενο την ανάπτυξη της διεθνούς συνεργασίας με σκοπό την πρόοδο της Φωτογραμμετρίας και της Τηλεπισκόπησης και των εφαρμογών τους. Τα επιστημονικά πεδία του ISPRS περιλαμβάνουν την φωτογραμμετρία, την τηλεπισκόπηση, τα συστήματα G.I.S. και L.I.S. καθώς επίσης και τις εφαρμογές τους στην χαρτογραφία, γεωδαισία, τοπογραφία, στις φυσικές και στις περιβαλλοντικές επιστήμες. Επίσης ενεργοποιείται σε εφαρμογές στον βιομηχανικό σχεδιασμό και κατασκευή, στην αρχιτεκτονική και στην προστασία των μνημείων, στην ιατρική κλπ.

Οι βασικές δραστηριότητες του ISPRS περιλαμβάνουν:

- Την βοήθεια στην οργάνωση εθνικών ή περιφερειακών οργανώσεων φωτογραμμετρίας και τηλεπισκόπησης
- Τον συντονισμό της έρευνας στην φωτογραμμετρία και την τηλεπισκόπηση
- Την οργάνωση ανά τακτά χρονικά διαστήματα συμποσίων και συνεδρίων
- Την εξασφάλιση της κυκλοφορίας σε παγκόσμιο επίπεδο των αρχείων των συζητήσεων και των αποτελεσμάτων της έρευνας με την δημοσίευση τους στα Διεθνή Αρχεία Φωτογραμμετρίας και Τηλεπισκόπησης (*International Archives of Photogrammetry and Remote Sensing*)
- Την ενθάρρυνση της δημοσίευσης και της ανταλλαγής επιστημονικών εργασιών (*papers*) και περιοδικών (*journals*) που έχουν σχέση με την φωτογραμμετρία και την τηλεπισκόπηση
- Την προώθηση της συνεργασίας και του συντονισμού με σχετικούς διεθνείς επιστημονικούς οργανισμούς.

Οι ρίζες του ISPRS βρίσκονται στο 1910, έτος κατά το οποίο ιδρύθηκε το ISP (*International Society for Photogrammetry*). Μετά από 70 χρόνια εργασιών το όνομα αυτό άλλαξε σε ISPRS (*International Society for Photogrammetry and Remote Sensing*) ώστε να συμπεριλάβει και την τηλεπισκόπηση.

Το ISPRS είναι χωρισμένο σε 7 **Επιτροπές** (*Commissions*) με την κάθε μία να περιλαμβάνει συγκεκριμένες **Ομάδες Εργασίας** (*Working Groups*) .

➤ ICCROM

Η απόφαση για την ίδρυση του **ICCROM** (*International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*) ήταν προϊόν της 9ης Συνδιάσκεψης της UNESCO που έγινε στο Νέο Δελχί το 1956, σε μία εποχή αυξανόμενου ενδιαφέροντος για την προστασία και συντήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η διακυβερνητική οργάνωση που συστάθηκε εξελίχθηκε στο ICCROM στην Ρώμη το 1959. Είναι ο μοναδικός διεθνής φορέας που είναι εξουσιοδοτημένος με την προώθηση της προστασίας όλων των τύπων Πολιτιστικής Κληρονομιάς, κινητής και ακίνητης. Σήμερα περιλαμβάνει περισσότερα από 100 μέλη. Ο στόχος του είναι η βελτίωση της ποιότητας των τεχνικών προστασίας και της πληροφόρησης για την σημασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Το ICCROM συμμετέχει στην εκπαίδευση όσων ασχολούνται με την προστασία και την συντήρηση με την ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών τεχνικών και μεθόδων, και με την οργάνωση επιστημονικών τεχνικών δραστηριοτήτων σε όλο τον

κόσμο. Αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες τράπεζες πληροφοριών όσον αφορά την Πολιτιστική Κληρονομιά με περισσότερους από 80.000 τίτλους, σε 80 γλώσσες, με 1200 εξειδικευμένα περιοδικά και ένα αρχείο που ξεπερνάει τις 17.000 εικόνες. Παράλληλα με τις βιβλιογραφικές αναφορές, διατηρεί δικτυακό χώρο με πληροφορίες για διεθνείς εκδηλώσεις και ευκαιρίες απασχόλησης με αντικείμενο την προστασία – συντήρηση. Το ICCROM διαδίδει εκπαιδευτικό υλικό, οργανώνει εργαστήρια και άλλες δραστηριότητες για να βελτιώσει τη δημόσια πληροφόρηση και να υποστηρίξει τη συντήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

1.17 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Τελευταία αρχίζουν να διαφαίνονται κάποιες προσπάθειες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης πάνω στα πολιτιστικά δρώμενα, και αυτό γιατί η κάθε τοπική αρχή συνειδητοποιεί ότι πρέπει να ασχοληθεί με την πολιτιστική αναβάθμιση των πολιτών της. Ο βασικός ρόλος της Τ.Α είναι η δημιουργία υποδομής για την παραγωγή πολιτιστικού προϊόντος, αλλά και η ισόρροπη κατανομή αυτής της πολιτιστικής υποδομής μέσα στην πόλη.

Η Τ.Α επίσης μπορεί να διαδραματίσει πρωταρχικό ρόλο στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, στη διατήρηση και προβολή των ιδιαιτεροτήτων μιας περιοχής, αλλά και στη σύνδεση της πόλης με άλλους πολιτισμούς (αδελφοποίησης, δίκτυα πόλεων) και να χρησιμοποιήσει τις ιδιαιτερότητες της περιοχής της σαν συνδετικό κρίκο επικοινωνίας με άλλους πολιτισμούς.

Οι δυνατότητες που έχουν οι ΟΤΑ κατοχυρώνονται με ένα ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο και συγκεκριμένα με το άρθρο 277 του δημοτικού και κοινοτικού κώδικα, όπου αναφέρεται ότι:⁵

- Οι δήμοι και οι κοινότητες μπορούν να συνιστούν δικές τους επιχειρήσεις ή να μετέχουν σε επιχειρήσεις που συνιστούν μαζί με άλλα νομικά ή φυσικά πρόσωπα.
- Δύο ή περισσότεροι δήμοι ή κοινότητες ή δήμοι και κοινότητες μπορούν να συνιστούν κοινές δημοτικές ή κοινοτικές επιχειρήσεις και να συμμετέχουν σε υφιστάμενες δημοτικές και κοινοτικές επιχειρήσεις.
- Η σύσταση αμιγούς δημοτικής ή κοινοτικής επιχείρησης ή η συμμετοχή σε τέτοια επιχείρηση γίνεται, μετά από πλήρη οικονομοτεχνική μελέτη με απόφαση του δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου.

⁵ Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας, άρθρο 277, σελ:208 –209.

- ο Στην απόφαση του δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου για τη σύσταση δημοτικής ή κοινοτικής επιχείρησης αναφέρονται η επωνυμία, ο σκοπός, η διάρκεια, η έδρα της επιχείρησης, το κεφάλαιο, οι πόροι κλπ.
- ο Οι παραπάνω δημοτικές ή κοινοτικές επιχειρήσεις αποτελούν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και διέπονται από τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας.
- ο Η ευθύνη Δήμου ή Κοινότητας που συνιστά ή συμμετέχει σε επιχείρηση του άρθρου 285 (Δ.Κ.Κ) περί διαδημοτικών και διακοινοτικών επιχειρήσεων περιορίζεται στη συμμετοχή της στο κεφάλαιο της επιχείρησης.
- ο Δεν επιτρέπεται η επιχορήγηση από Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, Δήμο ή Κοινότητα οποιασδήποτε επιχείρησης που αυτοί συνιστούν ή συμμετέχουν.

Επίσης, οι αρμοδιότητες των δήμων και κοινοτήτων που αφορούν στους τομείς **πολιτισμού και αθλητισμού**, σύμφωνα με το άρθρο 75, § στ. του νέου Δημοτικού & Κοινοτικού Κώδικα είναι οι εξής:

- Η εφαρμογή πολιτικών για την ανάδειξη και προστασία του τοπικού πολιτισμού, η προβολή των πολιτιστικών αγαθών και των σύγχρονων πολιτιστικών έργων που παράγονται σε τοπικό επίπεδο, με τη δημιουργία πολιτιστικών και πνευματικών κέντρων, μουσείων, πινακοθηκών, κινηματογράφων και θεάτρων, φιλαρμονικών και σχολών διδασκαλίας μουσικής, σχολών χορού, ζωγραφικής, γλυπτικής κ.λ.π., καθώς και η μελέτη και εφαρμογή πολιτιστικών προγραμμάτων.
- Η προστασία μουσείων, μνημείων, σπηλαίων, καθώς και αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων της περιοχής και των εγκαταστάσεων αυτών.
- Η επισκευή, συντήρηση και αξιοποίηση παραδοσιακών και ιστορικών σχολικών κτιρίων και κτιρίων που παραχωρούνται από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς.
- Η διοργάνωση συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων και άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων ή η συμμετοχή τους σε αυτά.
- Η προώθηση πολιτιστικών ανταλλαγών, σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία.
- Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

- Η κατασκευή, συντήρηση και διαχείριση αθλητικών εγκαταστάσεων, όπως δημοτικών και κοινοτικών γυμναστηρίων, αθλητικών κέντρων και δημοτικών και κοινοτικών χώρων άθλησης.
- Η προώθηση και εφαρμογή προγραμμάτων ενίσχυσης μαζικού αθλητισμού και διοργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων.

Ιδιαίτερα σημαντική, λόγω των περιορισμένων πόρων καθώς και των πολύπλοκων προγραμμάτων που έχουν οι Δήμοι και οι Κοινότητες, καθίσταται η διαδημοτική⁶ και διαπεριφερειακή συνεργασία.

Τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Ο.Τ.Α. όσον αφορά την άσκηση της πολιτιστικής τους πολιτικής είναι:

- Η έλλειψη επαρκών οικονομικών πόρων
- Η ανεπαρκής κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού
- Η έλλειψη κτιριακής και λοιπής υποδομής
- Η έλλειψη επικοινωνιακών παραγόντων σχετικά με την ενημέρωση, ανταλλαγή και προώθηση των παραγόμενων πολιτιστικών αγαθών

Τα παραπάνω προβλήματα είναι δυνατό να ξεπεραστούν μόνο εφόσον υπάρχει θέληση και συνεργασία από όλους τους φορείς.

1.18 Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η τοπική αυτοδιοίκηση από τη φύση της είναι ο θεσμός που βρίσκεται πιο κοντά στους πολίτες. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να θεωρείται ο καταλληλότερος φορέας άσκησης πολιτιστικής πολιτικής, γι' αυτό οφείλει να συνδέεται με την τοπική κοινωνία, να ακούει τις ανάγκες της και να εκφράζει τις αγωνίες της.

Βασικός ρόλος της Τ.Α, όπως έχουμε ήδη προαναφέρει είναι η δημιουργία υποδομής για την παραγωγή του πολιτιστικού προϊόντος και η ισόρροπη χωροταξική κατανομή της στο πλαίσιο της πόλης. Οι δυνατότητες προώθησης της πολιτιστικής ανάπτυξης από την Τ.Α συνδέονται άμεσα με τη γενικότερη ανάπτυξη του θεσμού

⁶Άρθρο 222, Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα. «Συμβάσεις διαδημοτικής συνεργασίας», συνίστανται, όταν Δήμοι και Κοινότητες του ίδιου νομού ή όμοροι Δήμοι και Κοινότητες μπορούν να συνάπτουν μεταξύ τους συμβάσεις, με τις οποίες αναλαμβάνουν την άσκηση αρμοδιότητας για λογαριασμό τους ή την υποστήριξη της άσκησης της. Στις συμβάσεις αυτές μπορεί να συμμετέχει και νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου του αναλαμβάνοντος την αρμοδιότητα Δήμου ή Κοινότητας ή Σύνδεσμος.

Αποσκοπώντας στην αναβάθμιση του πολιτιστικού της περιβάλλοντος, η Τ.Α θα γίνει κέντρο δημιουργικότητας και καινοτομιών που θα επιφέρει εκτός των άλλων και εισροή οικονομικού κεφαλαίου.

Η Τ.Α σήμερα προσπαθεί να ενσωματώσει και να καταστήσει τον πολιτισμό αναπόσπαστο στοιχείο στον αναπτυξιακό ρόλο που έχει προκειμένου να συμβάλλει δημιουργικά σε ένα άλλο μοντέλο ανάπτυξης που έχει ως επίκεντρο τον άνθρωπο και τις ανάγκες του στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, μορφωτικό και ψυχαγωγικό τομέα.

Στην επόμενη θεματική ενότητα αναπτύσσονται έννοιες που αποτελούν βασικά στοιχεία για την ανάπτυξη ενός τόπου, όπως για παράδειγμα η έννοια του πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού που θα μπορούσαν να αποτελέσουν στόχους των τοπικών φορέων για την ανάπτυξη του τόπου τους.

1.19 ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΟΤΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΝΤΑΙ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσω της εποπτείας ορισμένων αρχαιολογικών χώρων, μνημείων μπορούν να έχουν αρκετά οφέλη, ορισμένα εξ αυτών είναι η προσέλκυση τουριστών, με την ανάλογη προβολή του δήμου κάτι τέτοιο συνεπάγεται σαφώς την απόκτηση εσόδων στο δήμο βάζοντας κάποιο μικρό εισιτήριο για είσοδο σε κάθε αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο. Επομένως, μέσα από αυτό έχουμε την ανάδειξη της ιστορίας του τόπου μας προς τα έξω και την απόκτηση όλο και περισσότερων ανθρώπων που δείχνουν ενδιαφέρον και δίψα για μάθηση για την ιστορία του. Επίσης, μέσα από την καλή κατάσταση των αρχαιολογικών χώρων έχουμε και μια καλή εικόνα για το δήμο και πόσο προστατεύει και φροντίζει τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία για τα οποία εμπίπτουν στην αρμοδιότητά του.

Τέλος ο δήμος μέσω των κονδυλίων από την Ε.Ε μπορεί να απορροφήσει αρκετά ποσά για την καλύτερευση και την μέγιστη αξιοποίηση των χώρων αυτών προκειμένου να απολαμβάνει το μέγιστο όφελος από πλευράς πολιτών - τουριστών.

1.20 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA

1.20.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ NATURA;

Το Δίκτυο **Natura 2000** αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών: Τις « **Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)** » (στα αγγλικά: Special Protection Areas - SPA) για την Ορνιθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ , και τους « **Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)** » (στα αγγλικά: Sites of Community Importance - SCI) όπως ορίζονται στην Οδηγία 92/43/ΕΚ. Οι ΖΕΠ, μετά τον χαρακτηρισμό τους από τα Κράτη Μέλη, εντάσσονται αυτόματα στο Δίκτυο Natura 2000, και η διαχείρισή τους ακολουθεί τις διατάξεις του άρθρου 6 της Οδηγίας 92/43/ΕΚ. Αντίθετα, για την ένταξη των ΤΚΣ πραγματοποιείται επιστημονική αξιολόγηση και διαπραγμάτευση μεταξύ των Κρατών Μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των κατά οικολογική ενότητα Βιογεωγραφικών Σεμιναρίων. Η **οριστικοποίηση του καταλόγου των Τόπων Κοινοτικής Σημασίας** σε ευρωπαϊκό επίπεδο βαίνει προς ολοκλήρωση όσον αφορά την Μεσογειακή ζώνη, στην οποία ανήκει εξ ολοκλήρου η Ελλάδα.

Η καταγραφή των τόπων που πληρούν τα κριτήρια της παρουσίας τύπων οικοτόπων και οικοτόπων ειδών της Οδηγίας 92/43/ΕΚ στη χώρα μας (296 περιοχές - «Επιστημονικός Κατάλογος»), έγινε από ομάδα περίπου 100 επιστημόνων που συστήθηκε ειδικά για το σκοπό αυτό στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος LIFE (1994-1996) με τίτλο «Καταγραφή, Αναγνώριση, Εκτίμηση και Χαρτογράφηση των Τύπων Οικοτόπων και των Ειδών Χλωρίδας και Πανίδας της Ελλάδας (Οδηγία 92/43/ΕΟΚ)». Στον «Επιστημονικό Κατάλογο» εντάχθηκε το σύνολο σχεδόν των μέχρι τότε προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η Ελλάδα έχει χαρακτηρίσει σήμερα 151 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) και υπέβαλλε τμηματικά στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1996 - 2002) κατάλογο 239 προτεινόμενων Τόπων Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ) («Εθνικός Κατάλογος»). Οι δύο κατάλογοι παρουσιάζουν μεταξύ τους επικαλύψεις όσον αφορά τις εκτάσεις τους. Μάλιστα, 31 τόποι έχουν οριστεί ταυτόχρονα ως ΖΕΠ και έχουν προταθεί και ως ΤΚΣ.

1.20.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

1. Για την κήρυξη των περιοχών ως προστατευόμενων σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία (ν. 1650/86), προαπαιτείται η εκπόνηση Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (ΕΠΜ). Οι μελέτες αυτές απογράφουν τις φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές και άλλες παραμέτρους της υπό μελέτη περιοχής και προτείνουν Σχέδια Νομοθετημάτων (ΠΔ ή ΚΥΑ) κήρυξής τους ως προστατευόμενες -με την

αναγκαία ζωνοποίηση- καθώς και τους γενικούς όρους και περιορισμούς όσον αφορά τις παραγωγικές και άλλες δραστηριότητες, με γνώμονα τις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων οικοτόπων και των ειδών με σημαντική παρουσία στην περιοχή μελέτης. Τα τμήματα των προστατευόμενων περιοχών με ιδιαίτερη φυσική αξία αποτελούν συνήθως κεντρικό τμήμα μιας περιοχής, στην οποία τα αναγκαία μέτρα προστασίας κλιμακώνονται κατά ζώνες. Μετά την έγκριση των ΕΠΜ από την πολιτική ηγεσία του ΥΠΕΧΩΔΕ, αρμοδιότητα που έχει δοθεί στον Γενικό Δ/ντη Περιβάλλοντος, τα εν λόγω Σχέδια Νομοθετημάτων δημοσιοποιούνται από τις αρμόδιες Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και στη συνέχεια, τα οικεία Ν.Σ. αφού συγκεντρώσουν τις απόψεις φορέων - πολιτών διαβιβάζουν τις σχετικές Αποφάσεις τους στην αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠΕΧΩΔΕ, η οποία αφού τις λάβει υπόψη της επανασυντάσσει τα εν λόγω Σχέδια Νομοθετημάτων που προωθούνται για υπογραφές από τα συναρμόδια Υπουργεία.

2. Μέχρι σήμερα εκπονήθηκαν ή βρίσκονται στο στάδιο εκπόνησης, περίπου 84 ΕΠΜ.
3. Τις προστατευόμενες περιοχές μπορούν να διαχειρίζονται Φορείς Διαχείρισης ή υφιστάμενες δημόσιες υπηρεσίες, ειδικές υπηρεσίες και ΝΠΔΔ ή φορείς που ορίζονται για το σκοπό αυτό με συμβάσεις διαχείρισης (ν 2742/99). Οι προστατευόμενες περιοχές διέπονται από κανονισμούς διοίκησης και λειτουργίας στους οποίους καθορίζονται τα αναγκαία μέτρα οργάνωσης και λειτουργίας των προστατευόμενων αντικειμένων και εξειδικεύονται οι γενικοί όροι και περιορισμοί άσκησης δραστηριοτήτων και εκτέλεσης έργων που καθορίζονται με το νομοθέτημα κήρυξης των περιοχών. Επίσης, καταρτίζονται πενταετή σχέδια διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών. Με τα σχέδια αυτά προσδιορίζονται, στο πλαίσιο των γενικότερων όρων και προϋποθέσεων, που τίθενται στα νομοθετήματα κήρυξης, οι κατευθύνσεις και οι προτεραιότητες για
4. την εφαρμογή των έργων, δράσεων και μέτρων που απαιτούνται για την αποτελεσματική προστασία και διαχείριση των κατά περίπτωση προστατευόμενων αντικειμένων. Τα Σχέδια Διαχείρισης συνοδεύονται από προγράμματα δράσης.
5. Με τον Ν. 3044/02 ιδρύθηκαν 25 Περιοχές Προστασίας με Φορέα Διαχείρισης (ΦΔ), πού προστέθηκαν στις δύο περιοχές πού είχαν ήδη κηρυχθεί ως προστατευόμενες, με βάση τους Ν. 1650/1986 και 2742/1999: το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου και το Εθνικό Πάρκο Σχινιά-Μαραθώνα. Ο Ν. 3044/2002 περιλαμβάνει και χάρτες με τα εξωτερικά όρια κάθε μίας από τις 25 Π.Π.

6. Επιπρόσθετα στην κήρυξη των περιοχών ως προστατευόμενων σε εθνικό επίπεδο, προωθείται η διαχείρισή τους και μέσω των Ειδικών Χωροταξικών Σχεδίων, των Δασικών Διαχειριστικών Σχεδίων και των σχετικών αγροπεριβαλλοντικών μέτρων. Την εφαρμογή των ανωτέρω σχεδίων παρακολουθούν ειδικές υπηρεσίες, όπως για παράδειγμα οι Διευθύνσεις Δασών και τα Δασαρχεία.

Σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, στις περιοχές του Δικτύου Natura 2000 η περιβαλλοντική αδειοδότηση πραγματοποιείται σε διοικητικό επίπεδο κατά ένα βαθμό υψηλότερο σε σχέση με το επίπεδο περιβαλλοντικής αδειοδότησης των αντίστοιχων έργων εκτός των περιοχών του Δικτύου, ώστε να διασφαλίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό η αντικειμενικότητα, η μέριμνα για το φυσικό περιβάλλον και η εξέταση των συνδυαζόμενων επιπτώσεων (Ν. 3010/02, ΚΥΑ 11014/703/Φ104/03).

1.21 ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΟΤΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι αρμοδιότητες των Ο.Τ.Α όσον αφορά τον τομέα του περιβάλλοντος είναι:

- Η εκπόνηση τοπικών προγραμμάτων για την προστασία και αναβάθμιση του φυσικού, αρχιτεκτονικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στο πλαίσιο των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών.
- Η προστασία και διαχείριση των υδάτινων πόρων, η προστασία του εδάφους και των εσωτερικών υδάτων από την αλιεία (λιμνοθάλασσες, λίμνες, ιχθυοτροφεία, ποταμοί) και η καταπολέμηση της ρύπανσης στην περιφέρειά τους.
- Η ίδρυση και λειτουργία δημοτικών και κοινοτικών εργαστηρίων.
- Η καθαριότητα όλων των κοινόχρηστων χώρων της εδαφικής τους περιφέρειας, η αποκομιδή και διαχείριση των αποβλήτων, καθώς και η κατασκευή, συντήρηση και διαχείριση συστημάτων αποχέτευσης και βιολογικού καθαρισμού και η λήψη προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων για την προστασία των κοινόχρηστων χώρων και ιδιαίτερα των χώρων διάθεσης απορριμμάτων από εκδήλωση πυρκαγιάς, σύμφωνα με την κείμενη σχετική νομοθεσία.
- Η παροχή συνδρομής στην αρμόδια πυροσβεστική υπηρεσία, με κάθε πρόσφορο μέσο που διαθέτουν, για την αντιμετώπιση πυρκαγιών, ιδίως σε περιοχές που έχουν δασικό χαρακτήρα.
- Η ίδρυση και λειτουργία σφαγείων.

- Η μελέτη, διαχείριση και εκτέλεση προγραμμάτων οικιστικής και πολεοδομικής ανάπτυξης.
- Η λήψη μέτρων για την αποκατάσταση και ανάπλαση των περιοχών της περιφέρειάς τους, κυρίως σε περιοχές όπου αναπτύσσεται εκμετάλλευση ορυκτού πλούτου και εγκαθίστανται μονάδες επεξεργασίας αποβλήτων.
- Η συμμετοχή τους σε θέματα πολεοδομίας, χωροταξίας και χρήσεων γης, όπως αυτή προβλέπεται από την κείμενη νομοθεσία.
- Ο καθορισμός των χώρων για τη δημιουργία κοιμητηρίων και η παροχή γνώμης για τον καθορισμό χώρων αποτέφρωσης νεκρών.

1.22 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός, κατά γενική παραδοχή, θεωρείται ότι είναι ένας από τους σημαντικότερους κλάδους της οικονομίας πολλών αναπτυσσόμενων χωρών που υπόσχεται οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Μερικές από τις σύγχρονες τάσεις της παγκόσμιας αγοράς τουρισμού είναι συνοπτικά:

- ❖ αύξηση του διαθέσιμου προσωπικού εισοδήματος, ως αποτέλεσμα της βελτίωσης των όρων εργασίας και της αμοιβής των εργαζομένων και η συνεπαγόμενη αύξηση των δαπανών αυτών για διακοπές.
- ❖ Η εμφάνιση νέων τουριστικών αγορών που έχουν αισθητά χαμηλότερο κόστος προσφοράς υπηρεσιών και οι οποίες εκμεταλλεόμενες την άρση των περιορισμών των αεροπορικών μεταφορών έχουν οδηγήσει σε διεθνοποίηση της τουριστικής αγοράς σε επίπεδο ανταγωνισμού π.χ. Καραϊβική, Άπω Ανατολή.
- ❖ Αλλαγή στο προφίλ του τουρίστα ο οποίος κατευθυνόμενος από την αύξηση των εμπειριών και γνώσεών του, αναζητά ένα εμπλουτισμένο και ποιοτικά αναβαθμισμένο τουριστικό προϊόν
- ❖ Η εφαρμογή νέων μεθόδων marketing που συντελούν στην άμεση και έγκαιρη πληροφόρηση των τουριστών
- ❖ Η αυξημένη οικολογική συνείδηση των τουριστών, η οποία είναι περισσότερο διαδεδομένη στους τουρίστες που προέρχονται από την Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη και για τους οποίους το περιβάλλον είναι από

τα πολύ σημαντικά κριτήρια στην επιλογή του τόπου διακοπών και του τουριστικού καταλύματος

- ❖ Η εμφάνιση νέων ειδικών μορφών τουρισμού (συνεδριακός, πολιτιστικός, επιχειρηματικός, κλπ.) σαν αποτέλεσμα της τμηματοποίησης της τουριστικής αγοράς που στοχεύει στην καλύτερη εξυπηρέτηση των τουριστών και στην κάλυψη των εξειδικευμένων τουριστικών αναγκών.

1.23 ΕΙΔΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Πιο αναλυτικά παρακάτω περιγράφονται οι πιο σημαντικές μορφές τουρισμού:

Ο **πολιτιστικός τουρισμός** σχετίζεται με την επίσκεψη σε έναν τόπο με στόχο την επαφή με τα πολιτιστικά στοιχεία αυτού (αρχαιολογικά, βυζαντινά, κλασικά ή νεότερα μνημεία, ιστορία, τέχνες, λαογραφία, κλπ). Συνήθως δεν εμφανίζεται μόνος του, εκτός των περιπτώσεων εκπαιδευτικών εκδρομών σχολείων, αλλά πραγματοποιείται συμπληρωματικά με κάποιο άλλο είδος τουρισμού, προσφέροντας γνώση και ποικιλία στο τουριστικό προϊόν. Αποτελεί ένα από τα παλαιότερα και δημοφιλέστερα είδη τουρισμού. Από τους περασμένους αιώνες άτομα ή ομάδες περιηγητών, αναζητώντας τη γνώση, την εμπειρία, την προσωπική ανακάλυψη, πραγματοποιούσαν ταξίδια σε τόπους με αρχαιολογικό, ιστορικό, λαογραφικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον, σε μέρη με διαφορετικό πολιτισμό και εθνολογικές ιδιομορφίες. Ο πολιτιστικός τουρισμός προσφέρει ευκαιρίες για πολιτιστική εμπειρία, προσφέρει την περιήγηση στη φυσική, καλλιτεχνική και πνευματική κληρονομιά μιας περιοχής καθώς και στη σημερινή δημιουργία.

Επίσης, περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε δραστηριότητες είτε παθητικές, όπως παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (μουσικών συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων κ.α.), επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, περιηγήσεις σε πολιτιστικές διαδρομές, είτε ενεργητικές, όπως εκμάθηση τοπικής μαγειρικής, τέχνης ή συμμετοχή σε λαογραφικές δραστηριότητες. Μια άλλη σημαντική παράμετρος που χαρακτηρίζει αυτή τη μορφή τουρισμού, είναι η στενή και ουσιαστική επαφή που αποκτούν οι επισκέπτες με τον τοπικό πληθυσμό, τα ήθη και τις παραδόσεις του, σε συνδυασμό με τα πολιτιστικά δρώμενα στην περιοχή.

Μέρος του πολιτιστικού τουρισμού αποτελεί ο λεγόμενος **θρησκευτικός τουρισμός**.

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης και αφορά την επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως μοναστήρια και εκκλησίες.

Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια, τα μοναστήρια, με την αξιόλογη εικονογράφησή τους, με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και την στενή και μακράιωνη διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία. Ο θρησκευτικός τουρισμός αφορά κυρίως ευσεβείς περιηγητές, φιλέρευνους τουρίστες, αλλά και θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης, οι οποίοι, μέσα από πολιτιστικά οδοιπορικά στον ελληνικό χώρο, έρχονται σε επαφή με την πνευματικότητα της ορθοδοξίας.

Ο θρησκευτικός τουρισμός χωρίζεται σε δύο κατηγορίες:

- Προσκυνητές τουρίστες, στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο. Οι τουρίστες αυτοί επισκέπτονται μία περιοχή αποκλειστικά για την επίσκεψη στο θρησκευτικό χώρο.
- Τουρισμός θρησκευτικής κληρονομιάς, του οποίου οι τουρίστες ταξιδεύουν ομαδικά και συνδυάζουν το ταξίδι τους και με άλλες τουριστικές δραστηριότητες

Ένα άλλο είδος τουρισμού αποτελεί ο **θεραπευτικός ή ιαματικός τουρισμός**: Η φύση εκτός από σπάνια τοπία και ιδιαίτερες φυσικές ομορφιές, «χάρισε» στην Ελλάδα και πηγές με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους.

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Τα νερά αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της θερμοκρασίας ή της γενικής τους χημικής σύστασης. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία (θερμαλισμός). Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καΐάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις

περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου.

- Η υδροθεραπεία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αντιμετώπιση πολλαπλών παθήσεων, όπως είναι τα αρθρικά και οι ρευματοπάθειες, και διακρίνεται σε δύο είδη: την εσωτερική, η οποία περιλαμβάνει την **ποσιθεραπεία** (πόση ιαματικών νερών), **εισπνοθεραπεία** (εισπνοή των αερίων ή των σταγονιδίων των μεταλλικών νερών) και τις **πλύσεις** (στοματικές, ρινικές, γυναικολογικές).
- την εξωτερική, η οποία περιλαμβάνει τα **λουτρά**, τις **καταιονήσεις** (για ορισμένο χρόνο το σώμα δέχεται το θερμομεταλλικό νερό, που έρχεται με ψηλή ή χαμηλή πίεση) τις **υδρομαλάξεις** (το σώμα δέχεται την πίεση του νερού), την **υδροκινησιοθεραπεία** (συνδυασμός λουτροθεραπείας και κινησιοθεραπείας, όσο το σώμα βρίσκεται στο νερό) και την **πηλοθεραπεία** (εφαρμογή πηλού, που έχει «ωριμάσει», σε σημεία του σώματος με διάφορες παθήσεις).

Οικοτουρισμός: είναι μια περιβαλλοντικά υπεύθυνη ταξιδιωτική δραστηριότητα, σε σχετικά άθικτες φυσικές περιοχές, με στόχο την απόλαυση και γνωριμία των φυσικών, αλλά και ενταγμένων στο φυσικό περιβάλλον, αγαθών. Ο οικολογικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή η οποία έχει άμεση σχέση με το αγροτικό περιβάλλον και είναι συνυφασμένος και με δραστηριότητες σε αγροτικούς χώρους, οι οποίες προωθούν την προστασία του περιβάλλοντος και προσφέρει στους τουρίστες θετικές εμπειρίες και ευκαιρίες για γνωριμία με το περιβάλλον και γενικότερα με την ύπαιθρο. Ο οικοτουρισμός εκτός του ότι προσφέρει ευχαρίστηση / απόλαυση και γνώσεις / εμπειρίες στον επισκέπτη, διατηρεί και ενισχύει την ευημερία των τοπικών κοινοτήτων, που θεωρούνται αναπόσπαστο τμήμα μιας τέτοιας δραστηριότητας και της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Άλλες έννοιες όπως, ο τουρισμός φύσεως ή φυσιολατρικός και ο περιβαλλοντικός τουρισμός σχετίζονται με τον οικοτουρισμό και κατά συνέπεια με τον αγροτουρισμό.

Αγροτουρισμός: είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο. Συνίσταται στην παράλληλη ανάπτυξη δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην οικονομική και την κοινωνική αναβάθμιση των αγροτικών περιοχών και γενικότερα της υπαίθρου. Στον **Αγροτουρισμό** ο τουρίστας είναι επισκέπτης, φίλος, θαυμαστής του τόπου, είναι ένας **«φιλοξενούμενος»**, ένας ταξιδιώτης που αναζητά τα μυστικά, την αυθεντικότητα και την ομορφιά του, εστιάζοντας στην ήσυχη ζωή, τη φυσική κληρονομιά και όλα όσα μοναδικά και ξεχωριστά έχει να προσφέρει ο κάθε προορισμός.

Αθλητικός τουρισμός: Ο Αθλητικός τουρισμός και οι δράσεις αναψυχής είναι η πλέον αναπτυσσόμενη μορφή τουρισμού στον κόσμο και αυτό το δεδομένο προωθεί την ανάπτυξη της αθλητικής αγοράς και της τουριστικής παράλληλα. Ο αθλητικός τουρισμός είναι στη ουσία η νέα θεώρηση του συνδυασμού αθλητικών και τουριστικών δράσεων και εξελίσσεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια γιατί οι καταναλωτές έχουν ανεβάσει το επίπεδο των απαιτήσεων και του επιπέδου παρεχόμενων υπηρεσιών.

Συνεδριακός τουρισμός: είναι ο τουρισμός ο οποίος συνδέεται με την παρακολούθηση συνεδρίων, εκθέσεων κλπ. Ο συνεδριακός τουρισμός αντιπροσωπεύει μια σημαντική αγορά σε διεθνές επίπεδο. Η αγορά αυτή αφορά συνήθως επισκέπτες υψηλού εκπαιδευτικού και οικονομικού επιπέδου, οι οποίοι κινούνται σε καταλύματα υψηλών κατηγοριών, είναι διατεθειμένοι να ξοδέψουν αρκετά χρήματα, αλλά απαιτούν και πολύ υψηλή ποιότητα παρεχομένων υπηρεσιών και προϊόντων. Ο χρόνος παραμονής τους στον τουριστικό προορισμό κυμαίνεται συνήθως από 3 έως 5 ημέρες, ενώ υπάρχει η πιθανότητα παράτασης της παραμονής τους για μεγαλύτερο διάστημα, με τη μορφή κάποιων άλλων μορφών τουρισμού. Βασικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση διαδραματίζει η ικανότητα ενός τόπου να προσελκύσει την προσοχή του συνεδριακού επισκέπτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΝΗΣΟΣ ΛΕΣΒΟΣ

Πουθενά, σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου, ο Ήλιος και η Σελήνη δε συμβασιλεύουν τόσο αρμονικά, δε μοιράζονται τόσο ακριβοδίκαια την ισχύ τους, όσο επάνω σε αυτό το κομμάτι της γης που κάποτε, ποιος ξέρει, σε τι καιρούς απίθανους, ποιος Θεός, για να κάνει το κέφι του, έκοψε και φύσηξε μακριά ίδιο πλατανόφυλλο καταμεσής του πελάγους...

Οδυσσέας Ελύτης

2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Η νήσος Λέσβος βρίσκεται στο Β.Α τμήμα του Αιγαίου πελάγους, μεταξύ του 35^{ου} και 40^{ου} γεωγραφικού παράλληλου, δυτικά από τις ακτές της Μικράς Ασίας από την οποία απέχει 5 – 8 ν.μ, μπροστά στη είσοδο του Αδραμύτινου κόλπου και βόρεια της Χίου.

Απέχει 188 ν.μ από τον Πειραιά και 218 ν.μ από την Θεσσαλονίκη. Καλύπτει έκταση 1672 km² και είναι το τρίτο (3^ο) σε μέγεθος νησί της Ελλάδος, μετά την Κρήτη και την Εύβοια, και το έβδομο (7^ο) της Μεσογείου.

Η Λέσβος έχει συνολικό πληθυσμό 90.000 κατοίκους, με έντονη τάση μείωσης αφού έχει υψηλό και αυξανόμενο ρυθμό φυσικής μείωσης του πληθυσμού (Στοιχεία

απογραφής 2001). Στο νοτιοανατολικό άκρο του νησιού βρίσκεται η Πόλη της Μυτιλήνης, που είναι η πρωτεύουσα καθώς και το διοικητικό κέντρο .

2.2 Η ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Η διαμόρφωση του εδάφους είναι χαρακτηριστικά νησιωτική, η έκταση είναι λοφώδη και τραχιά και κυριαρχούν κλίσεις μεγαλύτερες από 20% καλύπτοντας σχεδόν τα 2/3 της περιοχής. Το ανάγλυφο του νησιού καθορίζεται από πολλούς χαμηλούς λόφους και βουνά. Τα υψηλότερα βουνά είναι η Λεπέτυμνος, στο βόρειο τμήμα του νησιού με ύψος 968 μ, ο Όλυμπος στο νότιο τμήμα με ύψος 967 μ και το Ψηλοκούδουνο με ύψος 914 μ.

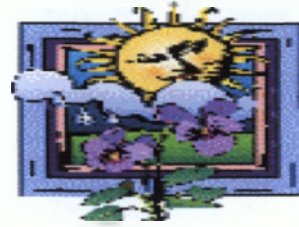
Τα εδάφη στο νότιο και νοτιοανατολικό τμήμα του Νησιού, όπου εκτείνεται κυρίως ο λεσβιακός ελαιώνας έχουν αμμοπηλώδη έως και πηλοαμμώδη σύσταση και προήλθαν από ασβεστολιθικούς και αργιλικούς σχηματισμούς, με την επίδραση κλιματολογικών παραγόντων. Οι πεδινές εκτάσεις είναι αλουβιακές αποθέσεις αποσαθρωμάτων των ιδίων πετρωμάτων. Αυτές έχουν περιορισμένη έκταση και είναι παρούσες κατά μήκος των ακτών. Οι πιο σημαντικές από άποψη έκτασης και παραγωγικότητας είναι της Καλλονής, του Ιππείου, του Περάματος στον Κόλπο της Γέρας και της Σκάλας Ερεσού. Μεγάλες ελαιόφυτες εκτάσεις τέμνονται από πλούσια πευκοδάση. Βελανιδιές, καστανιές και πλατάνια, μυρτιές, δάφνες και αγριελιές και μια ποικιλία αρωματικών φυτών καλύπτουν ολόκληρο το λεσβιακό χώρο.

Σε διάφορα σημεία του ορεινού συγκροτήματος του Νησιού υπάρχουν χείμαρροι, που διαρρέουν και γονιμοποιούν μικρές ή μεγάλες πεδινές εκτάσεις, όπως ο Τσικνιάς προς τα βόρεια, ο Τσιχλιώτας προς τα δυτικά, ο Μυλοπόταμος στα κεντρικά και οι Σεδούντας και Αλμυροπόταμος προς τα νότια.

Υπάρχουν δυο κόλποι που καθορίζουν το ιδιόμορφο σχήμα του νησιού, ο κόλπος της Γέρας και ο κόλπος της Καλλονής. Το χαρακτηριστικό στόμιο τους, τις κάνει να μοιάζουν με λίμνες. Πληθώρα όρμων και ακρωτηρίων σχηματίζονται στην περιμετρική έκταση του παρουσιάζοντας, με τις μικρές και τις μεγάλες κολπώσεις του, μια ιδιαίτερη εικόνα μέσα στο ανατολικό Αρχιπέλαγος.

2.3 ΚΛΙΜΑ

Το κλίμα του νησιού είναι ήπιο μεσογειακό, με πολλή μεγάλη ηλιοφάνεια καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Το καλοκαίρι είναι θερμό και ξηρό, ενώ ο χειμώνας ήπιος και βροχερός. Το φαινόμενο των χιονοπτώσεων είναι σπάνιο, μ' εξαίρεση τα ορεινά, ενώ άνεμοι υπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, με έξαρση κατά την περίοδο των "μελεμιών" Ιούλιο – Αύγουστο. Η ετήσια βροχόπτωση υπολογίζεται κατά μέσο όρο περίπου στα 670 mm με μέγιστο ύψος το Δεκέμβριο και ελάχιστο τον Ιούλιο. Υπάρχει όμως μια διαφοροποίηση των βροχοπτώσεων περισσότερο από 45% από την ανατολή προς τη δύση. Η μέση θερμοκρασία αέρα είναι 18 °C.

2.4 ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ

▪ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ

Από τον αερολιμένα της Μυτιλήνης (Οδυσσέας Ελύτης), εκτελούνται καθημερινά δρομολόγια για Αθήνα (διάρκεια 45'), για Λήμνο, Θεσσαλονίκη και Ρόδο. Επίσης δυο φορές την εβδομάδα εκτελούνται δρομολόγια προς Χίο και Σάμο ενώ υποδέχεται εβδομαδιαία πολλές πτήσεις τσάρτερς κυρίως το καλοκαίρι όπου καταφθάνουν πολλοί τουρίστες για τις καλοκαιρινές τους διακοπές και ιδιαίτερα από τις Σκανδιναβικές χώρες.

▪ ΑΚΤΟΠΛΟΪΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ

Το λιμάνι της Μυτιλήνης απέχει από τον Πειραιά 188 ναυτικά μίλια. Το ταξίδι με φεριμπότ διαρκεί περίπου δώδεκα ώρες ενώ με ταχύπλοο ο χρόνος ταξιδιού μειώνεται στις εξήμισή ώρες. Επίσης υπάρχει ακτοπλοϊκή σύνδεση με Χίο, Λήμνο, Καβάλα, Αλεξανδρούπολη, Βόλο, Αι-Στράτη, Ψαρά, Σύρο, Θεσσαλονίκη (218 ναυτικά μίλια) και τα τουρκικά παράλια.

2.5 ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Με βάση την απογραφή 2001 η Λέσβος διαιρείται διοικητικά σε 13 δήμους.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΜΟΝΙΜΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ(2001)¹

ΔΗΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
ΔΗΜΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	37.881
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	2.454
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣΟΥ	2.581
ΔΗΜΟΣ ΓΕΡΑΣ	6.954
ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΣΟΥ - ΑΝΤΙΣΣΗΣ	5.111
ΔΗΜΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥΛΑ	3.242
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΟΝΗΣ	8.073
ΔΗΜΟΣ ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΡΜΗΣ	3.481
ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	3.024
ΔΗΜΟΣ ΜΗΘΥΜΝΑΣ	2.375
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΑΣ	3.721
ΔΗΜΟΣ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ	6.385
ΔΗΜΟΣ ΠΟΛΙΧΝΙΤΟΥ	5.163
ΣΥΝΟΛΟ	90.445

¹ Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

2.6 ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

■ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

Σύμφωνα με τη μυθολογία, οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι Πελασγοί, από τους οποίους και αρχικά ονομάστηκε «Πελασγία». Κατά τη διάρκεια της προϊστορικής εποχής πήρε διάφορα ονόματα, όπως «Μακαρία», «Λασσία», «Αιολίς», «Αιθιόπη» κ.α., ενώ το σημερινό όνομα «Λέσβος» προέρχεται από τον Λέσβο, γιό του Θεσσαλού ήρωα Λάπηθου. Ακόμη και σήμερα επιβιώνουν τοπωνύμια με μυθολογική προέλευση, όπως Μυτιλήνη, Καλλονή, Άντισσα, Ερεσός, Μήθυμα.

Ευρήματα αρχαιολογικών ανασκαφών μαρτυρούν ότι το νησί κατοικήθηκε από όψιμη Νεολιθική περίοδο. Το 1393-1184 π.χ. κυριεύεται από τους Αχαιούς, ενώ το 1110-1100 π.χ. από τους Αιολείς, οι οποίοι συγχωνεύονται με τον παλαιό πληθυσμό, δίνοντας τον πολιτισμό και τη γλώσσα τους και έτσι σταδιακά το νησί εξελίσσεται σε σημαντικό κέντρο πολιτισμού του Ανατολικού Αιγαίου. Κατά την Αρχαϊκή περίοδο (7^{ος}-6^{ος} π.χ. αιώνας), ταυτόχρονα με την εμπορική και εποικιστική δραστηριότητα του νησιού, παρατηρείται αξιοσημείωτη πολιτιστική ανάπτυξη.

Μετά το πέρας μιας ταραχώδους περιόδου εμπλοκής σε πολέμους και εποικισμού της Λέσβου από διάφορους λαούς, το 88 π.χ. κυριεύεται από τους Ρωμαίους. Ακολουθεί μια περίοδος μερικής αυτονομίας από το 62 π.χ. έως το 70 μ.χ, ενώ κατά την διαίρεση του Ρωμαϊκού κράτους σε Ανατολικό και Δυτικό, η Λέσβος περιέρχεται στο Ανατολικό ή Βυζαντινό Κράτος. Το 53 μ.Χ. ο Απόστολος Παύλος επισκέπτεται το νησί, με σκοπό τη διδασκαλία και τη διάδοση του Χριστιανισμού.

■ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Κατά τη Βυζαντινή περίοδο (324-1453) το νησί δέχεται κατά καιρούς επιδρομές Σαρακηνών, Ενετών και Καταλανών. Το 1354 παραχωρείται από τον Αυτοκράτορα Ιωάννη Παλαιολόγο Έως προίκα της αδελφής του, στον Γενουάτη Φραγκίσκο Γατελούζο. Η οικογένεια των Γατελούζων διοίκησε το Νησί για 107 χρόνια και συγκεκριμένα μέχρι το 1462 που κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς.

Καθ' όλη τη διάρκεια της Βυζαντινής περιόδου η Λέσβος ανέπτυξε σημαντική εμπορική δραστηριότητα και πνευματική ζωή, χάρη στα μοναστηριακά της κέντρα (π.χ. Μονή Μυρσινιώτισσας). Ωστόσο, πειρατικές επιδρομές καθώς και επιδρομές Αράβων καταπόνησαν το νησί και έπληξαν την οικονομία. Ο πληθυσμός του Νησιού την περίοδο αυτή μειώθηκε σημαντικά. Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους, η Λέσβος ακολούθησε τη μοίρα των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου και αποτέλεσε τμήμα της Λατινικής Αυτοκρατορίας της Κωνσταντινούπολης. Το 1247 επανήλθε στους Βυζαντινούς, αλλά το 1355 παραχωρήθηκε από τον αυτοκράτορα Ιωάννη Παλαιολόγο στους Γενουάτες υπό τη διοίκηση του οίκου των Γατελούζων, ως προίκα για τη Μαρία Παλαιολόγου.

■ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Το 1462 η Λέσβος κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς. Οι πρώτοι αιώνες της ένταξής της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία χαρακτηρίζονται από οικονομική παρακμή. Θα ήταν όμως υπερβολικό να υποστηριχθεί ότι η πνευματική κίνηση απουσίαζε εντελώς από το νησί. Στο α' μισό του 16ου αιώνα άνθησε η Μονή Λειμώνος, η οποία εξελίχθηκε σε πνευματικό κέντρο του νησιού. Η κατάσταση βελτιώθηκε σημαντικά μετά την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τη Ρωσία στο Ρωσο-οθωμανικό πόλεμο του 1768-1774 και την υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, τα αποτελέσματα της οποίας ήταν ευεργετικά για το εμπόριο. Τότε η παραγωγική και εμπορική δραστηριότητα του νησιού πέρασε σε μεγάλο βαθμό στα χέρια των ελληνορθόδοξων, με αποτέλεσμα το νησί να γνωρίσει ραγδαία αστική ανάπτυξη.

Την οικονομική ανάπτυξη ακολούθησε η πνευματική ακμή του νησιού. Το 18ο αιώνα η άνθηση των γραμμάτων ήταν σημαντική. Εξέχουσα πνευματική προσωπικότητα της εποχής ήταν ο Βενιαμίν ο Λέσβιος, κεντρική προσωπικότητα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Το 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού αιώνα η οικονομική και η αστική ανάπτυξη του νησιού έφτασε στο απόγειό της, στηριγμένη κυρίως στη μονοκαλλιέργεια της ελιάς, στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και στις στενές εμπορικές σχέσεις με τα μικρασιατικά παράλια. Από αυτή την περίοδο προέρχονται τα νεοκλασικά αρχοντικά που συναντάμε μέχρι σήμερα στην πόλη της Μυτιλήνης.

Το 1912 η Λέσβος καταλήφθηκε από ελληνικές δυνάμεις και ενσωματώθηκε επίσημα στην Ελλάδα το 1923 με τη συνθήκη της Λοζάνης.

Το 1922 μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, η Λέσβος υπήρξε τόπος εγκατάστασης προσφύγων. Η μαζική έλευση προσφύγων αναδιοργάνωσε τις κοινωνικές δομές και την κατανομή του πληθυσμού, ενώ δεν έλειψαν οι εντάσεις

μεταξύ ντόπιων και προσφύγων, με αιχμή κυρίως την κάρπωση των οθωμανικών κτημάτων. Παρά τη δύσκολη ιστορική συγκυρία, η Λέσβος ανέπτυξε ακμάζουσα πνευματική ζωή στα Νεότερα χρόνια. Μεταξύ των σημαντικότερων λογοτεχνών και καλλιτεχνών των Νεότερων χρόνων συγκαταλέγονται οι Λέσβιοι Στρατής Μυριβήλης, Ηλίας Βενέζης, Αργύρης Εφταλιώτης, Οδυσσέας Ελύτης, Φώτης Κόντογλου και ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ.

Κατά την μεταπολεμική περίοδο (δεκαετία 1950-1960), παρατηρούνται ισχυρά μεταναστευτικά ρεύματα των κατοίκων προς χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικανικής ηπείρου, λόγω οξυμένων οικονομικών προβλημάτων σε πανελλαδικό επίπεδο. Το Λεσβιακό στοιχείο ακόμη και μακριά από την πατρίδα του, συνεχίζει να διατηρεί την πολιτιστική του ταυτότητα και ιδιαιτερότητα αναλλοίωτη μέσα στο πέρασμα του χρόνου.

2.7 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ

Στη **Λέσβο** υπάρχουν σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι, εκκλησιαστικά μνημεία, φυσικά μνημεία (απολιθωμένο δάσος), που παρουσιάζουν αξιόλογο ενδιαφέρον και προσελκύουν κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό επισκεπτών.

2.7.1 ΚΑΣΤΡΑ

❖ ΚΑΣΤΡΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Το κάστρο της Μυτιλήνης καταλαμβάνει έκταση περίπου 60 στρεμμάτων και αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα κάστρα της Μεσογείου. Η σημερινή μορφή του είναι αποτέλεσμα της οικοδομικής δραστηριότητας των Γατελούζων που κυριάρχησαν στο νησί κατά την περίοδο 1355-1462 και των Οθωμανών που κατέλαβαν τη

Λέσβο από το 1462 έως το 1912 ενώ από τη βυζαντινή φάση σώζονται σήμερα μόνο τρία τμήματα: μία βυζαντινή πυλίδα στη βόρεια πλευρά των τειχών, ο ανατολικός τοίχος του κεντρικού οχυρωματικού περιβόλου και η δεξαμενή στο μεσαίο κάστρο.

Η διάταξή του ακολουθεί τη μορφολογία της χερσονήσου. Διαιρείται σε τρία τμήματα: το Άνω, το Μεσαίο και το Κάτω Κάστρο.

Το Άνω Κάστρο είναι προσιτό από την κεντρική διπλή πύλη στη νότια πλευρά του. Στο βορειοανατολικό προμαχώνα της πύλης είναι εντοιχισμένες μαρμάρινες πλάκες με τα εμβλήματα των Γατελούζων και των Παλαιολόγων καθώς και μία τούρκικη επιγραφή. Στα δεξιά της εισόδου υψώνεται ο κεντρικός οχυρωματικός περίβολος. Στο χώρο αυτό βρίσκονται τα σημαντικότερα διοικητικά και θρησκευτικά κτίσματα του κάστρου. Περιλαμβάνει πέντε πύργους που ορίζουν ένα ορθογώνιο αίθριο χώρο και δύο δωμάτια στην ανατολική πλευρά του. Στον κεντρικό δυτικό πύργο υπάρχει αφιερωματική πλάκα με τα οικόσημα των Γατελούζων και των Παλαιολόγων. Στην εσωτερική αυλή του Περιβόλου διατηρείται από την οθωμανική περίοδο η **πυριτιδαποθήκη**, κατασκευασμένη εξ' ολοκλήρου από πέτρες για την αποφυγή κινδύνου ανάφλεξης, στο ισόγειο της οποίας διέμενε η τούρκικη φρουρά. Εξωτερικά του Περιβόλου και σε μικρή απόσταση από αυτόν υπάρχουν τα ερείπια του Κουλέ τζαμί, κτισμένο πάνω σε μια μεγάλη τρίκλιτη βασιλική η οποία πιθανότατα ταυτίζεται με τον ναό του Αγ. Ιωάννη και χρησίμευε ως ταφική εκκλησία των Γατελούζων ηγεμόνων και της οικογένειάς τους. Στην παραπάνω υπόθεση συνηγορούν οι ταφές που αποκαλύφθηκαν ανατολικά και δυτικά του ναού και η σαρκοφάγος όπου κατά την παράδοση τάφηκε ο Φραγκίσκος Α' και η Μαρία Παλαιολογίνα.

Στα βόρεια του τζαμιού οι ανασκαφές έφεραν στο φως ιερό Δήμητρας και Κόρης που τεκμηριώνει την κατοίκηση της περιοχής κατά την αρχαιότητα. Στον ίδιο χώρο υπάρχουν ενδείξεις και για τη λατρεία της θεάς Κυβέλης.

Στο Μεσαίο Κάστρο η είσοδος γίνεται και μέσω μιας ακόμη πύλης, της Ορτά Καπού. Ο χώρος αυτός περιλαμβάνει πολλά θρησκευτικά και κοσμικά κτήρια της οθωμανικής περιόδου τα οποία διατηρούνται σε καλή κατάσταση. Από τα θρησκευτικά κτήρια ξεχωρίζει ο Τεκές (οθωμανικό μοναστήρι) και ο Μενδρεσές (Οθωμανικό Ιεροδιδασκαλείο) που περιελάμβανε ένα δημόσιο μαγειρείο-πτωχοκομείο (Imaret) στο ισόγειο και δέκα τρουλοσκέπαστα κελιά δερβίσηδων και μια μεγάλη αίθουσα προσευχής και διδασκαλίας στον όροφο. Με την θρησκευτική ζωή των μουσουλμάνων σχετίζεται και το λουτρό που παράλληλα όμως εξυπηρετούσε και τις καθημερινές ανάγκες υγιεινής. Από τα κοσμικά κτίρια εκτός από την πυριτιδαποθήκη, ενδιαφέρον παρουσιάζει και το Στρατιωτικό Νοσοκομείο-Φυλακές. Τέλος τις ανάγκες ύδρευσης εξυπηρετούσαν οι κρήνες και η δεξαμενή χωρητικότητας 400 κυβικών νερού. Η δεξαμενή που καταλαμβάνει τη θέση δημόσιου ρωμαϊκού κτίσματος διακρίνεται για τις πολλές οικοδομικές φάσεις της, μια εκ των οποίων ανάγεται στη βυζαντινή εποχή.

Το Κάτω Κάστρο αποτελεί προσθήκη του 1644 από τον Ιμπραήμ Χαν με σκοπό την προστασία του βόρειου λιμένα και τη σύνδεση του με το κάστρο. Η είσοδος σε

αυτό γινόταν από διπλή πύλη στη βόρεια πλευρά, η οποία γκρεμίστηκε το 1960 για να καταστεί δυνατή η διέλευση των οχημάτων. Στο χώρο υπήρχαν περίπου 80 κατοικίες για τις ανάγκες του οθωμανικού στρατού. Σήμερα σώζονται κάποιες από τις οικίες αυτές, ένα λουτρό και μία κρήνη.

❖ ΚΑΣΤΡΟ ΜΟΛΥΒΟΥ

Το κάστρο του Μολύβου, αποτελεί το δεύτερο σε μέγεθος και σημασία κάστρο της Λέσβου. Βρίσκεται στο γραφικό οικισμό του Μολύβου, σ' ένα ακρωτήριο στο βόρειο τμήμα της νήσου Λέσβου σε απόσταση 60 περίπου χλμ. από την πρωτεύουσα του νησιού τη Μυτιλήνη. Το κάστρο του Μολύβου στη θέση της αρχαίας Μήθυμνας (ή Μάθυμνα στην αιολική διάλεκτο) κατείχε στρατηγικής σημασίας θέση που επέτρεπε τον έλεγχο του βόρειου περάσματος προς τον Αδραμύτινο κόλπο.

Στη σημερινή του μορφή είναι σε μεγάλο βαθμό έργο των Γατελούζων ηγεμόνων με πολλές μεταγενέστερες προσθήκες και επισκευές επί οθωμανικής κυριαρχίας αλλά και με σύγχρονες επισκευές που δύσκολα διακρίνονται καθώς έχουν γίνει με το ίδιο υλικό και με τα ίδια αρμολογήματα.

Στο λόφο του κάστρου θα βρισκόταν η ακρόπολη της αρχαίας πόλης τουλάχιστον από τον 5ο αι. π.Χ. της οποίας έχουν εντοπιστεί υπολείμματα κάτω από δύο πύργους. Από την ακρόπολη των παλαιοχριστιανικών και βυζαντινών χρόνων δεν σώζεται τίποτα. Στη βυζαντινή φάση αποδίδεται πιθανότατα η δεξαμενή που βρίσκεται στο μέσο της αυλής του κάστρου.

Το κάστρο που παρέλαβαν οι Γατελούζοι θα πρέπει να ήταν σχεδόν κατεστραμμένο αφού αναγκάστηκαν να το χτίσουν εκ νέου. Για την ακριβή χρονολογία κατασκευής του δεν έχουμε επιγραφικά ή άλλα στοιχεία ωστόσο τοποθετείται γύρω στο 1373, χρονολογία επισκευής του κάστρου της Μυτιλήνης. Τα σωζόμενα τμήματα του (ο κεντρικός πυρήνας) που ανήκουν στην περίοδο αυτή ακολουθούν το ψευδοϊσόδομο σύστημα δόμησης με κανονικούς λίθους, προερχόμενους από τα πετρώματα του λόφου, καλά αρμοσμένους μεταξύ τους ώστε το συνδετικό υλικό που παρεμβάλλεται να μην είναι ορατό εξωτερικά.

Μεγάλο τμήμα της σημερινής μορφής του (προπύργια, είσοδοι ακρόπολη) ανάγεται στην εποχή της Τουρκοκρατίας με περισσότερες από μία οικοδομικές

φάσεις. Η πρώτη φάση χρονολογείται πιθανότατα λίγο μετά το 1462 και χαρακτηρίζεται από μίμηση της Γενουάτικης τοιχοποιίας. Σε μεταγενέστερη φάση που δεν έχει προσδιοριστεί χρονολογικά ανήκουν τα τμήματα εκείνα που είναι χτισμένα με μικρούς λίθους, άτακτα τοποθετημένους, ανάμεσα στους οποίους παρεμβάλλεται μεγάλη ποσότητα κονιάματος και θραύσματα πλίνθων. Οι τελευταίες επισκευές στο κάστρο θα πρέπει να χρονολογηθούν πριν τα μέσα του 18ου αιώνα.

Το κάστρο της Μήθυμνας στην παρούσα μορφή του αποτελείται από 10 πύργους με αντίστοιχα μεταπύργια, 2 προπύργια που συνδέονται μ' ένα μεταπύργιο, την "ακρόπολη" στο βορειοανατολικό τμήμα του, πέντε κτήρια στο εσωτερικό του κάστρου (από τα οποία τα δύο σε ερειπιώδη κατάσταση) και δύο προτειχίσματα για ενίσχυση των ευπρόσβλητων σημείων.

Η πρόσβαση στο κάστρο γίνεται μέσω τριών διαδοχικών πυλών. Η εξωτερική ανοίγεται στο νοτιότερο άκρο του εξωτερικού περιβόλου και χρονολογείται στην οθωμανική περίοδο με βάση την επιγραφή που φέρει και τη διαμόρφωση με οξυκόρυφο τόξο. Σε μικρή απόσταση έχουμε μια δεύτερη είσοδο με θολοσκέπαστο διαβατικό με εγκάρσιες νευρώσεις που οδηγεί σε έναν υπαίθριο χώρο ο οποίος προστατεύεται από τα τείχη. Ανεβαίνοντας το καλύτεριμι βρισκόμαστε στην τρίτη κατά σειρά πύλη που αποτελεί την κύρια είσοδο του κάστρου και χρονολογείται στον 14ο αι. Ενδιαφέρουσα είναι η ξύλινη, με μεταλλική επένδυση, θύρα που κλείνει την είσοδο (οθωμανικής περιόδου).

Το εσωτερικό του κάστρου χωρίζεται σε διάφορα επίπεδα. Από την εποχή του Βυζαντίου σώζεται υπόγεια υδροδεξαμενή μεγάλου μεγέθους με τοξωτή επιστέγαση. Αυτή εξασφάλιζε πόσιμο νερό στους πολιορκημένους. Από την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας διατηρείται στο νότιο τμήμα της εισόδου ένα τριμερές κτίσμα με θόλο. Χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή, ενώ σύμφωνα με άλλη εκδοχή είχε χρήση πυριτιδαποθήκης. Σε πολλά σημεία των τειχών ο επισκέπτης θα παρατηρήσει εντοιχισμένες πλάκες που φέρουν επιγραφές ή άλλα διακριτικά.

❖ ΚΑΣΤΡΟ ΣΙΓΡΙΟΥ

Πρόκειται για μικρό πέτρινο κάστρο, χτισμένο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, χαρακτηριστικό δείγμα της Οθωμανικής τεχνικής. Χτίστηκε το 1757 ή 1767 από τον αντιναύαρχο του Οθωμανικού Στόλου Σουλεϊμάν Πασά, για την προστασία

του εμπορικού λιμανιού της περιοχής από την πειρατεία. Είναι μικρών διαστάσεων,

τετράγωνο, με τετράγωνους επίσης οχυρωματικούς πύργους στις τέσσερις γωνίες. Η κεντρική πύλη στα ανατολικά έκλεινε με δίφυλλη θύρα, επενδεδυμένη με σιδηρά ελάσματα. Κοσμεύεται με οξυκόρυφο τόξο - δείγμα τυπικής Αραβικής αρχιτεκτονικής - κατασκευασμένο από εναλλασσόμενους κόκκινους και λευκούς λίθους. Παρόμοια είναι τα τοξωτά λίθινα ή πλίνθινα υπέρθυρα των κελιών στο εσωτερικό του κάστρου, που χρησιμοποιούνται για την διαμονή της μόνιμης φρουράς. Σήμερα διατηρείται σε καλή κατάσταση. Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει ένθετες Τούρκικες επιγραφές και περίτεχνη διακόσμηση, που του προσδίδουν ένα χαρακτήρα Ανατολίτικο. Βρίσκεται λίγο έξω από τον οικισμό του Σιγρίου, με καταπληκτική θέα προς το Αιγαίο.

2.7.2 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Στην νήσο Λέσβο συναντάμε πλήθος από εκκλησιαστικά μνημεία και μοναστήρια, τα οποία προσελκύουν αρκετούς προσκυνητές. Έτσι ξεκινώντας από το Δήμο Μυτιλήνης που είναι η πρωτεύουσα του νησιού, αλλά και όλου του Νομού θα συναντήσουμε τον **Άγιο Θεράποντα**, που αποτελεί επιβλητικό σημείο αναφοράς στην περιοχή του λιμανιού και είναι ο μεγαλύτερος Ναός της πόλης. Η ανέγερση του σημερινού ναού ξεκίνησε γύρω στα 1850 στη θέση παλαιότερου ναΐσκου που εξυπηρετούσε τις ανάγκες των ασθενών και του προσωπικού του νοσοκομείου, του γνωστού "ξενοδοχείου" της Μυτιλήνης το οποίο λειτουργούσε ακριβώς απέναντι, στη θέση του σημερινού Εκκλησιαστικού Βυζαντινού Μουσείου.

Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς ανεγέρθηκε το "ξενοδοχείο" και ο ναΐσκος. Η παλαιότερη ιστορική μαρτυρία περί της λειτουργίας του νοσοκομείου χρονολογείται στο 1692. Οι περισσότεροι μελετητές θεωρούν ότι και το ναΐδριο θα υπήρχε τουλάχιστον από αυτή τη χρονική περίοδο. Ο ναός αυτός που χαρακτηρίζεται από τις πηγές της εποχής ως "ελεεινή οικοδομή" χτίστηκε κατά πάσα πιθανότητα στο σημείο όπου βρισκόταν ένα σημαντικό αρχαίο οικοδόμημα. Κάποιες απόψεις το παρουσιάζουν ως ναό του Απόλλωνα, του κυρίαρχου θεού της Μυτιλήνης και άλλες ως κτίριο όπου στεγαζόταν η σχολή της λυρικής ποιήτριας Σαπφούς. Η ύπαρξη αρχαίου οικοδομήματος μαρτυρείται και από το πλήθος των αρχιτεκτονικών μελών που είχαν εντοιχιστεί στον παλαιότερο αυτό ναό.

Οι διαστάσεις του ναού απαιτούσαν την ανάληψη εργασίας από αρχιτέκτονα με εμπειρία στην ανέγερση μεγάλων κτιρίων. Την εποχή εκείνη μεσουρανούσε ο

Λέσβιος αρχιτέκτονας Αργύρης Αδαλής, ο οποίος διετέλεσε βοηθός των δυο μεγαλύτερων αρχιτεκτόνων της εποχής, του Δανού Θεόφιλου Χάνσεν και του Γερμανού Ερνέστου Τσίλλερ. Η εμπειρία που είχε αποκτήσει κοντά τους κατά την ανέγερση των κτιρίων της Ακαδημίας και του Ζαππείου στην Αθήνα, του επέτρεψε να εκπονήσει με απόλυτη επιτυχία το σχέδιο του ναού του Αγίου Θεράποντα και του γειτονικού Γυμνασίου Μυτιλήνης. Βέβαιο είναι ότι ο νέος ναός, έστω και ημιτελής, άρχισε να λειτουργεί το 1900.

Ο βασικός αρχιτεκτονικός ρυθμός του ναού είναι εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο. Εξωτερικά ο ναός διακρίνεται για τα γοτθικά μορφολογικά χαρακτηριστικά, η παρουσία των οποίων οφείλεται στην επίδραση που δέχτηκε ο Αδαλής από τους δασκάλους του.

Ο εξωτερικός διάκοσμος είναι δημιούργημα του φημισμένου Λέσβιου ζωγράφου και γλύπτη Νικόλαου Κεσανλή. Η ποικιλότητα των στοιχείων που τον συνθέτουν τον καθιστά εντυπωσιακό. Ο ναός είναι χτισμένος με λαξευτούς λίθους. Είναι μάλιστα γνωστό ότι μεγάλο μέρος του υλικού για την ανέγερσή του μεταφέρθηκε από το φημισμένο λατομείο Σαρμοσάκ της Μικράς Ασίας. Στην πρόσοψη υπάρχουν δύο επάλληλες σειρές κιόνων, ιωνικού και κορινθιακού ρυθμού. Πέντε τρούλοι επιστέφουν το οικοδόμημα. Ο κεντρικός τρούλος με επένδυση από ψευδάργυρο δίνει μια αίσθηση έξοχης μεγαλοπρέπειας.

Κάθε τρούλος στηρίζεται σε αετώματα, κάποια από τα οποία έχουν διακοσμηθεί με ζωγραφίες (δυστυχώς μόλις διακρινόμενες σήμερα λόγω της φθοράς του χρόνου) και πολύ αξιόλογα γλυπτά. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού είναι έργο του 1915 και έχει δημιουργηθεί από το χέρι ενός μυτιληνιού τεχνίτη του Δημήτριου Κόβαλα, όπως μαρτυρεί η επιγραφή του. Ο ίδιος καλλιτέχνης φιλοτέχνησε τον αρχιερατικό θρόνο, τον άμβωνα και τα δύο μεγάλα προσκυνητάρια του ναού.

Το σημαντικότερο κειμήλιο του ναού είναι η εικόνα του Αγ. Θεράποντος, χρονολογημένη στο έτος 1651.

Ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Αθανασίου και το κωδωνοστάσιο του, βρίσκεται στο κέντρο της Μυτιλήνης και χρονολογείται στα τέλη του 16ου-αρχές 17ου αι. Ο ναός είναι αφιερωμένος στους Αγίους Αθανάσιο και Κύριλλο, ενώ φυλάσσεται το λείψανο του *πολιούχου της Μυτιλήνης, Αγίου Θεοδώρου του Βυζαντίου.*

Έχει υποστηριχθεί ότι ο ναός έγινε μητροπολιτικός το 1721, όταν ο μητροπολίτης Μυτιλήνης Νικόδημος Αίναζης έχτισε στον περίβολο του ναού τη μητροπολιτική του κατοικία. Ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης τρουλαίας βασιλικής.

Εσωτερικά είναι κοσμημένος με αγιογραφίες του Λέσβιου ζωγράφου Βασιλείου Κεσανλή, τις οποίες φιλοτέχνησε το 1901. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το τέμπλο του ναού, ένα από τα ωραιότερα δείγματα της μεταβυζαντινής ξυλογλυπτικής της Λέσβου. Στη διακόσμηση του τέμπλου επικρατεί έντονη διάθεση για τη λεπτομερή απόδοση μοτίβων φυσιολογικότροπου χαρακτήρα. Ιδίας τεχνοτροπίας με το τέμπλο είναι η αγία τράπεζα και ο αρχιερατικός θρόνος. Έχουν φιλοτεχνηθεί το 1738, σύμφωνα με επιγραφή σκαλισμένη στο θρόνο : "1738 Μ(αί)ου 6". Το εντυπωσιακό κωδωνοστάσιο του ναού, το οποίο ανεγέρθηκε το 1882, παρουσιάζει στοιχεία που παραπέμπουν στο νεογοθικό ρυθμό. Έχει ύψος τριάντα τριών μέτρων και είναι κτισμένο, όπως και ο ναός, με "σαρμοσακόπετρες", πέτρες δηλαδή από το φημισμένο μικρασιατικό λατομείο "Σαρμοσάκ".

Μαζί με τις άλλες εκκλησίες της περιοχής σηματοδοτούσε το χριστιανικό τμήμα της περιοχής, καθότι σε κοντινή απόσταση βρισκόταν το τζαμί και άλλα οθωμανικά κτίσματα.

Δίπλα από τη Μητρόπολη βρίσκεται ο ναός των **Αγίων Θεοδώρων**, πρόκειται για μια από τις παλαιότερες εκκλησίες της πόλης και είναι χτισμένη στο άκρο της αρχαίας πόλης. Οικοδομήθηκε κατά την Βυζαντινή εποχή και ανοικοδομήθηκε το 1759 σε ρυθμό τρίκλιτης βασιλικής, κατόπιν καταστροφής από πυρκαγιά. Στο εσωτερικό της υπάρχουν καταπληκτικές αγιογραφίες και εκκλησιαστικά (ξυλόγλυπτα) αντικείμενα. Ιδιαίτερα σημαντικοί είναι οι μαρμάρيني κυλινδρικοί κίονες πάνω στους οποίους στηρίζεται ο εξωνάρθηκας. Είναι φτιαγμένοι από μονοκόμματο γκριζωπό μάρμαρο (πιθανότατα από τα λατομεία της Μόριας). Οι Άγιοι Θεόδωροι ήταν ο μητροπολιτικός ναός της πόλης μετά την κατάκτηση της από τους Τούρκους και μέχρι το 1706, οπότε πήρε τα σκήπτρα ο ναός του Αγίου Αθανασίου.

Απέναντι ακριβώς από τους Αγίους Θεοδώρους, βρίσκονται οι ναοί των **Αγίων Αποστόλων** και του **Αγίου Γεωργίου**. Οι Άγιοι Απόστολοι χτίστηκαν το 1815, με πρωτοστάτη τον τότε Μητροπολίτη Καλλίνικο και κάλφα τον Δημήτρη Μειμάρη, σε θέση που προϋπήρχε παλαιότερος ναός. Είναι μια τυπική βασιλική του 19^{ου} αιώνα, αλλά στο εσωτερικό της υπάρχουν εικόνες του 18^{ου} αιώνα, του Αγίου Νικολάου μάλιστα χρονολογείται το 1637. Ο ναός δεν έχει ανακαινισθεί κι αυτό του προσδίδει μια ιδιαίτερα κατανυκτική ατμόσφαιρα. Δεξιά του βρίσκεται ο Άγιος Γεώργιος, μια τρίκλιτη βασιλική με δόρυχη στέγη και εγγεγραμμένο ημισφαιρικό θόλο, η οποία ανακαινίσθηκε το 1792. Το τέμπλο και ο άμβωνας είναι κατασκευασμένα με λευκό μάρμαρο, ενώ ο αρχιερατικός θρόνος είναι ξυλόγλυπτος του πρώτου μισού του 18^{ου} αιώνα. Αριστερά από τους Αγίους Αποστόλους, ακολουθώντας τα στενά πίσω από την αγορά προς το Παρθεναγωγείο, βρίσκεται ο

Άγιος Συμεών, ο οποίος τιμάται στο όνομα του Αγίου Συμεών του Στυλίου εκ Μυτιλήνης, που πρωτοστάτησε στην αναστήλωση των εικόνων το 843 μ.Χ. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς χτίστηκε, αλλά γίνεται αναφορά σε αυτόν σε πηγές του 18^{ου} αιώνα, ενώ ανακαινίσθηκε εκ βάθρων το 1855 – 1891. Είναι σταυροειδής τρίκλιτη βασιλική με εγγεγραμμένο θόλο και στο εσωτερικό του υπάρχει ένα θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο των αρχών του 19^{ου} αιώνα.

Φεύγοντας από τη Μυτιλήνη και κατευθυνόμενοι προς το Δήμο Λουτροπόλεως Θερμής θα συναντήσουμε τον **Ιερό Ναό της Παναγίας Τρουλλωτής**, στην περιοχή Άνω Πύργει Θερμής, στο ανατολικό τμήμα της Λέσβου. Ο ναός ανήκει στην κατηγορία της εγγεγραμμένης σταυροειδούς βασιλικής με τρούλο και

πιθανότατα χτίστηκε τον 14ο αιώνα. Αποτελεί το παλαιότερο Ορθόδοξο Χριστιανικό κτίσμα, μετά την Μονή Περιβολής, που σώζεται σχεδόν αυτούσιο από την Βυζαντινή εποχή στην Λέσβο. Στην τοιχοποιία του ναού υπάρχουν εντοιχισμένα αρχιτεκτονικά μέλη αρχαιότερων κτισμάτων, από τα οποία ενδιαφέρον παρουσιάζουν δυο μαρμάρινα ανάγλυφα στο νότιο τοίχο του νάρθηκα, που κοσμούνται με ανθρώπινες φιγούρες και μορφές ζώων (ελαφιού και άρκτου), πιθανότατα προερχόμενες από τον πλησίον αρχαίο ναό της Θερμίας Αρτέμιδος. Στο εσωτερικό του υπάρχει ξυλόγλυπτο τέμπλο (18ος αιώνας) και αποτελεί ένα από τα ωραιότερα δείγματα της υστεροβυζαντινής ξυλογλυπτικής στην Λέσβο. Είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Ονομάστηκε «Τρουλλωτή» διότι τον θόλο του τρούλου κοσμεί η εικόνα της Θεοτόκου Παναγίας και όχι της συνηθέστερης εικόνας του Παντοκράτορα.

Ο **Άγιος Νικόλαος ο παλιός**, είναι χτισμένος κάτω από μια τεράστια βελανιδιά, το ιερό δέντρο του Δία, που τα κλαδιά της σκεπάζουν το στενό χωματόδρομο και απλώνονται στα διπλανά χωράφια. Στους χοντρούς του τοίχους οι πέτρες ανακατεύονται με τα μάρμαρα των αρχαίων ναών τα οποία σαφώς υπερτερούν. Μπροστά, δίπλα στην πόρτα του ναού, βρίσκονται εντοιχισμένα δυο τμήματα επιγραφών, το ένα αφιερωμένο στην Άρτεμη που λατρευόταν εδώ ως Θερμία και το άλλο στην Αφροδίτη. Ο **Άγιος Νικόλαος ο νέος**, μοιάζει εξωτερικά με μοναστήρι, εξαιτίας του ψηλού τοίχου που τον περιβάλλει. Η αυλόθυρα είναι μικρή, με κοκκινωπές πέτρινες παραστάδες και υπέρθυρο που προέρχονται από τα ίδια λατομεία του Σαμουρσάκ της Μικρασίας, όπως και τα παράθυρα του ναού. Ανάγλυφα κομμάτια μαρμάρων, μερικά πιθανόν από τον παλαιότερο ναό που υπήρχε εδώ «εκ χρόνων αμέτρητων», καθώς και μια επιγραφή αφιερωμένη στον

αυτοκράτορα Αδριανό, αποτελούν μέρος της τοιχοποιίας. Μέσα στην αυλή, υπάρχει ακόμα το πηγάδι με το στόμιο από κόκκινο τραχείτη. Αυτός ήταν ο ενοριακός ναός των Κάτω Πύργων Θερμής, και χτίστηκε το 1815, στο ρυθμό της μονόκλιτης βασιλικής.

Σε απόσταση 3 χιλιομέτρων από τη Θερμή βρίσκεται η **Μονή Αγίου Ραφαήλ**, χτισμένη πάνω σε ελαιόφυτο ύψωμα, που φέρει το όνομα "Καρυές". Η σημερινή Μονή χτίστηκε στην θέση Παλαιοχριστιανικής βασιλικής, λείψανα της οποίας υπάρχουν στον χώρο : τοιχογραφίες, κόκκινο πλακόστρωτο δάπεδο, η στοά αγιάσματος, καθώς και η εικόνα του Παντοκράτορα (14ος αιώνας), φύλλα μεμβράνης από χειρόγραφο Ευαγγέλιο και άλλα αξιόλογα εκκλησιαστικά αντικείμενα. Στην μοναστηριακή της ζωή διακρίνουμε **τρεις περιόδους** : (α) από τον 10ο αιώνα έως το 1235 -έτος καταστροφής της από πειρατική επιδρομή - με τελευταία ηγούμενη την Αγία Ολυμπία (β) από το 1433 έως το 1463 - έτος καταστροφής της από τους Τούρκους κατακτητές - με τελευταίο ηγούμενο τον Άγιο Ραφαήλ και (γ) από το 1962 έως σήμερα.

Πρόκειται για γυναικεία Μονή, η οποία ανεγέρθηκε και λειτουργεί προς τιμή του Αγίου Ραφαήλ - τα άγια λείψανα του οποίου βρέθηκαν στο χώρο, μαζί με των Αγίου Νικολάου και Αγίας Ειρήνης, οι οποίοι μαρτύρησαν το 1463 - βάσει Ν.Δ. του 1962. Αρχικά ανεγέρθηκε το Καθολικό και ακολούθησε η ανέγερση κελιών, ξενώνων και του ναού της Αγίας Μαγδαληνής. Τα εγκαίνια της Μονής έγιναν το 1969. Η πίστη που εκδηλώνεται στους φερώνυμους Αγίους της Μονής, Ραφαήλ, Νικόλαο και Ειρήνη την καθιέρωσε ως πανχριστιανικό προσκύνημα. Αξιοσημείωτο είναι και το φυσικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο βρίσκεται χτισμένη η Μονή : πλούσια χαρακτηριστική βλάστηση ελαιοδέντρων και καταπληκτική θέα στο Αιγαίο και στα απέναντι Μικρασιατικά παράλια. Η Μονή σήμερα με τους συμπληρωματικούς χώρους και περιβόλους αποτελεί έναν μικρό οικισμό της περιοχής, που κατά πολύ συμβάλλει στην οικονομική ευημερία των ευρύτερων οικισμών με την αθρόα συρροή προσκυνητών και κυρίως κατά τους εαρινούς και θερινούς μήνες.

Συνεχίζοντας την διαδρομή μας, και κατευθυνόμενοι προς το Δήμο Μανταμάδου, στη θέση Παλιός βρίσκεται ο ναός του **Αγίου Στεφάνου**, ο οποίος είναι σταυροειδής με τρούλο ο οποίος έπεσε και έχει αντικατασταθεί από κεραμοσκεπή. Πρόκειται για ένα αριστούργημα απλότητας, το ωραιότερο δείγμα

βυζαντινής αρχιτεκτονικής στο νησί, το οποίο παρέμεινε προστατευμένο μέσα στον ελαιώνα, αφημένο στη γαλήνη εξαιτίας των ελάχιστων επισκέψεων. Έχει κτισθεί μεταξύ 11^{ου} και 13^{ου} αιώνα με πέτρα από κοκκινωπό τραχείτη, ενώ στους τοίχους του είναι εντοιχισμένες αρχαίες επιγραφές και κίονες γεγονός που μαρτυρά την ύπαρξη ζωής στην περιοχή από τους πρωτοχριστιανικούς αιώνες. Διασχίζοντας το χωριό, λίγο πιο έξω συναντάμε το μοναστήρι του Ταξιάρχου ή **Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών**, ένα από τα πιο σημαντικά προσκυνήματα του νησιού. Ο Ταξιάρχης είναι ο προστάτης Άγιος της περιοχής αλλά και όλης της Λέσβου. Η θαυμαστή εικόνα

του Ταξιάρχη Μιχαήλ, είναι μοναδική στο χριστιανικό κόσμο της Ορθοδοξίας. Και αυτό γιατί είναι ανάγλυφη και οι ανάγλυφες εικόνες δεν επιτρέπονται στην Ανατολική μας Ορθόδοξη Εκκλησία. Όμως αυτή παρέμεινε χάρη στην αξία της και στην μεγάλη θαυματουργικότητά της. Σύμφωνα με τον

αείμνηστο Μητροπολίτη Μηθύμνης Γαβριήλ, οι Τούρκοι δεν τολμούσαν, να ακουμπήσουν καν τον περιβολό του Ναού, γιατί καθημερινώς ο Ταξιάρχης θαυματουργούσε. Η εικόνα είναι μοναδική σε ό,τι αφορά τον τρόπο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες δημιουργήθηκε μα και τα υλικά με τα οποία ιστορήθηκε. Η ζωντανή μας παράδοση την τοποθετεί στο 1000 με 1100 μ. Χ. την εποχή δηλαδή,

που σ' όλο το Αιγαίο κυριαρχούσαν και λεηλατούσαν τα παράλια του οι Σαρακηνοί πειρατές. Ο ιερός αυτός χώρος ήταν ανδρικό Μοναστήρι προς τιμήν των Αρχαγγέλων. Επίσης στην εκκλησία φυλάσσεται ο **αρχιερατικός Σάκος του Εθνομάρτυρά Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε**. Το Σάκο και το πετραχήλι έδωσε ο ίδιος ο Εθνομάρτυρας Γρηγόριος, στον Πρωτοσύγκελο του Πορφύριο που αργότερα έγινε, πρώτα Μητροπολίτης Σερρών και μετέπειτα Μυτιλήνης. Τον σάκο και το πετραχήλι του Γρηγορίου του Ε, μπορεί ο κάθε προσκυνητής να τα θαυμάσει μέσα σε μια θήκη στα δεξιά του ναού. Είναι δε χρυσοποίκιλτα από κόκκινο βελιό και σε πολύ καλή κατάσταση. Μέσα σε μια θαυμάσια και σκαλιστή, με αραβουργήματα λειψανοθήκη, βρίσκονται τα άγια λείψανα του μοναχού Γαβριήλ και το ματωμένο ζωνάρι του ηγουμένου της Μονής, που σφαγιάστηκε από τους Αγαρηνούς, μαζί με τους υπόλοιπους αδελφούς της Μονής. Ανακαλύφθηκαν το 1950, έπειτα από όραμα μιας μοναχής.

Στο Δήμο Αγίας Παρασκευής βρίσκεται ο **Ιερός Ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών**. Είναι ο καθεδρικός Ναός της Αγίας Παρασκευής, μία μεγαλόπρεπη τρίκλιτη Βασιλική, που η οικοδόμησή της ξεκίνησε το 1856 και ολοκληρώθηκε το 1867. Αξιόλογο είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο και ο εσωτερικός διάκοσμος του Ναού. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν η εξωτερική κιονοστοιχία του νάρθηκα, που οι κίονες της προέρχονται από τον αρχαίο ναό της Κλοπεδής καθώς και το επιβλητικό πέτρινο κωδωνοστάσιο, χτισμένο τη δεκαετία του 1960. Μαζί με την Παναγία της Αγιάσου θεωρούνται οι μεγαλύτερες Εκκλησίες της Λέσβου.

Στο Δήμο Καλλονής και σε απόσταση 14 χιλιομέτρων βορειοδυτικά της βρίσκεται η **Μονή Λειμώνος** ένα από τα πιο σημαντικά μοναστήρια της Ελλάδας που διακρίνεται για τα πολύτιμα κειμήλια που εκθέτει και για την ιστορική της σημασία. Πολλοί την έχουν χαρακτηρίσει ως μικρογραφία του Αγίου Όρους. Η

μονή Λειμώνος είχε ιδρυθεί στους βυζαντινούς χρόνους και διαλύθηκε πιθανόν στα τέλη του 15ου αι. Ο επίσκοπος Μηθύμνης Ιγνάτιος την ανασυγκρότησε το 1527 και ίδρυσε σχολή, η οποία συνέβαλε στην αναβίωση του μοναχισμού στη Λέσβο. Το λατρευτικό συγκρότημα της μονής Λειμώνος αποτελείται από οικοδομήματα διαφόρων εποχών. Το καθολικό που βρίσκεται στον κεντρικό περίβολο αποτελεί τρίκλιτη βασιλική με υπερυψωμένο το μεσαίο κλίτος. Χτίστηκε το 1795 στη θέση του παλαιότερου καθολικού και έχει ενσωματωμένα πέντε παρεκκλήσια. Το 1800 χρονολογείται η νεότερη φάση της τοιχογράφησης από τον αγιορείτη μοναχό Νικηφόρο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το εικονογραφικό πρόγραμμα των τοιχογραφιών του σκευοφυλακίου (κρύπτης) στο ανατολικό τμήμα του ναού. Το κοιμητήριο της μονής βρίσκεται εκτός του περιβόλου. Στο ναό του κοιμητηρίου, σώζονται τοιχογραφίες του 16ου αι. Διαθέτει πλούσια βιβλιοθήκη, ενώ παράλληλα λειτουργούν Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης και Γεωλογικό Μουσείο (1990).

Κοντά στην Ι. Μ. Λειμώνος και εξαρτώμενη από αυτήν βρίσκεται η βυζαντινού ρυθμού **Μονή Παναγίας Μυρσινιώτισσας**, η οποία ανασυστήθηκε το 1523 προς τιμή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Στο εσωτερικό της υπάρχουν ανεκτίμητης αξίας εικόνες, παλαιό ξυλόγλυπτο τέμπλο και σημαντικές τοιχογραφίες.

Άλλα θρησκευτικά μνημεία που συναντάμε στην περιοχή είναι ο **ιερός ναός του Αγίου Γεωργίου στα Ανεμότια**, είναι μονόχωρος με δίρριχτη κεραμοσκέπαστη στέγη και σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή κτίστηκε και τοιχογραφήθηκε το 1702.

Το εικονογραφικό πρόγραμμα παρεκκλίνει από το παραδοσιακά καθορισμένο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο κύκλος του μαρτυρίου του Αγ. Γεωργίου και οι σκηνές από την Αποκάλυψη.

Ο ναός του Αγίου Ιωάννου, στο χωριό Κεράμι του Δήμου Καλλονής, ανάμεσα στην Καλλονή και τα Παπιάνα. Είναι μονόχωρος ναός με μεταγενέστερη προσθήκη ξυλόστεγης στοάς σε όλο το μήκος της βόρειας πλευράς του. Ο ναός σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή κτίστηκε το 1733. Ο ναός είναι λιθόκτιστος. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η οδοντωτή ταινία που περιτρέχει το ανώτερο τμήμα της τοιχοποιίας. Οι τοιχογραφίες είναι σύγχρονες με την ανέγερση του ναού : στην ανώτερη ζώνη αναπτύσσονται χριστολογικά θέματα, στη μεσαία ολόσωμοι άγιοι και στην κατώτερη διακοσμητικά θέματα.

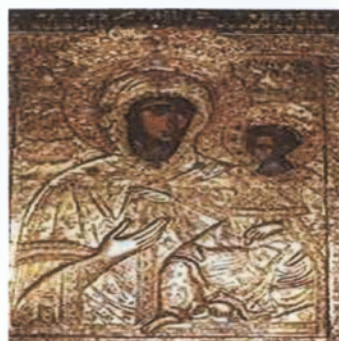
Ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα εντός του οικισμού Παπιάνα του δήμου Καλλονής χρονολογείται το 1600 σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή. Πρόκειται για ένα μονόχωρο ξυλόστεγο ναό με νάρθηκα της εποχής της Τουρκοκρατίας. Στον ανατολικό τοίχο υπάρχουν αριστερά και δεξιά από την κόγχη δύο θυρίδες τετράγωνης διατομής. Δίπλα στη βόρεια κόγχη, που χρησιμοποιείται ως πρόθεση, υπάρχει στο βόρειο τοίχο ακόμη μια βοηθητική, τετράγωνης διατομής, θυρίδα. Το μνημείο έχει κτιστεί με αργολιθοδομή, ανάμεσα στην οποία υπάρχουν ξυλοδεσιές, και από την αρχή καλυπτόταν με ξύλινη στέγη. Η σημερινή στέγη οφείλεται σε ανακατασκευή. Η είσοδος στο μνημείο γίνεται από δύο θύρες που βρίσκονται στο νότιο τοίχο και οδηγούν αντίστοιχα στον κυρίως ναό και το νάρθηκα. Ο ναός ήταν κατάγραφος. Οι τοιχογραφίες του, έργο του ζωγράφου Νικολάου, αποτελούν ένα από τα αρτιότερα και καλύτερα σωζόμενα δείγματα της Λέσβου, στο μεταίχμιο από τον 16ο στον 17ο αι. Το εικονογραφικό πρόγραμμα είναι πλούσιο και σε γενικές γραμμές ακολουθεί την παραδοσιακή οργάνωση και σύνθεση με σκηνές από τους 24 Οίκους του Ακάθιστου Ύμνου και μεμονωμένες μορφές αγίων.

Στο Δήμο Πέτρας θα συναντήσουμε την **Παναγία την Γλυκοφιλούσα**. Ο ναός είναι κτισμένος πάνω σε βράχο ύψους 40 μ. περίπου, στον οποίο η ανάβαση γίνεται με 114 λαξευμένα στον βράχο σκαλοπάτια. Η εξαιρετα οχυρή του θέση ωθεί στην αναζήτηση της κτίσης του στην περίοδο των συχνών πειρατικών επιδρομών της Υστεροβυζαντινής περιόδου. Περιηγητές από τον 15ο έως τον 18ο αιώνα αναφέρουν μικρό φρούριο στην κορυφή του βράχου. Πιθανόν σε προγενέστερη φάση να υπήρχε μικρός ναός περιτειχισμένος, που αντικαταστάθηκε στις αρχές του 17ου αιώνα με μεγαλύτερο, που πήρε τη σημερινή του μορφή με τις επισκευές του 1840.

Ο ναός είναι λιθόκτιστος, στον αρχιτεκτονικό τύπο της τρίκλιτης βασιλικής. Διαθέτει αξιόλογο ξυλόγλυπτο επιζωγραφισμένο τέμπλο και ξυλόγλυπτο επισκοπικό

θρόνο. Εντός της εκκλησίας υπάρχουν σπάνιες Βυζαντινές εικόνες και ένας ωραιότατος επισκοπικός θρόνος.

Ένα άλλο σημαντικό προσκύνημα του νησιού είναι ο ναός της **Κοιμήσεως της Θεοτόκου** στην κωμόπολη Αγιάσος. Το όνομα της προήλθε από την παλιά εικόνα της Παναγίας, φιλοτεχνημένη από τον Ευαγγελιστή Λουκά, που κατά την ιερή παράδοση ο ιερομόναχος Αγάθωνας μετέφερε το 803 από την Ιερουσαλήμ, που ως γνωστόν ονομάζεται Αγία Σιών. Η

σκήτη του Αγάθωνα σύντομα έγινε τόπος προσκυνήματος και πυρήνας διαμόρφωσης της σημερινής κωμόπολης της Αγιάσου. Ο ναός είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα προσκυνήματα του νησιού. Είναι τρίκλιτη βασιλική, η οποία χρονολογείται με βάση την επιγραφή που βρίσκεται στο νάρθηκα το 1815. Στο εσωτερικό, ο ναός κοσμεύεται με μαρμάρινο τέμπλο, έργο των αρχών του 19ου αι., και με τοιχογραφίες του 1838. Στο τέμπλο βρίσκονται φορητές ενεπίγραφες εικόνες του 19ου αι. από τις οποίες ξεχωρίζουν αυτή του Αγίου Ιγνατίου «Μνήσθητι, άγιε, του ρουφετίου των ραπτών της Αγιάσου. Χείρ Νικηφόρου 1801» και του Αγίου Αντωνίου με την επιγραφή «Δι' εξόδων του σιναφίου ελαιομυλωνάδων. Χείρ Γεωργίου εξ Ασωμάτου». Στο εσωτερικό βρίσκονται μεγάλες και μικρές φορητές εικόνες αξιόλογης τέχνης, που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα από τον 10ο μέχρι τον 19ο αι. Στο χώρο των προσκτισμάτων του ναού στεγάζεται το εκκλησιαστικό μουσείο με ενδιαφέροντα εκθέματα από την ευρύτερη περιοχή.

Τέλος στο Δήμο Ερεσού – Αντίσσης στην κορυφή του βουνού Όρδυμνος υπάρχει το Μοναστήρι της **Μονής Υψηλού** ιδρυμένο το 1101 από τον Άγιο Θεοφάνη της Σιγριανής και αφιερωμένο στον Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο. Βρίσκεται χτισμένη πάνω σε εντυπωσιακό ηφαιστειακό δόμο και διατηρεί αξιόλογο μουσείο με ιερά κειμήλια.

Δύο άλλες Μονές στην περιοχή είναι η **Μονή Περιβολής** (1600-1650) ανάμεσα στη Βατούσα και την Άντισσα, ένα μοναστήρι με αξιόλογες τοιχογραφίες, αφιερωμένο στα Εισόδια της Θεοτόκου, και η **Μονή Πυθαρίου** (Παμμεγίστων Ταξιαρχών) που πρόσφατα ανακαινίσθηκε, αναφέρεται ήδη από τα μέσα του 15ου αιώνα και βρίσκεται κοντά στην Ερεσό. Στην παραλιακή θέση «Καλολιμνιώνα», στους πρόποδες λοφίσκου στα βόρεια του Σιγρίου είναι το θολωτό σπήλαιο της

Παναγίας της Φανερωμένης. Το σπήλαιο αυτό κατά την παράδοση χρησιμοποιήθηκε ως ασκητήριο του Αγίου Θεοφάνη της Σιγριανής.

2.7.3 ΛΟΙΠΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

- Βασιλική Χαλινάδου στην Αγία Παρασκευή
- Τούρκικο Τέμενος στο Μεσαγρό
- Ι.Ν Ζωοδόχου Πηγής στο Μεσαγρό
- Ι.Ν Αγίου Ερμούλου στον Παλαιόκηπο
- Ι.Ν Αγίου Βλασίου στον Πλακάδο
- Ι.Ν της Παναγίας στη Λιώτα Αντίσσης
- Ι.Ν Αγίου Νικολάου στη Τζίθρα
- Ι.Ν Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Ερεσό
- Ι.Ν Αγίου Κωνσταντίνου στην Ερεσό
- Ι.Ν Αγίου Προκοπίου στο Ίππειος
- Ι.Ν Αγίου Παντελεήμονα στη Μήθυμνα
- Ι.Ν Αγίου Νικολάου στη Πέτρα
- Ι.Ν Μεταμορφώσεως στο Μεγαλοχώρι
- Ι.Ν Ζωοδόχου Πηγής στη Βρίσα

2.8 ΛΟΙΠΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ

❖ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Από το Αρχαίο Θέατρο Μυτιλήνης σώζεται η τελευταία οικοδομική φάση του μνημείου, που χρονολογείται στα Υστερορωμαϊκά χρόνια. Το σχήμα της ορχήστρας είναι κυκλικό, με διάμετρο περίπου 24,20 μ. Η ορχήστρα ορίζεται από το εντελώς κατεστραμμένο κούρσιον με τοίχο που έφερε ορθομαρμάρωση. Η σκηνή διαιρείται από τρεις διαδρόμους. Στον μεσαίο βρέθηκε κτιστός οχετός για την απορροή των υδάτων. Στα δυτικά της ορχήστρας υπάρχουν δύο δωμάτια σκαμμένα στο βράχο του κούρσιου. Η πρώτη οικοδομική φάση του Θεάτρου της Μυτιλήνης χρονολογείται στην πρώιμη ελληνιστική περίοδο, όπως αποδεικνύουν τα εδώλια και τα αρχιτεκτονικά μέλη, που βρέθηκαν επί τόπου ή χρησιμοποιημένα σε δεύτερη χρήση για την οικοδόμηση του Κάστρου της Μυτιλήνης. Κατά την

Υστερορωμαϊκή περίοδο το Θέατρο μετασκευάσθηκε. Το πεταλόσχημο κοίλο του υπολογίζεται ότι στη φάση αυτή θα είχε χωρητικότητα περίπου 10.000 θεατών. Ο Πλούταρχος, στο βίο του Πομπηίου (Πομπήιος, 42) διέσωσε την πληροφορία ότι ο Ρωμαίος στρατηγός θαύμασε το Θέατρο της Μυτιλήνης και αντέγραψε το σχέδιό του στο Θέατρο που έκτισε στη Ρώμη το 55 π.Χ.. Κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος, ακολούθως συμπεριλήφθηκε στην κήρυξη της πόλης της Μυτιλήνης ως αρχαιολογικού χώρου.

❖ ΓΕΝΙ ΤΖΑΜΙ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Το Γενί - Τζαμί (το Νέο Τέμενος), σημαντικό για τη Μυτιλήνη ιστορικό μνημείο της τρίτης δεκαετηρίδας του 19ου αιώνα είναι το μεγαλύτερο και λαμπρότερο μουσουλμανικό τέμενος της Πόλης, κι ένα απ' τα χαρακτηριστικότερα της εποχής αυτής στον Ελλαδικό χώρο. Κτίστηκε από το Ναζίρη Μουσταφά Αγά Κουλαξίζη. Ο αρχιτεκτονικός του ρυθμός βασίζεται στον τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδή, με υπερώο στη βόρεια πλευρά. Εσωτερικά σώζονται τμήματα από την πλούσια αρχική τοιχογραφική διακόσμηση. Επίσης από αρχιτεκτονική και αισθητική άποψη, είναι απ' τα πιο ενδιαφέροντα κτίσματα της Μυτιλήνης, αντιπροσωπευτικό της εποχής του και της ενδιαφέρουσας οθωμανικής τέχνης που αναπτύχθηκε σ' ελληνικό έδαφος και φτιάχτηκε από Ελληνικά χέρια, που άφησαν εμφανή τα σημάδια τους σ' αυτή τη δημιουργία. Το Γενί Τζαμί, μετά τις εργασίες ανάπλασης και αναστήλωσής του, λειτουργεί ως εκθεσιακός χώρος και θα φιλοξενεί εκδηλώσεις του Δήμου

❖ ΤΣΑΡΣΙ ΧΑΜΑΜ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Το λουτρό της Αγοράς ή Τσαρσί Χαμάμ βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της πόλης της Μυτιλήνης, στη συνοικία της Επάνω Σκάλας και αποτελεί τμήμα του συγκροτήματος του γειτονικού Γενί Τζαμί με την οικία του Χότζα και τα ενδιάμεσα παλαιά κτίσματα. Πρόκειται για ορθογωνικής κάτοψης κτίριο που περιλαμβάνει σε αξονική διάταξη τους χώρους του ψυχρού, χλιαρού, ζεστού και της δεξαμενής καθώς και μικρότερους βοηθητικούς. Το σχέδιο του λουτρού αποτελεί εκδοχή σε σμίκρυνση του κλασικού οθωμανικού λουτρού με τέσσερα Eynan.

Η είσοδος στο λουτρό γίνεται από την ανατολική πλευρά, στην μεγάλη τετράγωνη αίθουσα του ψυχρού που περιλαμβάνει χώρο υποδοχής, αναμονής και ανάπαυσης. Η τετραγωνικής κάτοψης αίθουσα, που κοσμεύεται στο κέντρο με οκταγωνικό σιντριβάνι, διέθετε αποδυτήρια δεξιά της εισόδου και ξύλινο πατάρι για

την ανάπαυση των λουομένων. Ο χώρος καλύπτεται με ημισφαιρικό θόλο που φέρει κεντρικό φωτιστικό οπαίο εν είδη ομφαλού. Ακολουθεί ο χλιαρός χώρος, ορθογωνικής κάτοψης, που καλύπτεται από σκαφοειδή θόλο στον οποίο ανοίγονται φωτιστικές οπές. Επικοινωνεί με δύο βοηθητικούς χώρους, το αποχωρητήριο και το κουρείο που στεγάζονται με ημισφαιρικούς θολίσκους.

Το θερμό διαμέρισμα που ακολουθεί αποτελείται από ένα κεντρικό χώρο και δύο ατομικά ζεστά δωμάτια. Ο κεντρικός χώρος, ορθογωνικής κάτοψης, παρουσιάζει τριμερή διάταξη μέσω δύο οξυκόρυφων ενισχυτικών τόξων. Το κεντρικό τμήμα καλύπτεται με ημισφαιρικό θόλο ενώ οι δύο πλευρικοί με σκαφοειδείς. Στη μακριά πλευρά της αίθουσας αυτής, απέναντι από την είσοδο διαμορφώνεται κόγχη τύπου μιχράμπ διακοσμημένη με ανάγλυφους σταλακτίτες. Δύο είσοδοι εκατέρωθεν του μιχράμπ οδηγούν στα δύο ατομικά ζεστά δωμάτια, τετράγωνης κάτοψης που καλύπτονται με ημισφαιρικό θόλο. Στο εσωτερικό υπάρχουν μαρμάρινες γούρνες που συνδέονται μεταξύ τους με χαμηλούς πάγκους στη βάση των τοίχων. Σε επαφή με τα θερμά δωμάτια βρίσκεται ο χώρος της δεξαμενής.

Τα επιμέρους στοιχεία του κτιρίου, όπως οι πολυάριθμοι στρογγυλοί εξαγωνικοί και αστεροειδείς φεγγίτες, τα διακοσμητικά μοτίβα στις κόγχες του εσωτερικού, οι μαρμάρινοι πάγκοι και το σιντριβάνι, συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ιδιαίτερα εντυπωσιακής εικόνας.

❖ ΒΑΛΙΔΕ ΤΖΑΜΙ- ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Βρίσκεται στην Επάνω Σκάλα, στην παλαιά τουρκική συνοικία της Πόλης. Η κτητορική επιγραφή στο υπέρθυρο της πρόσοψης αναφέρει ότι το τζαμί κτίστηκε το 1615, είναι δηλαδή από τα παλαιότερα τζαμιά της Μυτιλήνης. Πρόκειται για κτίσμα λιθόκτιστο, μονώροφο, με δίρριχτη στέγη. Μαρμάρινη κλίμακα (με τρεις βαθμίδες) οδηγούσε στο λιθόστρωτο προαύλιο, στο κέντρο του οποίου ήταν τοποθετημένο πολύπλευρο σιντριβάνι από λευκό μάρμαρο και διακοσμημένο με εγχάρακτα αραβουργήματα.

Στο εσωτερικό, η οροφή έφερε έγχρωμη διακόσμηση, που μετά την αποχώρηση των Τούρκων καλύφθηκε με σκούρο χρώμα. Γύψινος ήταν ο διάκοσμος του Μιχράμπ, το οποίο έφτανε περίπου τα 6 μ. ύψος.

❖ ΡΩΜΑΪΚΟ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟ ΜΟΡΙΑΣ

Βρίσκεται σε απόσταση 600μ. από την Μόρια (6 χλμ από την Μυτιλήνη). Πρόκειται για μια μοναδική στο Νησί πέτρινη κατασκευή που η δημιουργία της ανάγεται στην Ρωμαϊκή εποχή (2ος μ.Χ. αιώνας), και μετέφερε νερό στην πόλη της Μυτιλήνης από τις νεροπηγές της περιοχής Αγιάσου. Σήμερα βρίσκεται υπό συντήρηση και σώζεται το μεγαλύτερο κομμάτι

του, οι λεγόμενες «καμάρες»: δώδεκα πεσσοί, ενώ ανάμεσά τους διασώζονται επτά καμάρες της μεσαίας σειράς και μια της κάτω, λαξευμένες σε γκρίζο μάρμαρο προερχόμενο από γειτονικό λατομείο. Στην κορυφή, με καμάρες από πλίνθους έφερε τον αγωγό του νερού. Τα νερά συγκεντρώνονταν από την Μεγάλη Λίμνη του Ολύμπου, ενώ στην συνολική πορεία των 22 περίπου χλμ. έπαιρνε νερό και από άλλες πηγές. Άλλα τμήματα του σώζονται σε αρκετές ρεματιές της κεντρικής Λέσβου. Το τμήμα της περιοχής Μόριας είχε μήκος 170 μέτρα και ύψος 27 μέτρα, ενώ διέθετε 17 καμάρες.

❖ ΠΡΩΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Επιβλητικό κτίριο νεοκλασικής αρχιτεκτονικής με κάτοψη σε σχήμα Π. Αποτελείται από τρεις ορόφους: υπόγειο (βοηθητικοί χώροι), ισόγειο (αίθουσες διδασκαλίας) και α' όροφος (βιβλιοθήκη και αίθουσα τελετών). Τα αρχιτεκτονικά στοιχεία της πρόσοψης είναι από λευκό μάρμαρο.

Το μοναδικό αυτό οικοδόμημα σχεδιάστηκε για να χρησιμοποιηθεί ως Γυμνάσιο Μυτιλήνης, απ' τον πιο σημαντικό Μυτιληνιό αρχιτέκτονα Αργύριο Αδαλή που υπήρξε βοηθός των Γερμανών αρχιτεκτόνων Χάνσεν και Τσίλλερ, του οποίου κατασκευές αποτελούν πολλά από τα δημόσια, αλλά και από τα ιδιωτικά κτίρια της Πόλης. Είναι έργο υπόδουλων Λεσβίων καθότι χτίστηκε το 1895 επί Τουρκοκρατίας, με χρηματοδότηση των μεγάλων ευεργετών της Λέσβου, όπως οι Μητρέλιας και Βοστάνης. Ο ανδριάντας του τελευταίου κοσμή την είσοδο του κτιρίου, η ανέγερση του οποίου κόστισε όσο το κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1912, το Γυμνάσιο φιλοξένησε τον απελευθερωτικό στρατό, το 1914 τους πρόσφυγες του πρώτου διωγμού και το 1922 τους πρόσφυγες της μικρασιατικής καταστροφής. Με τα

νεοκλασικά του στοιχεία έκδηλα και τα προπύλαια του δωρικού ρυθμού, αποτελεί σήμερα ένα από τα ωραιότερα σχολικά συγκροτήματα της χώρας

Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και αποτελεί σημείο αναφοράς των κατοίκων αλλά και πόλο έλξης των επισκεπτών. Σήμερα στεγάζονται τα Κεντρικά Λύκεια Μυτιλήνης.

❖ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Κτίριο ορθογωνικής διατομής με απόλυτη συμμετρία ανοιγμάτων και στους δυο ορόφους. Μεγάλη έμφαση έχει δοθεί στο διάκοσμο της κεντρικής εισόδου με νεοκλασικά στοιχεία (αετώματα, κίονες, υπέρθυρα κλπ.) από πέτρα. Στο εσωτερικό, ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεγάλη ξύλινη σκάλα. Το κτίριο βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της πόλης. Οικοδομήθηκε με δαπάνες του τοπικού ευεργέτη Ζ. Βουρνάζου, το όνομα του αρχιτέκτονα, όμως, παραμένει άγνωστο. Αποπερατώθηκε το 1899 και από την ημέρα των εγκαινίων του λειτουργεί σα σχολικό κτίριο

❖ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΛΕΣΒΟΥ

Νεοκλασικό, διώροφο επιβλητικό κτίσμα που δεσπόζει στο κεντρικότερο σημείο της πόλης. Παρουσιάζει αυστηρή συμμετρία ανοιγμάτων στις όψεις.

Το κτίριο κατασκευάστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1930 και έχει χαρακτηριστεί ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης». Αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας. Το 1955 αγοράστηκε από το Ελληνικό Δημόσιο και συστεγάστηκαν οι υπηρεσίες της Νομαρχίας και του Δημοσίου Ταμείου, έως το 1999 που περιήλθε αποκλειστικά στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λέσβου.

❖ ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Το Δημαρχείο της πόλης διαθέτει ένα ξεχωριστό χαρακτήρα και βρίσκεται στο ένα άκρο του Δημοτικού Κήπου, στην προκυμαία της πόλης. Πρόκειται για διώροφο κτίριο, με έντονα νεοκλασικά στοιχεία. Χτίστηκε το 1900, με δαπάνες του Δήμου, για να στεγάσει τις υπηρεσίες του. Το κτίριο του παλιού Δημαρχείου βρίσκεται στην προκυμαία της πόλης.

Σήμερα ο α' όροφος του κτιρίου έχει διαμορφωθεί σε αίθουσα συνεδριάσεων (του Δημοτικού Συμβουλίου) και τελετών, το δε ισόγειο στεγάζει τη Βιβλιοθήκη καθώς και τις διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες του Δήμου.

❖ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ ΓΕΡΑΣ

Ο ανεμόμυλος του Περάματος Γέρας της Λέσβου είναι χτισμένος λίγο έξω από τον οικισμό του Παπάδου της Γέρας ακριβώς μπροστά από το βυρσοδεψείο Σουρλάγκα. Στο σημείο που βρίσκεται, κυριολεκτικά πάνω στη θάλασσα, ο κόλπος της Γέρας στενεύει με αποτέλεσμα ο άνεμος να είναι αρκετά ισχυρός είτε είναι βόρειος είτε νότιος. Αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι ενός συνόλου από βιομηχανικά κτίρια, τσιμινιέρες ελαιοτριβείων, τον οικισμό του Περάματος, τη θάλασσα και τις κατάφυτες από ελιές πλαγιές του κόλπου της Γέρας. Ο ανεμόμυλος μπορεί να ενταχθεί στα μνημεία παραγωγής και εμπορίου και χρονολογείται στις αρχές του 20ού αι. Ο μύλος έχει παύσει από χρόνια να λειτουργεί. Στο παρελθόν εξυπηρετούσε τις ανάγκες του βυρσοδεψείου στην άλεση βελανιδιού. Είναι χτισμένος από ντόπια ακανόνιστη πέτρα σε συνδυασμό με συμπαγή τούβλα και ισχυρή συνδετική ύλη (κουρασάνι). Τα εξωτερικά επιχρίσματα φτιαγμένα και αυτά από κουρασάνι υπερκάλυπταν τους αρμούς αφήνοντας κατά διαστήματα να φαίνονται οι μεγαλύτερες πέτρες, χαράσσονταν δε με μικρές οριζόντιες γραμμές (σαρδελάκι). Είναι κυλινδρικός, με ελαφριά κλίση προς τα μέσα καθ' ύψος. Η μοναδική είσοδος που βλέπει προς τα νοτιοδυτικά, στον μικρό αύλειο χώρο που σχηματίζεται μεταξύ του δρόμου προς το Πέραμα και της θάλασσας. Μικρά ανοίγματα βρίσκονται σε διάφορες κατευθύνσεις και στάθμες ενώ δύο μεγαλύτερα, στον άξονα Βορρά-Νότου ακριβώς κάτω από την περιστρεφόμενη στέγη στον όροφο.

❖ ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΟ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Λιθόκτιστο κτίριο εξαιρετικής αρχιτεκτονικής των αρχών του αιώνα (1910), χαρακτηριστικό δείγμα βιομηχανικής αρχιτεκτονικής. Το Ελαιοτριβείο αποτελεί τμήμα του συνόλου των αξιόλογων βιομηχανικών κτιρίων του νησιού. Βιομηχανικό αρχικά συγκρότημα (ελαιοτριβείο - αλευρόμυλος),

λειτουργήσε ως κοινοτική επιχείρηση μέχρι το 1967. Το 1984, με την συμπαράσταση της Νομαρχίας Λέσβου, αναστηλώθηκε και μετατράπηκε σε πνευματικό κέντρο.

Συγκεκριμένα, το κεντρικό κτίριο διαμορφώθηκε σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, χωρητικότητας 400 ατόμων, ενώ οι ελαιοαποθήκες σε Λαογραφικό Μουσείο και οι αποθήκες ελαιοκάρπου σε 11 σύγχρονους ξενώνες.

❖ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Σχολικό κτίριο, νεοκλασικής αρχιτεκτονικής των αρχών του αιώνα (1922-'30), με κάτοψη σε σχήμα Π και απόλυτη συμμετρία των ανοιγμάτων. Πολύ αξιόλογη είναι και η διαμόρφωση του αύλειου χώρου. Είναι ένα από τα ωραιότερα σχολικά κτίρια του Νησιού. Χτίστηκε με έσοδα του ελαιοτριβείου της Κωμόπολης.

❖ ΙΕΡΟ ΜΕΣΣΩΝ

Το ιερό που βρίσκεται στη θέση Μέσα της Λέσβου και που περιλαμβάνεται στην αρχαία επικράτεια της Πύρρας, αποτέλεσε ιερό κέντρο παλλεσβιακής λατρείας. Την αρχαϊκή εποχή και μέχρι τον 4ο αιώνα π.Χ., ο ιερός αυτός χώρος, είχε τη μορφή ενός απλού τεμένους, που περιείχε βωμούς και κάποια βοηθητικά οικήματα και ήταν αφιερωμένος στη Λεσβιακή τριάδα «Δίας, Διόνυσος και Ήρα».

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές ανακάλυψαν τα λείψανα ενός ακόμη ναού της υστεροκλασικής εποχής, ο οποίος θεωρείται ένα από τα πιο ενδιαφέροντα δείγματα αρχιτεκτονικής αυτής της περιόδου.

Σήμερα, στον αρχαιολογικό χώρο είναι ορατά τα θεμέλια, καθώς και τμήματα από τα αρχιτεκτονικά μέλη του ναού, που χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 4ου αιώνα π.Χ. Αργότερα πάνω στα θεμέλια του αρχαίου ναού, οικοδομήθηκε Παλαιοχριστιανική βασιλική, την οποία διαδέχθηκε βυζαντινός ναός.

❖ ΙΕΡΟ ΚΛΟΠΕΔΗΣ

Ένα από τα σπουδαιότερα δείγματα αρχαϊκής αρχιτεκτονικής του νησιού, αποτελεί το Ιερό της Κλοπεδής. Βρίσκεται στα δυτικά της Αγίας Παρασκευής και είναι κτισμένο στην κορυφή ενός υψιπέδου. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως αρχιτεκτονικά μέλη από δύο αρχαϊκούς ναούς. Τα λείψανα του αρχαϊκού ναού έχουν διαστάσεις 21,70 X 18,40 μ. Επίσης, αποκαλύφθηκαν τμήματα της θεμελίωσης του κρηπιδώματος και δύο κατώτερες βαθμίδες του στερεοβάτη.

Σε απόσταση 13 μ. από το ναό αυτό βρίσκονται τα λείψανα του δεύτερου ιερού. Οι διαστάσεις αυτού του αρχαϊκού ναού είναι: 37,50 X 16,25 μ.

Η ίδρυσή τους τοποθετείται στον 8ο π.Χ. αιώνα. Χαρακτηριστικό τους είναι ότι περιβάλλονταν από μια στοά με 46 περίπου κίονες που έφεραν τα περίφημα αιολικά κιονόκρανα. Ξεχώριζαν οι δυο μεγάλοι έλικες που στρέφονται δεξιά και αριστερά από ένα φυτικό κόσμημα (ανθέμιο).

Στο κέντρο των ελίκων αυτών υπήρχαν ένθετα μεταλλικά κοσμήματα. Τέτοιου είδους κιονόκρανα συναντάμε σε αιολικές πόλεις, κυρίως της Μικράς Ασίας. Ο ναός αυτός αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα ιερά της Λέσβου και πιστεύετε ότι εδώ λατρευόταν ο Ναπαίος Απόλλωνας.

❖ ΓΕΦΥΡΙ ΚΡΕΜΑΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Χτίσθηκε από τους Γατελούζους κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας στη Λέσβο (1355-1462) όχι μόνο για στρατιωτικούς λόγους (οδική σύνδεση με το κάστρο της Μήθυμνας και τροφοδότηση της Βίγλας στο Λεπέτυμνο), αλλά και για να καλύψει εμπορικές ανάγκες. Για την κατασκευή του θυρλείται ιστορία παρόμοια με του γεφυριού της Άρτας (εντοιχισμός της γυναίκας του πρωτομάστορα).

❖ ΚΑΛΟΧΤΙΣΤΟΣ ΑΠΟΘΗΚΑΣ

Βρίσκεται στην περιφέρεια της Άγρας και συγκεκριμένα στη θέση Περάντο (Περάδο) στην είσοδο του κόλπου Καλλονής. Πρόκειται για αναλημματικό τοίχο των αρχαίων χρόνων, δομημένο με “λεσβία τοιχοδομία”. Αποτελεί καθοριστικό ιστορικό τεκμήριο που συνδέει άμεσα την αγροτική περιφέρεια της Άγρας με τους πρώτους κατοίκους του νησιού, τους Πελασγούς και το πρώτο όνομα του νησιού Πελασγία. Εκτός από το Καλόχτιστος είναι επίσης γνωστός και με το όνομα Ροδότοιχος Την πρώτη περιγραφή και αξιολόγηση του Καλόχτιστου στην Αποθήκα την οφείλουμε στο Γερμανό μελετητή R. Koldewey. Ο τοίχος αποτελεί μέρος ενός μνημειακού συγκροτήματος. Ο Καλόχτιστος είναι ένα επιβλητικό ανάλημμα, που έχει μήκος (βορειοανατολικά-νοτιοδυτικά) περισσότερο από 50 μ. και ύψος περισσότερο από 5 μ. Ο τοίχος χτίστηκε για να συγκρατήσει την επίχωση που έγινε για να σχηματιστεί στην πλαγιά ένα ευρύτατο πλάτωμα. Στην πρώτη φάση ο τοίχος είναι φτιαγμένος από μικρές ακανόνιστες πέτρες και λάσπη, χωρίς σύστημα,

στη συμπλήρωση η τοιχοποιία αποτελείται από πέτρες με μέτριο μέγεθος, που διατηρούν το ακανόνιστο σχήμα τους, αλλά συναρμόζονται καλά μεταξύ τους. Πάνω στο πλάτωμα υπήρχαν μία σειρά κτισμάτων, που αποτελούσαν το κύριο οικοδόμημα, που πρέπει να ήταν σημαντικότερο, αν κρίνουμε από την υποδομή που έγινε. Αυτό το σύνθετο οικοδόμημα είναι κατεδαφισμένο και διακρίνονται μόνο ίχνη των τοίχων, που είναι χτισμένοι με αργές πέτρες και πηλό. Σήμερα στο κέντρο του πλατώματος υπάρχει μια μικρή εκκλησία της εποχής της Τουρκοκρατίας, που πιθανόν δηλώνει τη συνέχεια της ιερότητας του τόπου.

❖ ΜΑΚΑΡΑ

Τα Μάκαρα, σπουδαίος αρχαιολογικός χώρος, έχουν το όνομα του πρώτου οικιστή της Λέσβου. Σύμφωνα με τον Όμηρο Μάκαρ λεγόταν ο πρώτος οικιστής και μυθικός βασιλιάς του νησιού και η Λέσβος λεγόταν Μακάρια ή Μάκαρος έδος. Στα Μάκαρα έχουν βρεθεί από τις μέχρι τώρα ανασκαφές, τάφοι μυκηναϊκοί, ένας ελληνιστικός πύργος καθώς και αρχαϊκές κατασκευές με Λέσβια «δομή».

❖ ΑΡΧΑΙΑ ΑΡΙΣΒΗ

Οι πρώτοι κάτοικοι της ήταν οι Πελασγοί και η Αρίσβη ήταν η έκτη σε δύναμη και πλούτο Αιολική πόλη (Μυτιλήνη, Πύρρα, Μήθυμνα, Ερεσός, Άντισσα, Αρίσβη. Πήρε το όνομα της από την Αρίσβα θυγατέρα του Μάκαρος, βασιλιά της Λέσβου (κατά την μυθολογία). Ο εύφορος Κάμπος της Αρίσβης (ο σημερινός κάμπος της Καλλονής) έβγαζε και τότε το φημισμένο κρασί που ήταν το κύριο προϊόν του εμπορίου της Αιολικής Αρίσβης. Πολύ χαρακτηριστικό για το περίφημο κρασί είναι αυτό που αναφέρει ο ιστορικός Θουκυδίδης για τον Αλκιβιάδη. Ο πλούσιος και δαιμόνιος αυτός Αθηναίος, ήταν αρχηγός της «θεωρίας» των Αθηναίων κατά την 91η Ολυμπιάδα (416 π.χ.). Έλαβε μέρος με 7 άρματα και κέρδισε πρώτη, δεύτερη και τέταρτη νίκη. Για να πανηγυρίσει την νίκη του, ο Αλκιβιάδης παρέθεσε το γεύμα σε ολόκληρο το πλήθος που παρακολούθησε τους αγώνες. Το κρασί για το μεγάλο γεύμα το πρόσφεραν οι Λεσβίοι και ασφαλώς θα ήταν αυτό το φημισμένο κρασί. Η Πόλις αυτή θα χαθεί από το στίβο της ιστορίας μετά από την υποδούλωση της στη Μήθυμνα και την καταστροφή της από τον σεισμό, για να εμφανιστεί το 1333 όταν ο

άρχοντας της Φώκαιας Δομένικος ο Ανδρέου Κατάνιας, γενοβέζος καταλαμβάνει το φρούριο. Ο Βυζαντινός βασιλιάς Ανδρόνικος τον νικά και ξανά καταλαμβάνει το κάστρο (Παλιόκαστρο). Ο Ιωάννης Παλαιολόγος το 1355 παραχωρεί την Λέσβο προίκα εις τον Φράγκο Γατελουύζο και από το 1355-1462 μένει στην εξουσία των Γατελουύζων. Μετά καταλαμβάνεται από τον Μωάμεθ Β΄ και καταστρέφεται. Η Αρίσβη όμως δε θα μείνει μόνο ως τοπωνύμιο. Θα κληροδοτήσει το όνομα της στο μεσαιωνικό Αγκοσμα ή Τζουμαϊλή, που θα κατοικηθεί από Μικρασιάτες πρόσφυγες μετά την καταστροφή του 1922 και θα εξελιχθεί στο σημερινό οικισμό της Αρίσβης, που έχει ενωθεί στις μέρες μας λόγω της νέας οικιστικής εξάπλωσης με την πόλη της Καλλονής.

❖ ΒΙΓΛΑ ΕΡΕΣΟΥ

Βίγλα ονομάζεται σήμερα η ακρόπολη της αρχαίας Ερεσού που καταλαμβάνει ένα βραχώδες λόφο, σε μικρή απόσταση από την παραλία, νοτιοανατολικά του σημερινού οικισμού της Σκάλας Ερεσού. Στα ερείπια της παλιάς ακρόπολης κτίστηκε το κάστρο των Βυζαντινών, του οποίου η

ύπαρξη μαρτυρείται ήδη από τις αρχές του 14ου αι.. Ναυτική πόλη η Ερεσός αποτέλεσε σημαντικό εμπορικό κέντρο και ήδη από τον 6ο αι. π.Χ. γνώρισε μεγάλη ακμή και πλούτο εξαιτίας των προϊόντων της (δημητριακά και ιδιαίτερα κριθάρι, σουσάμι, σύκα και σταφύλια) που διακινούνταν όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Τροία, τον Ελλήσποντο μέχρι και τη μακρινή Αίγυπτο. Η εγκατάσταση στο λόφο μαρτυρείται από τους αρχαίους έως και τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους και περιλαμβάνει τμήματα των τειχών της αρχαίας πόλης, ένα ρωμαϊκό κτήριο με υπόκαυστα και κατάλοιπα σπιτιών.

❖ ΠΑΛΙΟΠΥΡΓΟΣ ΧΡΟΥΣΟΥ

Πρόκειται για ένα ορθογώνιο οικοδόμημα διαστάσεων 9,35m x 8,70m, αλλά πολλές ξεπερνούν το 1m, με ύψος γύρω στα 0,60m. Το οικοδόμημα είναι χτισμένο με το "ισοδομικό" σύστημα. Δηλαδή όλες οι σειρές των λίθων που τα αποτελούν, έχουν περίπου το ίδιο ύψος. Είναι θεμελιωμένο πάνω στο φυσικό βράχο και σήμερα σώζονται μόνο τρεις σειρές λίθων, με μεγαλύτερο σωζόμενο ύψος στην ΝΑ γωνία, 1,60m. Οι τοίχοι του είναι κτισμένοι χωρίς λάσπη ή άλλο συνδετικό υλικό, σε ορισμένα μόνο σημεία σώζονται τα σημάδια από τους μεταλλικούς συνδέσμους "τζινέτια", που χρησιμοποιήθηκαν για να συνδέσουν μερικές μόνο πέτρες μεταξύ

τους, κυρίως κοντά στις γωνίες, όπου υπήρχε μεγαλύτερη ανάγκη. Η κατάσταση του Πύργου σήμερα δεν αφήνει πολλά περιθώρια για την αναπαράσταση της αρχικής του μορφής. Σύμφωνα με τους αρχαιολόγους τέτοιοι πύργοι έχουν ύψος συνήθως διπλάσιο από το μήκος της μιας πλευράς τους, οπότε θα πρέπει το αρχικό του ύψος να ήταν γύρω στα 15-17m. Η είσοδος του κτηρίου θα πρέπει να βρισκόταν στη νότια πλευρά, δηλαδή προς τη θάλασσα. Το κτήριο αυτό είναι έργο οχυρωματικό, πολεμικό. Η θέση που είναι κτισμένο είναι πολύ σημαντική και δεσπάζει σε όλο τον κάμπο. Συνεπώς ο "Παλιόπυργος" είναι πράγματι ένας πύργος, ένα μικρό κάστρο, με προορισμό να παρέχει στέγη σε ολιγάριθμη φρουρά, που θα είχε κάτω από τον έλεγχό της τον κάμπο, τους δρόμους και την παραλία του Χρούσσου.

❖ ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΤΑΒΑΡΙ

Αποτελεί τυχαίο εύρημα ανασκαφών. Οι πληροφορίες γύρω από την ανασκαφή αυτή είναι συγκεχυμένες, αλλά το μόνο που μπορεί να πει κανείς είναι ότι τα πιθάρια προέρχονται από την αποθήκη αρχαίου σπιτιού, σίγουρα προχριστιανικού οικισμού. Στη ΒΔ πλευρά της κοιλάδας του Ταβαρίου, "στ' Αλώνια", που βρίσκονται 2-3 αλώνια καμωμένα με μεγάλους αρχαίους λιθόπλινθους από λεσβιακό τραχειίτη που σώζουν αυλάκια για μεταλλικούς συνδέσμους. Το πιο ενδιαφέρον όμως στοιχείο είναι ότι σε ένα διάδρομο, στη δυτική πλευρά ενός νταμιού, σώζεται στη θέση του αρχαίο θεμέλιο τοίχου. Όλα αυτά λοιπόν τα ευρήματα συνηγορούν στη βεβαίωση της ύπαρξης ενός μεγάλου οικοδομήματος.

❖ ΑΡΧΑΙΑ ΑΝΤΙΣΣΑ

Η αρχαία Άντισσα, η αρχαία Κώμη των Αντισσαίων, υπήρξε η μητρόπολη όλης της επικράτειας, μια από τις έξι πόλεις της Λέσβου, χτισμένη στο ακρωτήριο Παλιόκαστρο. Σήμερα διασώζονται τμήματα του αρχαίου τείχους, που έζωνε την πόλη περιμετρικά του λόφου, ενώ στο κέντρο εικάζεται ότι ήταν χτισμένη η ακρόπολη. Η Αρχαία Άντισσα κατείχε, μαζί με την γειτονική Ερεσό, το δυτικό νησί. Οι δύο πόλεις μαζί ακολουθούσαν σχεδόν πάντοτε τους ελιγμούς της κραταιάς συμμάχου τους, της Μυτιλήνης. Η καταστροφή της πόλης της Αρχαίας Άντισσας χρονολογείται στο 167 π.Χ. από τους Ρωμαίους, οι οποίοι εκδικήθηκαν τους Αντισσαίους γιατί πρόσφεραν καταφύγιο στον εχθρό τους, τον Βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα.

❖ ΟΒΡΙΟΚΑΣΤΡΟ

Το μεγάλο κάστρο του Οβριόκαστρου χτίσθηκε τη Βυζαντινή περίοδο και ενισχύθηκε κατά τους χρόνους των Γατελούζων. Πρόκειται πιθανότατα για το μεγάλο κάστρο των Αγίων Θεοδώρων, που τόσοι και τόσοι περιηγητές το περιέγραψαν με θαυμασμό. Κατά την πτώση του νησιού στα χέρια των Τούρκων, το 1462, οι κάτοικοι των Αγίων Θεοδώρων έφυγαν για την βόρεια Εύβοια. Σήμερα το κάστρο στέκεται ερειπωμένο με τους χονδρούς τοίχους του φτιαγμένους με ντόπια πέτρα και κουρασάνι. Η μεγάλη πύλη του, βρίσκεται στον αυχένα, δίπλα στον δρόμο που περνά τώρα από το μέρος που θα ήταν η Τάφρος, που το χώριζε από τη στεριά.

❖ ΠΟΛΥΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΧΝΙΤΟΥ

Οικοδόμημα ορθογωνικής κάτοψης, χαρακτηριστικό δείγμα βιομηχανικής αρχιτεκτονικής της Λέσβου και ιδιαίτερα του Πολιχνίτου, με τα πέτρινα "σοβελίκια" που κοσμούν όλα τα ανοίγματα των όψεων. Για πολλά χρόνια λειτούργησε σαν ελαιοτριβείο.

2.9 ΜΟΥΣΕΙΑ

Η πολιτισμική κληρονομιά του νησιού διασφαλίζεται και εκπροσωπείται από τα εκθέματα που φιλοξενούνται στις μουσειακές συλλογές της Λέσβου, δημόσιας και ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

❖ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ

Βρίσκεται στο προάστιο της Μυτιλήνης Βαρεία. Στεγάζεται σ' ένα κτίριο λιπής αρχιτεκτονικής, που σχεδιάστηκε από τον εξάιρετο Λέσβιο αρχιτέκτονα Γ. Γιανουλέλλη και χτίστηκε το 1964, με δωρεά του Λέσβιου τεχνοκритικού - εκδότη και ανθρώπου που ανέδειξε τον μεγάλο λαϊκό

ζωγράφο Στρατή Ελευθεριάδη (Teriade), μέσα σε κατάφυτη από ελαιώνες περιοχή. Στις αίθουσες του εκτίθενται 86 πίνακες του αναγνωρισμένου πια λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου, επίσης δωρεά του Teriade από την προσωπική του συλλογή στο Δήμο Μυτιλήνης. Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ, ως αυτοδίδακτος ζωγράφος, αποτελεί τον κυριότερο εκπρόσωπο της Ελληνικής λαϊκής ζωγραφικής του περασμένου αιώνα.

Γεννήθηκε (1868-1934) και έζησε τα παιδικά του χρόνια στην γραφική περιοχή της Βαρείας, τόπο που αγάπησε με βάθος και συναίσθημα που το μετέδωσε απλόχερα στο ζωγραφικό του έργο. Περιηγήθηκε, ανήσυχος και ονειροπαρμένος όπως ήταν, απ' την Σμύρνη ως το Πήλιο και την Λάρισα, όπου δημιουργεί τις δυο πρώτες περιόδους της ζωγραφικής του. Μετά την απελευθέρωση της Λέσβου (1912) επιστρέφει στην Μυτιλήνη για να ολοκληρώσει την τρίτη και τελευταία περίοδο της ζωγραφικής του. Εκεί τον συναντά ο καταξιωμένος τεχνοκριτικός και εκδότης Teriade, στον οποίο κυρίως οφείλεται η αναγνώριση της αξίας του ζωγραφικού του έργου και η προβολή του στο διεθνή χώρο. Η τέχνη του Θεόφιλου αντιπροσωπεύεται από ένα καταπληκτικό σε ποσότητα έργο ζωγραφικής και τοιχογραφικό - διάσπαρτο σε οικήματα (σπίτια και μαγαζιά) της Λέσβου και του Πηλίου. Η ιστορία της Ελληνικής φυλής, η αισθηματική μυθιστοριογραφία και το φυσικό περιβάλλον απεικονίζονται στα έργα του. Τα συγκεκριμένα έργα που εκτίθενται στο Μουσείο ανήκουν στην ώριμη περίοδο της ζωγραφικής του καλλιτέχνη και διακρίνονται για την ιδιότυπη χρωματική τους αρμονία, την ρεαλιστική αυθεντικότητα των απεικονιζόμενων προσώπων, την ζωντάνια και τον πηγαίο αυθορμητισμό του λαϊκού ζωγράφου. Το Μουσείο καταφέρει να δώσει μια πολύ αντιπροσωπευτική εικόνα του έργου του μεγάλου καλλιτέχνη. Σύντομα στην πόλη της Μυτιλήνης θα μπορεί κανείς να επισκεφτεί και το σπίτι στο οποίο έζησε αρκετά χρόνια της ζωής του ο Θεόφιλος και που πρόκειται να μετατραπεί σε μουσείο

❖ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΟΝΤΕΡΝΑΣ ΤΕΧΝΗΣ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ ΤΕΡΙΑΔΕ

Βρίσκεται κοντά στο κτίριο που στεγάζει το Μουσείο Θεοφίλου, στο προάστιο της Μυτιλήνης Βαρείας. Ο Στρατής Ελευθεριάδης γεννήθηκε στην Μυτιλήνη (1897-1983), ενώ σε μικρή ηλικία φεύγει για το Παρίσι, όπου σπουδάζει νομικά, αλλά σύντομα το ενδιαφέρον του για την ζωγραφική τον στρέφει στην

εμβάθυνσή της ως κριτικός τέχνης. Συνεργάστηκε με εκδότες της εποχής στην έκδοση περιοδικών και βιβλίων εικαστικού περιεχομένου, ενώ το 1937 ιδρύει τον δικό του εκδοτικό οίκο **VERVE** («οίστρος»), εκδίδοντας το ομώνυμο περιοδικό, στο οποίο συνεργάζονται λαμπρά ονόματα συγγραφέων, ζωγράφων και ποιητών (αντίτυπα υπάρχουν εκτεθειμένα στην είσοδο του Μουσείου). Ο Teriade σύντομα είχε την έμπνευση να παροτρύνει και να καθοδηγήσει διάφορους καλλιτέχνες-φίλους του για την έκδοση των «Μεγάλων Βιβλίων». Ενώ τα τεύχη του VERVE είναι αναπαραγωγές

υπαρχόντων πινάκων ζωγραφικής, τα «Μεγάλα Βιβλία» είναι πρωτότυπα έργα τέχνης, χειροποίητα, σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων (180-250), αριθμημένα και υπογεγραμμένα από τον καλλιτέχνη. Το 1964 προσέφερε στο Δήμο Μυτιλήνης το Μουσείο Θεοφίλου και αργότερα ιδρύει το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, οικοδομώντας το κτίριο, λιτής αρχιτεκτονικής και με σχέδιο του Λέσβιου αρχιτέκτονα Γ. Γιανουλέλλη, στην ίδια έκταση στην οποία βρίσκεται και το Μουσείο Θεοφίλου. Σε κάθε αίθουσα του Μουσείου υπάρχει σε βιτρίνα ατόφιο κάθε «Μεγάλο Βιβλίο», ενώ στους τοίχους υπάρχουν οι περισσότερες εικόνες και σελίδες του εκτεθειμένες στον επισκέπτη. Τα αναρτημένα στους τοίχους εκθέματα είναι τα τελικά δοκιμαστικά αντίτυπα, πριν την εκτύπωση του αριθμημένου βιβλίου. Στο Μουσείο, επίσης, εκτίθενται 37 έργα του Θεοφίλου, έξι έργα του Τσαρούχη και τρία του Καλιγιάννη.

❖ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ(ΠΑΛΑΙΟ ΚΤΙΡΙΟ)

Βρίσκεται στην περιοχή του νότιου λιμένα της Μυτιλήνης. Στεγάζεται σε ένα θαυμάσιο αρχοντικό, οικοδομημένο το 1912, σε εκλεκτικιστικό ρυθμό, το οποίο έχει κηρυχθεί διατηρητέο. Στο κεντρικό κτίριο παρουσιάζονται ειδώλια, κεραμικά και κοσμήματα από την Προϊστορική έως την Ρωμαϊκή εποχή. Στο

υποστατικό και στον αύλειο χώρο τοποθετήθηκαν βαριά αντικείμενα, όπως τα μοναδικά αιολικά κιονόκρανα από τους αρχαίους ναούς της Κλοπεδής, οι σπουδαιότερες επιγραφές, επιτύμβιες στήλες, ανάγλυφα, αγάλματα και νομίσματα από τους Αρχαϊκούς έως τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Το Μουσείο περιλαμβάνει τις εξής συλλογές: ευρήματα από ανασκαφές της Κ' Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων σ' όλη τη Λέσβο, ευρήματα από την ανασκαφή στο νεολιθικό σπήλαιο του Αγίου Βαρθολομαίου, καθώς και εκθέματα από παραδόσεις ιδιωτών και δωρεές συλλογών (Σημαντήρη, Γρημάνη, Αλατζά, Λαγού, Μπίνου κ.α.).

❖ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ(ΝΕΟ ΚΤΙΡΙΟ)

Στεγάζεται σ' έναν υπερσύγχρονο (1995) εκθεσιακό χώρο κοντά στο παλαιό κτίριο του Αρχαιολογικού Μουσείου. Οι χώροι του φιλοξενούν την μόνιμη έκθεση, με θέμα «Η Λέσβος από την Ελληνιστική στην Ρωμαϊκή Εποχή», που εγκαινιάστηκε το 1999 και η οποία αποσκοπεί στο να δώσει στον επισκέπτη την

εικόνα του τρόπου ζωής στη Λέσβο από τον 2ο π.Χ. αιώνα έως τον 3ο μ.Χ. αιώνα, με την παρουσίαση επαύλεων με περίτεχνα ψηφιδωτά δάπεδα, χρηστικών αντικειμένων και γλυπτών. Η παρουσίαση της έκθεσης ολοκληρώνεται με επεξηγηματικά κείμενα, χάρτες και προπλάσματα, που γενικά συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των εκθεμάτων. Το Μουσείο περιλαμβάνει: ψηφιδωτά δάπεδα και τοιχογραφίες από τις πολυτελείς επαύλεις, που αποκαλύφθηκαν στον λόφο της Αγία Κυριακής - αδιάφειστοι μάρτυρες της σημαντικής οικονομικής άνθησης στην Μυτιλήνη από τον 2ο π.Χ. αιώνα και αξιόλογα δείγματα γλυπτικής των Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων (ανάγλυφα επιτύμβια, αγάλματα και πορträίτα).

❖ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Βρίσκεται στο κέντρο της Μυτιλήνης απέναντι από τον Ιερό Ναό του Αγίου Θεράποντα, οικοδομημένο το 1978. Στεγάζει σημαντικά εκκλησιαστικά αντικείμενα της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου. Τα εκθέματά του αποτελούνται από εικόνες ανεκτίμητης αξίας, ιερά σκεύη και άμφια, ξυλόγλυπτα, σπάνια χειρόγραφα και παλιά λειτουργικά βιβλία. Η συλλογή των εικόνων εκτείνεται χρονικά από τον 13ο έως τον 19ο αιώνα. Εξαιρετικά εντυπωσιακές είναι τρεις περίτεχνες εικόνες μεγάλων διαστάσεων, άγνωστων αγιογράφων : του Παντοκράτορα, του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και του Αγίου Γεωργίου.

❖ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΑΣ

Το **Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου (ΜΒΕΛ)**, βρίσκεται στην Αγία Παρασκευή, δημιουργήθηκε από το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ), το οποίο έχει και την ευθύνη για τη λειτουργία του. Στεγάζεται στο χώρο του παλαιού κοινοτικού ελαιοτριβείου η χρήση του οποίου παραχωρήθηκε στο Ίδρυμα από τον Δήμο Αγίας Παρασκευής. Το ΜΒΕΛ ανήκει στο δίκτυο θεματικών τεχνολογικών μουσείων του Π.Ι.Ο.Π. και αποτελεί λογική συνέχεια του Μουσείου της Ελιάς και του Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη. Το συγκρότημα της Αγίας Παρασκευής αναδεικνύεται σε "**μουσείο του εαυτού του**", με **αποκατάσταση των αρχιτεκτονικών και μηχανολογικών στοιχείων** στην ιστορική τους μορφή. Ο σωζόμενος ιστορικός εξοπλισμός, που έχει αποκατασταθεί, αναδεικνύεται υποδειγματικά, μέσω της "**επιδεικτικής**" λειτουργίας του και της πλαισίωσής του με

ψηφιακές παραγωγές. Παρουσιάζεται η εξέλιξη των μηχανημάτων, με έμφαση στις αλλαγές που επέφερε η εισαγωγή της μηχανικής κίνησης στην ελαιοπαραγωγή. Στο κυρίως κτήριο, **δίνεται έμφαση στα τρία βασικά στάδια της διαδικασίας παραγωγής ελαιολάδου** (σύνθλιψη του καρπού, συμπίεση του ελαιοπολτού, διαχωρισμός του λαδιού από το νερό) και γίνεται αναφορά στη συμπληρωματική λειτουργία του αλευρόμυλου. Οι παλαιές αποθήκες ελαιοκάρπου λειτουργούν ως συμπληρωματικές εκθετικές μονάδες, που προβάλλουν το ανθρώπινο στοιχείο. Στις μεγάλες αποθήκες γίνεται ιδιαίτερη αναφορά:

α) στην ιστορία του κοινοτικού ελαιοτριβείου της Αγίας Παρασκευής, με έμφαση στην πρωτοποριακή διαδικασία της κοινοτικής ιδιοκτησίας και στον αντίκτυπό της στις κοινωνικές και οικονομικές δομές της περιοχής β) στην εκμηχάνιση της ελαιουργίας στη Λέσβο και γ) στο ευρύτερο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο. Στις μικρές αποθήκες παρουσιάζεται ο κύκλος των εργασιών που συνδέονται με την ελαιοπαραγωγή. Το Μουσείο περιλαμβάνει επίσης αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, κυλικείο, καθώς και μικρό υπαίθριο αμφιθέατρο.

Το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου επιδιώκει να προβάλλει τη βιομηχανική κληρονομιά, τόσο στον τομέα της ελαιουργίας όσο και στο ευρύτερο πεδίο της τεχνολογίας, αλλά και να την εντάξει στα αρχιτεκτονικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενά της.

❖ ΜΟΥΣΕΙΟ ΟΥΖΟΥ

Στο γραφικό Πλωμάρι της Λέσβου, εκεί που παράγεται το ονομαστό ούζο με την τοπική ποικιλία γλυκάνισου, βρίσκεται και το μοναδικό μουσείο στον κόσμο αφιερωμένο στο ούζο. Δίπλα στα σύγχρονα, ιδιόκτητα αποστακτήρια της Ποτοποιίας Βαρβαγιάννη

βρίσκεται το Μουσείο του Ούζου της οικογένειας Βαρβαγιάννη. Στο μουσείο εκτίθενται τα πρώτα εργαλεία που χρησίμευσαν για την εμφιάλωση και την επικόλληση της διάσημης Μπλε ετικέτας και το πρώτο καζάνι που κατασκευάστηκε το 1858 στην Κωνσταντινούπολη, στο οποίο δοκιμάστηκαν μυστικά αιώνων και τεχνικές για να γεννηθούν οι συνταγές της οικογένειας Βαρβαγιάννη. Το Μουσείο του Ούζου αγκαλιάζει ευλαβικά την παράδοση και φιλοξενεί το μυστικό που συνεχίζει να δίνει την ποιότητα και τη γεύση στο Ούζο Βαρβαγιάννη.

❖ ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου αποτελεί ένα παράθυρο στην ιστορία και την εξέλιξη της λεκάνης του Αιγαίου τα τελευταία 20.000.000 χρόνια. Ιδρύθηκε το 1994 με έδρα το Σίγρι της Λέσβου, αποτελεί κοινωφελές νομικό πρόσωπο, ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, εποπτευόμενο από το Υπουργείο Πολιτισμού. Το κτίριο του μουσείου έχει σχεδιασθεί από τους Αρχιτέκτονες Στέφανο Πάντο και Σωτήρη Φράγκου υπό την επίβλεψη του Αλέξανδρου Τομπάζη.

ΟΙ ΧΩΡΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Από την είσοδο πύλη του οικοπέδου ο επισκέπτης έχει να επιλέξει εναλλακτικές διαδρομές και λειτουργίες, που χαράσσονται στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον του Μουσείου. Ανάλογα με τη διαδρομή ο επισκέπτης οδηγείται στον κήπο των

αισθήσεων (όπου κυριαρχούν θάμνοι και δένδρα της ελληνικής χλωρίδας, με ιδιαίτερη έμφαση στα αρωματικά φυτά) ή στο μικρό υπαίθριο αμφιθέατρο (χώρος φιλοξενίας πολιτιστικών εκδηλώσεων) στο οποίο οδηγείται από μία διαδρομή όπου κυριαρχούν οι σύγχρονοι αντιπρόσωποι των φυτών που βρέθηκαν απολιθωμένα στην περιοχή του Απολιθωμένου Δάσους. Μια τρίτη διαδρομή συνδέει το μουσείο με τη γειτονική περιφραγμένη απολιθωματοφόρα περιοχή, όπου έχουν αποκαλυφθεί εντυπωσιακά ριζικά συστήματα δένδρων που απολιθώθηκαν επί τόπου. Στην απόληξη της κεντρικής διαδρομής βρίσκεται ο κύριος – λιτός - όγκος του μουσείου. Πρόκειται για μονόροφο αρχιτεκτόνημα με λιθοδομή από γκριζα λάβα, υλικό που κυριαρχεί στην περιοχή. Το Μουσείο έχει συνολικό εμβαδόν κάλυψης 1597 τ.μ. και περιλαμβάνει μόνιμους Εκθεσιακούς χώρους, Αίθουσα Περιοδικών Εκθέσεων, Βιβλιοθήκη, Εργαστήρια, Αποθήκες, Αίθουσα οπτικοακουστικών μέσων - πολλαπλών χρήσεων, Αναψυκτήριο, Πωλητήριο και Ξενώνα, ένα αυτόνομο τμήμα φιλοξενίας επιστημόνων. Σε ολόκληρο το μουσείο διαχέεται φυσικό φως μέσα από τις γυάλινες οροφές και τα υαλοστάσια των αίθριων. Στο κεντρικό αίθριο εντυπωσιακοί απολιθωμένοι κορμοί και τα αντίστοιχά τους σύγχρονα φυτά δίνουν την

εικόνα της χλωρίδας που αναπτυσσόταν στο Αιγαίο πριν από είκοσι εκατομμύρια χρόνια.

ΜΟΝΙΜΟΙ ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Η πρώτη αίθουσα «**Παλαιοβοτανικής - Απολιθωμένου Δάσους**» παρουσιάζει την εξέλιξη των φυτών στη γη, από τους πρώτους μονοκύτταρους οργανισμούς που εμφανίστηκαν στον πλανήτη πριν από 3,5 δισεκατομμύρια χρόνια μέχρι την εμφάνιση των ανεπτυγμένων φυτών και τη δημιουργία του απολιθωμένου δάσους. Η χλωρίδα του απολιθωμένου

δάσους παρουσιάζεται με τους αντιπροσώπους περισσότερων από σαράντα διαφορετικών ειδών που έχουν αποκαλυφθεί και προσδιοριστεί στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Λέσβου. Ακολουθούν αντιπροσωπευτικά απολιθώματα από διάφορες απολιθωματοφόρες θέσεις του ελληνικού χώρου (Κύμη Ευβοίας, Βεγόρα, Ελασσόνα, Αλιβέρι, Σαντορίνη). Στην ίδια αίθουσα παρουσιάζονται τα πρώτα τεκμήρια για την παρουσία των ζώων που ζούσαν στην περιοχή του Απολιθωμένου δάσους.

Στην δεύτερη αίθουσα «**Η εξέλιξη του Αιγαίου**» παρουσιάζονται τα γεωλογικά φαινόμενα και διεργασίες που συνδέονται με τη δημιουργία του Απολιθωμένου δάσους καθώς και τη γεωλογική ιστορία της λεκάνης του Αιγαίου τα τελευταία 20 εκατομμύρια χρόνια. Παρουσιάζεται η κίνηση των λιθοσφαιρικών πλακών στην δραστηριότητας στον ελληνικό χώρο. Εντυπωσιακά δείγματα ηφαιστειακών πετρωμάτων και ηφαιστειακοί σχηματισμοί καθώς και προπλάσματα ηφαιστειών εκτίθενται μαζί με τη στρωματογραφία των ηφαιστειακών προϊόντων στη δυτική Λέσβο.

Στην **Αίθουσα Οπτικοακουστικών Μέσων**, ο επισκέπτης του Μουσείου μπορεί να ενημερωθεί με χρήση πολυμέσων για την ιστορία και τον τρόπο δημιουργίας του Απολιθωμένου Δάσους και να πληροφορηθεί για τις δυνατότητες που του προσφέρονται να επισκεφθεί τα υπαίθρια πάρκα για να γνωρίσει το μοναδικό φυσικό αυτό μνημείο. Επίσης στην **Αίθουσα περιοδικών εκθέσεων**, κάθε χρόνο διοργανώνονται πολλές ειδικές εκθέσεις με θέματα Φυσικής Ιστορίας αλλά και εκθέσεις σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας (ζωγραφικής, γλυπτικής, φωτογραφίας).

❖ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΗΘΥΜΝΑΣ

Στεγάζεται στο παλιό κτίριο του Δημαρχείου, ένα υπέροχο κτίριο εκλεκτικιστικού ρυθμού οικοδομημένο στις αρχές του 20ου αιώνα. Η έκθεση περιλαμβάνει ευρήματα αρχαιολογικών ανασκαφών, που προέρχονται από την ευρύτερη περιοχή της

Μήθυμνας: αγγεία, ειδώλια, επιγραφές, κτερίσματα και σαρκοφάγους του αρχαϊκού νεκροταφείου, καθώς και νομίσματα της αρχαίας Μήθυμνας. Επίσης περιλαμβάνει αμφορείς για τη μεταφορά υγρών που προέρχονται από τις Ισπανικές ακτές, τη Β.Αφρική, τη Χίο και τη Σάμο (4ος π.Χ. έως 6ος μ.Χ. αιώνας).

❖ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΝΑΠΗΣ²

Στο χώρο του ισόγειου του Δημοτικού Σχολείου Νάπης αναδεικνύεται η ιδιομορφία του λεσβιακού πολιτισμού στη διαμόρφωση του τύπου του αιολικού κιονόκρανου καθώς και η συνέχεια της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου από την αρχαιότητα έως τους νεότερους χρόνους. Η έκθεση φιλοξενείται σε τρεις αίθουσες.

Στην πρώτη εκτίθενται πέντε άριστα διατηρημένα κα ιδιαίτερης σημασίας αιολικά κιονόκρανα αρχαϊκών χρόνων καθώς και τμήματα σφονδύλων (θέση Τρουλωτή), ενώ στις άλλες δυο εκτέθηκε η Λαογραφική Συλλογή με χρηστικά και μαγειρικά σκεύη, αγροτικά εργαλεία, παραδοσιακές ενδυμασίες, έπιπλα, εξαρτήματα και στολίδια, που πρόθυμα προσέφεραν οι κάτοικοι της Νάπης.

Στο ισόγειο του Σχολείου εκτός από τις αίθουσες της έκθεσης έχουμε τον διάδρομο, στον οποίο βρίσκεται το φυλάκιο. Η δυσπρόσιτη περιοχή, στην οποία βρίσκεται η Συλλογή δεν ευνοεί την ανάπτυξη πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

❖ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΥΚΕΝΤΡΩΝ ΛΕΣΒΟΥ

Τα πολύκεντρα είναι κτίρια που ενσωματώνουν μέρος της σύγχρονης οικονομικής ιστορίας της Λέσβου. Δείγματα επιτυχούς αξιοποίησης ήδη επενδεδυμένου κεφαλαίου και διατήρησης τμήματος της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου με αλλαγή στη χρήση του που είναι σήμερα κυρίως πολιτιστική.

Σήμερα λειτουργούν 4 πολύκεντρα (Αγ.Παρασκευή, Μανταμάδος, Πλωμάρι και Πολιχνίτος) ενώ ολοκληρώνονται οι εργασίες στο πολύκεντρο Αγιάσου.

² www.culture.gr (Λίλλιαν Αχειλαρά, αρχαιολόγος)

Ανάλογα με τους χώρους που διαθέτει κάθε πολύκεντρο έχουν δημιουργηθεί:

- αίθουσα πολλαπλών χρήσεων για εκδηλώσεις
- άλλες αίθουσες ή γραφεία για χρήση από τοπικούς πολιτιστικούς φορείς
- καταλύματα για φιλοξενία ξένων αποστολών που έρχονται για εκδηλώσεις ή παρεπιδημούντων
- αναψυκτήριο/bar

Το βασικό πρόβλημα των πολυκέντρων είναι η υπολειτουργία τους που οφείλεται:

- στην έλλειψη και του στοιχειώδους προσωπικού
- στην αδυναμία σχεδιασμού εκδηλώσεων υπερτοπικού χαρακτήρα
- στην έλλειψη πόρων που θα φανεί έντονα όταν θα υπάρξει ανάγκη για επισκευές

Τα παραπάνω οδηγούν στην ανάγκη συνεργασίας των πολυκέντρων έτσι ώστε να δρομολογηθεί μια διαφορετική λογική στη χρήση τους που θα μπορέσει να λύσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν (οικονομικό, υπολειτουργία) και να τα καταστήσουν σημεία αναφοράς όχι μόνο σε τοπικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο ολόκληρου του Νησιού.

2.10 ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

2.10.1 ΛΑΪΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Η ενασχόληση των κατοίκων του νησιού με τις τέχνες έχει τις ρίζες της στον 14^ο αιώνα π.χ., όπως αποδεικνύουν οι αρχαιολογικές έρευνες. Η λαϊκή τέχνη εκπροσωπείται κατά μεγάλο μέρος από την **αγγειοπλαστική**, η οποία αναπτύχθηκε πρώτη, χάρη στην αφθονία του αργίλου. Η παράδοση της κεραμικής συνεχίζεται ως σήμερα. Χρησιμοποιούσαν τη «γραγούδα», για το μαγείρεμα των οσπρίων, και τα

πήλινα «κουμάρια», με κάλυμμα ένα κλειστό κουκουνάρι, για να διατηρούν το νερό δροσερό. Φυτικά και σπανιότερα γραμμικά κοσμήματα υπάρχουν σε στο σώμα των «κουμαριών», της «γραγούδας», της κανάτας, ή στο εσωτερικό των πιάτων. Τοπία του νησιού, θαλάσσιου ή δασώδους περιβάλλοντος εικονογραφούνται με

σχεδιασμούς και χρωματικούς συνδυασμούς. Πολυάριθμα εργαστήρια λειτουργούσαν, κυρίως στην Αγιάσο και στο Μανταμάδο, όπου κατασκευάζονταν χρηστικά αντικείμενα, αλλά και διακοσμητικά με μοτίβα, από τη βυζαντινή παράδοση και την πλούσια Λεσβιακή φύση.

Η **ξυλογλυπτική** αναπτύχθηκε στη Λέσβο με την ίδια καλλιτεχνική έφεση και, στο πλαίσιο του εκκλησιαστικού εξοπλισμού, γνώρισε μεγάλη άνθηση στο νησί το 17ο αιώνα. Αρχικά σε πρότυπο ανάγλυφο και με

λιτό διακοσμητικό χαρακτήρα, διαμορφώνεται το λεγόμενο «στρωτό τέμπλο». Από το 18ο αιώνα, το ανάγλυφο μεταβάλλεται σε έκτυπο, σχεδόν ολόγλυφο, αποδίδοντας φυτικά διακοσμητικά θέματα ή θέματα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, διαμορφώνοντας το καλούμενο «κενητό» ή «σκαλιστό στον αέρα». Ξυλόγλυπτο διάκοσμο έχουν επίσης οι δεσποτικοί θρόνοι, τα παγκάρια, τα προσκυνητάρια και τα αρτοφόρια. Η κοσμική ξυλογλυπτική αντιπροσωπεύεται από τις κασέλες, τα καθίσματα, ή τα μέτωπα των κρεβατιών. Σήμερα, η παράδοση συνεχίζεται στα εργαστήρια της Αγιάσου και της Μυτιλήνης, χρησιμοποιώντας το ξύλο της ελιάς.

Από τα μέσα του 18ου αιώνα ως τις αρχές του 20ού η **υφαντική τέχνη** κάλυπτε όλες τις ανάγκες του οικιακού ρουχισμού και της διακόσμησης του σπιτιού. Χαρακτηριστικό των υφαντών είναι οι οριζόντιες και κάθετες γραμμές που ορίζουν το χώρο της διακόσμησης με γεωμετρικά ή φυτικά διακοσμητικά θέματα.

Η λεσβιακή φορεσιά είναι η αξιόπιστη ένδειξη της χρωματικής καλαισθησίας και ραπτικής επιδεξιότητας των Λεσβίων. Το υλικό ήταν πάντα ανάλογο με την εποχή. Τσόχα και μαλλί για το χειμώνα, μετάξι ή λινό για το καλοκαίρι. Την ανδρική ενδυμασία αποτελούσαν η βράκα, που ζωνόταν με το «ζουνάρι», το «γιλέκι» ή το μακρύ σακάκι, η «πατατούκα». Το απαραίτητο κάλυμμα της κεφαλής ήταν η «κατσούλα» ή το «φέσι». Οι προεστοί φορούσαν το «σαλβάρι». Το χειμώνα ήταν από σκουρόχρωμη τσόχα και το θέρος από λευκό λινόμέταξο ύφασμα. Την ενδυμασία ολοκληρώνουν οι κάλτσες,

γούνινες, μάλλινες ή λινές, και τα «σκαρπίνια», για την υπόδηση. Οι γυναίκες φορούσαν μακριά φαρδιά και πολύπτυχη φούστα, κάτω από την οποία το κεντημένο «μεσοφόρι». Το ανοιχτόχρωμο περικόρμιο καλυπτόταν από το καταστόλιστο «λιμπαντέ» ή το «καμιζόρι». Σε ορισμένες περιοχές του νησιού φορούσαν το «σαλβάρι» και το «ρουσικό», όπως ονομάστηκε το πουκάμισο από δαντέλα. Το κάλυμμα της κεφαλής ήταν το τσεμπέρι, το φέσι ή το χρυσοκέντητο «τεπέ» στρογγυλού σχήματος.

Η κυριότερη όμως έκφραση του λαϊκού πολιτισμού είναι η **ζωγραφική**. Στο εκκλησιαστικό πλαίσιο, η αγιογραφία ακολουθεί τα πρότυπα της βυζαντινής τεχνοτροπίας, ενώ παράλληλα δέχτηκε τις επιδράσεις της δυτικής και της νεορωσικής τέχνης, στοιχείο που καταδεικνύει τη διεθνή επικοινωνία του νησιού. Ωστόσο, κύριος εκφραστής της λαϊκής ζωγραφικής ήταν ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ.

Ωστόσο, την περίοδο που ακολούθησε την καταστροφή του 1922 η νήσος ανέδειξε αξιόλογους ζωγράφους, όπως τον Αντώνη Πρωτοπάτση, τον Ορέστη Κανέλλη, το Φοίβο Ανατολέα, το Στρατή Γαβαλά, το Μίλη Παρασκευαΐδη και το Στρατή Αξιώτη, που στήριξαν την έμπνευσή τους στους ελαιώνες, στις γειτονιές των χωριών και στους δύο κόλπους της Καλλονής και της Γέρας. Ο κρίκος όμως που θα συνδέσει τη λαϊκή τέχνη με την αγροτική κουλτούρα είναι η **σάτιρα**. Όργανο ο ιδιωματικός λόγος. Η αξιοποίηση του λεσβιακού γλωσσικού ιδιώματος στις κυριότερες παραλλαγές του, το Αγιασώτικο, το Πλωμαρίτικο και του Μανταμάδου, θα αποτελέσουν το ιδιαίτερο συστατικό για τη λεσβιακή σάτιρα. Διακωμωδείται και σαρκάζετε όχι μόνο η διάλεκτος της κάθε περιοχής, αλλά και η χρήση της από τα μέλη που συνθέτουν τη μικρή κοινότητα. Παρουσιάζεται επί τη ευκαιρία λαϊκών πανηγυριών η γλωσσική εκφορά του δημάρχου, του δασκάλου, της νοικοκυράς, της «ξιπασμένης» μεγαλοαστής, του αγρότη, τονίζοντας τη διαφορετικότητα και την κοινωνική ανισότητα. Η σάτιρα άνθησε κατά τη δημιουργική περίοδο μετά το 1922, και μέχρι σήμερα έχει την προτίμηση των φιλοτεχνικών θεατρικών ομίλων της νήσου.

2.10.2 ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Τα έθιμα και οι παραδόσεις των κατοίκων είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την έντονη εκδήλωση του θρησκευτικού συναισθήματος. Σε κάθε εορτασμό θρησκευτικής επετείου, αναβιώνουν έθιμα και παραδόσεις, που οι ρίζες τους χάνονται στο βάθος των αιώνων. Για παράδειγμα, Χριστιανικοί επέτειοι εορτασμού, όπως τα Χριστούγεννα και το Πάσχα συνοδεύονται από την παρασκευή παραδοσιακών φαγητών και γλυκών, κάλαντα, τραγούδια και άλλες εθιμοτυπικές εκδηλώσεις. Θα

πρέπει να αναφέρουμε ότι σημαντικά γεγονότα της ανθρώπινης ζωής, όπως η γέννηση, η βάπτισμα κι ο γάμος είναι επίσης στενά συνδεδεμένα με τις παραδόσεις του τόπου. Σήμερα γίνονται αξιόλογες προσπάθειες από πολιτιστικούς συλλόγους, με σκοπό την διατήρησή τους, καθώς τα ήθη και έθιμα αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της Λεσβιακής ταυτότητας.

2.10.3 ΤΟΠΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ - ΧΟΡΟΙ

Η Λεσβιακή μουσική, καθώς και οι τοπικοί χοροί έχουν δεχτεί επιδράσεις από τα μουσικά ρεύματα που αναπτύχθηκαν στα κατοικούμενα από Έλληνες παράλια της Μικράς Ασίας. Λαϊκά συγκροτήματα με την

συνοδεία χορευτών ενδεδυμένων με παραδοσιακές φορεσιές, ακόμη και σήμερα, προσδίδουν ένα μοναδικό τόνο χαράς και ζωντανίας σ' όλες τις χαρμόσυνες πτυχές της Λεσβιακής ζωής: στα πανηγύρια, στις τελετές του γάμου και κατά τους εορτασμούς θρησκευτικών και εθνικών επετείων. Αξιοσημείωτη είναι η κατασκευή οργάνων κατά παραδοσιακό τρόπο και συγκεκριμένα του έγχορδου μουσικού οργάνου «σαντούρι», το οποίο είναι παρόν σε κάθε Λεσβιακή μουσική σύνθεση. Ενδεικτικοί χοροί είναι ο «Λεσβιακός», ο «Μπάλος» και ο «Μυτιληναϊκός», δημιουργημένοι μέσα στο τοπικό κλίμα λεβεντιάς και αγάπης για την ελεύθερη έκφραση της ψυχής.

2.10.4 ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Συχνά ιδιαίτερα το καλοκαίρι, το νησί ζωντανεύει από κάποιο πανηγύρι που εκτός από τους καθιερωμένα τραγούδια και χορούς, που συχνά κρατούν τριήμερο, περιλαμβάνει και ιππικούς ή άλλους αγώνες αλλά και λιτανείες ή πολιτιστικές γιορτές. Από τις γιορτές που

συγκεντρώνουν τον περισσότερο κόσμο στο νησί είναι η γιορτή του Ταξιάρχη στον Μανταμάδο, την Κυριακή των Μυροφόρων και η γιορτή του Ταύρου στην Αγία Παρασκευή την 1η Ιουνίου. Χαρακτηριστικό και των δύο είναι η σφαγή του ταύρου, απομεινάρι προχριστιανικών θυσιών, και οι ιππικοί αγώνες. Όλη τη νύχτα μαγειρεύεται μέσα σε μεγάλα καζάνια υπό τους ήχους τραγουδιών το «κεσκέκι» (βραστό κρέας με σιτάρι και μπόλικο κύμινο) το οποίο το επόμενο πρωί θα μοιραστεί

στους προσκυνητές. Μεγάλη μέρα για όλο το Νησί είναι και ο Δεκαπενταύγουστος ο οποίος γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα στην Πέτρα και στην Αγιάσο. Μεγάλο είναι το γλέντι και τις απόκριες, ειδικά στον Μεσότοππο με τους «κουδουνάτους» και στην Αγιάσο, όπου τα σκωπτικά πειράγματα συνεχίζουν μια παράδοση αιώνων. Τα καλοκαίρια διοργανώνονται γιορτές σε διάφορα μέρη του νησιού. Η Γιορτή της Σαρδέλας στη Σκάλα Καλλονής, του Ούζου στη Μυτιλήνη και το Πλωμάρι, της Τράτας στην Πέτρα και στην Σκάλα Πολιχνίτου.

2.11 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

❖ ΜΗΘΥΜΝΑ (ΜΟΛΥΒΟΣ)

Ο Μόλυβος είναι μια από τις πιο τουριστικές περιοχές της Λέσβου. Βρίσκεται σε απόσταση 62 χλμ. βορειοδυτικά από την πρωτεύουσα του νησιού και χαρακτηρίζεται από την απaráμιλλη φυσική του ομορφιά και τη γραφική του αρχιτεκτονική.

Είναι το πιο παραδοσιακό, αλλά και το πλέον καλοδιατηρημένο χωριό του νησιού. Είναι χτισμένο αμφιθεατρικά με τα όμορφα πέτρινα σπίτια του, ενώ στην κορυφή του λόφου δεσπόζει επιβλητικά το βυζαντινό κάστρο. Τα σπίτια του οικισμού με τη παραδοσιακή αρχιτεκτονική, πολλά εκ των οποίων χρονολογούνται από τον 18ο αιώνα, συμπληρώνουν την όμορφη εικόνα. Κατασκευασμένα από πέτρα και ξύλο και βαμμένα με έντονα χρώματα παρουσιάζουν μια εικόνα γραφική και ρομαντική. Οι πλακόστρωτοι δρόμοι, τα μονοπάτια που οδηγούν στις παλιές γειτονιές, οι εκκλησίες και οι μαγευτικές ακρογιαλιές ολοκληρώνουν τη παραμυθένια ομορφιά.

❖ ΑΓΙΑΣΟΣ

Η Αγιάσος είναι ένα γραφικό χωριό κτισμένο στους πρόποδες του Ολύμπου, του υψηλότερου βουνού της Λέσβου. Βρίσκεται στο νότιο τμήμα του Νησιού και απέχει 28 χλμ. από τη Μυτιλήνη. Πρόκειται για ένα πανέμορφο ορεινό χωριό κτισμένο σε μια καταπράσινη περιοχή, που

γοητεύει τους επισκέπτες του. Ο οικισμός της Αγιάσου που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέος, εντυπωσιάζει με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική του. Τα καλοδιατηρημένα διώροφα σπίτια με την χαρακτηριστική αρχιτεκτονική τους, οι παλιές εκκλησίες που η

ιστορία τους είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ιστορική διαδρομή του χωριού και οι φιλόξενοι κάτοικοι που είναι πάντα πρόθυμοι να βοηθήσουν στην περιήγησή των επισκεπτών.

❖ ΕΡΕΣΟΣ

Η Ερεσός είναι μία από τις πιο γνωστές για την ιστορία και τις ομορφιές της κωμοπόλεις της Λέσβου. Βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του Νησιού και διατηρεί το παραδοσιακό της χρώμα και αποτελεί πόλο έλξης χιλιάδων τουριστών κάθε καλοκαίρι. Η πλούσια

βλάστηση, το ηφαιστειακό τοπίο, ο γραφικός οικισμός με τα όμορφα σπίτια και τα αξιόλογα ιστορικά μνημεία που υπάρχουν στην περιοχή, τη καθιστούν ιδανικό τόπο για διαμονή και περιήγηση. Επίνειο της Ερεσού είναι η παραλία της Σκάλας, η οποία αποτελεί πόλο έλξης για χιλιάδες επισκέπτες του νησιού.

Η περιοχή της Ερεσού κατοικείται από τα αρχαία χρόνια και έχει να επιδείξει μια πλούσια ιστορική διαδρομή. Το όνομα της συνδέεται με τον Έρεσο που ήταν γιος του μυθικού βασιλιά Μάκαρα. Επίσης στην Ερεσό γεννήθηκε η Σαπφώ, η μεγάλη λυρική ποιήτρια της αρχαιότητας καθώς και οι φιλόσοφοι Θεόφραστος και Φανίας. Ενώ τα σημαντικότερα αξιοθέατα της περιοχής είναι η Ακρόπολη της αρχαίας πόλης που είναι κτισμένη πάνω σ' ένα λόφο κοντά στην παραλία της Σκάλας.

❖ ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΣ

Ο Μανταμάδος απέχει 36 χλμ. Από τη Μυτιλήνη και είναι ίσως το πιο ενδιαφέρον κεφαλοχώρι της ανατολικής Λέσβου. Ο οικισμός διατηρεί τον αρχικό πολεοδομικό του ιστό και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του. Από την περίοδο της ακμής του (1880-1930) διατηρούνται μεγάλα σπίτια

με χαρακτηριστικά κλασικιστικά στοιχεία. Η επιλογή των υλικών κατασκευής (πέτρα και κεραμίδι), έγινε με τη λογική του φυσικού "καμουφλάζ", τα χρώματα του περιβάλλοντος, και έτσι «έκρυβαν» το χωριό από τους πειρατές. Η θέση του χωριού, επίσης, είναι αθέατη από θάλασσα και επιλέχθηκε για τον ίδιο ακριβώς λόγο. Άλλωστε σύμφωνα με την επικρατέστερη ιστορική άποψη, ο πρώτος οικιστικός

πυρήνας του χωριού σχηματίστηκε από παραθαλάσσιους οικισμούς οι οποίοι είχαν καταστραφεί από πειρατικές επιδρομές.

❖ ΠΛΩΜΑΡΙ

Το Πλωμάρι, η παραθαλάσσια κωμόπολη που αναδείχτηκε στο μεγαλύτερο βιοτεχνικό, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο της Λέσβου, μετά την πρωτεύουσα, τη Μυτιλήνη, μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, δεν ήταν τίποτα περισσότερο από μια ασήμαντη Σκάλα (επίγειο) του Μεγαλοχωρίου. Το **Μεγαλοχώρι**, που τότε ονομαζόταν Πλωμάρι, ήταν το μεγαλύτερο αγροτικό - βιοτεχνικό κέντρο της περιοχής, η οποία απαρτιζόταν από 18 μικρά αγροτικά χωριά, αναφερόμενα ως «Πλουμάρια».

Η δόμηση του Πλωμαρίου είναι αστική και πυκνή. Τα σπίτια είναι δώροφα ή τριώροφα, λιθόχτιστα με κεραμοσκεπή και έχουν συχνά προεξοχή με τζαμαρία ή με ξύλο, στον πρώτο ή δεύτερο όροφο. Η προεξοχή των πάνω ορόφων βασιζόταν σε τόξα με πέτρινα φουρούσια. Χτισμένα στο ρυθμό του λιτού κλασικισμού, έχουν συχνά αετώματα στην πρόσοψη, ενώ τα ξύλινα παράθυρα και οι πόρτες, βαμμένα σε διάφορα χρώματα, προσδίδουν ιδιαίτερη ζωντάνια και ομορφιά στη συνολική εικόνα του οικισμού. Ο παραδοσιακός αυτός χαρακτήρας του Πλωμαρίου έχει παραμείνει έως σήμερα σχεδόν αναλλοίωτος, γοητεύοντας ιδιαίτερα τον επισκέπτη.

2.12. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΣΤΗ ΛΕΣΒΟ³

Το νησί της Λέσβου παρουσιάζει ένα δομημένο περιβάλλον υψηλής αισθητικής, το οποίο αρχιτεκτονικά συγγενεύει με εκείνο που αναπτύχθηκε στα απέναντι παράλια και ουσιαστικά εντάσσεται στην ευρύτερη πολιτισμική ζώνη της Μικράς Ασίας και της Βαλκανικής.

Μεγάλο και πλούσιο νησί η Λέσβος, είχε πάνω από 100 οικισμούς που οργανώνονταν σε 8 ενότητες, σε καθεμιά από τις οποίες κυριαρχούσε ένα μεγαλύτερο οικιστικό κέντρο. Τα κέντρα αυτά ήταν η Μυτιλήνη, ο Μόλυβος, το Πλωμάρι, η Αγιάσος, ο Πολιχνίτος, η Ερεσός, η Καλλονή, η Σκαμνιά. Το στοιχείο που χαρακτήριζε την οικιστική της Λέσβου είναι ο αστικός χαρακτήρας, που οφειλόταν στην ανάπτυξη κατά τα νεότερα χρόνια μιας ισχυρής μεσαιάς κοινωνικής τάξης. Οι

³ www.aegean.gr (Έφη Σαραντάκου)

επιμέρους διαφοροποιήσεις στην αρχιτεκτονική κάθε ομάδας οικισμών σχετίζονταν με τη μορφολογία του τοπίου, τα υλικά δομής, την οικονομία και τις πολιτισμικές ιδιομορφίες κάθε περιοχής. Έως το τέλος του 19ου αιώνα επικράτησε στο νησί ο τύπος του διώροφου στενομέτωπου κτηρίου με τετράκλινη στέγη. Κύριο χαρακτηριστικό του τύπου αυτού είναι οι προεξοχές τμήματος του ορόφου που ονομάζονται «σαχνισίνια»⁴ ή «κρέμασες». Τα σαχνισίνια έχουν ξύλινο σκελετό και λεπτούς τοίχους από τσατμά ή μπαγδατί και υποστηρίζονται από ξύλινες ή σιδερένιες αντηρίδες. Είναι οι «ευγενέστεροι» χώροι της κατοικίας, δηλαδή οι χώροι υποδοχής και οι κρεβατοκάμαρες, και έχουν εσωτερική διακόσμηση ανάλογα με την οικονομική επιφάνεια του ιδιοκτήτη.

Την ίδια περίοδο χτίστηκαν και τα μεγάλα αρχοντικά με γραμμικό χαγιάτι ή με κεντρικό ή σταυροειδές χαγιάτι. Η ανατολίτικη αρχιτεκτονική τους φανερώνει τη μεγαλύτερη επαφή του κατακτητή με τις ανώτερες τάξεις του νησιού, με μια παράλληλη επίδραση με δυτικά αρχιτεκτονικά ρεύματα κλασικισμού και μπαρόκ. Μια ιδιότυπη κατηγορία της λεσβιακής αρχιτεκτονικής είναι οι πύργοι, που τους συναντούμε σε αγροτικές περιοχές κοντά στην πόλη της Μυτιλήνης. Αποτελούσαν τη δεύτερη κατοικία εύπορων Τούρκων ή

Ελλήνων και προέρχονταν από το γνωστό τύπο του μεσαιωνικού οχυρωματικού πύργου. Αναπτύσσονται καθ' ύψος, σε τρεις περίπου ορόφους, με τετράγωνη κάτοψη, με τον τελευταίο όροφο να διαρθρώνεται ελεύθερα με τους χώρους εκτεινόμενους προς τα έξω με σαχνισίνια.

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα δύο μεγάλοι σεισμοί αλλά και μια σειρά πυρκαγιών ήταν οι αιτίες για την ανανέωση του κτιριακού δυναμικού. Οι Λέσβιοι, επιθυμώντας να ξεχωρίσουν από οτιδήποτε ανατολίτικο, στράφηκαν σε μια «λόγια» αρχιτεκτονική, επηρεασμένη από δυτικά αρχιτεκτονικά ρεύματα. Οι νέες αστικές κατοικίες απέκτησαν συμμετρία στην εσωτερική και εξωτερική διάρθρωση. Το

⁴ **Σαχνισίνι:** Ονομάζεται στη Λέσβο η (ξύλινη) προεξοχή των άνω ορόφων των κατοικιών, που συνέβαλε στην επέκταση του ωφέλιμου χώρου και έφερε πολλά ανοίγματα για τον εξαερισμό και τον φωτισμό των δωματίων. Το σαχνισίνι στηριζόταν σε ξύλινες κεκλιμένες αντηρίδες και σπανιότερα σε λίθινα φουρούσια και συνηθιζόταν ιδιαίτερα στα σπίτια των αστικοποιημένων οικισμών, όπως και στις Μικρασιατικές πόλεις. Ο αρχιτεκτονικός αυτός τύπος περιορίστηκε πολύ στα τέλη του 19ου αιώνα εξαιτίας του καταστρεπτικού σεισμού του 1867, αλλά και επειδή ήταν ιδιαίτερα ευάλωτος στις πυρκαγιές.

σαχνισίни σταδιακά αντικαταστάθηκε από ανοιχτό εξώστη. Το ισόγειο υπερυψώθηκε για τη δημιουργία ημιυπόγειου και έτσι η όψη διαρθρώθηκε κατά την κλασική αντίληψη σε βάση, κορμό και στέψη. Ο βασικός αυτός κτιριακός τύπος με μικρές παραλλαγές κυριάρχησε στη Λέσβο. Μεγάλη ποικιλία συναντούμε στις μορφολογικές επιλογές των κατοικιών. Νεοκλασικά στοιχεία από τη Δύση αναμείχθηκαν με τον τολμηρό εκλεκτικισμό της Σμύρνης, φανερώνοντας μια κοινωνία που είναι ανοιχτή σε επιρροές, αλλά έχει παράλληλα τάσεις επίδειξης και προβολής.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, η Λέσβος έχασε τη μικρασιατική της ενδοχώρα και η τοπική οικονομία δέχτηκε ισχυρό πλήγμα. Η πιεστική ανάγκη στέγασης μεγάλου αριθμού προσφύγων στις περιοχές που αρχικά έμενε τουρκικός πληθυσμός αλλοίωσε σημαντικά τη φυσιογνωμία της. Τα μεγάλα τουρκικά αρχοντικά γκρεμίστηκαν, οι τουρκικές κρήνες καταστράφηκαν. Μέχρι και σήμερα η οθωμανική πτυχή της λεσβιακής αρχιτεκτονικής που περιλαμβάνει τζαμιά, λουτρά, δημόσιες κρήνες μένει δυστυχώς ανενεργή και αναξιοποίητη. Η μεγάλη εσωτερική μετανάστευση και οι πολιτικές συνθήκες των μεταπολεμικών δεκαετιών κράτησαν τη Λέσβο σε μια οικοδομική στασιμότητα. Καθώς το νησί καθυστέρησε να αναπτυχθεί τουριστικά, η εικόνα αυτή διατηρήθηκε μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η αρχιτεκτονική κληρονομιά της Λέσβου διατηρήθηκε έως και σήμερα σε υψηλά επίπεδα.

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Λεσβιακή αρχιτεκτονική διακρίνεται στους παρακάτω τύπους:

- Αγροτικά σπίτια, πέτρινα με κεραμίδια και καμινάδα.
- Αστικά σπίτια, λιθόκτιστα και κεραμοσκεπή, με δυο ή τρεις ορόφους και το χαρακτηριστικό «σαχνισίни» - ελαφρά ξύλινη κατασκευή που προεξέχει από το δεύτερο όροφο του οικήματος.
- Πύργοι ή κάστρα πέτρινα κτίσματα της εύπορης τάξης, που χρησίμευαν ως κατοικίες για τη θερινή περίοδο ή την εποχή συγκομιδής της ελιάς. Είναι τριώροφα, με διακοσμημένο «σαχνισίни» στον τελευταίο όροφο, με μικρά σαν πολεμίστρες παράθυρα και βαριά πόρτα στην είσοδο. Η Μόρια τα Πάμφιλα και οι Πύργοι Θερμής φιλοξενούν τέτοιους πύργους.

2.13 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το γλυκό και εύκρατο κλίμα του νησιού, το πλούσιο έδαφος και τα άφθονα νερά του, δημιούργησαν την καταπράσινη Λέσβο που απολαμβάνει ο επισκέπτης

σήμερα. Οι απέραντοι ελαιώνες, τα δάση από πεύκα, τα χιλιάδες είδη φυτών και δένδρων, συνθέτουν τοπία μαγευτικά. Στις πλαγιές των βουνών υπάρχουν καταπληκτικές περιπατητικές διαδρομές, αλλά και ιδανικές διαδρομές για ποδήλατο βουνού και μηχανές ανωμάλου δρόμου. Σε διάφορα σημεία του ορεινού συγκροτήματος του νησιού υπάρχουν χείμαρροι που διαρρέουν μικρές ή μεγάλες πεδινές εκτάσεις. Ένα πλήθος ακρωτήρια σχηματίζονται στην περιμετρική έκταση του νησιού που παρουσιάζει, με τις μικρές και μεγάλες κολπώσεις του, μια ιδιαίτερη εικόνα μέσα στο ανατολικό Αρχιπέλαγος.

Το νησί της Λέσβου έχει ένα μοναδικό οικοσύστημα που κανείς σπάνια συναντάει στα νησιά. Τα "οικουριστικά μονοπάτια" οδηγούν τον ταξιδιώτη σε μία πορεία ανακάλυψης μέσα στη μοναδικότητα του λεσβιακού τοπίου. Ένας οδοιπόρος μπορεί να ακολουθήσει οποιοδήποτε από τα μονοπάτια που ξεκινούν από τη γραφική κωμόπολη της Αγιάσου, διασχίζουν το βουνό του Ολύμπου και καταλήγουν στη νότια πλευρά του νησιού, στο Πλωμάρι ή στην παραλία των Βατερών. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν οι "οικουριστικές" διαδρομές στις περιοχές των Δήμων Ευεργέτουλα και Πέτρας. Κατά μήκος των διαδρομών αυτών, θα συναντήσει γραφικά χωριά, σημεία όπου η θέα είναι μαγευτική, καφεενδάκια και ξωκλήσια, δροσιστικές πηγές και μία πλούσια αφθονία από σπάνια φυτά κι άγρια λουλούδια.

Στους κόλπους της Γέρας και της Καλλονής, φιλοξενούνται δύο μοναδικοί υδροβιότοποι, -προστατευόμενοι από το Natura 2000- ζωτικοί για την διατήρηση της βιοποικιλότητας του νησιού, που ξεχωρίζει από ολόκληρη την Ευρώπη. Πολλά σπάνια είδη πουλιών συγκεντρώνονται σ' αυτές τις περιοχές και αποτελούν το αντικείμενο παρακολούθησης πουλιών (bird-watching) κυρίως την άνοιξη και το φθινόπωρο. Άλλοι αξιοσημείωτοι υδροβιότοποι που αποτελούν καταφύγιο σ' ένα σημαντικό αριθμό σπάνιων πουλιών είναι η περιοχή στον Αλμυρό-ποταμό- το ποτάμι των Βατερών- καθώς και η Σκάλα Ερεσού.

Η φύση στάθηκε τόσο γενναιοδωρη στη Λέσβο. Απόδειξη οι διάσπαρτες ιαματικές πηγές της (στον Κόλπο Γέρας, στον Πολιχνίτο, στο Λισβόρι, στη Θερμή, στην Εφταλού,), με τις αποτελεσματικές θεραπευτικές τους ιδιότητες. Οι πηγές είναι τα απομεινάρια και η απόδειξη της έντονης ηφαιστειακής δραστηριότητας της περιοχής. Τα πολύτιμα πλούσια σε διοξείδιο του άνθρακα, χλώριο, θείο και ραδιούχα στοιχεία, η κατάταξη σε θερμοκρασίες και μονάδες δραστηριότητας του ραδίου, είναι φημισμένα στη Λέσβο από τα βάθη των χρόνων κι ελκύουν ένα μεγάλο αριθμό επισκεπτών στο νησί.

2.14 ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA

Στη Λέσβο θα συναντήσουμε τρεις περιοχές που εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000. Αυτές είναι:

- Δυτική Χερσόνησος – Απολιθωμένο Δάσος
- Κόλπος Καλλονής και Παράκτιοι Υγροβιότοποι
- Κόλπος Γέρας, Έλος Ντίτι και Όρος Όλυμπος

❖ ΔΥΤΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ – ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ

Στη δυτική Λέσβο, ο χρόνος και το κύμα φέρνουν σιγά-σιγά στο φως απολιθωμένα τμήματα δένδρων που έζησαν στο μακρινό παρελθόν. Μεγάλα και μικρά, πολύχρωμα, σε αφάνταστο αριθμό και ποικιλία, όρθια ή ξαπλωμένα στη γη, με τις ρίζες και τα κλαδιά τους να διαπλέκονται αιγυματικά. Τα απολιθωμένα δένδρα συγκροτούν ένα σύνολο μοναδικό: **Το Απολιθωμένο Δάσος Λέσβου.**

Τα χρώματά τους είναι λαμπερά και ξεχωρίζουν από τα σταχτιά και τα γκριζα των ηφαιστειακών πετρωμάτων που τα περιβάλλουν. Αμέτρητες οι αποχρώσεις του κόκκινου, του κίτρινου και του καστανού, του πράσινου αλλά και του μαύρου. Οι φόρμες των δένδρων είναι τόσο χαρακτηριστικές, ο φλοιός είναι τόσο καλά διατηρημένος, οι καρποί, τα φύλλα, τα κλαδιά και οι ρίζες τους αποκαλύπτονται με πολύ λεπτομέρεια. Θα μπορούσε να ονομαστεί «Η Πομπηία των φυτών».

Η περιοχή του Απολιθωμένου Δάσους μπορεί να παρομοιαστεί με το βιβλίο της γεωιστορικής εξέλιξης του Αιγαίου τα τελευταία 20 εκατομμύρια χρόνια. Σε αυτό περιέχονται πληροφορίες όχι μόνο για τη χλωρίδα και την πανίδα, αλλά επίσης για τις οικολογικές συνθήκες, το κλίμα και τις μεταβολές του, καθώς και τις μεγάλες τεκτονικές κινήσεις που διαμόρφωσαν τη σημερινή δομή της περιοχής.

Οι σημαντικότερες συγκεντρώσεις απολιθωμένων κορμών βρίσκονται στις περιοχές Σιγρίου, Άντισσας και Ερεσού. Αξιόλογες συγκεντρώσεις απολιθωμάτων συναντώνται στις περιοχές Μεσοτόπου, Χιδήρων, Γαβαθά, Μολύβου, Πολιχνίτου και Άγρας.

Το Απολιθωμένο Δάσος αποτελεί ένα από τα ωραιότερα σε παγκόσμια κλίμακα μνημεία της γεωλογικής μας κληρονομιάς.

❖ ΚΟΛΠΟΣ ΚΑΛΛΟΝΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΟΙ ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ

Ο Κόλπος της Καλλονής είναι ο μεγαλύτερος φυσικός κόλπος της νήσου Λέσβου. Το εμβαδόν του εκτιμάται στα 110 τετραγωνικά χιλιόμετρα και το βάθος του υπολογίζεται στα 10 μέτρα κατά μέσο όρο. Ο μεγάλος αυτός φυσικός κόλπος είναι γνωστός για την ποιότητα και ποσότητα των αλιευμάτων της σαρδέλας και των χτενιών. Χαρακτηρίζεται αβαθής και ημίκλειστος κόλπος με μήκος περίπου είκοσι (20) χιλιόμετρα και πλάτος περίπου δέκα (10) χιλιόμετρα. Συνδέεται με τα ανοιχτά νερά του Αιγαίου πελάγους με διάυλο μήκους τεσσάρων (4) χιλιομέτρων περίπου.

Ο κόλπος της Καλλονής περιλαμβάνει ένα σύστημα από επιμέρους υγράτοπους, σχετικά μικρούς σε έκταση με εξαίρεση την Αλυκή της Καλλονής. Σε γενικές γραμμές οι βιότοποι της περιοχής είναι ανάμικτοι ως μωσαϊκό, με εναλλαγή αλυκών, εκβολών μικρών ποταμών, μικρών καλαμιώνων, πευκοδάσους ελαιώνων και άλλων καλλιεργειών. Το μωσαϊκό αυτό έχει ως αποτέλεσμα την παρουσία μιας ασυνήθιστα μεγάλης ποικιλίας από σπάνια είδη πουλιών, τα περισσότερα από τα οποία όμως, βρίσκονται σε σχετικά μικρούς πληθυσμούς.

Οι κυριότεροι υγράτοποι του κόλπου της Καλλονής είναι:

- Οι Αλυκές Καλλονής
- Αχλαδερή
- Αλυκές Σκάλας Πολιχνίτου
- Περιοχή Ιχθυοτροφείου Βούβαρη
- Κεράμιο Καλλονής
- Παράκοιλα
- Υγράτοπος προς Αχλαδερή – Βούβαρη – Κρουονέρι

❖ ΚΟΛΠΟΣ ΓΕΡΑΣ – ΕΛΟΣ ΝΤΙΠΙ ΚΑΙ ΟΡΟΣ ΟΛΥΜΠΟΣ

Ο Κόλπος της Γέρας αποτελείται από μια λεκάνη ωοειδούς σχήματος και από ένα στενό διάυλο, ο οποίος τον φέρνει σε επικοινωνία με το Αιγαίο. Το μήκος του από το στόμιο (που έχει πλάτος μόλις 275 μέτρα) στα ΝΑ έως τον μυχό του που (στα ΒΑ) είναι 13,2 χιλιόμετρα από τα οποία τα 4,2 ανήκουν στο στενό του πέρασμα (από το Πέραμα). Το μεγαλύτερο πλάτος της θαλάσσιας λεκάνης είναι 4,23 χιλιόμετρα, ενώ το «Πέρασμα» από το Πέραμα στην Κουντουριδιά είναι περίπου 1 χιλιόμετρο. Η επιφάνεια της ωοειδούς λεκάνης είναι περίπου 42 τετρ. χιλιόμετρα. Σύμφωνα με τις

βαθομετρήσεις που έγιναν, το βάθος της θαλάσσιας λεκάνης κλιμακώνεται από τα παράλια έως το μέγιστο των 20 μέτρων στο κέντρο της. Στο διάυλο σχηματίζονται μερικά «κατώφλια» και έτσι αρχίζει το βάθος στα 30 μέτρα έξω από το στόμιο και μέσα στο αρχικό του τμήμα, φθάνει στα 20 μέτρα στο ύψος του Παλαιόλουτρου και στα 16 στο ύψος του όρμου των Λουτρών. Έτσι μια γραμμή ρηγμάτων χαρακτηρίζει την «μεγαλοπρεπή κατωφέρεια» της βόρειας παρυφής. Ο Ευεργέτουλας έχει δημιουργήσει την μεγάλη προσχωσιγενή πεδιάδα στους Ίππειους. Στη θέση της λεκάνης θεωρείται η πιθανή ύπαρξη **λίμνης** η οποία αποστραγγιζόταν με **ποταμό**, ο οποίος βρισκόταν στη θέση του σημερινού διαύλου. Και μάλιστα η «διάνοιξη αυτή και η διέξοδος των νερών προς τη θάλασσα» πρέπει να υπήρχε πολύ έντονη όταν λόγω των παγετώνων η στάθμη (της θάλασσας) θα βρισκόταν χαμηλά».

Σ' όλη του την ανατολική πλευρά αναβλύζουν «θερμά ύδατα» με κύρια θέση τις θερμοπηγές των Θέρμων. Τρεις νησίδες φιλοξενεί στα νερά του. Τον Άγιο Ισιδώρο δίπλα στο όρος Δίβολον της ανατολικής παραλίας, το νησάκι στους Πύργους (διάυλος) και του Αύλωνα έξω από το στόμιό του.

Ο υγρότοπος Ντίπι – Λάρσος βρίσκεται μέσα στην κοιλάδα του Ιππείου, η οποία σχηματίζεται μεταξύ της χερσονήσου της Μυτιλήνης και της χερσονήσου της Γέρας. Το έλος σχηματίζεται στην παράκτια περιοχή του κόλπου Γέρας δίπλα στο δέλτα του ποταμού Ευεργέτουλα. Είναι μόνιμο έλος και έχει έκταση 200.000 – 600.000 τετραγωνικά μέτρα, με βάθος που εποχιακά κυμαίνεται μεταξύ 0,5 – 3 μέτρα. Ο σχηματισμός του έλους Ντίπι – Λάρσου οφείλεται στην ανυψωμένη στάθμη του υδροφόρου ορίζοντα στις απορροές του ποταμού Ευεργέτουλα, που εκβάλλει στην περιοχή του έλους και από τις πλευρικές διηθήσεις των ορεινών όγκων των παρυφών της υδρογεωλογικής λεκάνης.

Τέλος ο **Όλυμπος** είναι βουνό της νότιας Λέσβου και έχει υψόμετρο 967 μέτρα, με δεύτερη κορυφή το όρος Σκοτεινό με υψόμετρο 914 μέτρα, το Ψηλοκούδουνο, τον Σορόκο και σχηματίζει εκτεταμένο ορεινό όγκο από τον κάμπο της Γέρας έως την πεδιάδα του Πολιχνίτου και από τον κάμπο του ποταμού Ευεργέτουλα έως της ακτές του Πλωμαρίου.

Ο Όλυμπος είναι ασβεστολιθικό βουνό και πνιγμένο στο πράσινο γιατί είναι κατάφυτο από δάση Τραχείας Πεύκης, δάση από καστανιές, λίγα έλατα στην τοποθεσία Σανατόριο Αγιάσου και βλάστηση. Επίσης πλατάνια, καρυδιές και λεύκες φύονται κατά μήκος των χειμάρρων και τέλος καλλιέργειες ελαιόδεντρων που φτάνουν ακόμη μέχρι και σε υψόμετρο 450 μέτρων περίπου. Στην

περιοχή επίσης καλλιεργούνται πολλά είδη σπυροφόρων δέντρων, όπως η κερασιά, η μηλιά, η αχλαδιά, η ροδακινιά. Η πανίδα του βουνού είναι αυτή που συναντάται και σε άλλα νησιά του Αιγαίου με εξαίρεση τα πρόσφατα εισαχθέντα στο Νησί αγριογούρουνα και ίσως η ύπαρξη κάποιων ελαφιών που είχαν εισαχθεί αρχές της δεκαετίας του 90'.

2.15 ΠΟΤΑΜΙΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Οι κυριότεροι ποταμοί της Λέσβου οι οποίοι πηγάζουν από τον Όλυμπο είναι ο Ευεργέτουλας που εκβάλλει στον Κόλπο Γέρας, ο Βούβαρης που εκβάλλει στον Κόλπο Καλλονής και ο χείμαρρος Σεδούντας που εκβάλλει στο Αιγαίο Πέλαγος διαρρέοντας την κωμόπολη του Πλωμαρίου.

Ο **Ευεργέτουλας** είναι ένας από τους μεγαλύτερους ποταμούς – χείμαρρους της Λέσβου και έχει πηγές του στα βόρεια του ορεινού όγκου του Ολύμπου και εκβάλλει στον Κόλπο της Γέρας. Διασχίζει στον ομώνυμο Δήμο του νησιού από της πηγές του μέχρι όλη την έκταση του.

Περίφημο σημείο είναι οι περιοχή «Άγιοι Ανάργυροι», μια περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους με πολλά πλατάνια και γενικά πλούσιο πράσινο κατά μήκος παραχείμαρρου του Ευεργέτουλα. Άλλη ξακουστή περιοχή είναι η «Καρύνη», με το μαγευτικό τοπίο από τεράστια πλατάνια και καρυδιές, μεταξύ των οποίων και ο περίφημος «Πλάτανος του Θεόφιλου», όπου έμεινε για λίγο διάστημα μέσα στην τεράστια κουφάλα του δέντρου ο γνωστός μας λαϊκός ζωγράφος.

Ποιο βόρεια υπάρχει η περιοχή «Μυλέλια» ή «Μλέλια», η οποία οφείλει το όνομα της στον παλιό νερόμυλο που υπήρχε εκεί, και τέλος μέσα από αρκετά χιλιόμετρα ο ποταμός καταλήγει στις εκβολές του, κοντά στον οικισμό «Ντίπι» όπου δημιουργεί τον υδροβιότοπος του νησιού.

Ο **Σεδούντας** είναι ένας χείμαρρος της Νότιας Λέσβου, ο οποίος σε περίπτωση δυνατής βροχής μπορεί να γίνει ιδιαίτερα επικίνδυνος και έχει προκαλέσει πλημμύρες στην κωμόπολη του κατά το παρελθόν. Πηγάζει από το νότιο τμήμα του ορεινού όγκου του Ολύμπου και με νότια πάντα κατεύθυνση διαρρέει την κωμόπολη του Πλωμαρίου, όπου χύνεται στο Αιγαίο Πέλαγος.

Τρία χλμ. ανατολικά της Αγίας Παρασκευής στην τοποθεσία «Μύλοι», διέρχεται ο **Μυλοπόταμος**. Ένας ποταμός που έχει νερό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και το όνομά του δηλώνει και τη χρήση του νερού του. Πράγματι στην τοποθεσία «Μύλοι» υπάρχουν τα ερείπια πλέον των τεσσάρων υδρόμυλων. Είναι μια

πανέμορφη διαδρομή που μαγεύει τον επισκέπτη. Οι υδρόμυλοι, προβιομηχανικά κτίσματα στη Λέσβο, διαδραμάτισαν τον ρόλο τους από την αρχαιότητα έως τις αρχές του 20ου αιώνα, όταν μπήκαν σε λειτουργία οι σύγχρονοι ατμοκίνητοι και αργότερα πετρελαιοκίνητοι κινητήρες των αλευρόμυλων. Σε σχέση με τους υπόλοιπους υδρόμυλους εκείνος του οποίου τα χαρακτηριστικά είναι περισσότερο ευδιάκριτα είναι ο μύλος του Χατζηγιάννη.

2.16 ΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΟΥ ΡΟΔΟΝΕΡΟΥ

Ανάμεσα στους παραδοσιακούς οικισμούς των Παρακοίλων και της Ανεμότιας, στα δυτικά του Κόλπου Καλλονής στη Λέσβο, η φύση και ο άνθρωπος διαμόρφωσαν πολύ όμορφα μέρη. Στα ορεινά των Παρακοίλων και της Ανεμότιας, η δροσιά της πυκνής βλάστησης του δάσους, η εντυπωσιακή θέα του Κόλπου Καλλονής, τα σπάνια

είδη χλωρίδας, υπάρχουν οι μοναδικού αισθητικού κάλλους κοιλάδες των χειμάρρων Ταξιάρχη και Ποταμιάς. Η σημαντική διαβάθμιση του υψομέτρου στη λεκάνη απορροής των δύο αυτών χειμάρρων επέτρεψε την ανάπτυξη πολλαπλών τύπων βλάστησης στην περιοχή. Οτιδήποτε ευδοκιμεί στο νησί της Λέσβου, από τις παράκτιες φυτοκοινωνίες μέχρι τους πευκόνες Μαύρης Πεύκης, μπορεί κανείς να το συναντήσει σε αυτή την άγνωστη περιοχή. Τα έντονα πτυχωμένα ανάγλυφα εμπόδισαν, κατά το παρελθόν αλλά και μέχρι τις μέρες μας, την εύκολη οδική προσπέλαση. Ο περίπατος στις εξαιρετικού αισθητικού κάλλους περιοχές της Ποταμιάς και του Ταξιάρχη, όπου η ιστορία, οι θρύλοι και οι παραδόσεις έχουν αφήσει έντονα τα αποτυπώματά τους, αποτελεί όχι μόνο ένα γοητευτικό περίπατο, αλλά και ένα μάθημα φυσικής και πολιτισμικής ιστορίας.

Τα αρχαία, βυζαντινά και μεσαιωνικά τοπωνύμια, τα ξωκλήσια, οι μοναστικές σκίτες, οι πηγές, οι λαγκαδιές, τα δάση, οι λόφοι, οι απότομες κατωφέρειες με τα ροδόδενδρα, τις καστανιές, τα πεύκα, τα κούμαρα συνθέτουν ένα τοπίο μοναδικού αισθητικού κάλλους. Ανάμεσα στα δύο χωριά, είτε ξεκινώντας από τα Παράκοιλα είτε ξεκινώντας από την Ανεμότια, απλώνεται ένα πυκνό δίκτυο δασικών χωματόδρομων, βατών σε ένα μεγάλο μέρος τους και με σήμανση για εύκολο προσανατολισμό, που προσφέρεται για πεζοπορία μέσων και μεγάλων αποστάσεων, ποδηλασία βουνού, περιήγηση με 4Χ4 αλλά και ένα συμβατικό αυτοκίνητο. Το δίκτυο αυτό οδηγεί σε οργανωμένους χώρους δασικής αναψυχής, όπως η Ζωοδόχος Πηγή (Αγία Δοσιά) και

το Μοναστηρέλλι (Μονή Βουκόλων), αλλά και σε εξαιρετικά δασικά τοπία και θέσεις πανοραμικής θέας προς τον κάμπο και τον Κόλπο Καλλονής.

2.17 ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥΛΑ

Ο Δήμος Ευεργέτουλα περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό από μονοπάτια και διαδρομές κατάλληλα για περπάτημα. Από τη δυτική πλευρά του χωριού Μυχού ξεκινάει μία από τις ομορφότερες διαδρομές του νησιού. Ο επισκέπτης ανηφορίζοντας τον αγροτικό δρόμο, υπό την πυκνότερη σκιά πλατανιών και άφθονων νερών,

μπορεί να θαυμάσει την παρθένα βλάστηση μέχρι το ύψωμα που βρίσκεται το εξωκλήσι του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Πρόκειται για το καθολικό της μονής του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου, που συνυπήρχε με το βυζαντινό μοναστήρι των Ταξιαρχών. Από τον αύλειο χώρο του, το βλέμμα του επισκέπτη μπορεί να περιπλανηθεί στον κάμπο της κοιλάδας του Ευεργέτουλα, ποταμού με φόντο το χαρακτηριστικό όγκο της Λάρσου, μέχρι και τα παράλια της Μικράς Ασίας. Στην αρχή περίπου της παραπάνω διαδρομής προς τα αριστερά, 1 χιλιόμετρο έξω από τη Μυχού υψώνεται ο λόφος της Φούσας. Στο μέσον περίπου του λόφου βρίσκεται το **Σπήλαιο της Φούσας**, αναμφισβήτητα το ωραιότερο της Λέσβου.

Εκεί κυλάει και ο **ποταμός Ευεργέτουλας**. Τα νερά από τις πηγές διατηρούν ένα ποικίλο κόσμο ζώων και φυτών, μια μοναδική πανίδα που ζει ανάμεσα στα φυλλώματα των πλατάνων, του κισσού, της λεύκας, της κερασιάς και της καστανιάς. Τα νερά κάποτε κινούσαν δέκα υδρόμυλους, ενώ τοποθεσίες όπως τα Άντρεια, οι Άγιοι Ανάργυροι και η Νυχτάντα, βρίσκονται πάνω στην υπέροχη πορεία του ποταμού.

2.18 ΠΑΡΑΛΙΕΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Στην περιοχή της **Μυτιλήνης**, υπάρχει η οργανωμένη πλαζ Τσαμάκια, κάτω από το Κάστρο. Κατά μήκος του δρόμου προς το αεροδρόμιο, βρίσκονται διάφορες μικρές παραλίες, ενώ λίγο

νοτιότερα η Χαραμίδα και ο Άγιος Ερμογένης αποζημιώνουν όσους έκαναν λίγα χιλιόμετρα παραπάνω για να τις επισκεφθούν με την απaráμιλλη γραφικότητά τους.

Στην **περιοχή της Θερμής** (βόρεια της Μυτιλήνης) ξεχωρίζουν οι βοτσαλωτές παραλίες στη Σκάλα Μυστεγγών και Σκάλα Ν. Κυδωνιών, η πλαζ "Κανόνι" στους Πύργους Θερμής και η παραλία στο Πεταλίδι.

Στο **Μανταμάδο** παραθαλάσσιες περιοχές είναι τα Τσόνια, ο Παλιός και η Πεδή, ενώ πιο βόρεια, φθάνοντας στη Σκάλα Σκαμνιάς, βρίσκεται η παραλία της Κάγιας.

Η **Πέτρα** και η **Άναξος**, με τις οργανωμένες αμμουδερές παραλίες τους, αποτελούν πόλο έλξης των λουομένων, ενώ ηρεμία και απομόνωση προσφέρει η γραφική Τσιχράντα λίγα χιλιόμετρα δυτικότερα. Στην

Άντισσα ξεχωρίζουν οι παραλίες Γαβαθά, Κάμππος και Λάψαρνα. Στο **Σίγρι** υπάρχει η οργανωμένη πλαζ μέσα στον οικισμό και η ερημική παραλία της Φανερωμένης. Η **Σκάλα Ερεσού** με την υπέροχη αμμώδη παραλία της αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά παραθεριστικά κέντρα του νησιού. Στην **περιοχή του Πολιχνίτου** υπάρχουν οι οργανωμένες παραλίες των Βατερών, της Σκάλας Πολιχνίτου και της Νυφίδας. Όμορφες παραλίες υπάρχουν επίσης στη Σκάλα Βασιλικών και στην Αχλαδερή. Η **Σκάλα Καλλονής** έχει οργανωμένη παραλία με ψιλή άμμο και ζεστά νερά, ενώ κοντά της βρίσκονται και οι λιγότερο πολυσύχναστες παραλίες των Παρακοίλων και της Αποθήκας. Στην **περιοχή του Μολύβου** βρίσκεται η γνωστή παραλία της Εφταλούς και η βοτσαλωτή πλαζ μέσα στον οικισμό. Στον **κόλπο της Γέρας** συναντούμε την παραλία της Ευρειακής και νότια του Σκοπέλου την απaráμιλλη ομορφιάς παραλία Τάρτι. Τέλος στο **Πλωμάρι** βρίσκονται η παραλία του Άγιου Ισίδωρου, της Μελίντας, της Δρότα και το Αμμουδέλι.

2.19 ΣΠΗΛΑΙΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Ένα μεγάλο μέρος του Νησιού αποτελείται από ασβεστολιθικά πετρώματα, ως εκ τούτου υπάρχουν πολλά σπήλαια, τα περισσότερα όμως είναι μικρά. Πολλά όμως από αυτά χρησιμοποιήθηκαν παλιά και χρησιμοποιούνται ακόμα σαν λατρευτικοί χριστιανικοί χώροι. Το μακρύτερο σπήλαιο της Λέσβου είναι το σπήλαιο **Μαγαράς** της κοινότητας Αλυφαντών, με μήκος 120 περίπου μέτρων. Μέσα στο σπήλαιο βρέθηκαν πολλά ευρήματα και ένα πλήθος από πήλινα σπασμένα αγγεία με ζωγραφίες, απόδειξη ότι κατοικήθηκε τουλάχιστον κατά τους Ρωμαϊκούς και

Βυζαντινούς χρόνους. Παρ' ότι δεν έχει σταλακτιτικό διάκοσμο, λόγω των μικρών του διακλαδώσεων, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον,

Το σπήλαιο **Άγιος Ιωάννης ή Φούσα** της κοινότητας Μυχού έχει μήκος 95m και εμφανίζει δύο διαδρόμους με μαρμάρινα τοιχώματα. Δεν έχει σταλακτιτικό διάκοσμο, αλλά έχει ωραίους σχηματισμούς στον θόλο του. Μέσα βρέθηκαν τάφοι του Ε΄ π.χ. αιώνα με διάφορα ευρήματα, που βρίσκονται στην Κ΄ Εφορία Αρχαιοτήτων Λέσβου. Το σπήλαιο του Αγίου Βαρθολομαίου της κοινότητας Ταξιαρχών (Καγιάνι) έχει μήκος περίπου 60m. Παλαιότερα είχε ωραίους σταλακτίτες, αλλά οι περισσότεροι καταστράφηκαν από τους επισκέπτες. Μέσα βρέθηκαν προϊστορικά αγγεία, που φυλάγονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης

Από τα υπόλοιπα σπήλαια, που έχουν τοπικό τουριστικό ενδιαφέρον αναφέρονται τα εξής:

- το σπήλαιο στη θέση Γλάστρα ή Καστέλλι του Δήμου Αγιάσου
- το σπήλαιο Λιάκας της Κοινότητας Ασωμάτου
- το σπήλαιο Κουρτζή του Δήμου Μυτιλήνης
- το σπήλαιο Άγιος Ιωάννης ο Καταφύγης του Δήμου Θερμής
- το σπήλαιο του Αγίου Ισίδωρου και
- το σπήλαιο Άνυδρος του Δήμου Πλωμαρίου

2.20 ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ

Τα Ιαματικά Λουτρά που βρίσκονται σε λειτουργία σήμερα στη Λέσβο είναι:

❖ ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΚΟΡΦΟΥ(ΘΕΡΜΩΝ)

Τα ιαματικά λουτρά του Κόρφου, γνωστά ως Θέρμα, βρίσκονται λίγα χιλιόμετρα έξω από τη Μυτιλήνη. Τα νερά τους είναι διάφανα, θερμοκρασίας 36,7 C και εκτός από τα συνήθη αρθρικά, ρευματισμούς και δερματικές παθήσεις και παλιότερα ήταν πολύ δημοφιλή για τη θεραπεία της γυναικείας στειρότητας. Η μικρή ποσότητα λιθίου που εμπεριέχεται στο νερό μπορεί να υπήρξε σημαντικός λόγος στην προσφορά έξτρα χαλάρωσης των ενδιαφερομένων. Η θεραπευτική αυτή

ιδιότητα των νερών ισχύει μέχρι τις μέρες μας και επεκτείνεται και σε πολλά άλλα γυναικολογικά προβλήματα.

❖ ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΠΟΛΙΧΝΙΤΟΥ

Η χρήση του χώρου δεν είναι γνωστό το πότε ξεκίνησε, το σίγουρο είναι ότι υπήρχε δεξαμενή κατά την Τουρκοκρατία η οποία λειτουργούσε ως χαμάμ, ενώ το 1959 υπήρχαν δυο δεξαμενές. Τα νερά αναβλύζουν από πολλές πηγές, μέσα από ηφαιστειογενή πρωτογενή και δευτερογενή πετρώματα. Η θερμοκρασία τους

κυμαίνεται από 67° C έως 92° C και θεωρούνται οι θερμότερες της Ευρώπης. Είναι χλωρονατριούχες, εμπλουτισμένες με φυσική ραδιοακτινοβολία 15-25 μονάδες MACHE και εφάμιλλες αυτών στο Βίσιμπαντεν της Γερμανίας. Μέσα στις πισίνες το νερό είναι διαυγές και άοσμο. Συνίσταται για τη θεραπεία πολλών παθήσεων, όπως οι ρευματισμοί και οι αρθροπάθειες, όμως η σημαντικότερη θεραπεία που επιτυγχάνεται σήμερα είναι αυτή του καθημερινού άγχους, χάρη στις εξαιρετικές χαλαρωτικές ιδιότητες του νερού.

❖ ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΕΦΤΑΛΟΥΣ

Το κτίριο των λουτρών με το μακρόστενο καμπυλωτό θόλο που μοιάζει σαν κύμα, είναι το ωραιότερο της Λέσβου. Φτιαγμένο το 17ο αιώνα, με κουρασάνι για να εξασφαλίσει την απόλυτη προστασία από την υγρασία, λάμπει κάτασπρο αλλά όχι λείο, με

μικρούς φωταγωγούς που δημιουργούν μυστικιστική ατμόσφαιρα στο εσωτερικό του, σαν ένα αρχιτεκτόνημα της Ανατολής. Αντίθετα επισκευάστηκε με εξαιρετικό τρόπο το διπλανό διώροφο κτίριο, όπου βρίσκονται τέσσερις λουτήρες στο ισόγειο και ένας ξενώνας με τρία δωμάτια στον πρώτο όροφο. Η ζέστη μαζί με την υγρασία μέσα στον κυρίως χώρο του λουτρού δεν επιτρέπει να μείνει κανείς πολύ. Υπάρχει μόνο μια αίθουσα με μικρή, αβαθή πισίνα που στον πάτο της λάμπουν τα μαύρα λιτρίδια από τη γειτονική παραλία. Με θερμοκρασίες 43,6-46,5° C, ενδείκνυται για τη θεραπεία

ρευματισμών, αρθρικών, ισχιαλγίας, νευραλγίας, χολολιθιάσεως, γυναικολογικών και δερματικών παθήσεων.

❖ ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΘΕΡΜΗΣ

Η περιοχή της Θερμής παρουσίασε ιδιαίτερη ακμή στα ελληνιστικά χρόνια, αλλά απογειώθηκε κυριολεκτικά από τους Ρωμαίους, οι οποίοι έκαναν τα λουτρά μέρος της καθημερινότητας τους και τα εξέλιξαν όσο κανείς άλλος. Στους ερειπωμένους λουτήρες

των λουτρών της Θερμής έχουν δοθεί τα ονόματα του Μέγα Κωνσταντίνου και της μητέρας του. Τα υπολείμματα τους, δυο θόλοι χωμένοι σχεδόν ολόκληροι μέσα στη γη. Κατεβαίνοντας τα λίγα σκαλοπάτια που είναι φτιαγμένα με αρχαία μάρμαρα αντικρίζουμε μια εικόνα που είναι ταυτόχρονα άξια φρίκης και θαυμασμού. Δεξιά η μικρή εσοχή έχει σχηματιστεί εξ ολοκλήρου από αρχαίες επιγραφές, όπως και οι παραστάδες της διαλυμένης ξύλινης πόρτας. Τα θειούχα νερά που ξεχειλίζουν έχουν ποτίσει τα πάντα βάφοντάς τα με κίτρινο χρώμα. Από τη σπασμένη πόρτα, φαίνεται η ρωμαϊκή μαρμάρινη πισίνα και ο κίονας με το κιονόκρανο, όπου στηρίζεται η χαμηλή οροφή. Ο δυτικός λουτήρας, των ανδρών, με τα ενεπίγραφα βάθρα στην είσοδο είναι μεγαλύτερος και ομορφότερος. Ανεβαίνοντας τα σκαλιά στην ανατολική πλευρά ήταν ο λουτήρας των γυναικών. Όλο το κτίριο είναι φτιαγμένο από μέλη αρχαίων οικοδομημάτων. Τα λουτρά της Θερμής συστήνονται για την θεραπεία �ευματισμών, γυναικολογικών, δερματικών παθήσεων και παθήσεων κυκλοφορικού.

❖ ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΛΙΣΒΟΡΙΟΥ

Τα ιαματικά λουτρά Λισβορίου βρίσκονται κρυμμένα μέσα στους ελαιώνες, σε ένα ειδυλλιακό τοπίο ξεχασμένο από τον πολύ κόσμο. Βρίσκονται σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων από τον Πολιχνίτο. Τα νερά τους συνιστώνται για ρευματοπάθειες, δερματοπάθειες, ισχιαλγίες, γυναικολογικές παθήσεις, παραδοντοπάθειες κ.α. και λειτουργούν εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο.

2.21 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Σήμερα γίνεται όλο και ευρύτερα αποδεκτό ότι οι περιβαλλοντικοί και οι πολιτιστικοί πόροι μιας περιοχής μπορούν να διαδραματίσουν κινητήριο ρόλο στην ανάπτυξη της μέσα από το κατάλληλο τουριστικό αναπτυξιακό σχεδιασμό. Για να είναι υλοποιήσιμη μια τέτοια θεώρηση πρέπει να πληρούνται ορισμένες αναγκαίες συνθήκες:

- υιοθέτηση στρατηγικής ενδογενούς ανάπτυξης που θα στηρίζεται στην προώθηση ευέλικτων και καινοτόμων πρακτικών
- επιλογή ενός εναλλακτικού μοντέλου οικολογικά συντηρούμενης οικονομικής ανάπτυξης με βάση τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αντί της προσπάθειας για μαζική εκβιομηχάνιση όπου η κατανάλωση των πόρων θα αντικατασταθεί από την αξιοποίηση τους για τη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης της περιοχής
- τη παρέμβαση των περιφερειακών και των τοπικών αρχών στη περιβαλλοντική προστασία.

Αν και τα τελευταία χρόνια επαναλαμβάνεται συνεχώς, τόσο σε επίπεδο πολιτικών διακηρύξεων όσο και σε επίπεδο αναπτυξιακών προγραμμάτων, ότι ο τουρισμός αποτελεί τη μοναδική αναπτυξιακή διέξοδο για τα ελληνικά νησιά και ειδικότερα τη Λέσβο, μέχρι σήμερα κανένας φορέας, κρατικός, κοινωνικός ή επαγγελματικός, δεν έχει μελετήσει συστηματικά τις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης, ούτε έχει υπάρξει συστηματικός σχεδιασμός έτσι ώστε η ανάπτυξη αυτή να αποδώσει το μέγιστο των ωφελημάτων και το μικρότερο δυνατό κόστος σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Η έλλειψη σχεδιασμού έχει σαν αποτέλεσμα να αναπτύσσεται ο τουρισμός ανεξέλεγκτα, ακολουθώντας τη πορεία της ζήτησης όπως αυτή εκφράζεται από τους tour-operators. Έτσι χρόνο με το χρόνο σημειώνεται μείωση των οικονομικών ωφελειών για τη χώρα (με παράλληλη αύξηση του κοινωνικού κόστους) εξ αιτίας της υποβάθμισης του παραγόμενου "τουριστικού προϊόντος", του υψηλού ανταγωνισμού που αναπτύσσεται μέσα και έξω από τη χώρα δεδομένου ότι υπάρχει υπερπροσφορά του κλασικού τουριστικού πακέτου που χαρακτηρίζεται από τα 3 S (sun, sand, sea) και της συσσώρευσης προβλημάτων που επιχειρούνται να λυθούν με αποσπασματικά και πυροσβεστικά μέτρα χωρίς στόχους και εσωτερική συνάφεια.

ασύνδετα με το συνολικό αναπτυξιακό σχεδιασμό με αποτέλεσμα να είναι αναποτελεσματικά αν όχι επιζήμια μακροπρόθεσμα.

Ειδικότερα σε ότι αφορά τη **Λέσβο** ούτε η τουριστική ανάπτυξη φαίνεται να είναι ανάλογη με τις προσδοκίες που εκφράζονται μέσα από τα αναπτυξιακά προγράμματα, ούτε οι επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας να είναι από την αύξηση των τουριστών να είναι ορατές. Αντίθετα τα τελευταία χρόνια αυξάνονται τα προβλήματα που όπως εκφράζονται από τους εμπλεκόμενους επιχειρηματίες εστιάζονται στην αστάθεια της ζήτησης και η υστέρηση της έναντι της προσφοράς, στην υποβάθμιση της ποιότητας των πελατών (που εκφράζεται μεταξύ άλλων με τη μείωση της ημερήσιας δαπάνης και τη στροφή προς τα βοηθητικά καταλύματα), στην αδυναμία των ξενοδόχων να εκπληρώσουν τις δανειακές τους υποχρεώσεις κλπ. Παράλληλα η ανεξέλεγκτη αύξηση των καταλυμάτων και της τουριστικής κίνησης δημιουργούν αρνητικές εξωτερικές οικονομίες (πχ. προβλήματα στην ύδρευση και την ηλεκτροδότηση, κακοποίηση δομημένου περιβάλλοντος, κορεσμό οδικού δικτύου και άλλων υποδομών) η αντιμετώπιση των οποίων απαιτεί τη κατασκευή έργων υποδομής απορροφώντας πόρους που θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιηθεί περισσότερο αποδοτικά σε άλλους τομείς (κόστος ευκαιρίας χρηματικών πόρων). Σαν αίτια της κατάστασης αυτής αναφέρονται η παντελής έλλειψη τουριστικού σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο, οι ανεπαρκείς υποδομές, η έλλειψη διαφήμισης και τα ανεπαρκή κίνητρα από τη πλευρά της πολιτείας.

Τη προφανή έλλειψη κεντρικού τουριστικού αναπτυξιακού σχεδιασμού δεν ήρθε να υποκαταστήσει η τοπική παρέμβαση. Η επίκληση γενικών και αόριστων στόχων, όπως προσέλκυση τουριστών υψηλού επιπέδου, επιμήκυνση τουριστικής περιόδου, βελτίωση παρεχόμενων υπηρεσιών, ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού κλπ χωρίς να έχει προηγηθεί στοιχειώδης μελέτη σκοπιμότητας και χωρίς να ακολουθούν συγκεκριμένα έργα ή άλλες ενέργειες δεν μπορεί να θεωρηθεί τουριστικός σχεδιασμός. Ούτε ότι η κατασκευή ορισμένων τουριστικών εγκαταστάσεων όπως πχ. μαρίνα, συνεδριακό κέντρο, καζίνο ή γήπεδο golf συνεπάγονται αυτόματα ανάπτυξη τουρισμού υψηλού επιπέδου.

Δύο στοιχεία αποτελούν καθοριστικές προϋποθέσεις για την αλλαγή της εικόνας της Λέσβου:

- ο εμπλουτισμός και διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Νησιού,

- ο στροφή προς τη ποιότητα με στόχο τόσο τις προσφερόμενες υπηρεσίες, δημόσιες και ιδιωτικές, όσο και το περιβάλλον, φυσικό και δομημένο.

Η προώθηση σχεδόν μονοδιάστατης εικόνας της Λέσβου σαν προορισμού διακοπών παραλίας (ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί την εξαίρεση που πιστοποιεί το κανόνα) οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι η αυθόρμητη τουριστική ανάπτυξη που γνωρίζει ολόκληρη η Ελλάδα βασίστηκε στη χρήση σε των άφθονων και κατάσπαρτων φυσικών και πολιτιστικών πόρων χωρίς να υπάρχει ανάγκη για δημιουργία ενός προϊόντος. Φυσικό περιβάλλον και πολιτιστική κληρονομιά έπαιξαν το ρόλο του σκηνικού που χωρίς κόστος πλαισίωσε και έδινε αξία σε ένα έργο χωρίς σενάριο. Η έλλειψη ανταγωνισμού σε παλαιότερες χρονικές περιόδους είχε σαν αποτέλεσμα να υπάρξουν θετικά αποτελέσματα στις τουριστικές περιοχές της πρώτης τάξης (Ρόδος, Κέρκυρα, Β.Κρήτη, Χαλκιδική).

Σήμερα που το σκηνικό άρχισε να φθείρεται από την αλόγιστη χρήση του και που σε άλλα μέρη παρουσιάζονται ταυτόχρονα πολλά νέα έργα με καλοφτιαγμένο σκηνικό και καλό σενάριο, είναι απαραίτητη η παρέμβαση έτσι ώστε να υπάρξουν νέα έργα (νέα τουριστικά προϊόντα) και να βελτιωθεί το σκηνικό (προσφερόμενες υπηρεσίες και περιβάλλον χώρος υποδοχής).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ (ΓΣΠ – GIS).

3.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΑ GIS;

Τα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (GIS, Geographic Information Systems) είναι πληροφοριακά συστήματα (Information Systems) που παρέχουν την δυνατότητα:

- συλλογής
- διαχείρισης
- αποθήκευσης
- επεξεργασίας
- ανάλυσης και
- οπτικοποίησης

σε ψηφιακό περιβάλλον δεδομένων που σχετίζονται με τον χώρο. Τα δεδομένα αυτά συνήθως λέγονται *γεωγραφικά ή χαρτογραφικά ή και χωρικά* και μπορεί να συσχετίζονται με μια σειρά από περιγραφικά δεδομένα τα οποία και τα χαρακτηρίζουν μοναδικά.

Η χαρακτηριστική δυνατότητα που παρέχουν τα GIS είναι αυτή της σύνδεσης της χωρικής με την περιγραφική πληροφορία (η οποία δεν έχει από μόνη της χωρική υπόσταση). Η τεχνολογία που χρησιμοποιείται για την λειτουργία αυτή βασίζεται:

- είτε στο **σχεσιακό μοντέλο δεδομένων** (relational), όπου τα περιγραφικά δεδομένα πινακοποιούνται χωριστά και αργότερα συσχετίζονται με τα χωρικά δεδομένα μέσω κάποιων μοναδικών τιμών που είναι κοινές και στα δυο είδη δεδομένων.
- Είτε στο **αντικειμενοστραφές μοντέλο δεδομένων** (object-oriented), όπου τόσο τα χωρικά όσο και τα περιγραφικά δεδομένα συγχωνεύονται σε αντικείμενα, τα οποία μπορεί να μοντελοποιούν κάποια αντικείμενα με φυσική υπόσταση (π.χ. κατηγορία = “δρόμος”, όνομα = “Πανεπιστήμιο”, γεωμετρία = “[X1,Y1],[X2,Y2]...”, πλάτος = “20 μέτρα”.

Το αντικειμενοστραφές μοντέλο τείνει να χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε εφαρμογές GIS, εξαιτίας:

- των αυξημένων δυνατοτήτων του σε σχέση με το σχεσιακό μοντέλο
- της δυνατότητας που παρέχει για την εύκολη και απλοποιημένη μοντελοποίηση σύνθετων φυσικών φαινομένων και αντικειμένων με χωρική διάσταση.

Πολλές φορές η **ολοκληρωμένη έννοια των GIS** (integrated GIS concept) επεκτείνεται για να συμπεριλάβει τόσο τα δεδομένα (που αποτελούν ουσιαστικά τον πυρήνα τους), το λογισμικό και τον μηχανικό εξοπλισμό όσο και τις διαδικασίες και το ανθρώπινο δυναμικό που αποτελούν αναπόσπαστα τμήματα ενός οργανισμού, ο οποίος έχει σαν πρωταρχική του δραστηριότητα την διαχείριση πληροφορίας με την βοήθεια GIS.

Η **Ψηφιακή Χαρτογραφία** είναι η παραγωγή χαρτών και χαρτογραφικών προϊόντων σε ψηφιακό περιβάλλον. Ενοιολογικά είναι υποσύνολο των GIS, και ταυτίζεται με το στάδιο της οπτικοποίησης (visualization) αφού (στις περισσότερες περιπτώσεις):

- το παράγωγο προϊόν είναι κάποιος χάρτης, είτε στην γνωστή του μορφή δηλαδή εκτυπωμένος σε χαρτί (hardcopy) ή σε ψηφιακό αρχείο (softcopy).
- δεν απαιτεί όλες τις λειτουργίες (κυρίως αυτές της επεξεργασίας και ανάλυσης) που παρέχει ένα Γ.Σ.Π.

3.2 ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ GIS

Παρά το μεγάλο ενδιαφέρον και την τρομερή εξέλιξη που παρατηρήθηκε στη χρήση και εφαρμογή των Γ.Σ.Π. στα τελευταία 30 χρόνια, εντούτοις οι προσπάθειες για ένα σαφή και κοινά αποδεκτό ορισμό για το τι είναι Γ.Σ.Π. και κυρίως ποιες είναι οι εφαρμογές τους δεν έχουν ακόμη ευοδωθεί. Για μια πληθώρα από λόγους, ο σαφής καθορισμός των Γ.Σ.Π. και των εφαρμογών τους είναι περισσότερο δύσκολος απ' ό,τι οι πωλητές συστημάτων υποστηρίζουν και οι ειδικοί θα ήθελαν. Ο Maguire(1991),για παράδειγμα, συμπυκνώνοντας τη βιβλιογραφία, αναφέρει μια πληθώρα ορισμών, συμπεριλαμβανομένου και του δικού του, χωρίς να μπορεί ή να θέλει να υποδείξει τον καταλληλότερο. Φαινομενικά έχει επικρατήσει η άποψη ότι στην περίπτωση των Γ.Σ.Π. υπάρχει τοπικό κι όχι παγκόσμιο βέλτιστο ή η εφαρμογή ορίζει το εργαλείο.

Μια τέτοια άποψη όμως, σαφώς παραβιάζει την επιστημονική δεοντολογία και μπορεί να οδηγήσει σε επικίνδυνους ατραπούς. Αντίθετα, πιστεύεται ότι όλες αυτές οι

ιδέες αποτελούν μικρά τμήματα ενός συνολικού "πάζλ" που αφορά το γεωγραφικό χώρο. Πραγματικά, οι διαφορετικές ιδέες που έχουν κατά καιρούς εκφρασθεί για τα Γ.Σ.Π. και τις εφαρμογές τους, μπορούν να συμπυκνωθούν σε τρεις ξεχωριστές ομάδες, που όπως θα δούμε είναι αλληλένδετες μεταξύ τους.

- Η πρώτη ομάδα μπορεί να χαρακτηριστεί ως **Διαχειριστική Προσέγγιση** και βασικός στόχος της είναι η δημιουργία και διαχείριση χωρικών στοιχείων. Αποτελείται από δυο υποομάδες. Η πρώτη υποομάδα αφορά την **Χαρτογραφική προσέγγιση** η οποία εστιάζεται κυρίως στα χαρτογραφικά χαρακτηριστικά των Γ.Σ.Π. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν ότι τα Γ.Σ.Π. αποτελούν συστήματα για τη δημιουργία και διαχείριση χαρτογραφικών στοιχείων. Επομένως, αναφέρονται σε χάρτες, διαχειρίζονται χάρτες και η έξοδος (output) των διαδικασιών τους είναι πάλι χάρτες. Βέβαια είναι αποδεκτό πια από όλους πως τα χωρικά φαινόμενα, είτε με την μορφή των χωρικών προτύπων είτε των χωρικών σχέσεων, σαφώς ξεπερνούν τη μονοδιάστατη λογική των χαρτών, έστω και την εξελιγμένη μορφή της χαρτογραφικής μοντελοποίησης (cartographic modeling) του Tomlin (1991).

Η δεύτερη υποομάδα αφορά την **Πληροφορική Προσέγγιση** που δίνει έμφαση στην σπουδαιότητα των Γ.Σ.Π. ως σύγχρονων συστημάτων διαχείρισης βάσεων δεδομένων. Η προσέγγιση αυτή υποστηρίζεται με φανατισμό απ' όσους προέρχονται από τις τάξεις των επιστημόνων Η/Υ. Όμως, όπως γράφει κι ο Maguire(1991), "πολύπλοκες αναλυτικές λειτουργίες οι οποίες απαιτούν τη χρήση πολλών ειδών γεωγραφικών στοιχείων μπορούν να συμπεριληφθούν σ' αυτή την προσέγγιση μόνο με δυσκολία". Οι δυο αυτές υποομάδες σίγουρα πρέπει να ταξινομηθούν μαζί, αφού και οι δυο εστιάζονται κυρίως στη διαχείριση χωρικών στοιχείων.

- Η δεύτερη ομάδα αναφέρεται σαν **Προσέγγιση Χωρικής Ανάλυσης** και βεβαίως υποστηρίζει τη σπουδαιότητα της Γεωγραφικής (Χωρικής) Ανάλυσης. Σύμφωνα με τη προσέγγιση αυτή τα Γ.Σ.Π. αποτελούν τμήμα της επιστήμης της Γεωγραφίας, και όχι απλώς μια νέα τεχνολογική εξέλιξη. Η έμφαση στη χωρική ανάλυση είναι η πλέον αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα, αφού όπως γράφει κι ο Goodchild (1988), " η δυνατότητα των Γ.Σ.Π. να αναλύουν χωρικά δεδομένα είναι η παραγωγή χαρτών" ή, επίσης είναι από εκείνα τα συστήματα που μπορούν μόνο να διαχειρίζονται τα χωρικά δεδομένα.
- Η τρίτη ομάδα αναφέρεται στη **Σχεδιαστική Προσέγγιση** και εστιάζεται στη δυνατότητα των Γ.Σ.Π. να βοηθούν στην επίλυση χωρικών προβλημάτων, δηλαδή να συμμετέχουν ενεργά στο χωρικό σχεδιασμό. Αλλά και πάλι μια

επιστημονική προσέγγιση ή έστω ένα εργαλείο δεν μπορεί να καθορίζεται αποκλειστικά και μόνο από τις εφαρμογές του.

Οι θεωρήσεις αυτές των Γ.Σ.Π., (διαχείριση, ανάλυση και σχεδιασμός) που οι επιμέρους υποστηρικτές τους τις θεωρούν ως αντιφατικές, ευτυχώς μπορούν να θεωρηθούν σαν επιστημονικά πεδία που έχουν κοινό τόπο την χωρική διάσταση και επομένως είναι αλληλοσχετιζόμενα και αποτελούν τμήματα μιας ολοκληρωμένης χωρικής προσέγγισης. Μια τέτοια όμως θέση απαιτεί να:

- οριοθετηθούν οι διαφορετικές, αλλά αλληλένδετες περιοχές της διαχείρισης, ανάλυσης και του σχεδιασμού
- προβληθούν οι σχέσεις ανάμεσα στη διαχείριση των χωρικών στοιχείων, της χωρικής ανάλυσης και του χωρικού σχεδιασμού που αποτελούν τα βασικά επιστημονικά πεδία της χωρικής διάστασης
- προβληθούν τα προβλήματα που δημιουργούνται όταν σ' ένα σύστημα αλληλοσυσχετιζόμενων και αλληλοεπιδρόντων γνωστικών περιοχών, όπως οι παραπάνω, η ανάπτυξη είναι ανισοβαρής κι' όχι σε συγχρονισμό με τις άλλες.

3.3 ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ GIS

Οι λειτουργίες ενός GIS μπορούν να χρησιμοποιηθούν όπου υπάρχει ανάγκη για διαχείριση χωρικών δεδομένων ή ακόμα και όπου υπάρχει ανάγκη για ανάλυση της χωρικής διάστασης των δεδομένων.

Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας των υπολογιστών, καθιστά εφικτές πολλές εφαρμογές που εξαιτίας του όγκου και της πολυπλοκότητας της διαθέσιμης πληροφορίας μέχρι και πριν από λίγα χρόνια παρέμεναν εξωπραγματικές. Ενδεικτικά, μερικές από τις πλέον κοινές εφαρμογές των GIS είναι οι παρακάτω:

- **Περιβαλλοντική Διαχείριση (Environmental Management)**
- **Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης**
- **Πολεοδομία και Χωροταξία**
- **Κατασκευές έργων μεγάλης κλίμακας (π.χ.οδοποιία κ.α.)**
- **Διαχείριση Δικτύων Κοινής Ωφέλειας (AM/FM)**
- **Κτηματολόγιο και Κτηματογραφίες**
- **Τοπογραφία, Γεωδαισία και Υδρογραφία**
- **Γεωλογία και Υδρογεωλογία**
- **Δίκτυα Μεταφορών και Επικοινωνιών**

- **Αυτόματη Πλοήγηση**

Επίσης μερικά επιστημονικά πεδία στα οποία τα Γ.Σ.Π. μπορούν να συμβάλλουν σαν ολοκληρωμένα εργαλεία χωρικής ανάλυσης και σχεδιασμού είναι:

- **Περιφερειακός προγραμματισμός – σχεδιασμός** (χωρική ανάλυση περιφερειακών ανισοτήτων, διαχείριση ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων και βάσεων κοινωνικοοικονομικών δεδομένων, επενδυτικά σχέδια και εναλλακτικές στρατηγικές).
- **Φορολογία** (φορολογία ακίνητης περιουσίας, διαχείριση φορολογικών στοιχείων).
- **Εκπαίδευση και Υγεία – Πρόνοια** (πολιτική διαχείρισης παροχών εκπαίδευσης, υγείας πρόνοιας, περιοχές ειδικών χαρακτηριστικών, χωροθετήσεις – κατανομές κέντρων εξυπηρέτησης, περιοχές εξυπηρέτησης).
- **Πυροσβεστική, Δασική υπηρεσία, Αστυνομία** (πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης εκτάκτων αναγκών, ελαχιστοποίηση διαδρομών, κόστους).
- **Ανάλυση αγοράς** (ανάλυση καταναλωτικής συμπεριφοράς, συστήματα λήψης αποφάσεων).
- **Αγορά εργασίας** (χωρική ανάλυση αγορών εργασίας, μελέτη της προσφοράς και ζήτησης, πολιτικές απασχόλησης, ανεργίας και επαγγελματικής κατάρτισης).
- **Δίκτυα διανομών, πωλήσεων και χωροθετήσεις κατανομών** (ανάλυση και διαχείριση δικτύων διανομών προϊόντων και υπηρεσιών, αριστοποίηση διαδρομών και τροφοδοσίας, χωροθετήσεις κέντρων παροχών).

3.4 ΑΛΛΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

- ❖ **ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗΣ (CAD)**

Τα συστήματα χωρικής απεικόνισης (Computer Aided Design) ξεκίνησαν βασικά σαν γραφικά συστήματα από σχεδιαστές (αρχιτέκτονες, σχεδιαστές τοπίου και βιομηχανικούς σχεδιαστές) για να υποστηρίξουν και να απεικονίσουν την καθαρά σχεδιαστική δουλειά τους και δεν περιείχαν βάσεις δεδομένων. Τα σημερινά πακέτα CAD, όπως έχουν εφοδιαστεί με επιπλέον δυνατότητες που επιτρέπουν ποιοτικές και ποσοτικές σχεδιαστικές αναλύσεις και κυρίως διαθέτουν βάσεις δεδομένων στις οποίες μαζί με τα στοιχεία αποθηκεύεται κι ένας εξαιρετικά μεγάλος αριθμός συμβόλων για σχεδιαστική χρήση. Σαν αποτέλεσμα, ο αυτόματος σχεδιασμός

συμπληρώνεται με μια σειρά από διαχειριστικές δυνατότητες (π.χ. αλλαγή κλίμακας, περιστροφή, zooming, editing κλπ.).

Στην ίδια ομάδα ανήκουν και η αυτόματη χαρτογράφηση (Automated Mapping – AM), δηλαδή η εφαρμογή γραφικών στον Η/Υ η οποία αργότερα επεκτάθηκε με την δυνατότητα να αποθηκεύει και να ανακαλεί χωρικά και μη χωρικά στοιχεία που συνδέονται με τα γραφικά, δημιουργώντας έτσι την υποομάδα Αυτόματης Χαρτογράφησης/Διαχείρισης Εγκαταστάσεων (Automated Mapping/ Facilities Management-AM / FM) για χρήση κυρίως στα δίκτυα κοινής ωφέλειας.

❖ **ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ (DSS – DECISION SUPPORT SYSTEMS)**

Συστήματα που δίνουν βοήθεια στην επίλυση προβλημάτων, που δεν έχουν προκαθορισμένη λύση ή επιλογή στρατηγικής για την λύση τους. Τα συστήματα αυτά βασίζονται σε συνδυασμό δεδομένων και μοντέλων και είναι εφοδιασμένα με εξειδικευμένο λογισμικό.

3.5. ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΟΣ ΑΝΙΧΝΕΥΤΗΣ ΣΤΙΓΜΑΤΟΣ (GPS) ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΥΤΟΜΑΤΗΣ ΠΛΟΗΓΗΣΗΣ(GPNS)

Το σύστημα των δορυφορικών ανιχνευτών στίγματος, διεθνώς γνωστό ως GPS, από τα αρχικά των λέξεων Global Positioning system, είναι μια ομάδα δορυφόρων πλοήγησης που βρίσκεται σε τροχιά γύρω από τη γη. Οι πληροφορίες ακριβούς χρόνου και θέσεως, που διαβιβάζονται από τους δορυφόρους, χρησιμοποιούνται από τους αποδέκτες των συστημάτων αυτών, για τον υπολογισμό της θέσης. Την σημερινή εποχή, αυτά τα συστήματα, έχουν ανακηρυχθεί επίσημα ως “λειτουργικά” και παρέχουν συνεχή, εικοσιτετράωρη, τρισδιάστατη κάλυψη σε κάθε σημείο της γήινης επιφάνειας.

Τα GPNS είναι συστήματα αυτόματης πλοήγησης και προσδιορισμού θέσης, ένα είδος real time GIS δηλαδή. Σε συνδυασμό με τα GIS αποτελούν ένα πολύ δυναμικό πληροφοριακό εργαλείο, των οποίων οι κύριες εφαρμογές αφορούν τα κινούμενα συστήματα (ασθενοφόρα αστυνομικά οχήματα, πυροσβεστικά κλπ.)

3.6. ΕΙΔΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Τα GIS όσον αφορά τη δομή τους διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) στα **VECTOR GIS** και β) στα **RASTER GIS**.

Παραδείγματα της πρώτης κατηγορίας είναι μεταξύ άλλων η απεικόνιση γραμμικών στοιχείων (π.χ. δρόμων), πολυγώνων (π.χ. ιδιοκτησίες), σημείων (π.χ. θέσεις γεωτρήσεων).

Παραδείγματα της δεύτερης κατηγορίας είναι η απεικόνιση της πληροφορίας υπό μορφή κελιών (cells), π.χ. υψόμετρο, απόσταση, αριθμό.

Ο συνδυασμός αυτών των δυο κατηγοριών των GIS αποτελεί ένα **ισχυρότατο εργαλείο στην ανάπτυξη μοντέλων λήψης απόφασης**.

Ειδικότερα:

Η εφαρμογή **Vector - GIS** συνίσταται κατά κύριο λόγο στην απεικόνιση της χωρικής πληροφορίας υπό μορφή γραμμικών στοιχείων, όπως σημείων – γραμμών – πολυγώνων.

Οι εφαρμογές των **Vector - GIS** είναι πολλαπλές, όπως στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, στην Ανάπτυξη, στον Σύγχρονο Σχεδιασμό των πόλεων, στον Τουρισμό, στις Συγκοινωνίες, στα Δίκτυα Κοινής Ωφέλειας, στην Εκπαίδευση, στη Δημόσια Πληροφόρηση, στο Κτηματολόγιο, στον Περιβαλλοντικό Σχεδιασμό, μεταξύ άλλων.

Μερικές από τις δυνατότητες των **Vector – GIS** είναι στους ακόλουθους τομείς:

- Χαρτογραφία
- Καταγραφή και απεικόνιση των πολεοδομικών συγκροτημάτων των πόλεων
- Καταγραφή και απεικόνιση αστικών, πολιτιστικών, κοινωνικών υποδομών
- Διαχείριση οδικού και μεταφορικού δικτύου
- Εύρεση συντομότερης διαδρομής μεταξύ δυο σημείων (π.χ. εύρεση κοντινότερης υπηρεσίας).
- Περιβαλλοντικό Σχεδιασμό (απεικόνιση χρήσεων γης και φυτοκάλυψης, μοντελοποίηση υδρογραφικού δικτύου, διαχείριση επιφανειακής υδρολογίας λεκανών).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει σήμερα η ανάπτυξη μοντέλων σε **Raster – GIS** και η εφαρμογή τους στον Περιβαλλοντικό Σχεδιασμό.

Οι πληροφορίες που μας παρέχουν τα **Raster – GIS** συνδυαζόμενα με δεδομένα πεδίου χρησιμοποιούνται για την εκπόνηση μελετών, στατιστικών αναλύσεων, γεωτεχνικών, γεωλογικών και περιβαλλοντολογικών μοντέλων με στόχο τον προσδιορισμό επιπτώσεων (*impact analysis*) καθώς και τη συνεχή παρακολούθηση φαινομένων, τα οποία μεταβάλλονται χωρικά και χρονικά (*monitoring*).

Συγκεκριμένα, ο συνδυασμός των **Vector – GIS** και **Raster – GIS** καθώς και των Δορυφορικών εικόνων, μπορεί να εφαρμοστεί στους ακόλουθους τομείς:

1. Χωροθετήσεις έργων, όπως:
 - Χ.Υ.Τ.Α
 - Φράγματα
 - Κοιμητήρια
 - Χάραξη οδικών δικτύων περιβαλλοντικά αποδεκτών
2. Ανάπτυξη μελετών και μοντέλων φυσικού κινδύνου, όπως:
 - Μοντέλα μορφολογίας ανάγλυφου
 - Μοντέλα διάβρωσης και παραγωγής φερτών υλικών
 - Μοντέλα πλημμυρικού κινδύνου
 - Μοντέλα κατολισθήσεων, τα οποία στηρίζονται σε γεωλογικά και γεωτεχνικά κριτήρια
 - Μοντέλα σεισμικής επικινδυνότητας, όπου υπολογίζεται η χωρική κατανομή της αναμενόμενης εδαφικής επιτάχυνσης, μετάθεσης, ταχύτητας, σεισμικής έντασης
 - Μοντέλα τρωτότητας υπόγειων υδροφόρων από επιφανειακές εστίες μόλυνσης
3. Ανάπτυξη μοντέλων υδατικού ισοζυγίου, όπου συνδυάζονται μοντέλα επιφανειακής και υπόγειας υδρολογίας.
4. Χάραξη οδικού δικτύου περιβαλλοντικά αποδεκτού.

3.7. Γ.Σ.Π. ΚΑΙ ΠΟΛΥΜΕΣΑ (ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ)

Με τον όρο πολυμέσα (*multimedia*), εννοούμε την οργάνωση, διαχείριση και επεξεργασία με ενιαίο τρόπο δεδομένων διαφορετικού χαρακτήρα: κείμενο (*text*), εικόνα (ακίνητη – *image* ή κινούμενη – *animation, digital video*), ήχος (*sound*),

στοιχεία σε βάσεις δεδομένων, κ.λ.π. Τα πολυμέσα έδωσαν με τον δικό τους ιδιαίτερο τρόπο καινούρια διάσταση στα Γ.Σ.Π.. Βέβαια η εικόνα και ο ήχος έχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις επεξεργασίας.

❖ Η ΕΙΚΟΝΑ

Η εικόνα αποτελεί από τα σημαντικότερα στοιχεία στις εφαρμογές των πολυμέσων(είτε κινητή, είτε ακίνητη). Έτσι, η εικόνα εμφανίζεται με δύο τρόπους στον υπολογιστή, οι οποίοι είναι:

1. Να δημιουργηθεί μέσα στον ίδιο υπολογιστή με την βοήθεια διαφόρων προγραμμάτων, δηλαδή, χρησιμοποιώντας διάφορα προγράμματα γραφικών ή C.A.D., συνήθως με την βοήθεια του ποντικιού, ή
2. Να εισαχθεί στον υπολογιστή με την βοήθεια περιφερειακών συσκευών, όπως: ψηφιοποιητής (digitizer), σαρωτής (scanner), ψηφιακή φωτογραφική μηχανή (digital camera) και άλλα.

Η εικόνα που εμφανίζεται και στις δύο περιπτώσεις, μπορεί να επεξεργαστεί ως προς το μέγεθος, τα χρώματα, την φωτεινότητα και άλλα, ώστε να ανταποκρίνεται καλύτερα στις απαιτήσεις της εκάστοτε εφαρμογής

Το πρόβλημα που εμφανίζεται λόγω της χρήσης των εικόνων είναι οι μεγάλες ανάγκες χώρου που είναι απαραίτητες για την αποθήκευση τους. Επιπλέον, υπάρχει και το πρόβλημα της ταχύτητας διαμεταγωγής δεδομένων από τον αποθηκευτικό μέσο προς την οθόνη.

Βέβαια υπάρχουν και οι διάφορες τεχνικές συμπίεσης, με τις οποίες μειώνεται σημαντικά ο απαιτούμενος χώρος. Ταυτόχρονα όμως μειώνεται η απόδοση του συστήματος και σε ορισμένες περιπτώσεις επηρεάζεται και η ποιότητα της εικόνας.

❖ Ο ΗΧΟΣ

Μια εφαρμογή ΓΣΠ μπορεί να συνοδεύεται από ηχητικά σήματα όπως: μουσική, αφήγηση, χαρακτηριστικοί ήχοι, ηχητικά εφέ και άλλα. Με αυτό τον τρόπο η εφαρμογή αποκτά άλλη μορφή, γεμάτη ζωντάνια και αμεσότητα και παρέχει πληροφορίες που με άλλο τρόπο – πλην του ήχου – δεν θα μπορούσαν να μεταδοθούν.

3.8. Γ.Σ.Π. ΚΑΙ INTERNET

Πρόσφατα η τεχνολογία των Γ.Σ.Π περιλαμβάνει τα **Web Based GIS**. Αυτά αποτελούν τον πυρήνα ενός Γεωγραφικού Συστήματος Πληροφοριών που αξιοποιεί την δυνατότητα παροχής πληροφοριών σχετικών με χωρικά, γραφικά και ποσοτικά δεδομένα, άλλα και την δημιουργία αντίστοιχων εφαρμογών με κοινό μέσο υποστήριξης το **Internet**. Είναι ένα εργαλείο που δίνει την δυνατότητα έκδοσης χαρτών στο Διαδίκτυο, δημιουργώντας κατ' αρχάς μια ηλεκτρονική σελίδα στην οποία μπαίνει ο χάρτης. Παρέχει επίσης και τα απαραίτητα εργαλεία για την φυλλομέτρηση, και υποβολή ερωτημάτων στα δεδομένα. Το λογισμικό είναι υπεύθυνο ακόμα για την διαχείριση του **web application server** και της γεωγραφικής πληροφορίας που παρέχεται στον τελικό χρήστη.

Αποτελούν δηλαδή μια κοινή πλατφόρμα για την ανταλλαγή και κοινή χρήση γεωγραφικής και μη πληροφορίας, τόσο στο εσωτερικό ενός οργανισμού αλλά και έξω από αυτό. Τα **Web Based GIS** είναι μια πολύ ισχυρή τεχνολογία που δίνει την δυνατότητα χρήσης γεωγραφικών πληροφοριών μέσω του Internet σε εφαρμογές που μπορεί να διαχειρίζονται από κοινού **ΟΤΑ Α΄ και Β΄ βαθμού, Οργανισμοί κοινής ωφέλειας, Νοσοκομεία, Αστυνομικές αρχές, Πανεπιστήμια, εφορίες αρχαιοτήτων κ.α.** Και επιπλέον οι πληροφορίες παρέχονται και στους πολίτες και στους επιχειρηματίες για την καλύτερη ενημέρωση και εξυπηρέτησή τους.

3.9. ΤΗΛΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.

Η Τηλεπισκόπηση ορίζεται ως «η επιστήμη και η τεχνική της αποκόμισης πληροφορίας για ένα αντικείμενο, περιοχή ή φαινόμενο, μέσα από την ανάλυση της πληροφορίας από ένα μέσο, που δεν βρίσκεται σε επαφή με το αντικείμενο, την περιοχή ή το φαινόμενο που εξετάζεται.» (Lillesand & Keifer, 1994). Βασικός στόχος της είναι η απόκτηση πληροφοριών και η εξαγωγή συμπερασμάτων που συμβάλλουν στη βέλτιστη διαχείριση των φυσικών πόρων της Γης και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Η Τηλεπισκόπηση μπορεί να θεωρηθεί ως μια γραπτή διαδικασία, χρησιμοποιώντας διάφορους αισθητήρες ανίχνευσης, συλλέγοντας στοιχεία που μπορούν να αναλυθούν για την λήψη πληροφοριών για τα αντικείμενα, περιοχές ή φαινόμενα που εξετάζονται. Η πληροφορία και τα στοιχεία που συλλέγονται και μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην Τηλεπισκόπηση, μπορεί να είναι διάφορων

τύπων, συμπεριλαμβάνοντας μεταβολές στην διανομή μιας δύναμης, διανομή ακουστικών κυμάτων ή διανομή ηλεκτρομαγνητικών δυνάμεων.

Η Τηλεπισκόπηση, ως αναπτυσσόμενη επιστήμη, έχει αρχίσει να έχει εφαρμογή σε διάφορους τομείς της τεχνολογίας και σε διάφορες επιστήμες, όπου είναι χρήσιμο εργαλείο στην απεικόνιση, μέσω δορυφορικών εικόνων, χαρακτηριστικών που δεν είναι εμφανίσιμα με την χρησιμοποίηση άλλων μέσων. Οι τομείς με τους οποίους ασχολείται η επιστήμη αυτή είναι:

(επιγραμματικά).

1. Μελέτη αστικών περιοχών
2. Μελέτη αγροτικών περιοχών
3. Μελέτη υδάτινων εκτάσεων
4. Μελέτη δασικών εκτάσεων
5. Μελέτη θαλάσσιων εκτάσεων.

Ειδικότερα στην χωροταξία, η χρήση της Τηλεπισκόπησης είναι πολύ σημαντική καθώς παρέχει χρήσιμα εργαλεία, όπως οι ταξινομήσεις και οι διαχρονικές μελέτες καλύψεων γης, οι οποίες επιτρέπουν την μελέτη και την ορθολογική διαχείριση του χώρου, σε πραγματικές συντεταγμένες. Η μέθοδοι της Τηλεπισκόπησης διακρίνονται ανάλογα με την διακριτική ικανότητα (resolution) των δορυφορικών δεδομένων και χρησιμοποιούνται σε πλήθος εφαρμογών.

3.10. ΛΟΓΙΣΜΙΚΟ ΤΩΝ Γ.Σ.Π.

3.10.1 Arc View 3.2

Είναι λογισμικό των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών που παρέχει πληθώρα δυνατοτήτων χωρικής ανάλυσης και χαρτογραφίας. Το Arc View έχει τη δυνατότητα να αποθηκεύει, να διαχειρίζεται, να ενσωματώνει και να μετασχηματίζει μεγάλο όγκο χωρικών δεδομένων. Επίσης έχει τη δυνατότητα προσθήκης επεκτάσεων (extensions) που καλύπτουν πληθώρα εξειδικευμένων εφαρμογών. Είναι η παλιότερη έκδοση του λογισμικού **Arc Gis**.

3.10.2 Arc GIS Desktop

Το **Arc GIS Desktop** είναι μια συλλογή από προγράμματα τα οποία τρέχουν στους τυπικούς προσωπικούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Χρησιμοποιείται για να δημιουργεί, να εισάγει, να διορθώνει, να εξετάζει, να μετατρέπει σε χάρτη, να αναλύει και να δημοσιοποιεί γεωγραφικές πληροφορίες.

Υπάρχουν τέσσερα προγράμματα στη συλλογή του επιτραπέζιου Arc Gis. Κάθε ένα προσθέτει ένα υψηλότερο επίπεδο λειτουργιών.

- Arc Reader
- Arc View
- Arc Editor
- Arc Info

Το **Arc GIS Desktop** είναι ένα σύνολο ολοκληρωμένων εφαρμογών που περιλαμβάνουν το:

- **Arc Map**, είναι η κεντρική εφαρμογή στο Arc GIS Desktop για όλες τις λειτουργίες που στηρίζονται στους χάρτες στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η χαρτογραφία, η ανάλυση χαρτών και η διόρθωση.

Το Arc Map προσφέρει δυο τύπους απεικόνισης χαρτών:

- Απεικόνιση γεωγραφικών δεδομένων
- Απεικόνιση διάταξης φύλλων χάρτου

- **Arc Catalog**, οργανώνει και διαχειρίζεται όλες τις πληροφορίες GIS όπως χάρτες, globes, σύνολα δεδομένων, πρότυπα, μεταδεδομένα και υπηρεσίες.

Περιλαμβάνει τα εργαλεία:

- Γρήγορη αναζήτηση γεωγραφικών πληροφοριών
- Εγγραφή, απεικόνιση και διαχείριση μεταδεδομένων
- Σχεδιασμό, εξαγωγή και εισαγωγή των σχημάτων και σχεδίων της γεωβάσης
- Έρευνα και γρήγορη αναζήτηση GIS δεδομένων σε τοπικά δίκτυα και Ιστό.
- Διαχείριση κεντρικού υπολογιστή Arc GIS.

- **Arc Toolbox**, περιλαμβάνει ένα περιεκτικό σύνολο λειτουργιών επεξεργασίας γεωγραφικών δεδομένων, στις οποίες περιλαμβάνονται εργαλεία για:

- Διαχείριση δεδομένων

- ο Μετατροπή δεδομένων
- ο Διαδικασία επικάλυψης
- ο Διανυσματική ανάλυση
- ο Κωδικοποίηση γεωγραφικών δεδομένων
- ο Στατιστική ανάλυση.

3.11. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ GIS

Σε αντιδιαστολή με τις παραδοσιακές μεθόδους συλλογής, καταχώρησης, οργάνωσης και επεξεργασίας τα Γ.Σ.Π, παρουσιάζουν τα εξής πλεονεκτήματα:

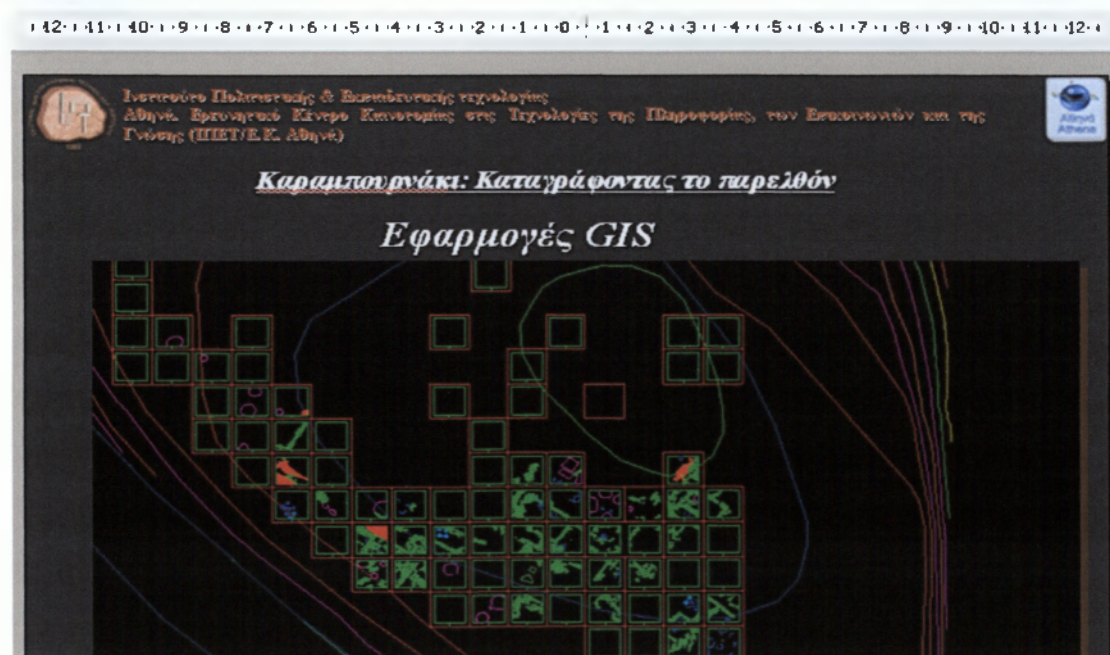
- Δημιουργία χαρτών που είναι δύσκολο να δημιουργηθούν με το χέρι, π.χ. τρισδιάστατοι και στερεοσκοπικοί χάρτες.
- Γρήγορη δημιουργία χαρτών.
- Η δημιουργία και η αναπαραγωγή χαρτών είναι φθηνότερη.
- Εφικτός ο πειραματισμός σε γραφικές παρουσιάσεις των ίδιων δεδομένων.
- Μείωση των πολλαπλά αποθηκευμένων στοιχείων.
- Παροχή στοιχείων μεγάλης ακρίβειας λόγω του ψηφιακού τρόπου αποθήκευσης τους.
- Παροχή ασφάλειας και προστασίας των στοιχείων από φυσικές καταστροφές, όπως και εύκολη αναπαραγωγή τους.
- Παροχή ασφάλειας σε ότι αφορά την τροποποίηση δεδομένων από μη εξουσιοδοτημένα άτομα.
- Εφικτός συνδυασμός διαφορετικών επιπέδων πληροφορίας.
- Δυνατή επιδιόρθωση και προσθήκη δεδομένων ανά πάσα στιγμή.

3.12. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ GIS ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.

Οι τελευταίες εξελίξεις στο χώρο των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών και της δορυφορικής τηλεπισκόπησης έχουν δώσει μια νέα διάσταση στην αρχαιολογικά έρευνα και στον τρόπο διαχείρισης πολιτισμικών μνημείων. Από τη μια πλευρά, καινοτομικά δορυφορικά συστήματα απεικόνισης υψηλής χωρικής και φασματικής διακριτικής ανάλυσης, σε συνδυασμό με την ταυτόχρονη χρήση Συστημάτων Παγκόσμιας Πλοήγησης και Εντοπισμού θέσης(G.P.S.) υψηλής

ακρίβειας και βελτιωμένα συστήματα επεξεργασίας ψηφιακών εικόνων προσφέρουν μεγάλες δυνατότητες στο έργο της αποτύπωσης των αρχαιολογικών χώρων. Από την άλλη, ο συνδυασμός των παραπάνω πληροφοριών με ισχυρές βάσεις δεδομένων που προέρχονται από αρχαιολογικές έρευνες, περιβαλλοντικές πληροφορίες και κοινωνικο-οικονομικά μοντέλα παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τη χρήση του χώρου στην αρχαιότητα και συμβάλουν στην καλύτερη διαχείριση των αρχαιολογικών μνημείων.

Τελευταία χρησιμοποιούνται ευρέως οι δορυφορικές ψηφιακές εικόνες για την αποτύπωση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, αυξάνοντας τη δυνατότητα συσχέτισης και ταξινόμησης πολυφασματικών πληροφοριών για μεγάλες εκτάσεις. Τα περισσότερα αρχαιολογικά ερευνητικά προγράμματα που χρησιμοποιούν ψηφιακές δορυφορικές εικόνες στοχεύουν κυρίως σε δυο κατευθύνσεις: **πρώτον**, στην εξαγωγή περιβαλλοντικών πληροφοριών και το συσχετισμό τους με τη θέση των αρχαιολογικών θέσεων και **δεύτερον**, τη συσχέτιση φασματικών υπογραφών των αρχαιολογικών θέσεων με την ένταση της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, όπως αυτή καταγράφεται από τους πολυφασματικούς δέκτες των δορυφορικών συστημάτων. Με τον τρόπο αυτό, η Δορυφορική Τηλεπισκόπηση είναι μια κατεξοχήν μη-καταστροφική τεχνική απόκτησης αρχαιολογικών πληροφοριών, χωρίς να απαιτούνται ανασκαφικές δραστηριότητες στην ευρύτερη περιοχή των αρχαιολογικών χώρων.

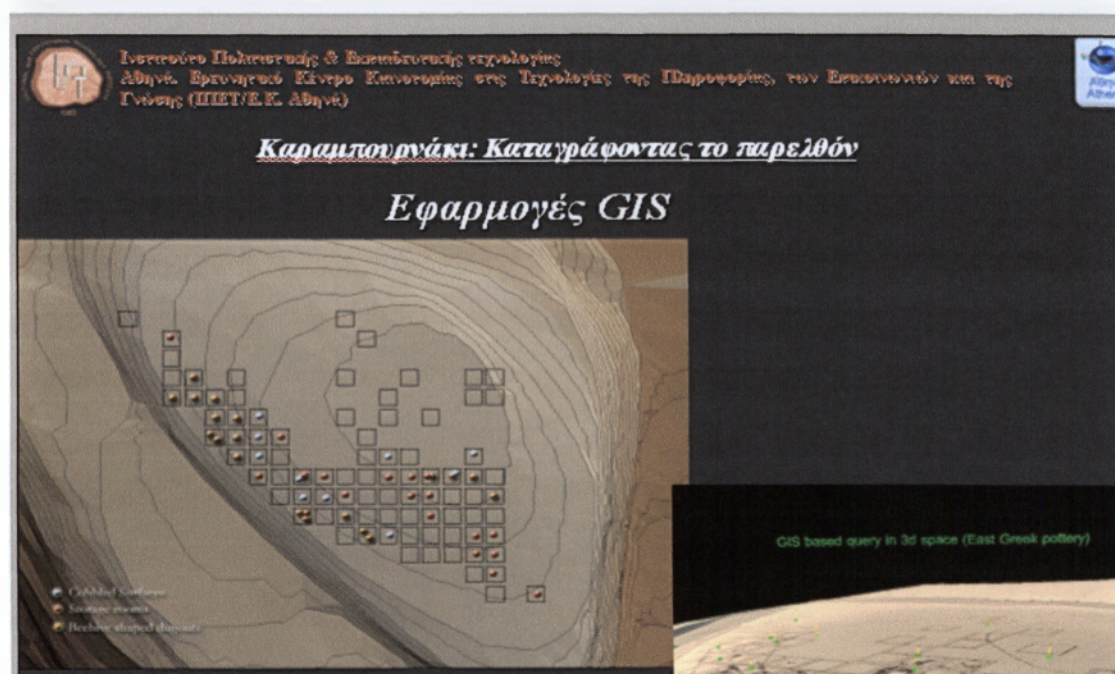

Εικόνα 3.1: Τα δορυφορικά συστήματα στην καταγραφή των αρχαιολογικών ευρημάτων

Η εφαρμογή της ψηφιακής επεξεργασίας δορυφορικών εικόνων και η σύνθεση και συσχέτιση των αποτελεσμάτων αυτής μέσω Γ Σ Π ανοίγει νέους

ορίζοντες στην αποτύπωση των αρχαιολογικών θέσεων, τον εντοπισμό υποψήφιων περιοχών με πιθανό αρχαιολογικό ενδιαφέρον και τη διαχείριση των αρχαιολογικών θέσεων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις, όπου υπάρχουν αυξημένες πιέσεις λόγω της αναπτυξιακής δραστηριότητας.

Με την αποφυγή περιοχών με αυξημένη πιθανότητα παρουσίας αρχαιολογικών θέσεων εξασφαλίζεται η προστασία των πολιτιστικών μνημείων, προγραμματίζεται ο ρυθμός των αναπτυξιακών έργων και εξοικονομούνται σημαντικοί πόροι.

Εικόνα 3.2: Αποτύπωση του χώρου των αρχαιολογικών ευρημάτων και τρισδιάστατη απεικόνιση της περιοχής με χρήση ΓΣΠ

Η καταγραφή και η παρουσίαση του συνόλου των ανασκαφικών τομών γίνεται μέσα από φωτογραφίες, αρχιτεκτονικά σχέδια και κείμενα.

Η υιοθέτηση ενός συστήματος G.I.S. συνεπάγεται αναβάθμιση του υπάρχοντος συστήματος τεκμηρίωσης και διαχείρισης, καθώς και των πληροφοριακών συστημάτων και βάσεων δεδομένων, των προτύπων προστασίας και της γενικότερης στρατηγικής σε επίπεδο κράτους ως προς την αντιμετώπιση των αρχαιοτήτων.

Η δημιουργία ηλεκτρονικών θεματικών αρχαιολογικών χαρτών και ΓΣΠ, σε συνάρτηση με τις υπάρχουσες περιβαλλοντικές συνθήκες, τις γεωμορφολογικές και κλιματικές αλλαγές και τις πιέσεις που δημιουργούνται από τον χωροταξικό

σχεδιασμό, μπορεί να οδηγήσει σε ένα αποτελεσματικό μοντέλο αντιμετώπισης προβλημάτων που αφορούν τη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Με τον τρόπο αυτό, τα ΓΣΠ ανάγονται σε ένα εξαιρετικά χρήσιμο και αποτελεσματικό εργαλείο που μπορεί να συνεισφέρει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση προβλημάτων που απορρέουν από την ανάγκη προστασίας και διαχείρισης των πολιτιστικών μνημείων υπό την πίεση των σύγχρονων αναπτυξιακών έργων και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που προέρχονται από την ανάγκη ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων και δημιουργίας αρχαιολογικών και περιβαλλοντικών πάρκων. Η ανάγκη της δημιουργίας μιας σύνθετης εφαρμογής ενός Γεωγραφικού Συστήματος Διαχείρισης Πολιτιστικών Πληροφοριών, με δυνατότητες χωρικής επεξεργασίας και μοντελοποίησης ψηφιακών εικόνων, απορρέει ακόμα από την προσπάθεια **εξοικονόμησης πόρων** λόγω του ύψους των κονδυλίων που διατίθενται ετησίως για την επιφανειακή αρχαιολογική έρευνα και την τεκμηρίωση αρχαιολογικών χώρων και αξιολόγηση αυτών κατά την διάρκεια κατασκευής και υλοποίησης αναπτυξιακών έργων (π.χ. έργα κατασκευής ή διεύρυνση οικιστικής ζώνης, εκμετάλλευση παράκτιων εδαφών, κ.α.).

Τα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών όπως προελέχθη διαθέτουν το πλεονέκτημα της γεωγραφικής ένταξης των πληροφοριών, μέσω της αποτύπωσης, επεξεργασίας, ανάλυσης και αποθήκευσης διαφορετικών επιπέδων πληροφοριών και της δημιουργίας θεματικών χαρτών. **Επιπλέον ενσωματώνουν και ενοποιοούν σε ένα ενιαίο πληροφορικό σύστημα όλες τις γνωστές τεχνολογίες πληροφορικής στον πολιτιστικό τομέα.**

Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές εφαρμογές στον Ελλαδικό χώρο, ακολουθώντας την εμπειρία άλλων κρατών και τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτές κυρίως έχουν δημιουργηθεί από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα σε συνεργασία με Ερευνητικά κέντρα. Μια εφαρμογή αφορά την Ίτανο και την περιοχή του νομού Λασιθίου (υιοθέτηση των Συστημάτων Παγκόσμιας Πλοήγησης υψηλής ακρίβειας με στόχο την αποτύπωση των αρχαίων μνημείων και τη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού αρχαιολογικού χάρτη).

3.13. Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Το Εργαστήριο Γεωφυσικής – Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης & Αρχαιοπεριβάλλοντος του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών/Ίδρυμα Τεχνολογίας

και Έρευνας (Ι.Τ.Ε.) ανέλαβε την δημιουργία του ψηφιακού αρχαιολογικού Ατλαντα του Ν. Λασιθίου.

Το έργο αφορά στη δημιουργία ενός Γεωγραφικού Συστήματος Πληροφοριών (G.I.S.), το οποίο περιλαμβάνει διάφορα επίπεδα πληροφοριών, με στόχο την αποτύπωση και ηλεκτρονική αρχειοθέτηση των σημαντικότερων αρχαιολογικών χώρων της ευρύτερης περιοχής του Νομού Λασιθίου.

Το τελικό προϊόν αποτελείται από μια ολοκληρωμένη γεωγραφική βάση δεδομένων, στα πρότυπα ενός Γ.Σ.Π., των πολιτιστικών πόρων του νομού Λασιθίου. Ο ηλεκτρονικός αρχαιολογικός χάρτης της περιοχής έχει ένα πλήρες μωσαϊκό χαρτών (τοπογραφικοί, γεωλογικοί, χρήσης γης, γαιοϊκανότητας, ψηφιακό μοντέλο εδάφους) και δορυφορικών εικόνων SPOT και Landsat, τα οποία πλαισιώνουν με δισδιάστατες απεικονίσεις την κατανομή των αρχαιολογικών θέσεων.

Η γεωγραφική βάση δεδομένων περιλαμβάνει κατάλογο των σημαντικότερων αρχαιολογικών θέσεων του Νομού Λασιθίου, περιβαλλοντικές πληροφορίες, χρονολόγηση, γενικές πληροφορίες, αναφορές και φωτογραφικό υλικό από τις αρχαιολογικές θέσεις. Το Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών προσφέρει τη δυνατότητα σύνθεσης των διαφορετικών επιπέδων πληροφοριών και την απεικόνιση διαφορετικών θεματικών χαρτών των αρχαιολογικών θέσεων της περιοχής. Με τον τρόπο αυτό, το έργο μπορεί να αποτελέσει το υπόβαθρο για την δημιουργία ενός ηλεκτρονικού αρχαιολογικού κτηματολογίου της Κρήτης, με δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί για την διαμόρφωση της αναπτυξιακής πολιτικής, με άμεσες επιπτώσεις στον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων που σχετίζονται με τη διατήρηση, προστασία, διαχείριση και προβολή των πολιτιστικών πόρων της περιοχής.

Μέσω της χαρτογράφησης των γεωμορφολογικών και αρχαιολογικών χαρακτηριστικών της περιοχής, το σύστημα αυτό έχει δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την επαλήθευση θεωρητικών αρχαιολογικών μοντέλων κατοίκησης, την αξιοποίηση και εκμετάλλευση των πολιτιστικών πόρων, την προστασία των μνημείων και την παράλληλη οικιστική και τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, χωρίς αυτή να αποτελεί απειλή για τους αρχαιολογικούς χώρους και τις ζώνες προστασίας.

Βέβαια μέσα στα πλαίσια της ανάγκης για ορθή χρήση σύγχρονων ψηφιακών τεχνικών στη διαδικασία διαχείρισης και προβολής των αρχαιολογικών πόρων, ο Ψηφιακός Αρχαιολογικός Χάρτης του Νομού Λασιθίου, Κρήτης έχει **δημοσιευτεί στο διαδίκτυο**¹. Αυτό εξασφαλίζει ότι οποιονδήποτε χρήστης έχει πρόσβαση στην

¹ : <http://www1.ims.forth.gr/ArchGeolab/ArchLasithi/html-end/html-map-page1.htm>

παρουσίαση και στα αποτελέσματα του έργου στο διαδίκτυο. Η ιστοσελίδα περιέχει τόσο το ψηφιακό χάρτη, παρέχοντας δυνατότητες συνδυασμού και υπέρθεσης διαφορετικών επιπέδων πληροφοριών, όσο και τη βάση δεδομένων, ώστε ο τελικός χρήστης να μπορεί να κάνει αναζητήσεις, αλλά και εκτυπώσεις των καταχωρημένων πληροφοριών. Ο σχεδιασμός του Web site έγινε με τρόπο που να επιτρέπει τη δημοσίευση χαρτοσυνθέσεων και την πρόσβασή τους από οποιονδήποτε HTML viewer, καθώς και την αυτόνομη χρήση της βάσης των αρχαιολογικών πληροφοριών.

Για την ευκολότερη πλοήγηση στον ψηφιακό χάρτη, ο χρήστης έχει την δυνατότητα χρήσης διαφόρων εργαλείων, όπως pan, zoom, select features, print, distance measure, legend view, κ.α. Τόσο η βάση δεδομένων, όσο και ο ψηφιακός χάρτης, έχουν την δυνατότητα ανανέωσης των πληροφοριών. Τέλος, η κατασκευή της ιστοσελίδας συνοδεύεται με πρόσθετες πληροφορίες που σχετίζονται με την υλοποίηση του έργου. Με τον τρόπο αυτό είναι εφικτή η διάχυση των αποτελεσμάτων και η καλύτερη χρήση τους. Τόσο η βάση δεδομένων, όσο και οι τεχνικές εκθέσεις, έχουν συνταχθεί σε δύο γλώσσες, την ελληνική και αγγλική.

3.14. ΑΛΛΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

❖ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Οι Εφορείες Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων, καθώς και οι Κεντρικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, χρησιμοποιούν το ηλεκτρονικό πρόγραμμα καταγραφής – διαχείρισης μνημείων, που φέρει την ονομασία *“Πολέμων”*. Και σε πρώτη φάση λειτουργεί το *Πρόγραμμα Ηλεκτρονικής Αποδελτιώσεως Μνημείων*.

Το πρόγραμμα αυτό αποτελείται από ένα πρότυπο **Πίνακα Ηλεκτρονικής Αποδελτιώσεως Μνημείων με 17 Στήλες**, όπου δίδονται κύριες και μοναδικές πληροφορίες για κάθε μνημείο σε τρόπο ώστε, κατά την πλήρη φάση υλοποίησής του προγράμματος *“Πολέμων”*, να διαμορφώνεται αυτόματα ο αριθμός της ταυτότητας του κάθε μνημείου.

Κατά την πλήρη λειτουργία του προγράμματος *«Πολέμων»*, κάθε Εφορεία, θα είναι σε θέση να διαχειρίζεται για κάθε μνημείο χωριστά (εφόσον το έχει καταγράψει ηλεκτρονικά), ένα πλήθος πληροφοριών που σχετίζονται με αυτό, δηλαδή χάρτες, σχέδια, φωτογραφίες, ημερολόγια, έγγραφα, αλληλογραφία με ιδιώτες, κ.ο.κ.

Στον «Πολέμωνα» με τον όρο *μνημείο* νοείται *κάθε στοιχείο του υλικού πολιτισμού, από ένα απλό όστρακο έως τα μεγάλα και σημαντικά μνημεία και οι χώροι*. Η χρήση του προγράμματος δεν απαιτεί ειδικές γνώσεις πληροφορικής, η δε ασφάλεια των καταγραφόμενων πληροφοριών έχει εξασφαλισθεί σε πολλά επίπεδα, εντός και εκτός της υπηρεσιακής μονάδας, όπου λειτουργεί το σύστημα.

Παράλληλα προς τον «Πολέμωνα», η Διεύθυνση Αρχαίου Μνημείων και Δημοσιευμάτων επεξεργάζεται και ανεξάρτητο πρόγραμμα Θησαυρού Όρων των μνημείων με την επωνυμία *«Πολυδεύκης»*, προκειμένου το σύστημα να λειτουργεί σε πανελλαδικό επίπεδο χωρίς αντιφάσεις ή παρερμηνείες ως προς την χρησιμοποιούμενη ορολογία.

❖ ΤΡΙΣΔΙΑΣΤΑΤΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΑΝΗ: ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΜΑΝΗΣ

Στις εφαρμογές πληροφορικής για την διαχείριση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, εντάσσεται και το έργο που ανέπτυξαν το Ινστιτούτο Πολιτισμικής και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας και το Ερευνητικό Κέντρο Καινοτομίας στις Τεχνολογίες Πληροφορίας, των Επικοινωνιών και της Γνώσης.

Το έργο αποσκοπεί στην τρισδιάστατη ψηφιοποίηση του ναού της Επισκοπής στην περιοχή Σταυρί της Μάνης (χριστιανικός ναός της Βυζαντινής περιόδου) και του ναού του Αγίου Βασιλείου στον οικισμό Κελεφά (χριστιανικός ναός της Μεταβυζαντινής περιόδου) πάλι στη Μάνη με στόχο την προβολή τους. Η ψηφιοποίηση αφορά τόσο το εξωτερικό όσο και το εσωτερικό των ναών. Το αποτέλεσμα του έργου είναι ένα τρισδιάστατο ψηφιακό μοντέλο των ναών το οποίο θα παρέχει τη δυνατότητα εικονικής επίσκεψης και περιήγησης των χώρων του κάθε μνημείου.

 Ινστιτούτο Πολιτιστικής & Εκπαιδευτικής τεχνολογίας
 Αθήνα, Εργαστήριο Είκερο Κινητοποίησης στις Τεχνολογίες της Παιδείας, των Επιστημονικών και της
 Γνώσης (ΠΠΕΤ/Ε.Κ. Αθήνα)

Βυζαντινή Μάνη: Τρισδιάστατη απεικόνιση βυζαντινών εκκλησιών στη Μάνη

Εμπειρική μέθοδος σε συνδυασμό με φωτογραμμετρία

Βήμα 1:
 Δημιουργία γεωμετρικών μοντέλων των μνημείων από μετρήσεις και ψηφιακές φωτογραφίες

Βήμα 2:
 Επεξεργασία φωτογραμμειών

Εικόνα 3.3: Ψηφιοποίηση και τρισδιάστατη απεικόνιση του ναού της Επισκοπής στην Μάνη

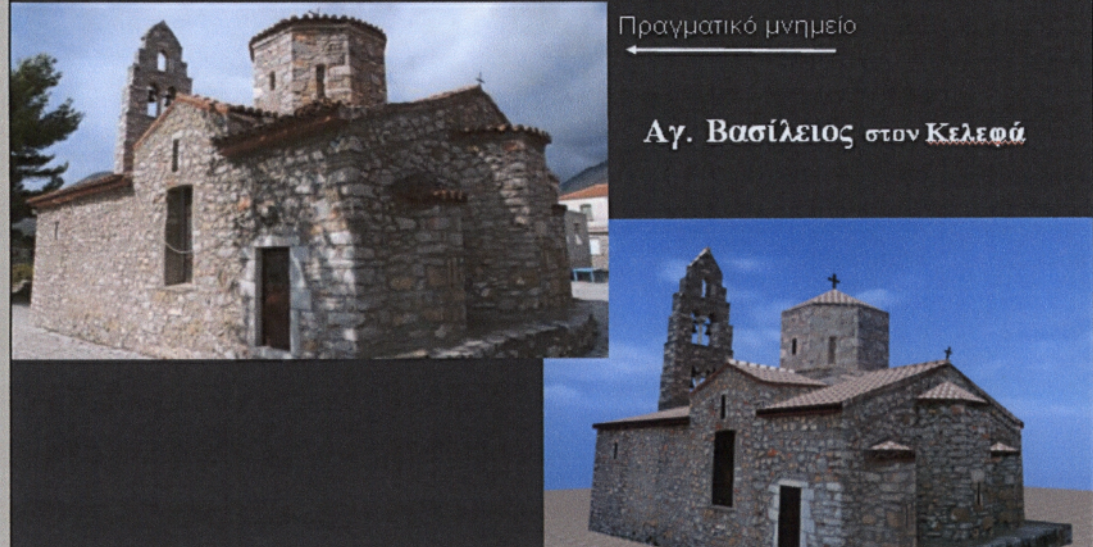

 Ινστιτούτο Πολιτιστικής & Εκπαιδευτικής τεχνολογίας
 Αθήνα, Εργαστήριο Είκερο Κινητοποίησης στις Τεχνολογίες της Παιδείας, των Επιστημονικών και της
 Γνώσης (ΠΠΕΤ/Ε.Κ. Αθήνα)

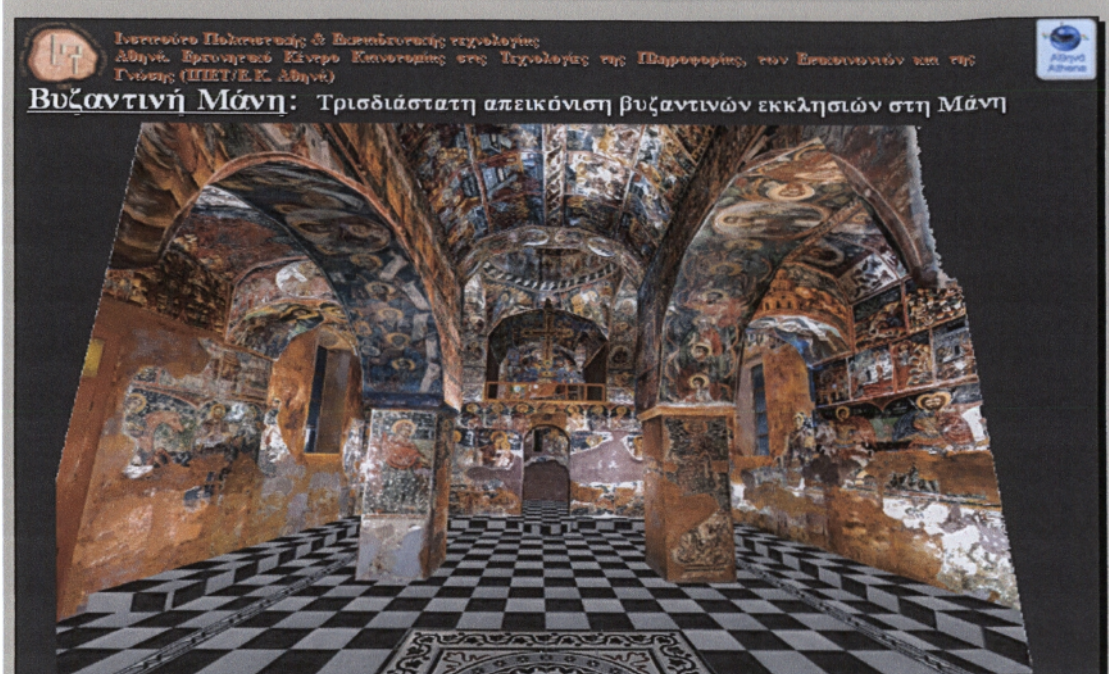
Βυζαντινή Μάνη: Τρισδιάστατη απεικόνιση βυζαντινών εκκλησιών στη Μάνη

Πραγματικό μνημείο

Αγ. Βασίλειος στον Κελεφά

Εικόνα 3.4: Το πραγματικό μνημείο και η τρισδιάστατη απεικόνισή του

Εικόνα : 3.8: Τρισδιάστατη απεικόνιση εσωτερικού ναού

Τα παραπάνω παραδείγματα εφαρμογών πληροφορικής στην πολιτισμική έρευνα μπορούν να συμπεριληφθούν στις εφαρμογές των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών, να τις συμπληρώσουν με τρόπο ώστε να αποτελέσουν ολοκληρωμένα συστήματα. Τα μνημεία αποτυπώνονται, καταγράφονται, τεκμηριώνονται με πολλαπλά μέσα, αναπαράγονται ψηφιακά μέσω της επεξεργασίας και τοποθετούνται στον χώρο. Σε όλες αυτές τις τεχνολογίες κυρίαρχο ρόλο παίζουν τα Γ.Σ.Π. διότι ενοποιούν όλες αυτές τις τεχνολογίες και δίνουν την δυνατότητα ενιαίας ολοκληρωμένης διαχείρισης και συσχέτισης διαφορετικών αρχαιολογικών και περιβαλλοντικών παραγόντων-μεταβλητών. Με αυτό τον τρόπο προσφέρονται νέες δυνατότητες που αναβαθμίζουν τόσο την αρχαιολογική έρευνα, όσο και τον τρόπο διαχείρισης, και ανάδειξης των αρχαιολογικών μνημείων .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΛΟΓΙΣΜΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ- ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΛΕΣΒΟΥ

4.1. ΣΤΟΧΟΣ – ΣΚΟΠΟΣ

Η εφαρμογή έχει σαν στόχο να δημιουργήσει ένα ψηφιακό αρχείο και να καταγράψει τα πολιτισμικά μνημεία της Λέσβου με όσες περισσότερες λεπτομέρειες ήταν δυνατόν να συγκεντρωθούν. Επίσης ένας εξίσου σημαντικός στόχος είναι να δώσει έναν ψηφιακό «οδηγό» του Νησιού με τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία του πολιτισμού και το περιβάλλον, έτσι ώστε ο κάθε ενδιαφερόμενος να μπορεί να βλέπει φωτογραφίες αλλά και να παίρνει πληροφορίες σημείων που τον ενδιαφέρουν.

Η εργασία απευθύνεται σε αυτούς που ασκούν πολιτιστική πολιτική στο Νησί, αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί εύκολα. Η εφαρμογή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, κυρίως τις εφορίες αρχαιοτήτων, αλλά και την Νομαρχία Λέσβου και συγκεκριμένα τη Διεύθυνση Πολιτισμού, αλλά και το Δήμο Μυτιλήνης, φορείς δηλαδή που άμεσα ή έμμεσα ασκούν πολιτιστική και περιβαλλοντική πολιτική στο Νησί. Επίσης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την άσκηση τουριστικής πολιτικής στο Νησί, ή να χρησιμοποιηθεί για την δημιουργία άλλων τουριστικών εφαρμογών.

Τα βήματα που ακολουθήθηκαν για να δημιουργηθεί η εφαρμογή «Καταγραφή και διαχείριση των πολιτισμικών μνημείων και του περιβάλλοντος της Λέσβου» από την επιλογή των στοιχείων μέχρι την τελική παραγωγή των θεματικών χαρτών αναφέρονται πιο κάτω.

4.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν για την δημιουργία της εφαρμογής προήλθαν από το από το Υπουργείο Πολιτισμού, την 14^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (14^η)

ΕΒΑ), την Κ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων(Κ' ΕΠΚΑ) και ορισμένα από την Υπηρεσία Νεώτερων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Βορείου Αιγαίου, διότι είναι αρμόδια κυρίως για νεώτερα μνημεία και κυρίως τα διατηρητέα κτίρια τα οποία είναι πολυάριθμα στο Δήμο Μυτιλήνης. Αυτά θα μπορούσαν να απεικονιστούν μέσα από μια άλλη εφαρμογή, που θα είχε σαν περιοχή μελέτης το Δήμο.

Πιο αναλυτικά το σύστημα αποτελείται από:

1. Το ψηφιακό υπόβαθρο του σχεδίου της νήσου Λέσβου

Έχει χρησιμοποιηθεί το ψηφιακό υπόβαθρο της νήσου Λέσβου με τα όρια του, τα όρια των δήμων, τους δρόμους, τους οικισμούς και τα ποτάμια.

2. Από μία βάση δεδομένων, στην οποία έχουν εισαχθεί οι μη γραφικές πληροφορίες για τα μνημεία της Λέσβου. Η βάση δεδομένων έχει δημιουργηθεί και επεξεργαστεί σε Dbase, την βάση δεδομένων του Arc View. Πιο κάτω ακολουθεί λεπτομερής περιγραφή της βάσης δεδομένων.

3. Από τα αρχεία με επέκταση .txt(αρχεία τεκμηρίωσης)

Τα αρχεία .txt είναι αρχεία κειμένου που περιέχουν ιστορικές πληροφορίες και περιγραφές για τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία. Ακόμα στην εφαρμογή υπάρχουν αρχεία τεκμηρίωσης σε μορφή κειμένου για τα σημεία ενδιαφέροντος τα οποία βρέθηκαν είτε στο διαδίκτυο στην διεύθυνση του Υπ. Πολιτισμού, είτε σε ιστοσελίδες, αλλά και σε πολλά έντυπα που αφορούν την Λέσβο. Τα αρχεία αυτά έχουν συνδεθεί στην εφαρμογή με την επιλογή "Hot-link". Ο χρήστης έχει τη δυνατότητα με ένα κλικ πάνω στο μνημείο της επιλογής του, να ανοίγει ένα παράθυρο με κείμενο.

4. Από τα αρχεία με επέκταση .tif

Επιπλέον εισάγονται φωτογραφίες για τα περισσότερα μνημεία, που βρέθηκαν είτε στο διαδίκτυο στην ιστοσελίδα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λέσβου, είτε στην ιστοσελίδα του Υπ. Πολιτισμού. Είναι φωτογραφικό υλικό, σε μορφή αρχείων .tif, το οποίο περιλαμβάνεται στην εφαρμογή και η σύνδεση έχει γίνει επίσης με την επιλογή "Hot-link". Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να δούμε φωτογραφίες των διάφορων μνημείων του Νησιού, ώστε να μπορούμε να έχουμε μια εικόνα τους.

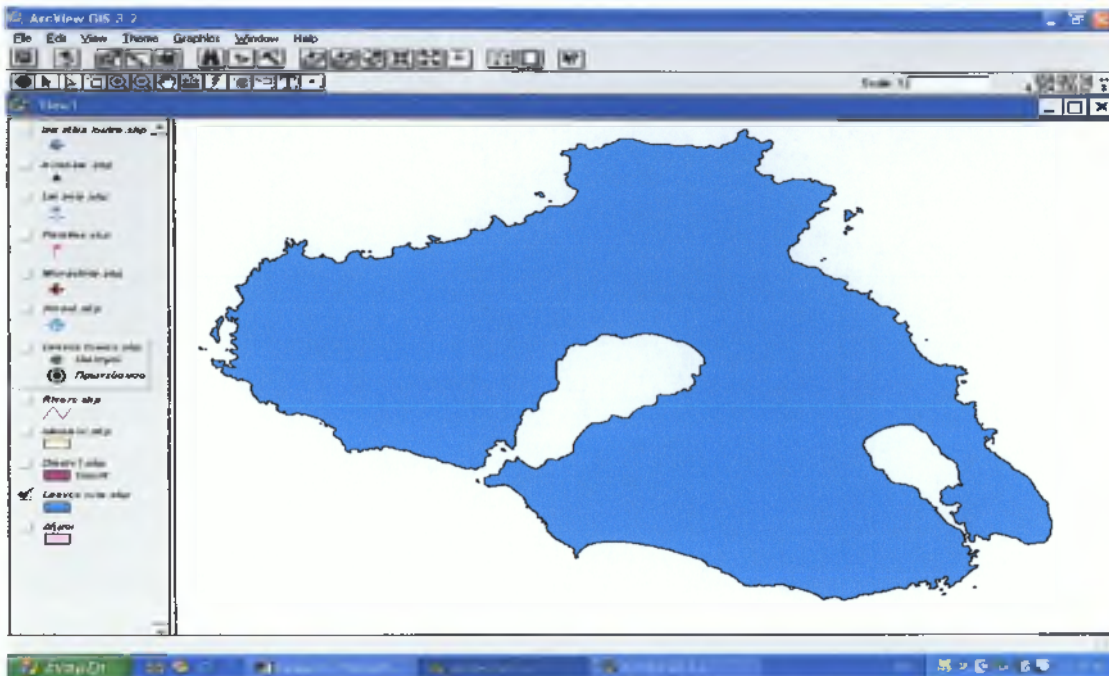
ΕΠΙΠΕΔΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ

ΕΠΙΠΕΔΟ	ΤΥΠΟΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
Lesvos oria	Πολυγωνικό	Όρια Λέσβου
Dimoi	Πολυγωνικό	Δήμοι της Λέσβου
Oik_Nomou	Σημειακό	Οικισμοί της Λέσβου
Roads	Γραμμικό	Δρόμοι
Rivers	Γραμμικό	Ποτάμια - Χείμαρροι
mnimeia	Σημειακό	Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία της Λέσβου

Το επίπεδο πληροφορίας με την ονομασία «μνημεία» προέκυψε από την ψηφιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων της Λέσβου.

Τα πεδία του πίνακα του θέματος «μνημεία» δίνουν μια περιγραφή για τον αρχαιολογικό χώρο, ή το μνημείο του Νησιού, ως προς την τοποθεσία και την ονομασία αυτών καθώς, επίσης αναφέρονται και τα ΦΕΚ με τα οποία αυτά είναι κηρυγμένα.

4.3 ΟΡΙΑ ΝΗΣΟΥ

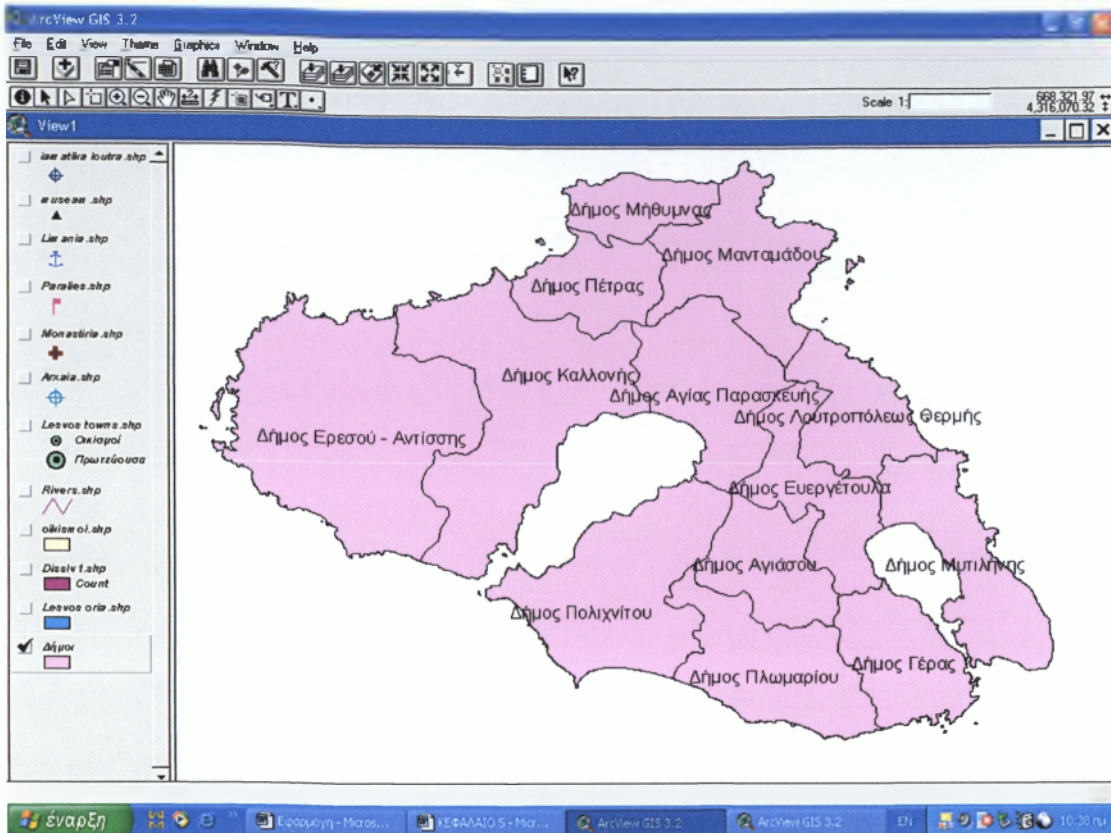

Χάρτης 4.1: Ακτογραμμή της νήσου Λέσβου

4.4 ΔΗΜΟΙ

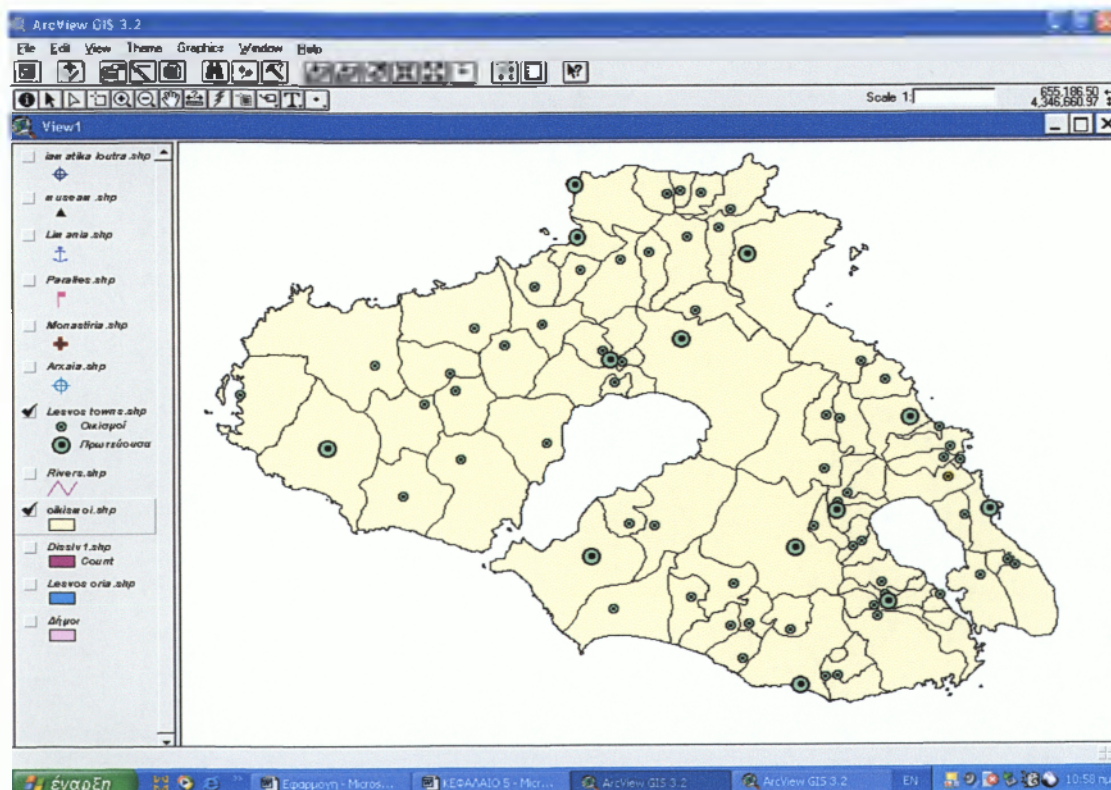
Η Λέσβος συντίθεται από 13 δήμους:

- Αγίας Παρασκευής
- Αγιάσου
- Γέρας
- Ερεσού – Αντίσσης
- Ευεργέτουλα
- Καλλονής
- Λουτροπόλεως Θερμής
- Μανταμάδου
- Μυτιλήνης
- Μήθυμνας
- Πέτρας
- Πλωμαρίου
- Πολιχνίτου

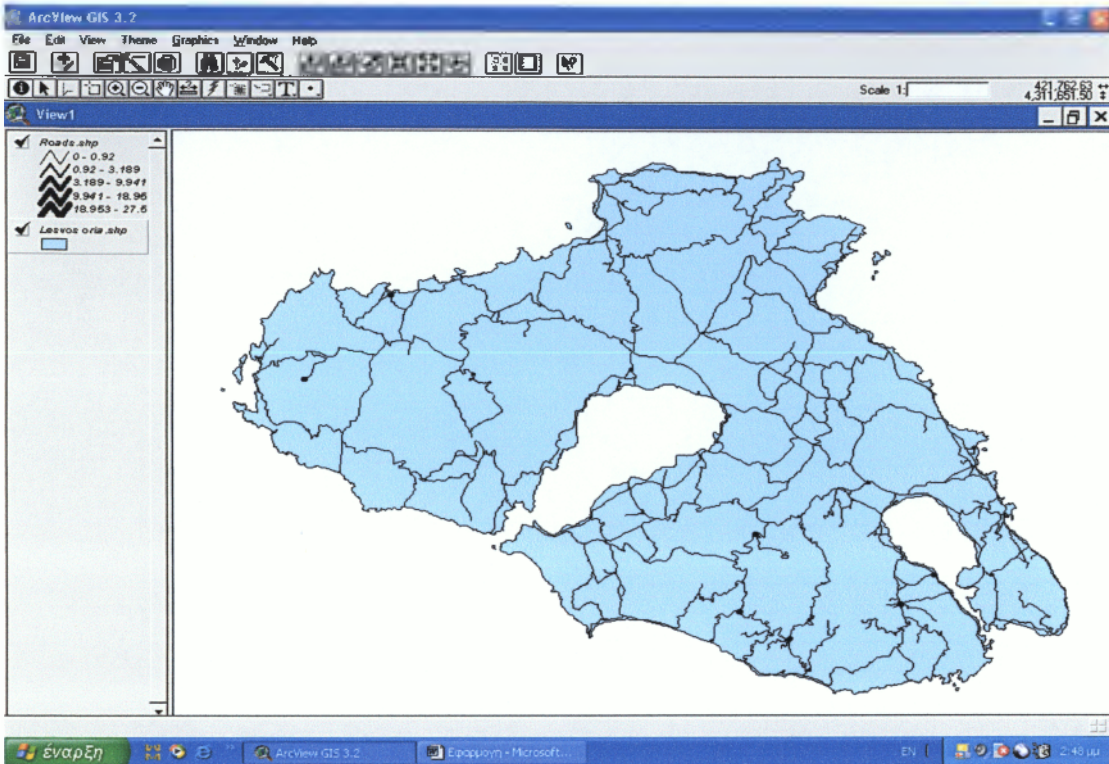
Χάρτης 4.2: Δήμοι της Λέσβου.

4.5 ΟΙΚΙΣΜΟΙ

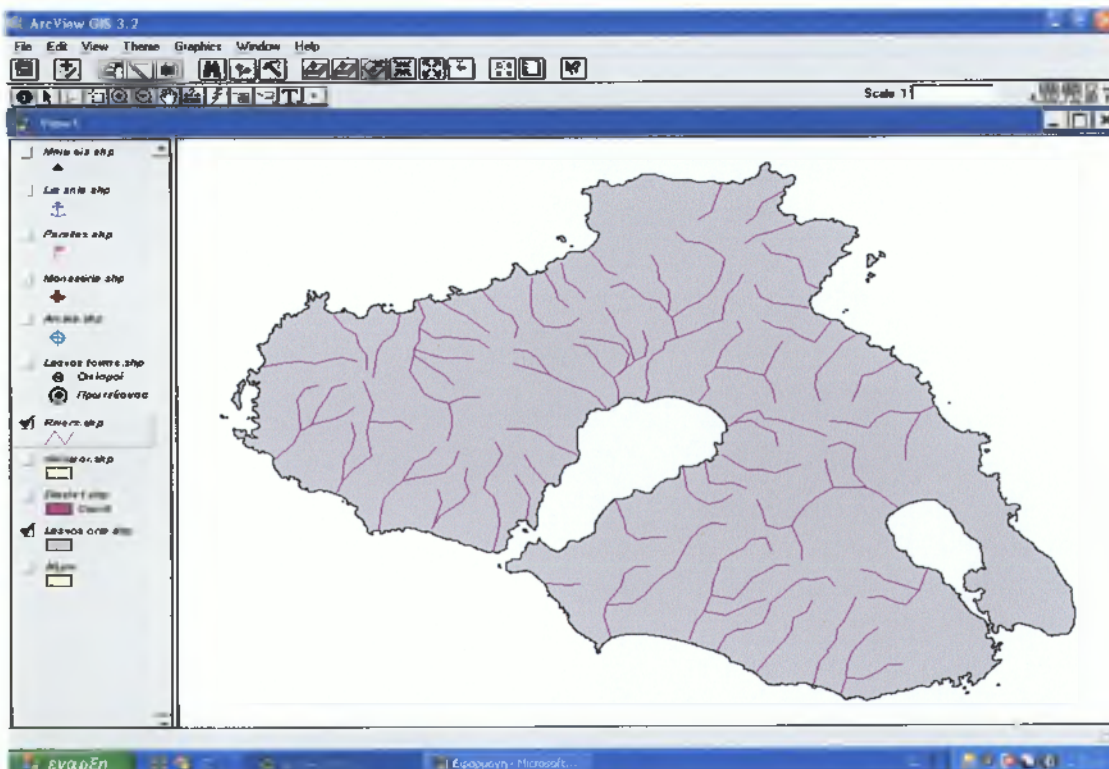
Χάρτης 4.3: Οι πιο μεγάλοι οικισμοί της Λέσβου

4.6 ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Χάρτης 4.4: Το κύριο οδικό δίκτυο της Λέσβου.

4.7 ΠΟΤΑΜΙΑ – ΧΕΙΜΑΡΡΟΙ

Χάρτης 4.5: Ποτάμια και χείμαρροι της Λέσβου

4.8 ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Τα πεδία που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία της βάσης δεδομένων της εφαρμογής απεικονίζονται στον ακόλουθο πίνακα:

ΠΕΔΙΟ	ΜΟΡΦΗ	ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ
A/A	Αριθμός	Ο κωδικός κάθε αρχαιολογικού χώρου & μνημείου.
Όνομασία	Χαρακτήρες	Όνομα αρχαιολογικού χώρου, μνημείου.
Δήμος	Χαρακτήρες	Δήμος που ανήκουν οι αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία.
Δημοτικό Διαμέρισμα	Χαρακτήρες	Θέση που βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος.
Είδος Μνημείου	Χαρακτήρες	Δίδεται η κατηγορία στην οποία ανήκει το μνημείο, π.χ. αμυντικό συγκρότημα, μουσουλμανικά τεμένη κλπ.
Χρονική Περίοδος	Χαρακτήρες	Η περίοδος στην οποία ανήκει το μνημείο.
Υπουργική Απόφαση	Χαρακτήρες	Η υπουργική απόφαση που το χαρακτηρίζει ως μνημείο.
ΦΕΚ	Χαρακτήρες	Το ΦΕΚ με το οποίο χαρακτηρίζονται αρχαιολογικοί χώροι – μνημεία.
Περιφραγμένος	Χαρακτήρες	Δίνονται πληροφορίες για το ποιοι αρχαιολογικοί χώροι είναι περιφραγμένοι
Επισκέψιμος	Χαρακτήρες	Δίνονται πληροφορίες για το ποιοι αρχαιολογικοί χώροι είναι επισκέψιμοι.
Εφορεία Αρχαιοτήτων	Χαρακτήρες	Εφορεία αρχαιοτήτων που είναι αρμόδια για το κάθε μνημείο.
φωτογραφίες	χαρακτήρες	Την διαδρομή στο αποθηκευτικό μέσο, όπου βρίσκονται τα αρχεία εικόνων (Tif)

κείμενο	χαρακτήρες	Την διαδρομή στο αποθηκευτικό μέσο, όπου βρίσκονται τα αρχεία κειμένου(txt)
---------	------------	---

4.9 ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Η κωδικοποίηση των στοιχείων και συγκεκριμένα των μνημείων είναι μία διαδικασία που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή. Τα μνημεία που συγκεντρώθηκαν αρχικά για την υλοποίηση της εργασίας ήταν πολύ περισσότερα από τον τελικό αριθμό των 74. Η αναζήτηση όμως από τα Φ.Ε.Κ. (Εφημερίδα Κυβέρνησης) αρχικά και έπειτα με ίδια έρευνα τα περιόρισε σε αυτόν τον αριθμό. Πολλά από τα μνημεία, όπως λείψανα που είχαν εντοπιστεί σε κάποιες περιοχές εκτίθενται στα διάφορα μουσεία του Νησιού. Σε κάθε ένα από αυτά δόθηκε ένας κωδικός αυθαίρετα. Οι ίδιοι κωδικοί χρησιμοποιήθηκαν και για την αντιστοίχιση των φωτογραφιών και των αρχείων κειμένων.

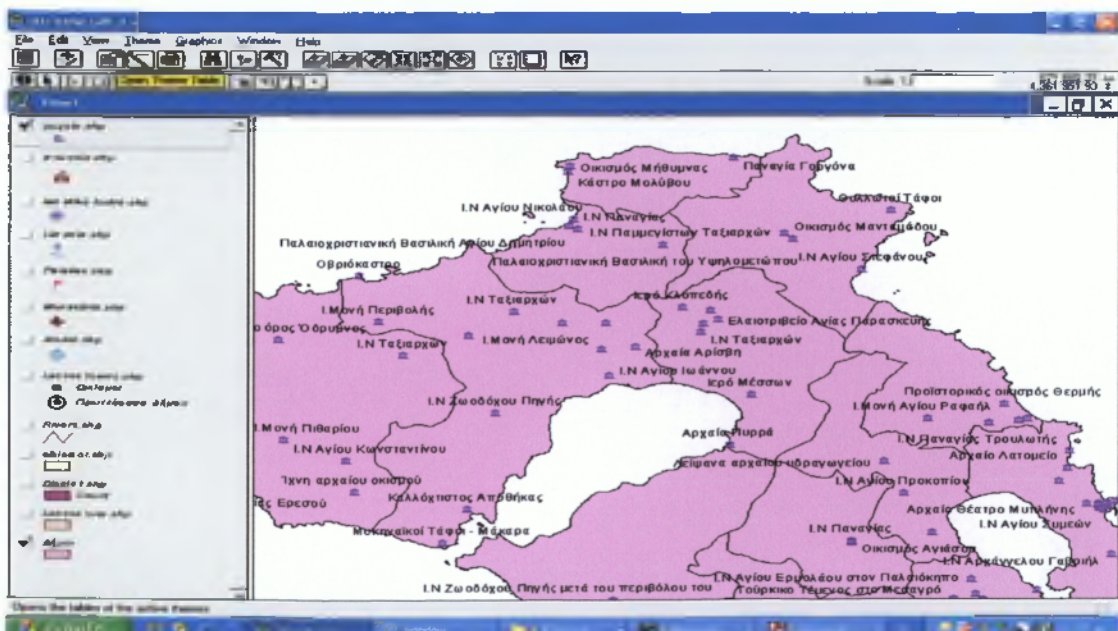
Η ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

ID	Όνομα	Διεύθυνση	Διεύθυνση Δορυφόρου	Ημερ.	Φωτ. Αρχείο
Point 1	Παλιόκρηστο (νησίδα) Βασιλική Χαλκιδεύδου	Δ.ΔΑΓΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	Δ.ΔΑΓΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 2	ΙΝ Ταϊφαρών	Δ.ΔΑΓΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	Δ.ΔΑΓΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 3	ΙΝ Παναγιώτης	Δ.ΔΑΓΑΣΟΥ	Δ.ΔΑΓΑΣΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 4	Τοίχος Τέμενος στο Μεσαγρό	Δ.ΓΕΡΑΣ	Κ.ΜΕΣΑΓΡΟΥ	2	Μουσουλμανικό Τέμενο
Point 5	ΙΝ Ζωοδόχου Πηγής στο Μεσαγρό	Δ.ΓΕΡΑΣ	Κ.ΜΕΣΑΓΡΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 6	ΙΝ Αγίου Ερωδίου στον Παλαιόαπο	Δ.ΓΕΡΑΣ	Κ.ΠΑΛΑΙΟΑΠΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 7	ΙΝ Αγίου Βλασίου στον Παλαιόαπο	Δ.ΓΕΡΑΣ	Κ.ΠΑΛΑΙΟΑΠΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 8	Ι Μονή Παρθένης	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΑΝΤΙΣΣΗΣ	3	Μοναστηριακό Συμπληρωματό
Point 9	Μονή Υψηλού στο όρος Όρμιονος	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΑΝΤΙΣΣΗΣ	3	Μοναστηριακό Συμπληρωματό
Point 10	ΙΝ Ταϊφαρών	Δ.ΓΕΡΑΣ	Κ.ΠΑΥΠΑΔΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 11	ΙΝ Ταϊφαρών	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΠΑΥΠΑΔΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 12	Παλιόκρηστο (νησίδα) Βασιλική Αθηνών	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΕΡΕΣΣΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 13	ΙΝ Καμάριος της Βασιλικής στην Ερσό	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΕΡΕΣΣΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 14	ΙΝ Αγίου Κωνσταντίνου	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΕΡΕΣΣΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 15	Παλιόκρηστο (νησίδα) Βασιλική Αγίου Ανδρέα	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΕΡΕΣΣΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 16	ΙΝ Αγίου Προσκίου	Δ.ΕΥΕΡΓΕΤΙΟΥΛΑ	Κ.ΙΠΠΕΔΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 17	Ναός Ταϊφαρών	Δ.ΕΥΕΡΓΕΤΙΟΥΛΑ	Κ.ΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟΥΣ	1	Isopoi Naxos
Point 18	ΙΝ Αγίου Γεωργίου	Δ.ΚΑΛΛΙΝΗΣ	Κ.ΑΝΕΜΟΠΙΣ	1	Isopoi Naxos
Point 19	Ι Μονή Λαμίας	Δ.ΚΑΛΛΙΝΗΣ	Δ.ΚΑΛΛΙΝΗΣ	3	Μοναστηριακό Συμπληρωματό
Point 20	ΙΝ Ζωοδόχου Πηγής	Δ.ΚΑΛΛΙΝΗΣ	Δ.ΚΑΛΛΙΝΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 21	ΙΝ Αγίου Ιωάννου	Δ.ΚΑΛΛΙΝΗΣ	Κ.ΚΕΡΑΜΙΔΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 22	ΙΝ Ταϊφαρών	Δ.ΚΑΛΛΙΝΗΣ	Κ.ΦΙΛΙΑΣ	1	Isopoi Naxos
Point 23	ΙΝ Αγίου Στεφάνου	Δ.ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	Δ.ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	1	Isopoi Naxos
Point 24	ΙΝ Παλιόκρηστον Ταϊφαρών	Δ.ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	Δ.ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	1	Μοναστηριακό Συμπληρωματό
Point 25	ΙΝ Αγίου Αναστάσιου	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 26	ΙΝ Αγίου Βασίλειου	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 27	Τοίχος Τέμενος (εντ. Τζαμί)	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	2	Μουσουλμανικό Τέμενο
Point 28	ΙΝ Αγίου Θεοφάνους	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 29	Μητροπολιτικός ΙΝ Αγίου Αθανασίου (από τα εδονιστικά)	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 30	ΙΝ Αγίου Γεωργίου	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 31	ΙΝ Αγίου Στεφάνου	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	1	Isopoi Naxos
Point 32	ΙΝ Αγίου Νικολάου	Δ.ΠΕΤΡΑΣ	Δ.ΠΕΤΡΑΣ	1	Isopoi Naxos
Point 33	Παλιόκρηστο (νησίδα) Αγίου Δημητρίου - Υψηλός	Δ.ΠΕΤΡΑΣ	Δ.ΠΕΤΡΑΣ	1	Isopoi Naxos
Point 34	ΙΝ Παναγιώτης	Δ.ΠΕΤΡΑΣ	Δ.ΠΕΤΡΑΣ	1	Isopoi Naxos
Point 35	ΙΝ Μεταμορφώσεως στο Μεγαλλικόρι	Δ.ΠΑΣΧΑΡΙΔΟΥ	Κ.ΜΕΤΑΜΟΡΦΙΔΟΥ	1	Isopoi Naxos

Point	Id	Όνομα	Όμιλος	Αρχαίοι Διασκευασ	Code	Είδος Μνημείο	Χώρα/Περιφέρεια
Point	40	ΙΝ Αγίου Νικολάου (μεταβλυστα του	Δ.ΔΟΥΤΡΟΠΙΔΕΣ ΓΕΡΜΗΣ	Κ.ΠΥΡΡΩΝ ΓΕΡΜΗΣ	1	Ισορ. Νισσι	Βυζαντινή, Μεταβλ.Λατινική
Point	41	ΙΝ Παναγίας Τρουλιωτής	Δ.ΔΟΥΤΡΟΠΙΔΕΣ ΓΕΡΜΗΣ	Κ.ΠΥΡΡΩΝ ΓΕΡΜΗΣ	1	Ισορ. Νισσι	Βυζαντινή
Point	42	ΙΝ Αγίου Νικολάου (μεταβλ)	Δ.ΔΟΥΤΡΟΠΙΔΕΣ ΓΕΡΜΗΣ	Κ.ΠΥΡΡΩΝ ΓΕΡΜΗΣ	1	Ισορ. Νισσι	Μεταβλ.Λατινική
Point	43	ΙΝ Αρχαγγέλου Γαβριήλ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	ΤΑΣΙΕΡΧΩΝ	1	Ισορ. Νισσι	Νεώτερη
Point	44	Αρχαίο θέατρο Μυτιλήνης	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	4	Θέατρα	Ελληνιστική, Ρωμαϊκή
Point	45	Ρωμαίο Υδραγωγείο Μόρας	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Κ.ΜΟΡΑΣ	5	Συστήματα Υδραγωγ.	Ρωμαϊκή
Point	46	Αρχαίο Λατομείο	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Κ.ΜΟΡΑΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Ρωμαϊκή
Point	47	Ιερό Μόραων	Δ.ΔΙΩΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	Δ.ΔΙΩΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	2	Λατρευτικά Χώροι	Αρχαία
Point	48	Αρχαία Πύρα	Δ.ΠΡΩΜΗΤΟΥ	Κ.ΑΝΔΑΜΕΡΗΣ	2	Λατρευτικά Χώροι	Αρχαία
Point	49	Οβριόκαστρο	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΑΝΤΙΣΣΑΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Γεωμετρική
Point	50	Νεός Διονύσιου	Δ.ΠΡΩΜΗΤΟΥ	Κ.ΒΑΤΕΡΩΝ	2	Λατρευτικά Χώροι	Αρχαία
Point	51	Ανεμόμυλος Περίοικης Γέφυρας	Δ.ΓΕΡΑΣ	Κ.ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ	7	Διατηρημένα Κτίρια	Νεώτερη
Point	52	Ιερό Κλαυδίου	Δ.ΔΙΩΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	Κ.ΚΩΠΕΙΑ	2	Λατρευτικά Χώροι	Πρώτη Εποχή του Χαλκού
Point	53	Γεωργία Κραματίτης	Δ.ΔΙΩΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	Δ.ΔΙΩΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	8	Γεωργία	Ρωμαϊκή
Point	54	Θαλάσσιος Τάφος	Δ.ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	Κ.ΚΩΠΕΙΑ	6	Αρχαία Λατομεία	Ελληνιστική
Point	55	Μεγαλική Τάφος Μόραρα	Δ.ΚΑΛΟΝΗΣ	Κ.ΚΑΛΟΝΗΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Αρχαία
Point	56	Καλλόχτιστος Αποθήκη	Δ.ΚΑΛΟΝΗΣ	Κ.ΚΑΛΟΝΗΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Αρχαία
Point	57	Οικισμός Μήθωνας	Δ.ΜΗΘΥΝΗΣ	Δ.ΜΗΘΥΝΗΣ	9	Παρθενονικοί Οικισμοί	Εποχή Χαλκού
Point	58	Οικισμός Αγιάσου	Δ.ΑΓΙΑΣΟΥ	Δ.ΑΓΙΑΣΟΥ	9	Παρθενονικοί Οικισμοί	Εποχή Χαλκού
Point	59	Οικισμός Πρωμαρίου	Δ.ΠΡΩΜΗΤΟΥ	Δ.ΠΡΩΜΗΤΟΥ	9	Παρθενονικοί Οικισμοί	Νεώτερη
Point	60	Οικισμός Μανταμάδου	Δ.ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	Δ.ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ	9	Παρθενονικοί Οικισμοί	Βυζαντινή
Point	61	Οικισμός Ερραίου	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΕΡΕΣΣΟΥ	9	Παρθενονικοί Οικισμοί	Αρχαία
Point	62	Κάστρο Σηριού	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΣΗΡΙΟΥ	10	Αμυντικά Συστήματα - Κά	Μεταβλ.Λατινική
Point	63	Κάστρο Μολάου	Δ.ΜΗΘΥΝΗΣ	Δ.ΜΗΘΥΝΗΣ	10	Αμυντικά Συστήματα - Κά	Ρωμαϊκή
Point	64	Κάστρο Μυτιλήνης	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	10	Αμυντικά Συστήματα - Κά	Ρωμαϊκή
Point	65	Αρκαδική Αρχαία Ερραίου	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΕΡΕΣΣΟΥ	6	Αρχαία Λατομεία	Βυζαντινή
Point	66	Προκλιτικός οικισμός Θεωρίας	Δ.ΔΟΥΤΡΟΠΙΔΕΣ ΓΕΡΜΗΣ	Κ.ΓΕΡΜΗΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Πρώτη Εποχή του Χαλκού
Point	67	Αρχαία οικιστική διάταξη στον Καλαρ	Δ.ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ	Κ.ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΑΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Αρχαία
Point	68	Αρχαία Αρκαδική	Δ.ΚΑΛΟΝΗΣ	Κ.ΚΑΡΣΙΝΗΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Αρχαία
Point	69	Λατομεία αρχαίου υδραγωγείου	Δ.ΕΥΕΡΤΕΙΟΥΛΑΣ	Κ.ΚΛΑΜΠΟΥ-ΜΥΛΑΙ	5	Συστήματα Υδραγωγ.	Ρωμαϊκή
Point	70	Παλιόκωπος Χροάσου	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΧΡΟΑΣΣΟΥ	6	Αρχαία Λατομεία	Αρχαία
Point	71	Την αρχαίου οικισμο	Δ.ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ	Κ.ΜΕΣΣΟΠΟΥ	6	Αρχαία Λατομεία	Αρχαία
Point	72	Επισημείο Αγίας Παρασκευής	Δ.ΔΙΩΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	Δ.ΔΙΩΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	7	Διατηρημένα Κτίρια	Νεώτερη
Point	73	Αρχαίοι οικισμοί Μήθωνας	Δ.ΜΗΘΥΝΗΣ	Δ.ΜΗΘΥΝΗΣ	6	Αρχαία Λατομεία	Εποχή Χαλκού
Point	74	ΙΝ Διονυσίου	Δ.ΠΡΩΜΗΤΟΥ	Δ.ΠΡΩΜΗΤΟΥ	3	Μοναστηριακά Συστήματα	Βυζαντινή

4.10 ΓΡΑΦΙΚΑ

Στο θεματικό επίπεδο «μνημεία» έχουν εισαχθεί τα ονόματα των σημαντικότερων μνημείων της Λέσβου. Με την εντολή «Auto Label» είναι εύκολο να εμφανιστούν οι ονομασίες των μνημείων, έτσι ώστε να είναι πιο εύκολη η αναγνώρισή τους από τους χρήστες.

Χάρης 4.6: Απεικόνιση μνημείων της Λέσβου.

4.11 ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ

Μετά την καταγραφή των δεδομένων και την ψηφιοποίηση των σημείων ακολουθεί η δημιουργία και παρουσίαση των θεματικών χαρτών. Το περιεχόμενο του κάθε χάρτη, αφορά τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία και διαφοροποιείται κάθε φορά, ανάλογα με το πεδίο που επιλέγεται από την βάση δεδομένων. Οι χάρτες δημιουργήθηκαν με την εντολή «edit legend» από το αρχικό shape file, «mnhmeia.shp» και παρουσιάζονται παρακάτω, όπως έχουν διαμορφωθεί μετά από την επεξεργασία των στοιχείων και των πληροφοριών.

Για παράδειγμα όσον αφορά το πεδίο με την ονομασία «είδος μνημείου» στη βάση δεδομένων, μέσω της εντολής «edit legend» απεικονίσαμε κάθε κατηγορία με διαφορετικό σύμβολο και στη συνέχεια μέσω ερωτήματος (query) δημιουργήσαμε μεμονωμένους χάρτες για την κάθε κατηγορία ξεχωριστά. Αυτό είναι δυνατό μόνο εφόσον προηγουμένως μέσα στη βάση δεδομένων και για την στήλη είδος μνημείου, έχουμε δημιουργήσει ένα πεδίο με αριθμητικά στοιχεία που κωδικοποιεί το κάθε είδος.

4.12 ΕΙΔΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Τα μνημεία έχουν διαχωριστεί στις παρακάτω κατηγορίες:

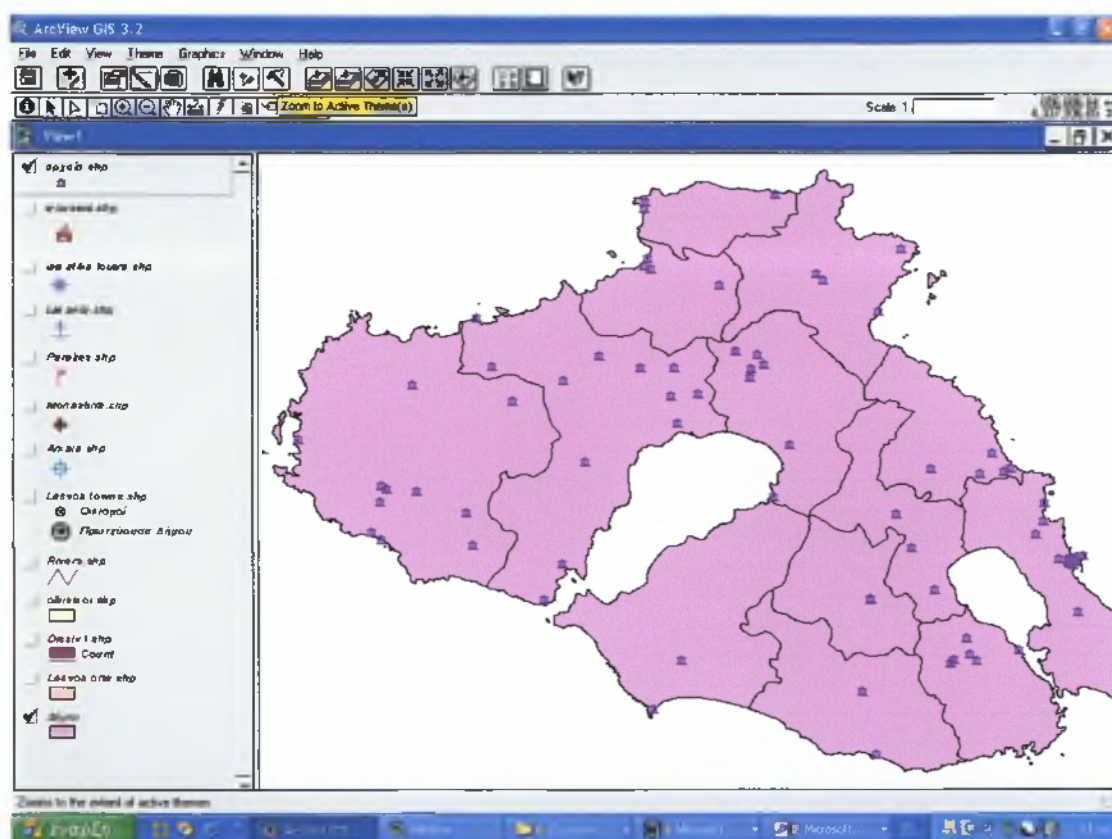
- 1: Ιεροί Ναοί
- 2: Λατρευτικοί Χώροι
- 3: Μοναστηριακά Συγκροτήματα
- 4: Θέατρα
- 5: Συστήματα Ύδρευσης
- 6: Αρχαία Λείψανα
- 7: Διατηρητέα Κτίρια
- 8: Γεφύρια
- 9: Παραδοσιακοί Οικισμοί
- 10: Αμυντικά Συγκροτήματα - Κάστρα

Στη συνέχεια απεικονίζονται ενδεικτικά θεματικοί χάρτες των παραπάνω κατηγοριών.

❖ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Η Λέσβος, όπως έχουμε προαναφέρει και σε άλλη ενότητα περιλαμβάνει πληθώρα μνημείων και ιδιαίτερα θρησκευτικών μνημείων, όπως εκκλησίες, μοναστήρια και παλαιοχριστιανικές βασιλικές. Μνημεία που διασώζονται στο Νησί από αρχαιότατων χρόνων είναι το ιερό των Μέσσων, ο ναός της Κλοπεδής, κλπ, αρχαιολογικοί χώροι, όπως το κάστρο της Μυτιλήνης και του Μολύβου.

Όλα τα παραπάνω απεικονίζονται μέσα από χάρτες, οι οποίοι συνδέονται με μια βάση δεδομένων, η οποία περιλαμβάνει αναλυτικά στοιχεία για το καθένα από αυτά.

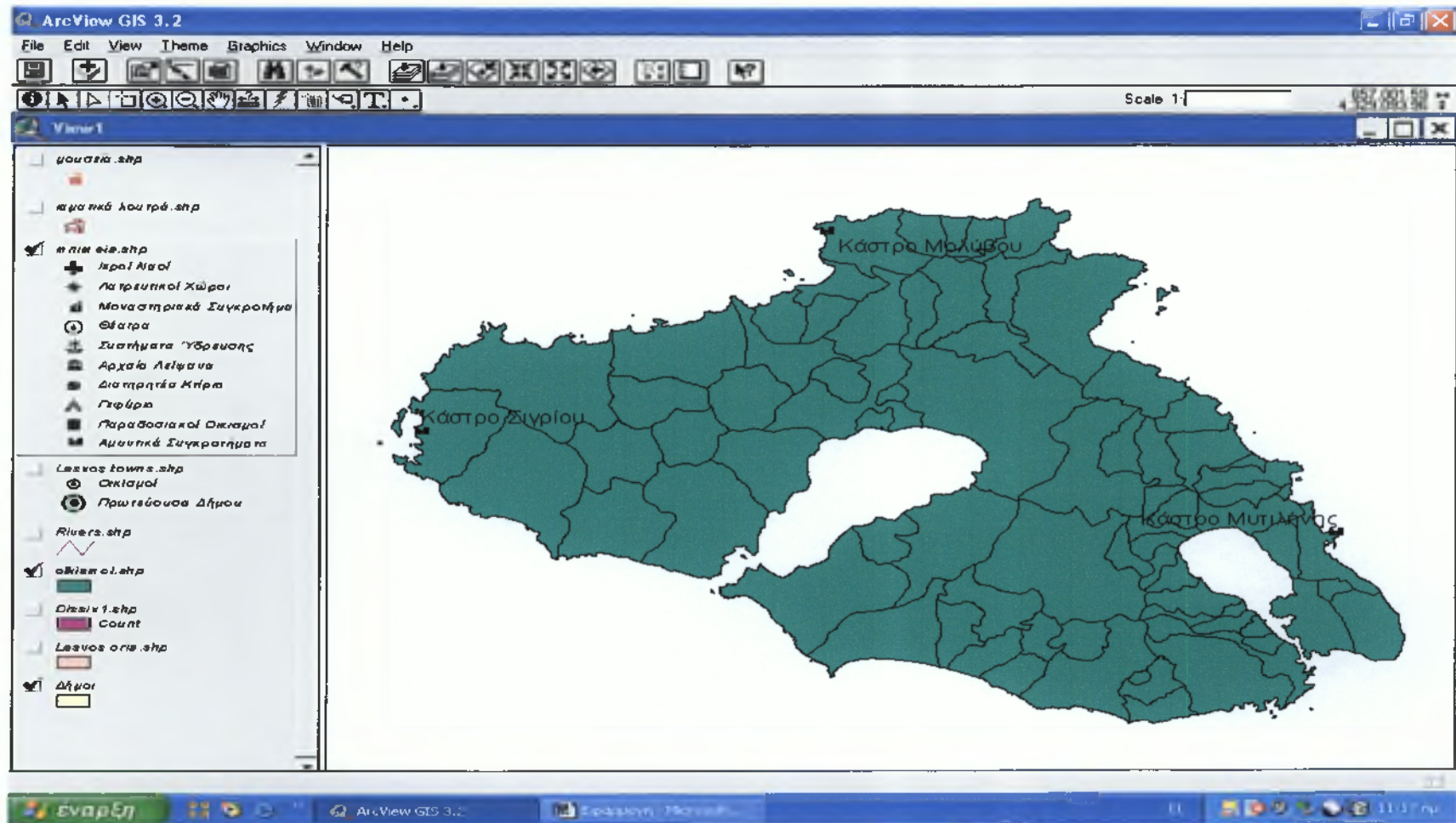

Χάρτης4.7:Μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι της Λέσβου

❖ ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ (ΚΑΣΤΡΑ)

Στη Λέσβο σήμερα σώζονται τρία (3) κάστρα:

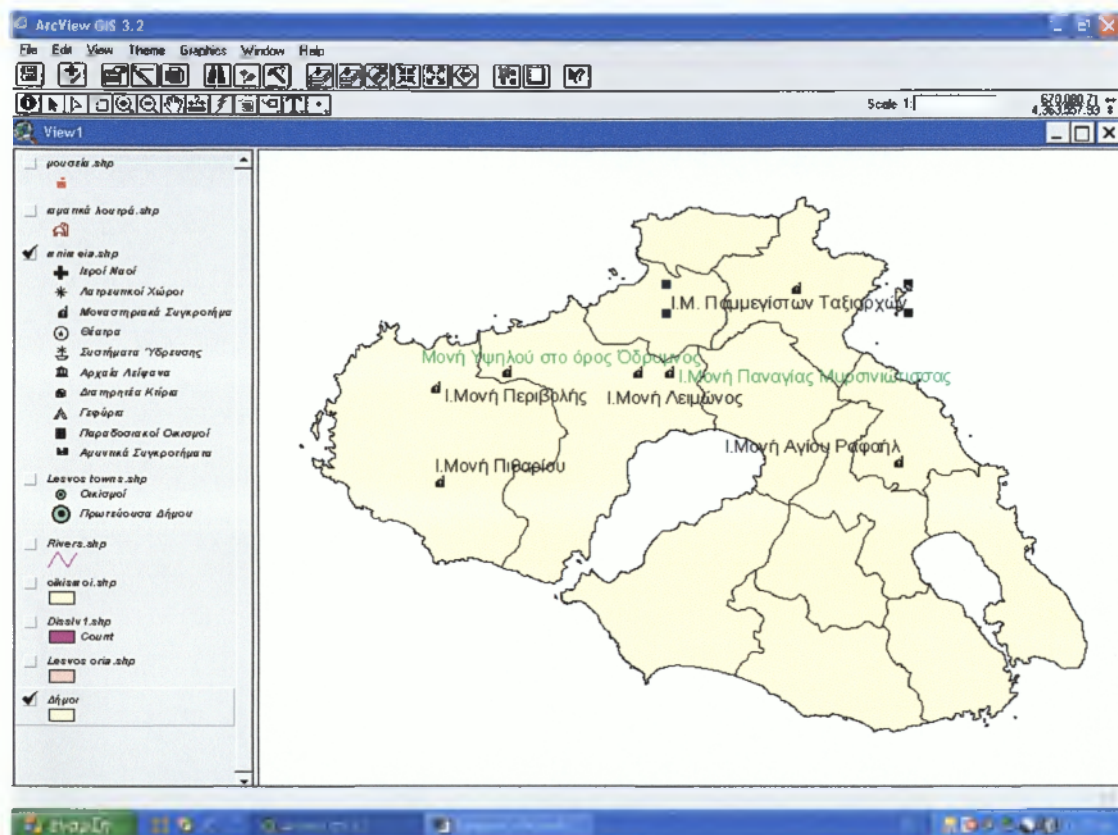
- Κάστρο Μυτιλήνης
- Κάστρο Μολύβου
- Κάστρο Σιγρίου.

Χάρτης 4.8: Κάστρα της Λέσβου

❖ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ

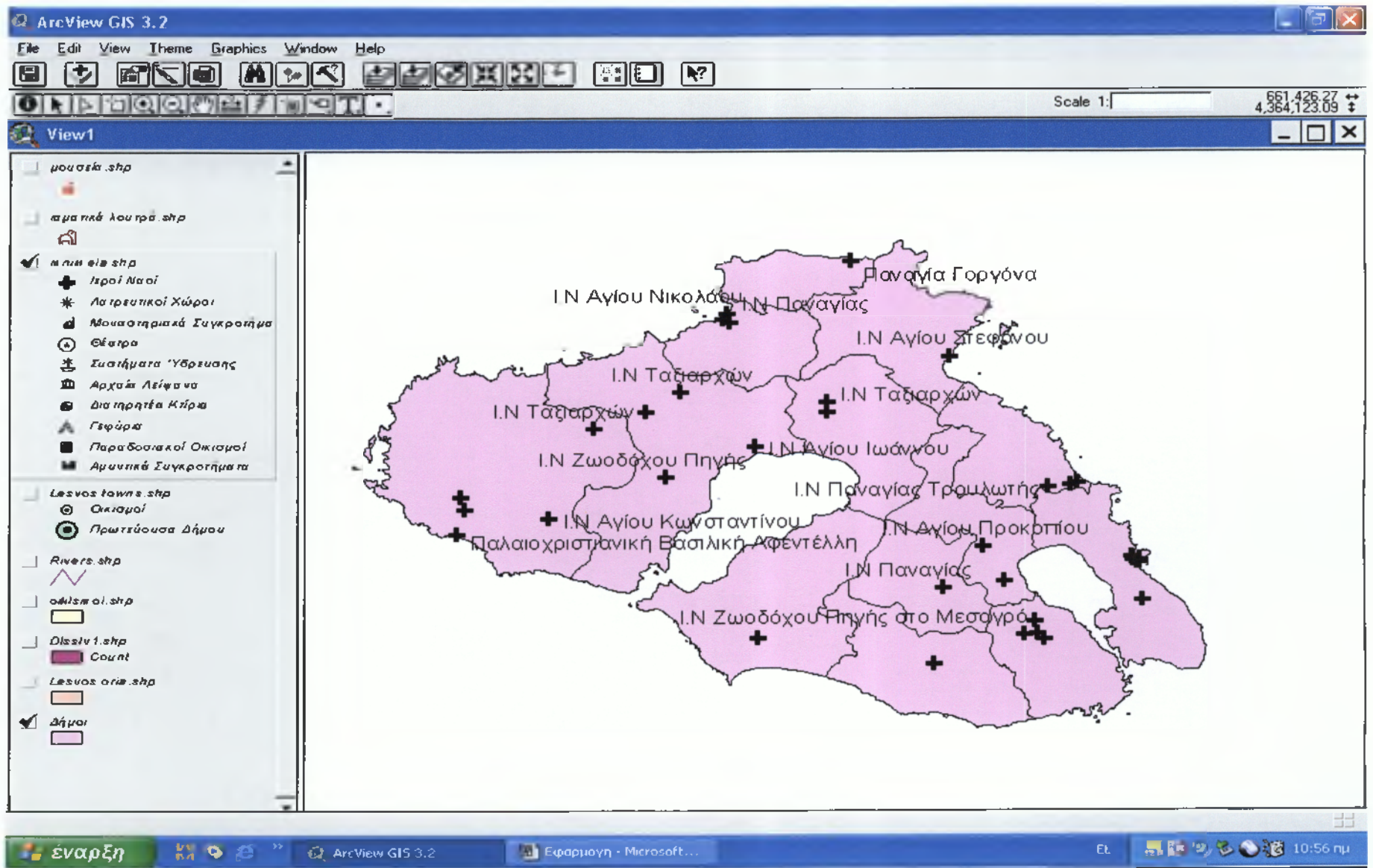
Πόλο έλξης επισκεπτών αποτελούν τα μοναστήρια της Λέσβου, με σημαντικότερα εκείνα των Παμμεγίστων Ταξιαρχών στον Μανταμάδο, του Αγίου Ραφαήλ στη Θερμή και της Μονής Λειμώνος στην Καλλονή.

Χάρτης 4.9: Μοναστήρια της Λέσβου

❖ ΙΕΡΟΙ ΝΑΟΙ

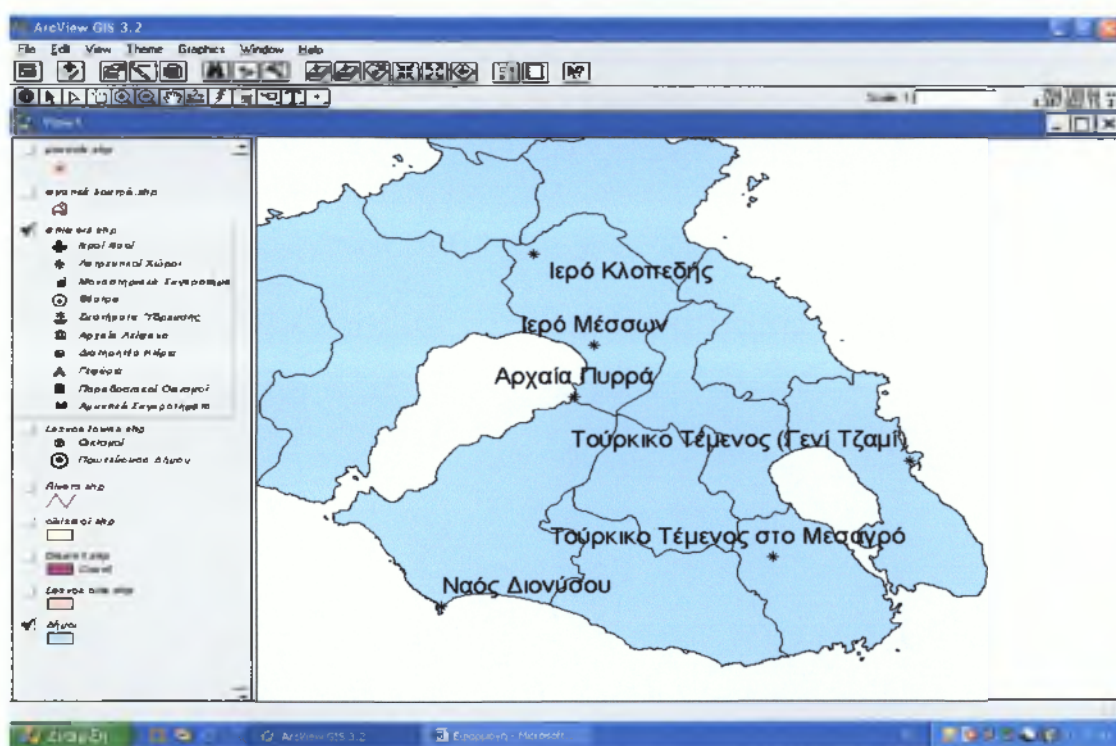
Μια σημαντική κατηγορία μνημείων στη Λέσβο είναι οι ναοί της, που βρίσκονται διάσπαρτοι σε όλο την επικράτειά της, και αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, στα πλαίσια του θρησκευτικού τουρισμού.

Χάρτης 4.10: Ιεροί Ναοί της Λέσβου.

❖ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

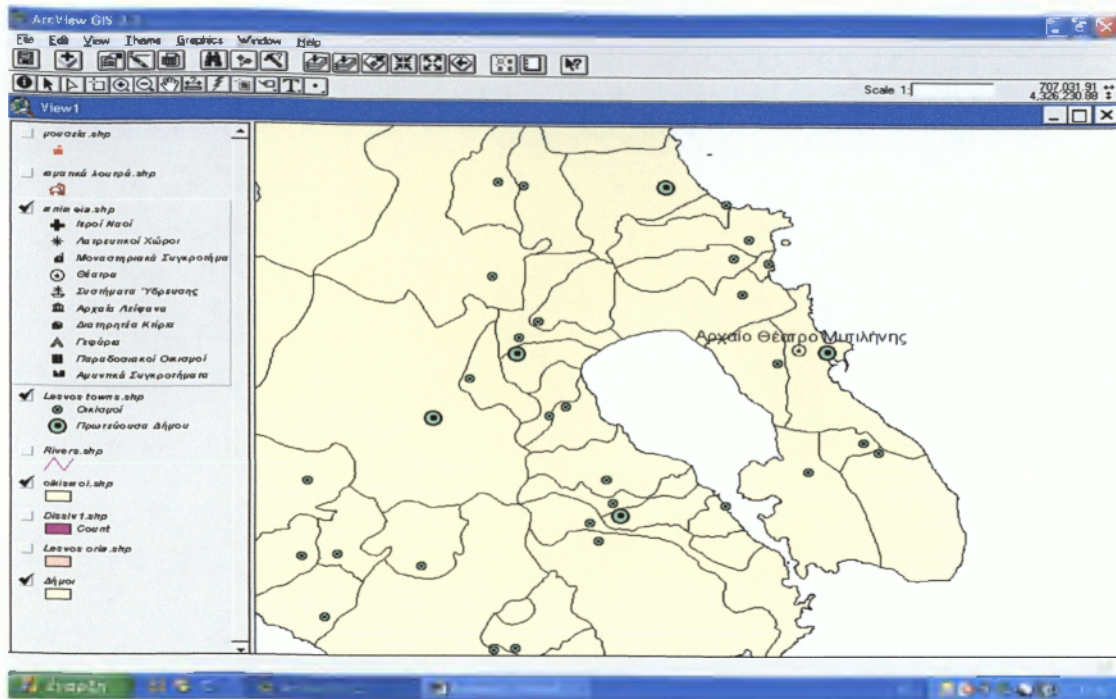
Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται μνημεία, που αποτέλεσαν στο παρελθόν χώρους λατρείας. Τέτοια μνημεία είναι τα τζαμιά ή μουσουλμανικά τεμένη που ιδρύθηκαν κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, όπως επίσης και χώροι λατρείας που ιδρύθηκαν στην αρχαιότητα προς τιμήν των θεών, όπως για παράδειγμα ο Ναός του Διονύσου, η Αρχαία Πυρρά προς τιμή του Απόλλωνα κ.α.

Χάρτης 4.11: Λατρευτικοί Χώροι της Λέσβου.

❖ ΘΕΑΤΡΑ

Στη Λέσβο διασώζεται μέχρι σήμερα το αρχαίο θέατρο **Μυτιλήνης**, που βρίσκεται στο λόφο της Αγίας Κυριακής.

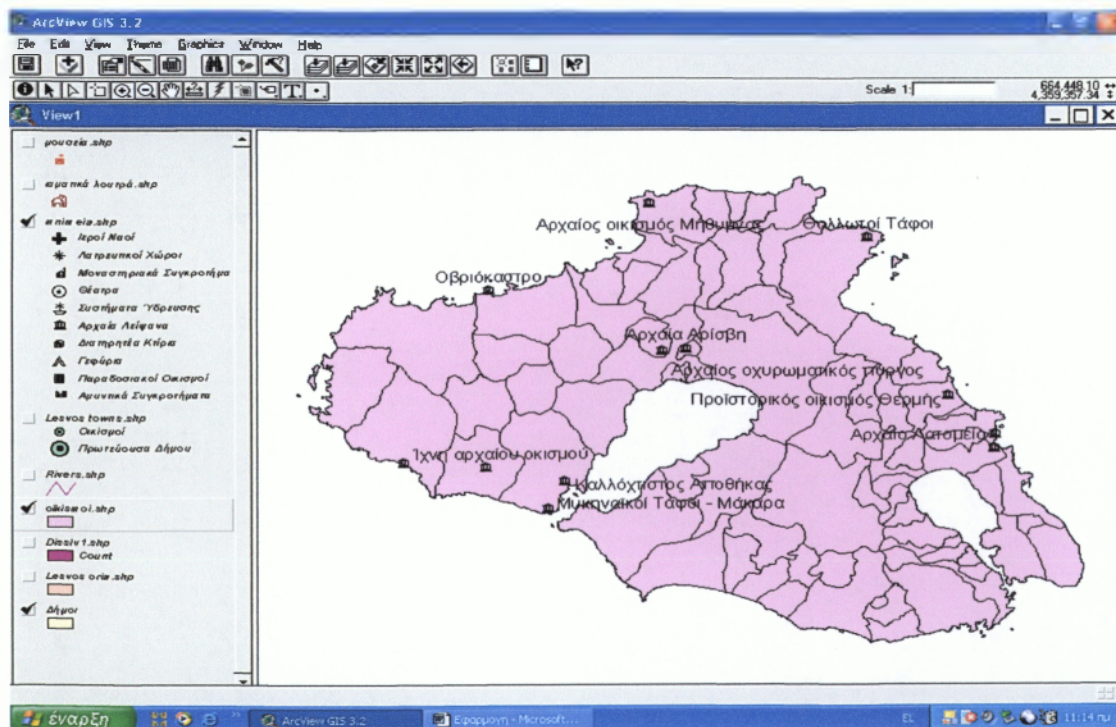

Χάρτης 4.12: Αρχαίο Θέατρο Μυτιλήνης.

❖ ΑΡΧΑΙΑ ΛΕΙΨΑΝΑ

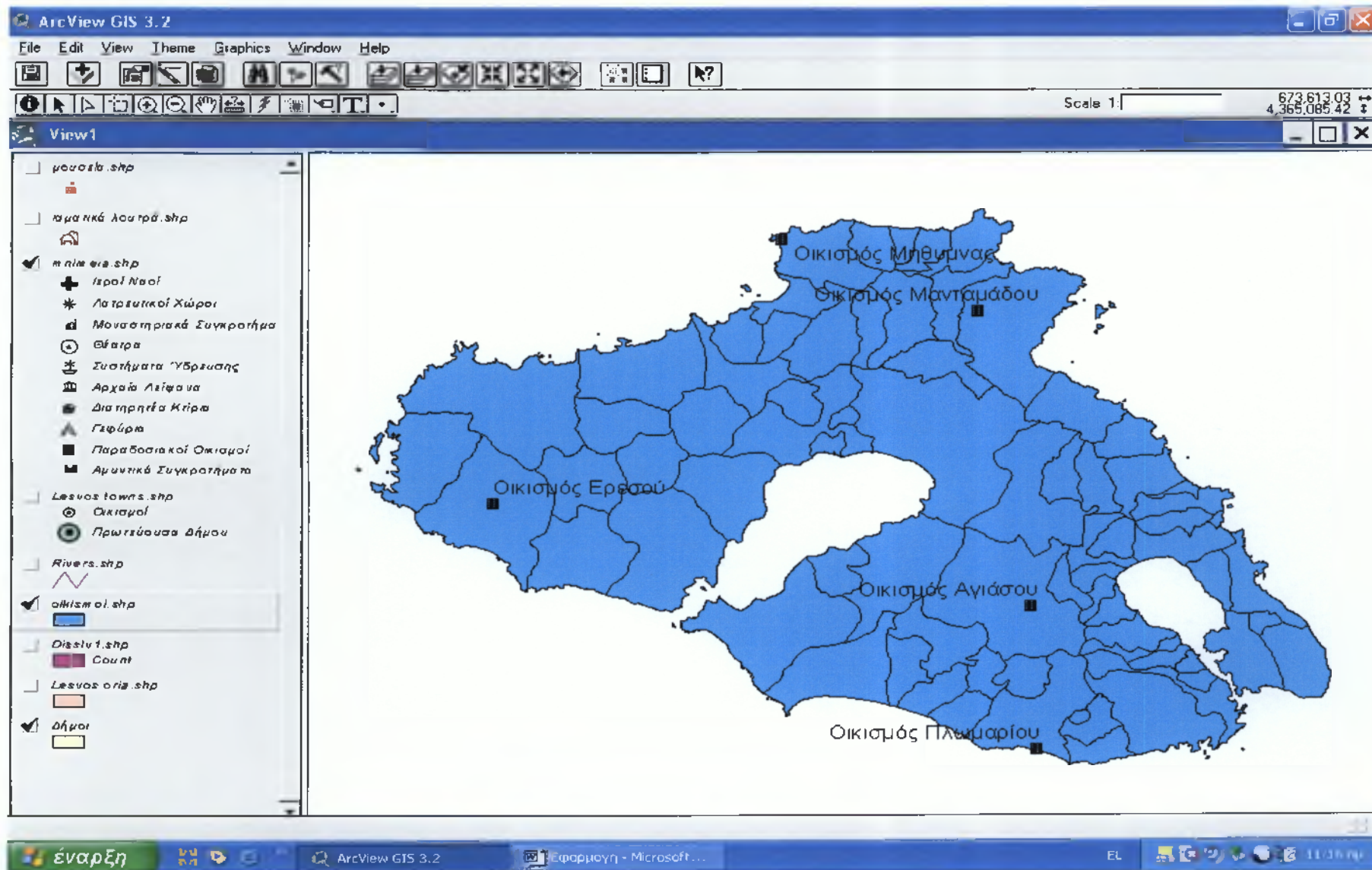
Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται αρχαιολογικά ευρήματα όπως:

- Αρχαίοι οικισμοί (Μήθυμνας, Θερμής, Ερεσού κλπ.)
- Λείψανα ταφικών μνημείων.
- Λείψανα αρχαίας τοιχοποιίας

Χάρτης 4.13: Αρχαία Λείψανα της Λέσβου

❖ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

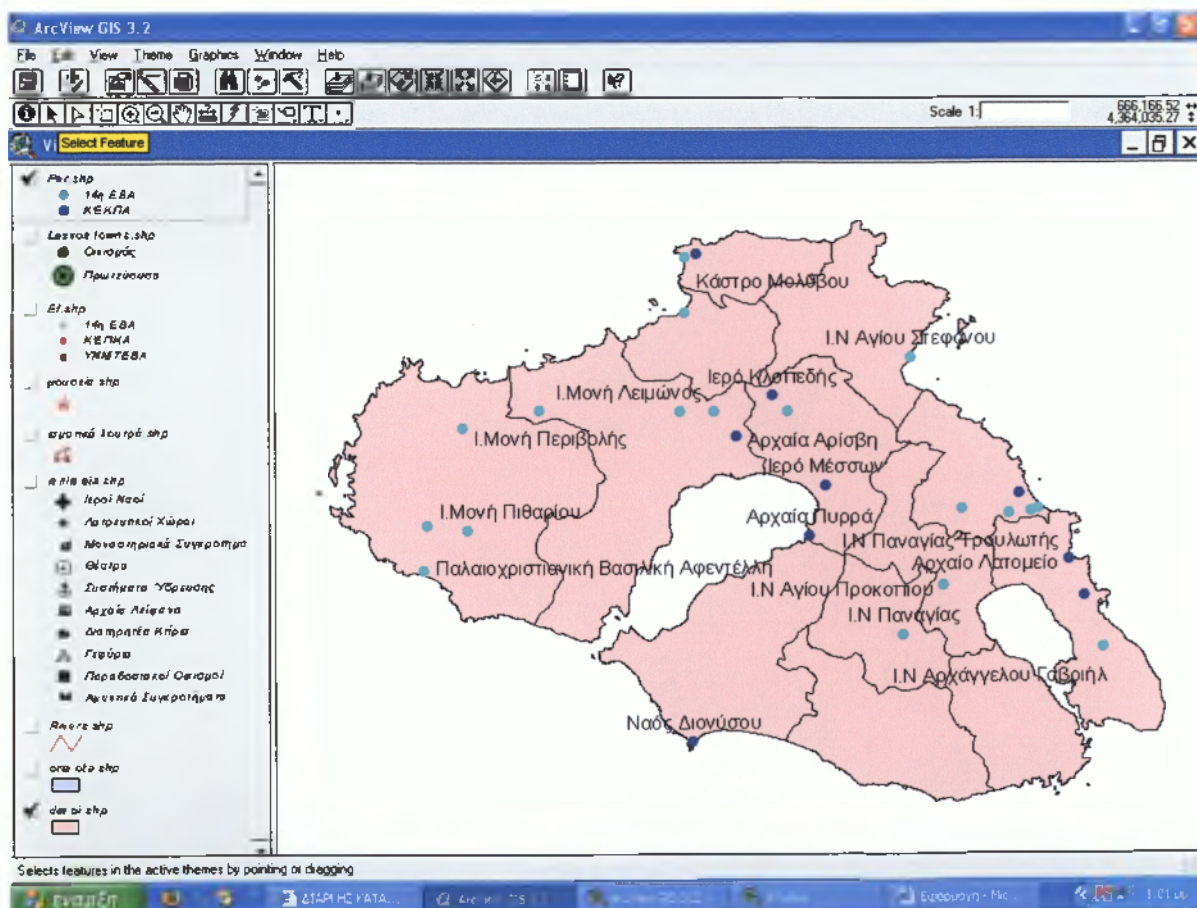
Χάρτης 4.14: Παραδοσιακοί οικισμοί της Λέσβου

❖ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Από τα μνημεία – αρχαιολογικούς χώρους που αναφέρονται στην εφαρμογή όλα είναι επισκέψιμα και ορισμένα από αυτά είναι περιφραγμένα.

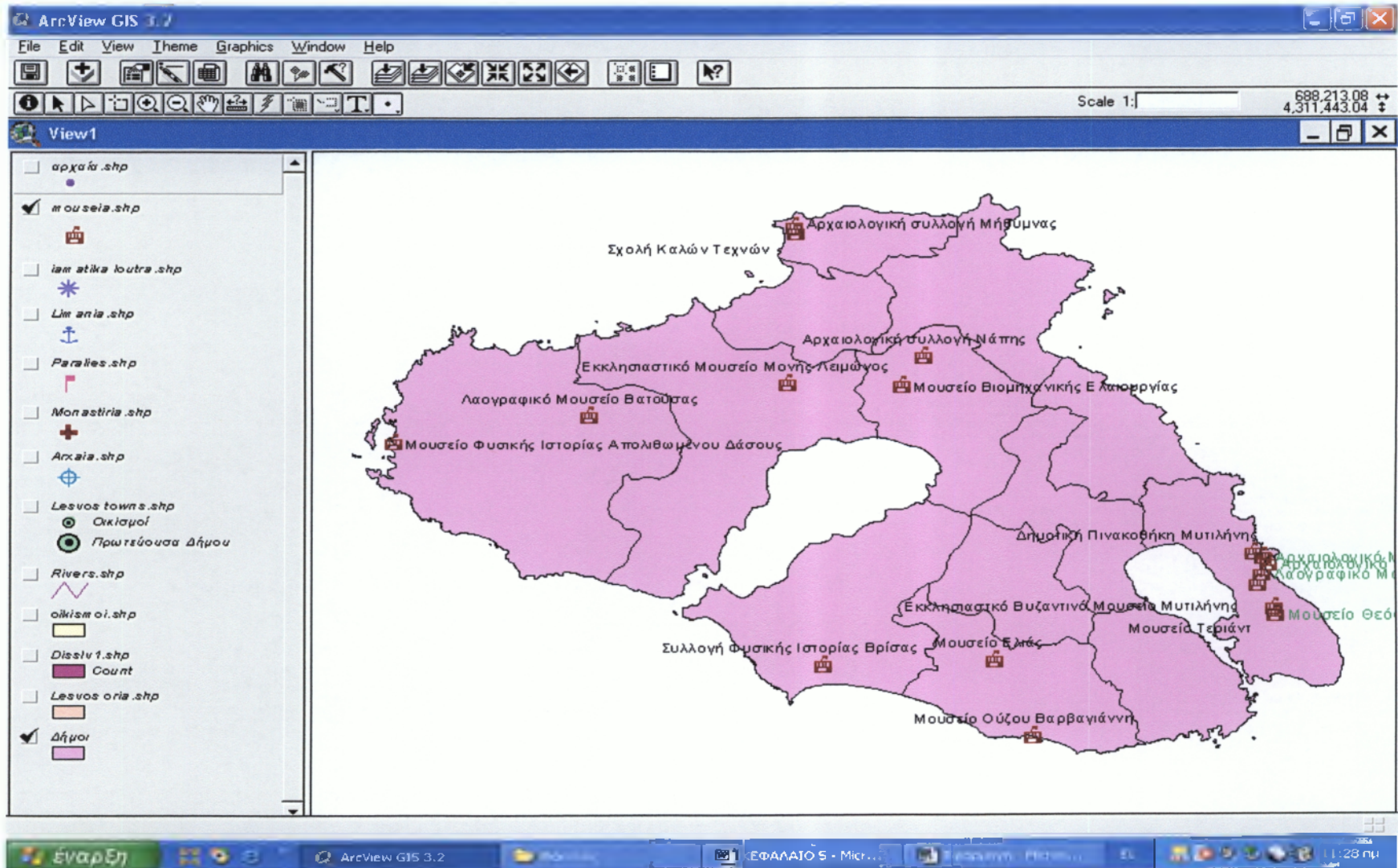
Ειδικότερα όσον αφορά την Κ' ΕΚΠΑ διαχωρίζουμε το Ιερό των Μέσων, το Ιερό της Κλοπεδής, τον Ναό του Διονύσου και το Αρχαίο Θέατρο Μυτιλήνης που είναι οργανωμένοι αρχαιολογικοί χώροι. Ενώ για την 14^η ΕΒΑ οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος είναι το Κάστρο του Μολύβου. Τα υπόλοιπα μνημεία – αρχαιολογικοί χώροι είναι απλώς περιφραγμένοι.

Στον παρακάτω χάρτη εμφανίζονται τα περιφραγμένα μνημεία – αρχαιολογικοί χώροι διαχωρισμένα ανά Εφορεία Αρχαιοτήτων.

Χάρτης 4.16: Περιφραγμένα μνημεία της Λέσβου.

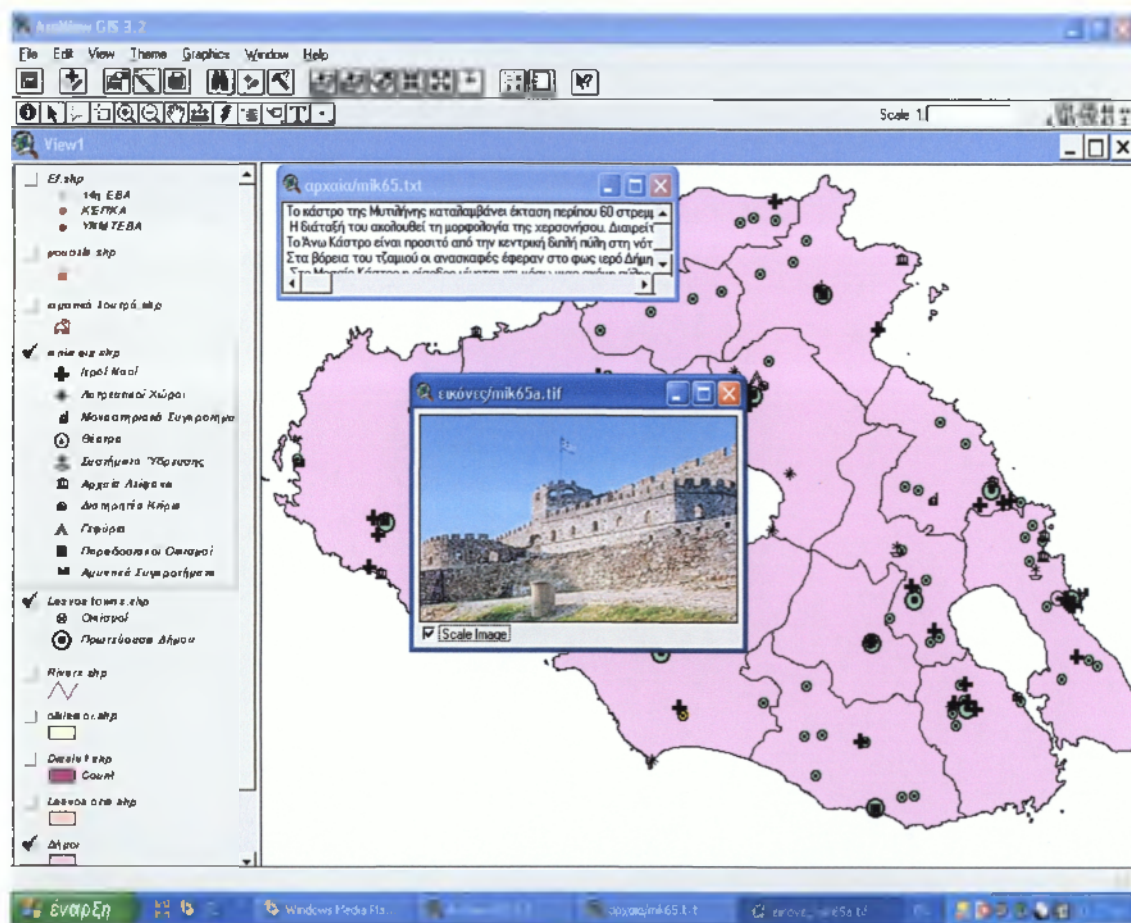
❖ ΜΟΥΣΕΙΑ

Χάρτης 4.17: Μουσεία της Λέσβου

4.13 Η ΣΥΝΔΕΣΗ HOT-LINK

Κάθε σημείο ενδιαφέροντος συνδέεται με αντιπροσωπευτική φωτογραφία του και με αρχείο τεκμηρίωσης για την ιστορία του, τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά του χαρακτηριστικά και οτιδήποτε άλλο μπορεί να ενδιαφέρει. Στον παρακάτω χάρτη παρουσιάζεται το κάστρο της Μυτιλήνης, στο οποίο εμφανίζεται το αρχείο .txt, όπως και αρχείο .tif(φωτογραφία). Με τον τρόπο αυτό η διαχείριση τους είναι η ενδεδειγμένη διότι υπάρχει πληρέστερη εικόνα για αυτά.

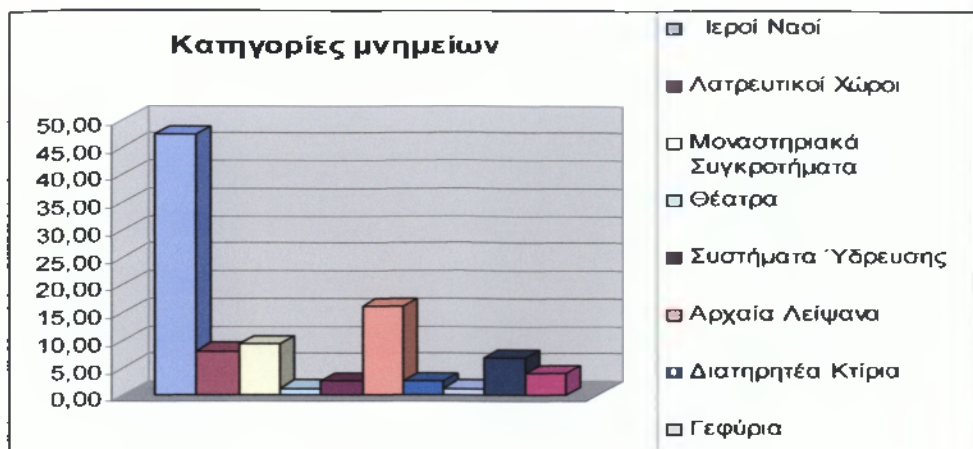

Χάρτης 4.18: Η σύνδεση του σημείου στο χάρτη που παριστά το κάστρο της Μυτιλήνης με φωτογραφία του και κείμενο τεκμηρίωσης

4.14 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Σε αυτή την ενότητα γίνεται γραφική απεικόνιση των μνημείων που μελετήθηκαν στην εφαρμογή καθώς από μόνη της μέσω των θεματικών χαρτών δεν μας βοηθάει, για να βγάλουμε συμπεράσματα.

Το διάγραμμα που ακολουθεί αφορά τις κατηγορίες των μνημείων:

Με βάση το παραπάνω διάγραμμα, από τα μνημεία που μελετήθηκαν στην εφαρμογή συμπεραίνουμε ότι:

- Ποσοστό 47,3% ανήκει στην κατηγορία των Ιερών Ναών.
- Ποσοστό 16,22% στην κατηγορία των Αρχαίων Λειψάνων.
- Ποσοστό 9,46% στην κατηγορία των Μοναστηριακών Συγκροτημάτων.
- Ποσοστό 8,11% στην κατηγορία των Λατρευτικών Χώρων.
- Ποσοστό 6,76 % είναι Παραδοσιακοί Οικισμοί
- Ποσοστό 4,05% είναι Αμυντικά Συγκροτήματα(Κάστρα)..
- Ποσοστό 2,70% έχουν τα Διατηρητέα Κτίρια όπως και τα Συστήματα Ύδρευσης.
- Τέλος ποσοστό 1,35% λαμβάνει η κατηγορία Θέατρα, όπως και η κατηγορία Γεφύρια.

Ένα άλλο διάγραμμα που δημιουργήθηκε, αφορά τις Εφορείες Αρχαιοτήτων και το ποσοστό των μνημείων από εκείνα που μελετήθηκαν, που ανήκει σε κάθε μια.

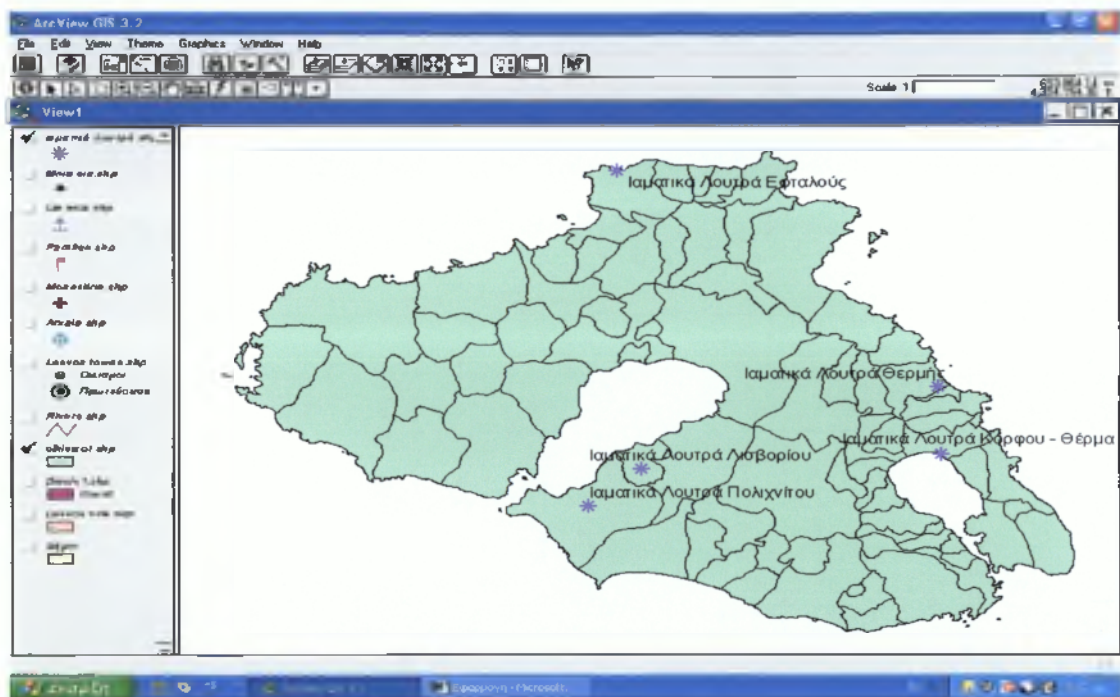

Από το παραπάνω διάγραμμα συμπεραίνουμε ότι:

- Το 64,9% των μνημείων, είναι αρμοδιότητας της 14^η ΕΒΑ.
- Το 25,7 είναι αρμοδιότητας Κ'ΕΚΠΑ.
- Το 9,5% είναι αρμοδιότητας ΥΝΜΤΕΒΑ.

4.15 ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ

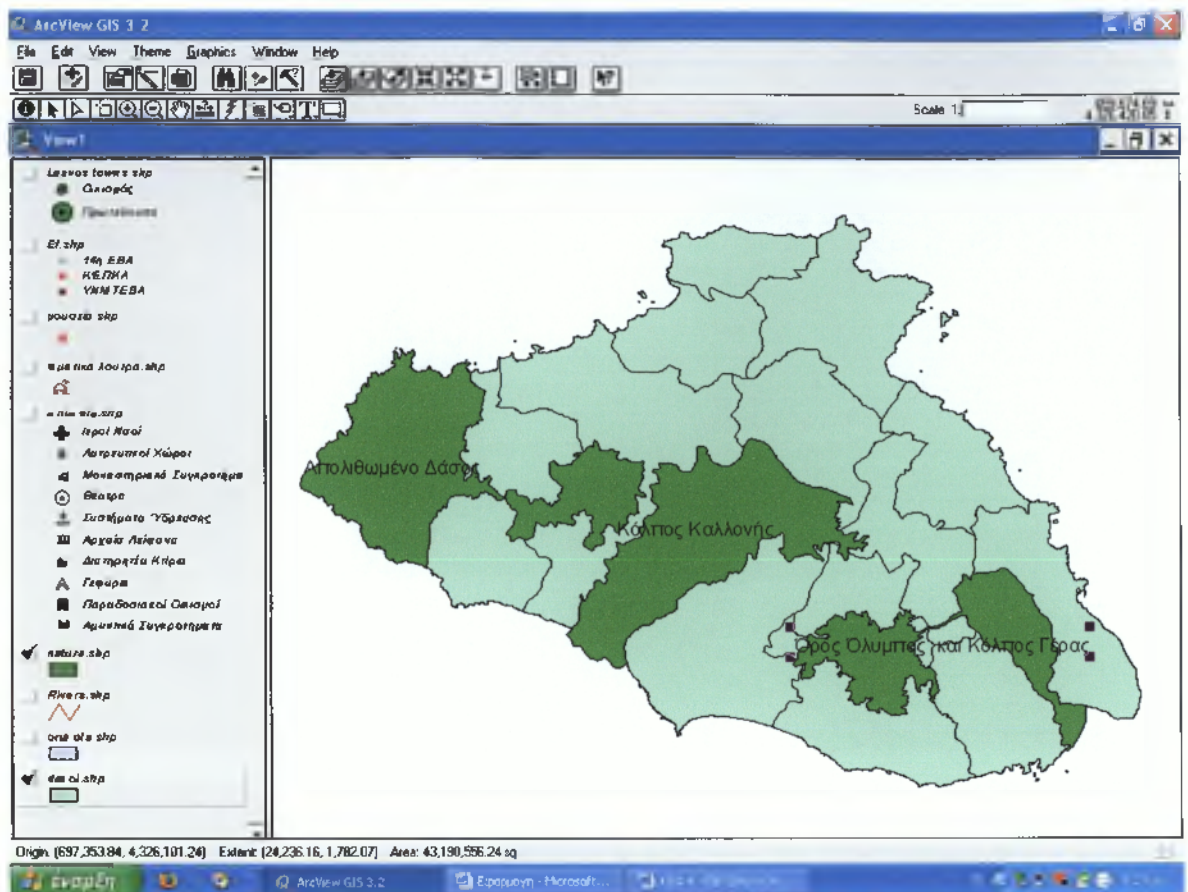
Σ' αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται τα ιαματικά λουτρά της Λέσβου που βρίσκονται σε λειτουργία και προσελκύουν επισκέπτες σε όλη τη διάρκεια του έτους, λόγω των θεραπευτικών τους ιδιοτήτων.

Χάρτης 4.20: Ιαματικά Λουτρά Λέσβου.

4.16 ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΝΑΤΥΡΑ ΣΤΗ ΛΕΣΒΟ

- Δυτική Χερσόνησος – Απολιθωμένο Δάσος
- Κόλπος Καλλονής
- Όρος Όλυμπος και Κόλπος Γέρας

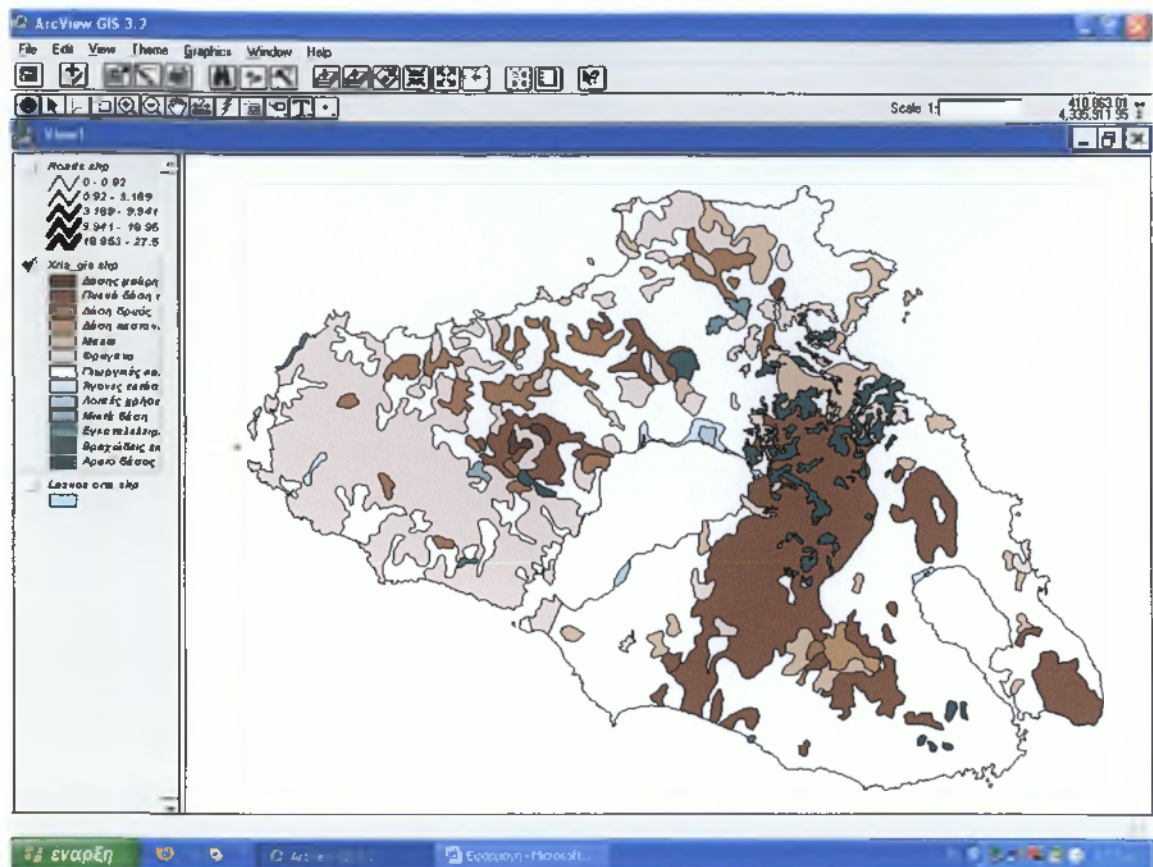

Χάρτης 4.21: Οι περιοχές Natura στη Λέσβο

4.17 ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

Τα είδη εκτάσεων που υπάρχουν στο νησί της Λέσβου είναι:

- Δάση μαύρης πεύκης
- Πυκνά δάση τραχείας πεύκης
- Δάση δρυός
- Δάση καστανιάς
- Μακία
- Φρύγανα
- Γεωργικές καλλιέργειες
- Άγονες εκτάσεις
- Μικτά δάση
- Εγκαταλελειμμένοι αγροί
- Βραχώδεις εκτάσεις
- Αραιό δάσος τραχείας πεύκης

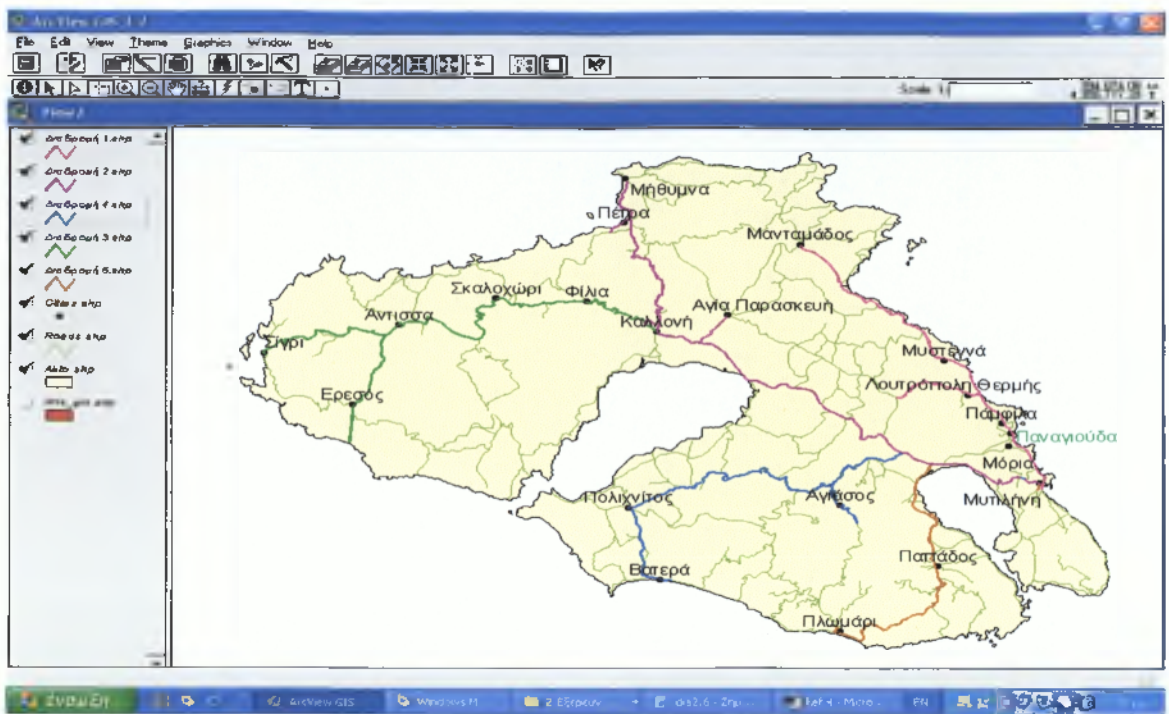
Χάρτης 4.22: Χρήσεις γης της Λέσβου.

4.18 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Στο παρακάτω θεματικό έχουν δημιουργηθεί τρεις πολιτιστικές διαδρομές, προκειμένου να διευκολυνθούν οι επισκέπτες του νησιού, έτσι ώστε να δουν όσο το δυνατόν περισσότερα μνημεία της Λέσβου. Σημείο εκκίνησης αποτελεί η Μυτιλήνη καθώς αποτελεί την πρωτεύουσα του νησιού και είναι το σημείο άφιξης των επισκεπτών.

Συγκεκριμένα οι διαδρομές που δημιουργήθηκαν είναι:

- Διαδρομή 1: Μυτιλήνη – Μανταμάδος
- Διαδρομή 2: Μυτιλήνη – Μήθυμνα (Μόλυβος)
- Διαδρομή 3: Καλλονή – Ερεσός – Σίγρι
- Διαδρομή 4: Μυτιλήνη – Αγιάσος
- Διαδρομή 5: Μυτιλήνη – Πλωμάρι

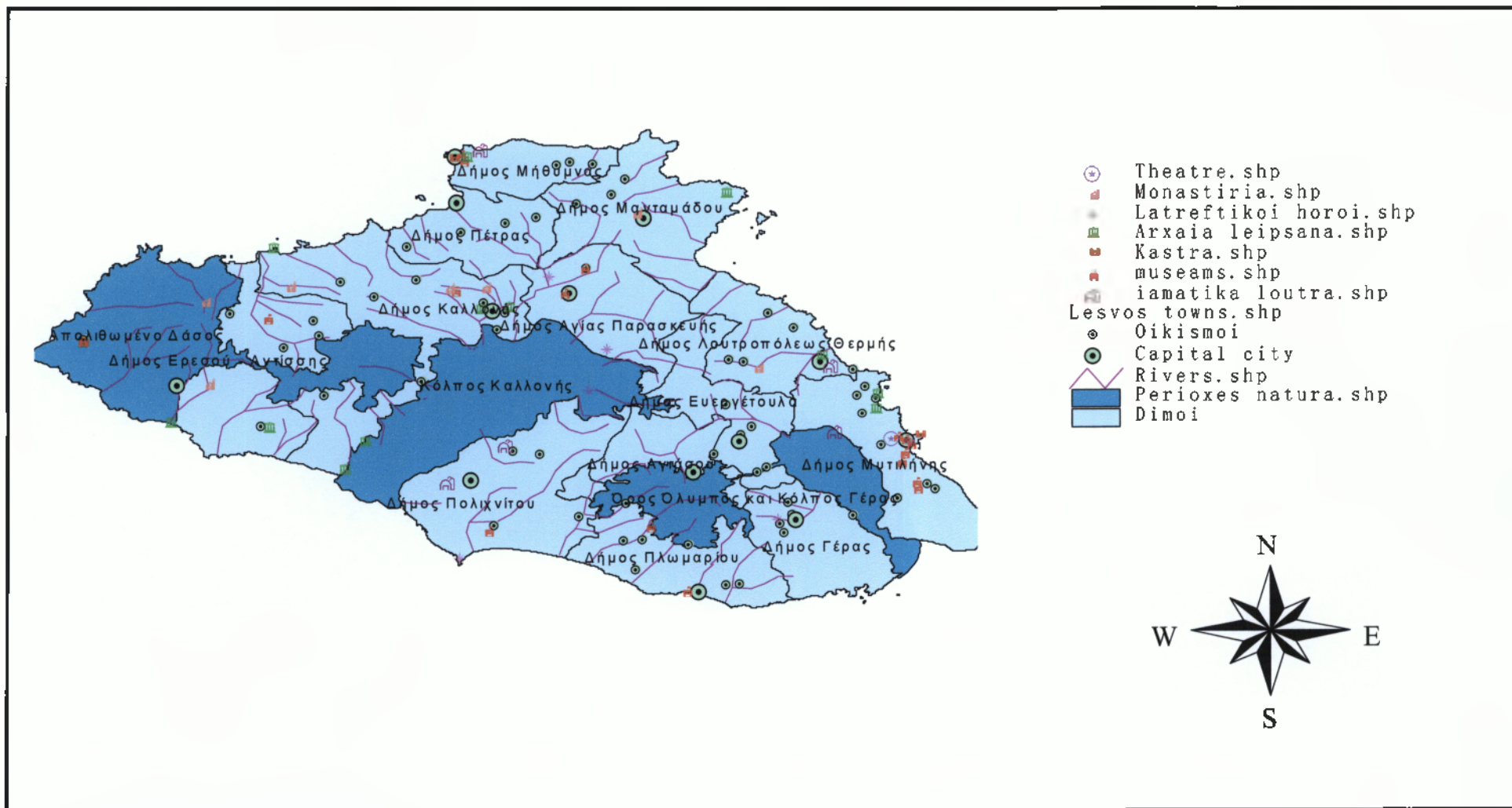
Χάρτης 4.23: Πολιτιστικές διαδρομές

4.19 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΧΑΡΤΟΣΥΝΘΕΣΗΣ

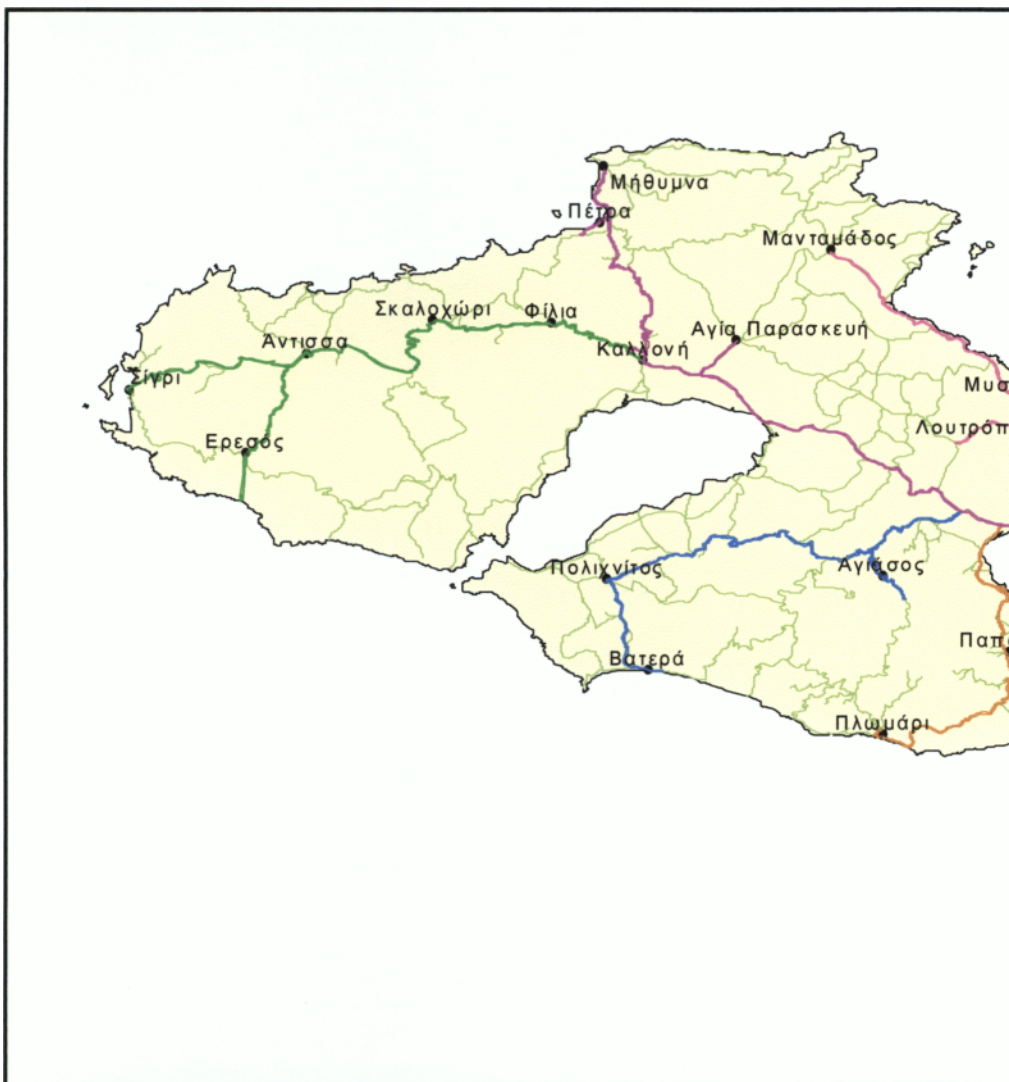
Με την διαδικασία της χαρτοσύνθεσης παρουσιάζονται τα αποτελέσματα εκτυπωμένα στους ενδιαφερόμενους χρήστες και μπορούν να μελετηθούν χωρίς την χρήση του υπολογιστή. Είναι εύκολα μεταφέρσιμοι και κατανοητοί ακόμα και για αρχάριους χρήστες.

Οι χαρτοσυνθέσεις μπορούν να παραχθούν με την δημιουργία εγγράφων layout στο λογισμικό Arc View. Ένα έγγραφο αυτής της μορφής, θα μπορούσε να παρομοιαστεί σαν ένα κομμάτι χαρτί στο οποίο μπορούν να κολληθούν ένα-ένα τα στοιχεία του χάρτη (views, πίνακες, εικόνες, γραφικά, σύμβολα, κείμενα, λεζάντες, κλίμακα σε μορφή ράβδων, σύμβολα βορρά κ.α) και στο οποίο ο χρήστης έχει την δυνατότητα να μεταβάλει το μέγεθος, το χρώμα, τα περιθώρια και τον προσανατολισμό του χαρτιού.

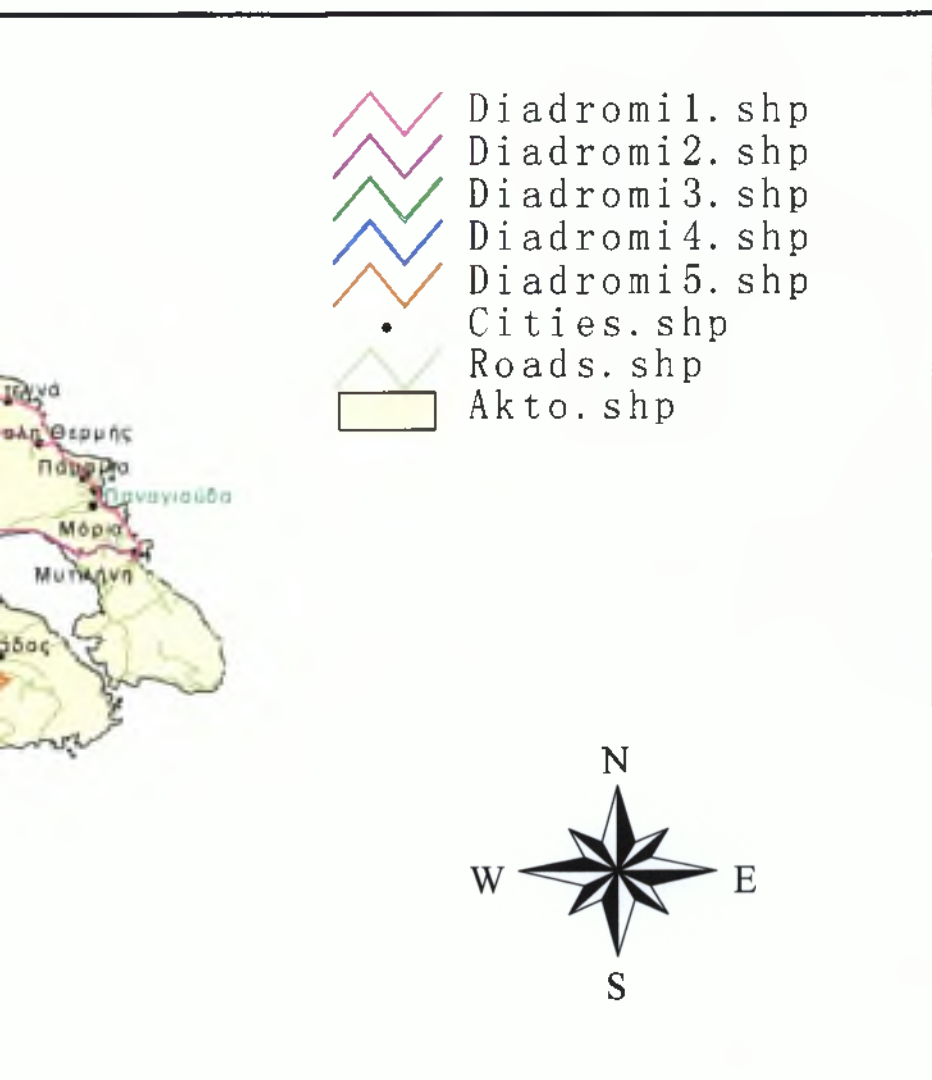
Ακολουθούν παραδείγματα χαρτοσυνθέσεων από τους θεματικούς χάρτες των εφαρμογών της εργασίας αυτής.

Χάρτης 4.25: χαρτοσύνθεση όπου εμφανίζονται οι περιοχές Natura .

Χάρτης 4.26: χαρτοσύνθεση όπου εμφανίζονται οι πολιτιστικές διαδρομές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ο Πολιτισμός αποτελεί το θεμέλιο πάνω στο οποίο τα άτομα και οι κοινωνίες οικοδομούν την ταυτότητα τους και είναι ένα αυτοτελές αγαθό το οποίο συμβάλει στην ανάπτυξη ενός τόπου. Ο ελληνικός πολιτισμός και ειδικότερα η **Πολιτιστική Κληρονομιά**, ενθαρρύνει την συμμετοχή του λαού στην απόλαυση, αλλά και στην δημιουργία πολιτιστικών αγαθών, συμβάλει στην προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας με ξένες χώρες και στη βελτίωση της πολιτιστικής εικόνας ενός τόπου στο εξωτερικό.

Το πολιτισμικό κεφάλαιο ενός τόπου αποτελείται από τους αρχαιολογικούς χώρους, τα ιστορικά μνημεία, την αρχιτεκτονική κληρονομιά, τα μουσεία, τους παραδοσιακούς οικισμούς, το φυσικό περιβάλλον, τις εκδηλώσεις του λαϊκού πολιτισμού, τα φεστιβάλ, τις τουριστικές υποδομές κ.ά

Πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα ότι η διατήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς είναι στενά συνδεδεμένη με την **Προστασία του Φυσικού και Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος**, δεδομένου ότι οι σχετικές ενέργειες συντελούν στη διατήρηση εκτεταμένων ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων και στη διαμόρφωση φυσικών και πολιτιστικών τοπίων ιδιαίτερης αισθητικής και διδακτικής αξίας. Και βέβαια η ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα κάθε περιοχής εκτός από την αναβάθμιση της ζωής της περιοχής, αποτελεί ισχυρό πόλο ανάπτυξης του τουρισμού και πρέπει να χρησιμοποιείται στη βάση της ήπιας αειφόρου, εναλλακτικής ανάπτυξης. Ο πλούτος των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων, και των αρχαιολογικών πολιτιστικών διαδρομών είναι αυτοτελές έρεισμα για την ανάπτυξη υψηλής ποιότητας τουρισμού, πιθανότα μεγάλης διάρκειας (πολιτιστικού, θρησκευτικού, συνεδριακού, οικοτουρισμό).

Ο κύριος φορέας άσκησης αυτής της πολιτικής στην Ελλάδα είναι το Υπουργείο Πολιτισμού, όπου μαζί με τις περιφερειακές του υπηρεσίες, γνωστές ως Εφορείες Αρχαιοτήτων, έχουν την ευθύνη για την προστασία και την συντήρηση των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων.

Από την άλλη πλευρά, η Τοπική Αυτοδιοίκηση από τη φύση της είναι ο θεσμός που βρίσκεται πιο κοντά στους πολίτες. Επί πλέον έχει αρμοδιότητες άσκησης πολιτιστικής και περιβαντολλογικής πολιτικής, θεωρείται από πολλούς ως ο καταλληλότερος φορέας άσκησης αυτών των πολιτικών, γι' αυτό οφείλει να αξιοποιεί

το ιδιαίτερο κεφάλαιο κάθε τόπου, να συνδέεται με την τοπική κοινωνία, να ακούει τις ανάγκες της και να εκφράζει τις αγωνίες της για ανάπτυξη και πρόοδο.

Ειδικά για την Λέσβο, το πολιτισμικό της κεφάλαιο είναι πλούσιο. Έχει πολύ ωραία Κάστρα όπως, Μυτιλήνης, Σιγρίου και Μήθυμνας, αρκετά λείψανα αρχαίων οικισμών, πολλά μοναστηριακά συγκροτήματα και ναούς, και αρχαίους λατρευτικούς χώρους.

Εκτός από τα μνημεία, τα ήθη και έθιμα, οι λαϊκές τέχνες, οι παραδόσεις αποτελούν αναπόσπαστα κομμάτια ενός σπουδαίου πολιτισμικού μωσαϊκού της Λέσβου, ενός Νησιού μεγάλης ιστορικής σημασίας και συνέχειας με ανεξάντλητη πολιτισμική κληρονομιά. Επίσης, μεγάλο πεδίο της τοπικής παράδοσής της Λέσβου είναι τα τοπικά πανηγύρια(γιορτή του Ταύρου, του Ούζου και της Σαρδέλας), όπως και η αναβίωση παλιών εθίμων. Η ενεργή και θερμή συμμετοχή του κόσμου σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις, δίνει την ευκαιρία στον επισκέπτη να βιώσει την αυθεντικότητα του τόπου και την θαλπωρή των ντόπιων κατοίκων, δημιουργώντας του ένα αίσθημα νοσταλγίας, χαράς και ευτυχίας για τον συγκεκριμένο τόπο **(Πολιτιστικός τουρισμός)**.

Ακόμα ο αμέτρητος αριθμός μοναστηριών, προσκυνημάτων και εκκλησιών μαρτυρά την πλούσια θρησκευτική κληρονομιά του Νησιού και το καθιστά τον πλέον λατρευτικό προορισμό για χιλιάδες προσκυνητές. Ο ισχυρός δεσμός τους με το Χριστιανισμό, την θρησκευτική παράδοση και την τέχνη τα έχει καταστήσει ευρέως γνωστά σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Πρόκειται για το μοναδικό είδος τουρισμού που έχει αξιοποιηθεί πλήρως **(Θρησκευτικός τουρισμός)**.

Όμως όσον αφορά τις χρηματοδοτήσεις για τα μνημεία υπάρχουν **σημαντικά προβλήματα**, και αυτά είναι:

1. Απουσία πιστώσεων στις Εφορείες Αρχαιοτήτων για να επιτελέσουν το έργο τους.
2. Η χρηματοδότηση για την στερέωση των κάστρου Μυτιλήνης είναι ελλιπής. Επίσης ένα πολύ σημαντικό ελάττωμα στην περιοχή του κάστρου είναι η ύπαρξη οδικού δικτύου εντός αυτού, και η μη περιφραγή ή φύλαξη κάποιων σημείων του.
3. Η παντελής έλλειψη χρημάτων για έργα ανασκαφών.
4. Άλλες σημαντικές αρχαιολογικές θέσεις δεν έχουν περιφραχθεί κατάλληλα είναι εκτεθειμένες σε κακόβουλους επισκέπτες. Επί πλέον δεν υπάρχει ουσιαστική μέριμνα προφύλαξης των σημαντικών μνημείων από τις καιρικές

συνθήκες, για παράδειγμα και την περίοδο του χειμώνα λιμνάζουν νερά με πολύ πιθανό ενδεχόμενο την καταστροφή τους.

Ένα επίσης πολύ δυνατό στοιχείο είναι το περιβάλλον του. Είναι ένα νησί με πλούσια βλάστηση και μεγάλες εκτάσεις πρασίνου. Έχει ένα μοναδικό οικοσύστημα που κανείς σπάνια συναντάει στα νησιά. Υπάρχουν "οικοτουριστικά μονοπάτια" που ξεκινούν από τη γραφική κωμόπολη της Αγιάσου, διασχίζουν το βουνό του Ολύμπου και καταλήγουν στη νότια πλευρά του νησιού, στο Πλωμάρι ή στην παραλία των Βατερών. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν οι "οικοτουριστικές" διαδρομές στις περιοχές των Δήμων Ευεργέτουλα και Πέτρας. Κατά μήκος των διαδρομών αυτών, θα συναντήσει κανείς γραφικά χωριά, σημεία όπου η θέα είναι μαγευτική, καφενεδάκια και ξωκλήσια, δροσιστικές πηγές και μία πλούσια αφθονία από σπάνια φυτά κι άγρια λουλούδια.

Επίσης στην γεωγραφική της έκταση, εντάσσονται τρεις περιοχές natura, που θα μπορούσαν να τις εκμεταλλευθούν οι τοπικοί φορείς μέσα από σωστό σχεδιασμό, προκειμένου να αποφευχθούν τυχόν καταστροφές και να τις αναδείξουν με τέτοιο τρόπο, ώστε να προσελκύσουν και τουρίστες.

Στους κόλπους της Γέρας και της Καλλονής, φιλοξενούνται δύο μοναδικοί υδροβιότοποι, -προστατευόμενοι από το Natura 2000- ζωικοί για την διατήρηση της βιοποικιλότητας του νησιού, που ξεχωρίζει σε ολόκληρη την Ευρώπη. Πολλά σπάνια είδη πουλιών συγκεντρώνονται σ' αυτές τις περιοχές και αποτελούν το αντικείμενο παρακολούθησης πουλιών (bird-watching) κυρίως την άνοιξη και το φθινόπωρο. Άλλοι αξιοσημείωτοι υδροβιότοποι που αποτελούν καταφύγιο σ' ένα σημαντικό αριθμό σπάνιων πουλιών είναι η περιοχή στον Αλμυρό-ποταμό- το ποτάμι των Βατερών- καθώς και η Σκάλα Ερεσού.

Η περιοχή του Απολιθωμένου Δάσους αποτελεί ένα από τα ωραιότερα σε παγκόσμια κλίμακα μνημεία της γεωλογικής μας κληρονομιάς. Μπορεί να παρομοιαστεί με το βιβλίο της γεωιστορικής εξέλιξης του Αιγαίου τα τελευταία 20 εκατομμύρια χρόνια. Σε αυτό περιέχονται πληροφορίες όχι μόνο για τη χλωρίδα και την πανίδα, αλλά επίσης για τις οικολογικές συνθήκες, το κλίμα και τις μεταβολές του, καθώς και τις μεγάλες τεκτονικές κινήσεις που διαμόρφωσαν τη σημερινή δομή της περιοχής. Οι σημαντικότερες συγκεντρώσεις απολιθωμένων κορμών βρίσκονται στις περιοχές Σιγρίου, Άντισσας και Ερεσού. Αξιόλογες συγκεντρώσεις απολιθωμάτων συναντώνται στις περιοχές Μεσοτόπου, Χιδήρων, Γαβαθά, Μολύβου, Πολιχνίτου και Άγρας.

Η συμμετοχή των τουριστών σε δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, όπως επίσκεψη σε υδροβιότοπους για παρατήρηση πουλιών ή περισυλλογή βοτάνων σε θαμνώδεις εκτάσεις, είναι πρακτικές οι οποίες λαμβάνουν χώρα στην

Λέσβο κατά την διάρκεια όλου του χρόνου λόγω της σπάνιας βιοποικιλότητας και ποικιλομορφίας του Νησιού (**Οικοτουρισμός**)

Επίσης ενδιαφέρουσα είναι η επαφή των επισκεπτών με τις γεωργικές και παραδοσιακές ασχολίες και τέχνες, την τοπική κουζίνα συνοδευόμενη με τα πατροπαράδοτα προϊόντα της, και γενικότερα με τον καθημερινό τρόπο ζωής του ντόπιου πληθυσμού (**Αγροτουρισμός**)

Είναι πρόσφορη η ανάπτυξη υπαίθριων δραστηριοτήτων αθλητικού χαρακτήρα όπως, πεζοπορία και ποδήλατο βουνού σε διαδρομές και μονοπάτια-«τα μονοπάτια της Λάβας και της Ελιάς», ή ιππασία σε περιοχές που διατηρούν αναλλοίωτο το χρώμα της υπαίθρου, υποβρύχιες εξερευνήσεις, windsurfing, κανό, ψάρεμα κτλ. Η πλειονότητα των δραστηριοτήτων διεξάγεται συνήθως υπό την καθοδήγηση έμπειρων και με επαγγελματική κατάρτιση συνοδών (**Αθλητικός τουρισμός**).

Ο γεωλογικά ανήσυχος χώρος του Βόρειου Αιγαίου, είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός μεγάλου αριθμού φυσικών ιαματικών πηγών με θεραπευτικές ιδιότητες, στην ευρύτερη περιοχή. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι, το ένα τέταρτο των πηγών που βρίσκονται στον Ελλαδικό χώρο, είναι συγκεντρωμένο στο νησί της Λέσβου. Όποιος επισκέπτεται την Λέσβο, διαπιστώνει την ύπαρξη αμέτρητων θερμών πηγών, οι οποίες είναι διασκορπισμένες σε όλα τα μήκη και πλάτη του Νησιού. Σήμερα, στα Θέρμα (στον κόλπο της Γέρας), στο Πολιχνίτο, στο Λισβόρι, στην Θέρμη, στην Εφταλού. Έτσι μέσα από την ανάδειξη τους εξασφαλίζεται ένα πολύ σημαντικό κομμάτι τουρισμού σε όλη τη διάρκεια του έτους(**Θεραπευτικός τουρισμός**)

❖ **ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**

Σήμερα γίνεται όλο και ευρύτερα αποδεκτό ότι οι περιβαλλοντικοί και οι πολιτιστικοί πόροι μιας περιοχής μπορούν να διαδραματίσουν κινητήριο ρόλο και στην ανάπτυξη της μέσα από το κατάλληλο τουριστικό αναπτυξιακό σχεδιασμό. Για να είναι υλοποιήσιμη μια τέτοια θεώρηση πρέπει να πληρούνται ορισμένες αναγκαίες συνθήκες:

- υιοθέτηση στρατηγικής ενδογενούς ανάπτυξης που θα στηρίζεται στην προώθηση ευέλικτων και καινοτόμων πρακτικών
- επιλογή ενός εναλλακτικού μοντέλου οικολογικά συντηρούμενης οικονομικής ανάπτυξης με βάση τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αντί της προσπάθειας για μαζική εκβιομηχάνιση, όπου η κατανάλωση των πόρων θα

αντικατασταθεί από την αξιοποίηση τους για τη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης της περιοχής

- Πρέπει να υπάρχει ένα καλό οδικό δίκτυο
- τη παρέμβαση των περιφερειακών και των τοπικών αρχών στη περιβαλλοντική προστασία

Προκειμένου να διατηρηθούν οι πολιτιστικοί πόροι, οι αρμόδιοι φορείς που διαχειρίζονται τους αρχαιολογικούς χώρους, καθώς και τα διατηρητέα μνημεία θα πρέπει να εκμεταλλευθούν την πολιτική που ασκεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω των διαφόρων προγραμμάτων της, έτσι ώστε να εξασφαλισθούν κονδύλια που να μπορούν να τα χρησιμοποιηθούν για την καλύτερη διατήρηση και προστασία των πολιτιστικών και αρχαιολογικών χώρων. Διότι όπως ήδη έχουμε αναφέρει υπάρχει έλλειψη χρηματοδότησης από πλευράς του κράτους.

Η ανάδειξη της Λεσβιακής πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να έχει τις εξής κατευθύνσεις:

Κατά προτεραιότητα επιλογή όλων των μεγάλων μνημειακών συγκροτημάτων και αρχαιολογικών χώρων «πρώτης τάξεως» που χαρακτηρίζουν το Νησί και η αποκατάσταση και συντήρησή τους. Τέσσερις είναι οι κατηγορίες:

- i. Αμυντικά συγκροτήματα (Κάστρα Μυτιλήνης, Σιγρίου και Μήθυμνας)
- ii. Αρχαιολογικά Λείψανα (Λείψανα αρχαίων οικισμών Μήθυμνας, Θερμής, Θολωτοί τάφοι Παλιού, Καλλόχτιστος Αποθήκας)
- iii. Μοναστηριακά συγκροτήματα και ναοί (Λειμώνος, Αγίου Ραφαήλ, Παμμεγίστων Ταξιαρχών Μανταμάδου, κλπ.)
- iv. Λατρευτικοί χώροι (Ιερό Μέσσων, Ιερό Κλοπεδής, κλπ.)

Σημαντική επιδίωξη των φορέων της Λέσβου πρέπει να γίνει η ανάδειξη των **θρησκευτικών της μνημείων**, καθώς όπως είναι φανερό και από την εφαρμογή είναι πολυάριθμα πάνω στο Νησί. Έτσι βάζοντας σαν στόχο το θρησκευτικό τουρισμό και μέσα από σωστή διαφήμιση, για παράδειγμα στο διαδίκτυο, θα οδηγήσουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου. Επίσης ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα στο οποίο πρέπει να επικεντρωθούν είναι η βελτίωση του οδικού δικτύου καθώς είναι σε κακή κατάσταση (πολύ στενοί δρόμοι με πολλές στροφές). Επίσης απαιτείται έκδοση οδηγών και δημιουργία σταθμών αναψυχής.

Μια άλλη σημαντική προσπάθεια πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης του Νησιού πρέπει να περιλαμβάνει και τη δημιουργία **δικτύου πολύκεντρων**, όπου

μέσα από την αξιοποίηση βιομηχανικών κτιρίων στόχος είναι η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και η πολιτιστική αναζωογόνηση της αγροτικής Λέσβου.

Πρέπει να δοθεί έμφαση στη λειτουργία των πολυκέντρων, διότι όπως έχουν δημιουργηθεί υπακούουν στην ανάγκη διαφορετικής αντιμετώπισης της ανάπτυξης. Συγκεκριμένα :

- πρώτα απ' όλα λειτουργούν με βάση την ανάγκη για κινητοποίηση του τοπικού δυναμικού (άψυχου και έμψυχου).
- δεύτερο αντιλαμβανόμενοι την ανάγκη για διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος ακολουθώντας τις εξελίξεις της διεθνούς αγοράς που περνά μέσα από την αξιοποίηση και ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας (παλαιότερης και σύγχρονης) και του περιβάλλοντος (φυσικού και δομημένου)
- τρίτο με τη συνειδητοποίηση ότι το πολιτιστικό επίπεδο ενός τόπου συμβάλλει καθοριστικά και διαχρονικά στην ανάπτυξη του.

Σήμερα λειτουργούν τέσσερα (4) πολυκέντρα (Αγ.Παρασκευής, Μανταμάδου, Πλωμαρίου και Πολιχνίτου) ενώ ολοκληρώνονται οι εργασίες στο πολυκέντρο Αγιάσου.

Ανάλογα με τους χώρους που διαθέτει κάθε πολυκέντρο έχουν δημιουργηθεί:

- αίθουσα πολλαπλών χρήσεων για εκδηλώσεις
- άλλες αίθουσες ή γραφεία για χρήση από τοπικούς πολιτιστικούς φορείς
- καταλύματα για φιλοξενία ξένων αποστολών που έρχονται για εκδηλώσεις ή παρεπιδημούντων
- αναψυκτήριο/bar

❖ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Τα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών όπως προελέχθη, διαθέτουν το πλεονέκτημα της γεωγραφικής ένταξης των πληροφοριών, μέσω της αποτύπωσης, επεξεργασίας, ανάλυσης και αποθήκευσης διαφορετικών επιπέδων πληροφοριών και της δημιουργίας θεματικών χαρτών. Επιπλέον έχουν την δυνατότητα ενσωματώνουν και ενοποιούν σε ένα ενιαίο πληροφορικό σύστημα όλες τις

γνωστές τεχνολογίες πληροφορικής, στον πολιτιστικό και περιβαλλοντολογικό τομέα.

Σε όλες αυτές τις τεχνολογίες Δηλαδή τα Γ.Σ.Π., παίζουν κυρίαρχο ρόλο με το να συμπληρώσουν τις εφαρμογές πληροφορικής στην πολιτισμική έρευνα με τρόπο ώστε, να αποτελέσουν ολοκληρωμένα συστήματα. Τα μνημεία αποτυπώνονται, καταγράφονται, τεκμηριώνονται με πολλαπλά μέσα, αναπαράγονται ψηφιακά μέσω της επεξεργασίας και τοποθετούνται στον χώρο. Ενοποιώντας όλες αυτές τις τεχνολογίες παρέχεται η δυνατότητα ενιαίας ολοκληρωμένης διαχείρισης και συσχέτισης διαφορετικών αρχαιολογικών και περιβαλλοντικών παραγόντων-μεταβλητών. Με αυτό τον τρόπο προσφέρονται νέες δυνατότητες που αναβαθμίζουν τόσο την αρχαιολογική έρευνα, όσο και τον τρόπο διαχείρισης, και ανάδειξης των αρχαιολογικών μνημείων.

Η δημιουργία ηλεκτρονικών θεματικών αρχαιολογικών χαρτών και ΓΣΠ, σε συνάρτηση με τις υπάρχουσες περιβαλλοντικές συνθήκες, τις γεωμορφολογικές και κλιματικές αλλαγές και τις πιέσεις που δημιουργούνται από τον χωροταξικό σχεδιασμό, μπορεί να οδηγήσει σε ένα αποτελεσματικό μοντέλο αντιμετώπισης προβλημάτων που αφορούν τη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς σε σχέση με το περιβάλλον. Συνεισφέρει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση προβλημάτων που απορρέουν από την ανάγκη προστασίας και διαχείρισης των πολιτιστικών μνημείων υπό την πίεση των σύγχρονων αναπτυξιακών έργων και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που προέρχονται από την ανάγκη ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων και δημιουργίας αρχαιολογικών και περιβαλλοντικών πάρκων. Η ανάγκη της δημιουργίας μιας σύνθετης εφαρμογής ενός Γεωγραφικού Συστήματος απορρέει ακόμα από την προσπάθεια **εξοικονόμησης πόρων**, λόγω του ύψους των κονδυλίων που διατίθενται ετησίως για την επιφανειακή αρχαιολογική έρευνα και την τεκμηρίωση αρχαιολογικών χώρων και αξιολόγηση αυτών κατά την διάρκεια κατασκευής και υλοποίησης αναπτυξιακών έργων (π.χ. έργα κατασκευής ή διεύρυνση οικιστικής ζώνης, εκμετάλλευση παράκτιων εδαφών, κ.α.).

Χρησιμοποιώντας και οι Ο.Τ.Α. τα Γ.Σ.Π. βοηθούνται πολύ στην αποστολή τους, που αφορά στην διοίκηση και στην επίλυση τοπικών υποθέσεων. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει η Ο.Τ.Α αφενός να προβούν στην προμήθεια κατάλληλου εξοπλισμού τόσο hardware, όσο και software και αφετέρου στην πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού στα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών. Επίσης ένα άλλο πολύ σημαντικό στοιχείο είναι η σωστή συνεργασία μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών για ανταλλαγή δεδομένων, εφαρμογών και οτιδήποτε άλλο τους είναι χρήσιμο στην εργασία τους.

Η λογισμική αυτή εφαρμογή μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ καλό εργαλείο στην προσπάθεια των ΟΤΑ και των υπηρεσιών του Υπ. Πολιτισμού να βελτιώσουν και να αναδείξουν τον πολιτιστικό και αρχαιολογικό πλούτο του Νησιού. Μέσα από την παρούσα εφαρμογή ο χρήστης μπορεί να βρει πληροφορίες για τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία, να εντοπίσει ακριβώς την θέση τους στο χάρτη και με πολύ εύκολο τρόπο να μάθει περισσότερα στοιχεία για καθένα από αυτά, όπως επίσης να δει και φωτογραφίες τους. Ακόμα έχουν αποτυπωθεί και οι τρεις προστατευόμενες περιοχές Natura.

Τέλος αναφέρουμε πως η παρούσα εφαρμογή έχει περιθώρια βελτίωσης και θα πρέπει να ενημερώνεται με ότι καινούργιο προκύπτει. Για παράδειγμα με μνημεία που δεν περιλήφθηκαν στην παρούσα εργασία λόγω προβλημάτων και με μνημεία που κηρύσσονται τώρα ή ενδεχομένως θα κηρυχθούν στο μέλλον. Ακόμα θα μπορούσε να αποτυπωθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια το περιβάλλον.

Επίσης μπορεί να διανθιστεί με την χρήση βίντεο(το πανηγύρι του ταύρου, ή η γιορτή της σαρδέλας), ώστε να παρέχει μια πιο ολοκληρωμένη άποψη για την πολιτισμική ταυτότητα του Νησιού ή ακόμα να περιλάβει και εικονικές ξεναγήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους ή στα μουσεία π.χ. μουσείο Θεόφιλου.

Με τον τρόπο αυτό, το έργο μπορεί να αποτελέσει το υπόβαθρο για την δημιουργία ενός ηλεκτρονικού αρχαιολογικού κτηματολογίου, με δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί για την διαμόρφωση της αναπτυξιακής πολιτικής, με άμεσες επιπτώσεις στον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων που σχετίζονται με τη διατήρηση, προστασία, διαχείριση και προβολή των πολιτιστικών περιβαλλοντολογικών πόρων της περιοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ε. Μπιτσάνη, «Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη» Καλαμάτα, Διόνικος, 2004.
- 2) Άννα Χαρίτου(1992), «Η Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Ανάπτυξη», στο: Τοπική Αυτοδιοίκηση – Ανάπτυξη, τευχ.2, σελ.50.
- 3) Βουτυνιώτη, Α., Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών, Βασικές έννοιες – Λειτουργίες Εφαρμογές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση» Καλαμάτα, 2002.
- 4) Τζέλη Χατζηδημητρίου, «Ανεξερεύνητη Λέσβος»Εκδόσεις ROAD.
- 5) Υπουργείο Αιγαίου, «Νησιά του Αιγαίου - Αρχιτεκτονική», Εκδόσεις Μέλισσα.
- 6) Ταξιδιωτικός οδηγός της Λέσβου, Εκδόσεις Explorer.
- 7) Δήμος Αγίας Παρασκευής Λέσβου, «Αγία Παρασκευή – Νάπη, Γνωριμία με τον τόπο και τους κατοίκους»,Εκδόσεις Ταξiάρχης, Μυτιλήνη 2002 (Χρηματοδότηση:Υπουργείο Αιγαίου).
- 8) Αξιώτης Μ., 1992, Περιπατώντας τη Λέσβο : τοπογραφία - ιστορία - αρχαιολογία, Μυτιλήνη, εκδόσεις Gutenberg .
- 9) Φραγκέλη Π., 1998, Η Αρίσβη της Λέσβου, η Αρισβαία και το ιερό της Κλοπεδής, Εκδόσεις Ελεύθερη Σκέψις , Αθήνα.
- 10) Αρχοντίδου Α. Αχειλάρα Λ., 1999, Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης, εκδόσεις υπουργείου Πολιτισμού.
- 11) Κωνσταντέλλης Γ., 2000, Καλλονή, Οδοιπορικό στην Καλλονή

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

[http:// www.aegean.gr](http://www.aegean.gr)

<http://www.culture.gr>

<http://www.lesvos.gr>

[http:// www.gera.gr](http://www.gera.gr)

<http:// www.gera.gr>

<http:// www.immyt.gr>

<http:// www.mytilene.gr>